

Сергій Чепара

У що вірять християни?
Відповідаємо на запитання

Видання дев'яте, перероблене і доповнене

Львів — 2017

У що вірять християни?

Відповідаємо на запитання

Сергій Чепара

Видання дев'яте, перероблене і доповнене

Висловлюю подяку за участь

*Анатолію Жилавому, Оксані Василенко — за коректуру
Сергію Гурбичу, викладачу івриту — за консультації з івриту та юдаїзму
Андрію Павлючику (м. Брест, Білорусь) — за консультації з текстології і
перекладів Біблії*

Титусу Кеннеді, археологу — за біблійну хронологію

Наталії Арндт (Синкальській) — за запитання

Дизайн обкладинки: Надія Чугай

Фото автора: Михайло Сімагін

Біблію, як правило, цитуємо за виданням Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. — Українське біблійне товариство, 2007. — 1375 с. [Переклад проф. Івана Огієнка], в окремих випадках — Святе Письмо [переклад о. Івана Хоменка]. У посиланнях на Біблію цифра після назви книги та перед двокрапкою означає номер розділу, а після двокрапки номер вірша. Наприклад, Ів. 3:16 — Євангеліє від Івана, розділ 3, вірш 16. Псалтир цитується за порядком грецьким.

Будь ласка, надсилайте ваші зауваження, пропозиції та побажання на електронну скриньку serhii.chepara@gmail.com

Зміст

Символ віри.....	7
Трійця.....	8
Ісус Христос у кожній книзі Біблії.....	14
Іпостасний союз.....	16
Імена Бога.....	22
Єресь чи ортодоксія?.....	22
«Правильна церква».....	23
«Батьківська віра».....	30
Спасіння.....	31
Божа суверенність та вибір людини.....	34
Провидіння.....	35
Чи може невірюща людина шукати Бога?.....	38
Момент спасіння.....	39
Вічна безпека.....	40
Покаяння.....	52
Водне хрещення.....	55
Гріх у житті християнина.....	55
Десятина.....	56
Чоловік та жінка.....	56
Гроші на церкву «від сім'ї».....	57
Бог Старого Завіту.....	58
Субота.....	59
Контекст.....	60
Законництво та лібералізм.....	62
Служителі церкви.....	64
Екуменізм.....	66
Інші релігії.....	67

Ізраїль.....	67
Чистилище.....	68
Хрещення Духом Святим.....	69
Дар інших мов.....	76
Бідність та хвороби.....	82
Диспенсационалізм.....	83
Кальвінізм.....	85
Спасіння немовлят.....	96
«Спадкове спасіння» та «спасіння через дітонародження».....	97
Імена на Небесах.....	98
Хула на Духа Святого.....	99
Книги пророків.....	99
Іван Хреститель.....	103
Багатоженство і християнство.....	103
Прокляття на християн.....	104
Великі і малі гріхи.....	104
Образи.....	106
Юда Іскаріот.....	107
Кого не знав Господь.....	108
Купа манускриптів.....	109
Переклад Біблії.....	112
Ангели-охоронці.....	114
Марта і Марія.....	114
Християнин і суспільство.....	115
Бізнес та християнство.....	117
Патріотизм.....	117
Слава Україні.....	118
Російська мова.....	119

Християнин та зброя.....	120
Перфекціонізм.....	120
Компроміс.....	121
Невіруючі в хорі.....	122
Хабар.....	122
Телебачення, комп'ютер, Інтернет.....	123
Аборт.....	123
Азартні ігри.....	124
Алкоголь та куріння.....	124
Гомосексуалізм.....	124
Кого треба боятися.....	124
Сатана і наші думки.....	125
Чому жінка гірша від смерті?.....	126
Чорна кішка.....	126
Прикраси та одяг.....	127
Суд і помста.....	129
Радість на Небесах.....	130
Щока.....	130
Відповідь нерозумному.....	130
Скільки разів відрікався апостол Петро?.....	131
Лицеміри.....	131
Глупота премудрих.....	132
Біблія на підлозі та мінералка в церкві.....	133
Україна в Біблії.....	133
Особливості протестантизму.....	134
Богословський словник.....	135
Головні теми Біблії.....	143
Римські імператори та правителі Юдеї.....	148

Гроди в Новому Завіті.....	148
Деякі ересі періоду ранньої християнської Церкви.....	149
Порівняльна хронологія з історії християнства.....	150
10 кар єгипетських.....	153
Єврейський календар.....	155
Словничок юдаїзму.....	156
Канон Старого Завіту.....	157
Огляд книг Нового Завіту.....	158
Нумерація псалмів.....	159
Як Сатана хотів Різдво вкрати.....	160
Хронологія від Адама до Йосипа.....	161
Біблійна хронологія та деякі події стародавнього світу.....	163
Царі Ізраїля та Юдеї в епоху розділеного царства.....	167
Біблійні імена.....	170
Історія перекладу Біблії слов'янською, російською та українською мовами.....	173
Рекомендована література.....	175

Символ віри

Запитання: Що таке християнський символ віри?

Відповідь: Символ віри — це зібрання основних положень християнського віровчення про Бога, Боже Слово, людину, гріх, спасіння, майбутнє людства і таке інше. Кожна церква або братство (об'єднання церков) має свій символ віри, але всі вони, як правило, мають велику спільну частину.

Апостольський символ віри

**Вірю в Бога Отця, Вседержителя, Творця неба і землі.
І в Ісуса Христа, Сина Його єдиного, нашого Господа,
зачатого від Святого Духа, народженого від Діви Марії;
що страждав за Понтія Пилата, був розп'ятий, помер і
був похований, зійшов у пекло, третього дня воскрес із
мертвих, вознісся на Небеса, і сидить праворуч Бога, Отця
всемогутнього, звідки Він прийде судити живих і мертвих.
Вірю в Духа Святого; святу вселенську Церкву; у
спільноту святих; прощення гріхів; воскресіння тіла та
життя вічне. Амінь.**

Вчення апостольського символу віри підтримують усі християнські церкви. Його остаточно сформувала в II столітті рання християнська церква. У XIX-XX століттях у Європі та США «ліберальне християнство» та низка псевдохристиянських культів поставили під сумнів багато істин Божого Слова, тому істинне християнство покликане захищати віру (Юди 1:3, Флп. 1:27).

Повна богонатхненість та непомильність Біблії	Біблія — це Слово Боже, що має подвійне авторство — людей та Бога. Біблія правдива в усіх питаннях, яких торкається — і духовних, і історичних. 2 Тим. 3:16-17, 2 Пт. 1:19-21, Ів. 17:17, Пс. 118, Мт. 5:17-18, Лк. 11:51, 24:27
Бог створив світ за буквальних 6 днів	Бог створив світ за буквальних 6 днів (по 24 години), світ не виник у результаті Великого Вибуху чи еволюції Бут. 1-2
Народження Ісуса Христа від діви Марії	Ісус Христос був зачатий Духом Святим та народився від жінки, яка не знала чоловіка. Іс. 7:14, Мт. 1:23, Лк. 1:34-35

Фізичне воскресіння Ісуса Христа	Ісус Христос фізично воскрес у прославленому фізичному тілі з новими властивостями. Лк. 24:36-43, Мт. 28:6, 1 Кор. 15:4, 12-20
Ісус Христос — істинний Бог	Ів. 1:1, 10:30, 1 Ів. 5:20, Кол. 2:9, Рим. 9:5, Пс. 2, Прип. 30:4
Дух Святий — Особа, а не просто сила	Дії 5:3-4, Іс. 48:16, 2 Кор. 13:13, Мт. 12:31-32
Вічне життя: буквально, на Небесах	2 Кор. 5:1, Кол. 1:5, Флп. 3:20
Вічне ¹ прокляття: буквально, в пеклі	Мт. 25:46, Лк. 16:19-31, Од. 20:10, 14-15
Шлюб — це духовне, душевне і тілесне єднання одного чоловіка та однієї жінки на все життя.	Чоловік і дружина однаково цінні для Бога, але Бог створив їх різними, отож у них різні ролі у шлюбі, церкві та суспільстві. Головне покликання заміжньої жінки — бути помічницею своєму чоловікові, поважати, підтримувати і слухатися його, головний обов'язок одруженого чоловіка — любити і піклуватися про свою дружину. Бут. 2:18-25, Еф. 5:22-33, Кол. 3:18-19, 1 Кор. 7:1-17, Прип. 31:10-31

Трійця

Запитання: Що таке Трійця?

Відповідь: Попри те, що в Слові Божому нема слів *Трійця*, *божественність*, *іпостась*, *суверенність*, *єство*, *втілення*, ці та інші слова богослови використовують, щоб описати певні властивості Бога.

«Трійця» — це спроба описати одним словом учення про існування єдиного Бога, в якому вічно існують три Особи — Отець, Син та Дух Святий. Уперше слово *Τριτης* (гр. Трійця) у своїх працях вжили Тертуліан у 170 році та Теофіл Антіохійський. Цікаво, що в ранньому донікейському християнстві (до 325 р.) слово *богослів'я* вживали як учення про Трійцю, тобто єдину природу та три Особи Божества. Лише згодом слово *богослів'я* використовували як комплексне вчення про Бога, твориво, духовний світ, гріх, спасіння і т. д.

Вчення про Трійцю впливає, по-перше, з атрибутів кожної Особи, по-друге, їхньої спільної роботи та служіння, по-третє, віршів, які прирівнюють Особи одну до одної.

Бог єдиний — Повт. Зак. 6:4, 4:35; Вих. 20:3, Іс. 46:9, 45:14.

В якому сенсі Бог єдиний? Чи можлива «триєдиність» і «єдиність» водночас? Бог єдиний у тому сенсі, що Він — єдина субстанція у Всесвіті, яка володіє: а) абсолютними неперехідними божественними атрибутами: позачасовість, вічність, всюдиприсутність, всезнання; б) перехідними в абсолютній мірі:

¹ Слово *вічне* треба розуміти буквально — вічне, постійне, неперервне, без кінця, назавжди. Із 44 місць Нового Завіту, де вживається грецьке αἰώνιον (вічне, назавжди), 36 місць навчають або про вічне життя, або про вічні муки. 1 Пт. 5:10 — αἰώνιον δοξᾶν вічна слава, 2 Пт. 1:11 — αἰώνιον βασιλείαν вічне царство, 2 Кор. 4:18 — μη βλεπομενα αἰώνια невидиме вічне, 5:1 — οἰκίαν αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς вічний дім на Небі, 1 Тим. 6:16 — κρατος αἰώνιον влада вічна, Флмн. 1:15 — ἰνα αἰώνιον αὐτον ἀρχῆς щоб навіки прийняв його [Онисима], Од. 14:6 — εὐαγγελίον αἰώνιον вічне Євангеліє. Твердження про те, що слово вічне може означати *на віки*, *на кілька століть*, *на скінченний період часу* безпідставне, оскільки в такому разі Божа слава, царство і влада не назавжди, а на певний час; невидиме — довготривале; дім на Небі не назавжди; Филимон повинен прийняти Онисима на певний проміжок часу, але не назавжди; Євангеліє, яке звіщав ангел, не було вічне. Розуміння слова *вічне* як *дочасне*, *тимчасове* абсурдне. З Біблії розуміємо, що неспасенний перебуватиме так само вічно в озері вогню, як і християнин у місці блаженства.

праведність, святість, любов, справедливість, мудрість, терпіння, милосердя. Бог єдиний, тобто «за межами» єдиного Божества жодна інша субстанція не володіє божественністю так, як володіє сам Бог. Бог єдиний, тобто Він за природою володіє божественністю як ніхто інший, як ніщо інше. Бог єдиний, тому що єдиний «нетварний» (нестворений).

Разом з тим у певному сенсі *єдиний* Бог може бути *множиною*.

Загальне слово в івриті *Елогім* (Бог, Боги), яке використовується у Старому Завіті безліч разів, має закінчення *ім* що вказує на множину;

У Бут. 1:26 Бог говорить про Себе «І сказав Бог: Створімо людину за образом Нашим, за подобою Нашою», використовуючи дієслово «створити» в множині.

«Ось став чоловік, немов один із Нас» (Бут. 3:22).

«Тож зійдімо, і змішаймо там їхні мови» (Бут. 11:7).

«І почув я голос Господа, що говорив: Кого Я пошлю, і хто піде для Нас?» (Іс. 6:8).

«А над Юдиним домом Я змилююся, і допоможу їм через Господа, їхнього Бога» (Ос. 1:7).

Попри намагання ортодоксальних євреїв пояснити це так, ніби ангели або земля брали участь в акті творення, змішанні мов, посиленні Ісаї до народу, нам (християнам) таке пояснення здається малоімовірним.

«Почуй Мене, Якове та Ізраїлю, Мій покликаний: Це Я, Я перший, також Я останній! Наблизьтесь до Мене, послушайте це: Споконвіку Я не говорив потаємно; від часу, як діялось це, Я був там. А тепер послав Мене Господь Бог та Його Дух.» (Іс. 48:12, 16) — Месія, називаючи Себе Першим та Останнім, говорить, що Його послав Господь Бог та Його Дух. Це найбільш виразне місце про Трійцю в Старому Завіті: Бог Отець та Бог Дух Святий посилають Месію, Який також має божественні атрибути. Дух Святий є Особою, а не силою, тому що посилає Месію.

Ісус Христос² у Новому Завіті названий Богом і володіє атрибутами Бога.

«А Хома відповів і сказав Йому: Господь мій і Бог мій!» (Ів. 20:28).

«Ми знаємо, що Син Божий прийшов, і розум нам дав, щоб пізнати Правдивого, і щоб бути в правдивому Сині Його, Ісусі Христі. Він Бог правдивий і вічне життя!» (1 Ів. 5:20).

«Безперечно, велика це таємниця благочестя: Бог у тілі явився» (Textus Receptus³, 1 Тим. 3:16). Ісус Христос володіє всезнанням, всемогутністю,

² Особливу увагу приділено Сину та Духу у зв'язку з тим, що жодна з монотеїстичних релігій не ставить під сумнів божественність Бога (Отця).

³ Textus Receptus (лат. прийнятий текст) — видання грецького тексту Нового Завіту, що його здійснили в 1516-1535 рр. Дезидерій Еразм Ротердамський, у 1546-1551 рр. Роберт Стефанус, у 1565-1604 рр. Теодор Беза, у 1624-1641 рр. брати Ельзевір; ці видання входять до групи Majority Text (анг. текст більшості), який опирається на візантійські (східні) тексти. На основі Textus Receptus Новий Завіт переклали Мартін Лютер (1522), Вільям Тиндейл (1526), перекладачі, які працювали над Authorized Version / King James Version (1611), Пантелеймон Куліш, Іван Пулюй та Іван Левицький (1903).

всюдиприсутністю — Мт. 9:2-7, 28:18, 20; відпускає гріхи — Мр. 2:1-12, воскрешає мертвих — Мр. 5:39-42, Ів. 11:41-44, 12:9, Лк. 7:12-16. Ісус Христос є причиною виникнення Всесвіту — Ів. 1:3, Він підтримує Всесвіт — Кол. 1:17, має всю владу судити — Ів. 5:27, Творець, відмінний від ангелів — Євр. 1:1-6. «в Ньому тілесно живе вся повнота Божества» — Кол. 2:9, має рівну славу з Богом Отцем — Ів. 5:23.

Ісус Христос діяв у Старому Завіті (до боговтілення) — 1 Кор. 10:4⁴, Євр. 11:26⁵. Новий Завіт називає Ісуса Спасителем (Лк. 2:11, Ів. 4:42, Еф. 5:23, 1 Тим. 4:10), а Старий Завіт навчає, що тільки Бог є Спаситель (Ос. 13:4, див. 2 Сам. 22:2, Пс. 17:3, Іс. 43:3, 45:15, 49:26, 60:16).

“Ми навчені з Божественного Писання і від Святих Отців сповідувати Одного Сина, Христа і Господа, тобто слово від Бога Отця, народжене від Нього перед віками, чином неказаним і належним тільки Богові... Огін є Син, і Огін Господь Ісус Христос і до втілення, і після” (Святий Кирило Олександрійський).

“Однаково небезпечно визнавати в Христі тільки Бога без людини або тільки людину без Бога... Отже, в цілісній і досконалій природі справжньої людини народився істинний Бог, весь у Своєму, весь у нашому... спільно існують і смирення людини, і велич Божества... Одне з них сяє чудесами, інше піддається приниженню... Смирненні пелени показують дитинство Дитяти, а лики ангелів сповіщають велич Всевишнього” (Святитель Лев, папа Римський).

“Проповідуємо, що в Ньому [у Христі] дві природні волі або бажання, і дві природні гії нероздільно, незмінно, нерозлучно, незливо. Ці дві природні волі не протилежні одна одній... але Його людська воля... підкоряється божественній і всемогутній волі” (VI Вселенський Собор у Константинополі).

Ортодоксальне вчення про дві природи Ісуса Христа захищали та розвивали Діодор Тарсійський та Теодор Мопсуестійський (IV ст.).

Ісус Христос володіє такими титулами та іменами, якими не володіє жодна особа у Всесвіті.

Єдинородний Син Божий	Бог-Отець: «Мій улюблений Син» Мт. 17:5 Ісус про Себе: «Я Син Божий» Ів. 10:36 Дух Святий: «Син Божий» Мр. 1:1
-----------------------	--

⁴ «...і пили всі той самий духовний напій, бо пили від духовної скелі, що йшла вслід за ними, а та скеля був Христос!» — важко збагнути, що має на увазі Апостол Павло, але, ймовірно, він стверджує, що народ Ізраїльський був ведений через пустелю саме Христом.

⁵ «Він наругу Христову вважав за більше багатство, ніж скарби єгипетські, бо він озирався на Божу нагороду» — Можливо, автор просто прирівнює страждання Мойсея до страждань Христа, а можливо натякає на присутність Христа у Старому Завіті та Його причетність до Мойсея.

	Гавриїл: «Син Божий» Лк. 1:35, 2:11 Іван Хреститель: «Це Син Божий» Ів. 1:34 Апостол Іван: «Христос, Син Божий» Ів. 20:31 Апостол Павло: «Він Син Божий» Дії 9:20 Учні: «Ти — Син Божий» Мт. 14:33 Нафанаїл: «Равві, Ти Син Божий» Ів. 1:49 Марта: «Христос, Син Божий» Ів. 11:27 Муж Ефіопії, скопець, вельможа Кандакії: «Ісус Христос є Син Божий» Дії 8:37 Сотник: «Син Божий» Мр. 15:39 Нечисті духи: «Ти Син Божий» Мр. 3:11 Легіон духів: «Син всемогутнього Бога» Мр. 5:7
Бог	Ів. 1:1, Мт. 1:23, Іс. 9:5, 40:3, Євр. 1:8, 1 Ів. 5:20, Ів. 20:28, Рим. 9:5, 1 Тим. 3:16 (МТ ⁶)
Господь	2 Пт. 2:20
«Я є»	Вих. 3:14, Ів. 8:58
Син Людський	Мт. 8:20
Корінь Давида	Од. 5:5
Лев з племені Юди	Од. 5:5
Слово	Ів. 1:1-3
Агнець (ягня) Божий	Ів. 1:29
Хліб життя	Ів. 6:32-35
Світло для світу	Ів. 1:4-9, 8:12
Двері вівцям	Ів. 10:7
Один Пастух	Ів. 10:16
Виноградина	Ів. 15:1, 5
Дорога, Правда, Життя	Ів. 14:6
Ранкова зірка	Од. 2:28
Скеля	Мт. 16:18, 1 Кор. 10:4
Спаситель	Ів. 4:14
Альфа і Омега	Од. 1:8
Голова Церкви	Еф. 5:23
Автор і Виконавець нашої віри	Євр. 12:2
Наречений	Мт. 9:15
Первосвященик	Євр. 2:17
Надія слави	Кол. 1:27
Останній/Другий Адам	1 Кор. 15:45
Посередник Нового Завіту	Євр. 9:15, 1 Тим. 2:5
Камінь, який відкинули будівничі	Дії 4:11
Слово Боже	Од. 19:13
Суддя	Ів. 5:22, Дії 10:42, 17:31

Дух Святий названий Богом і володіє атрибутами Бога. Дух Святий є Особистістю (Йому властиві розум, воля, емоції, бажання, планування і т. ін.) — Дії 5:3-4, 15:28, Мт. 12:31, 1 Кор. 2:10, 6:19, 12:11-12, Еф. 4:30, Іс. 40:13.

Мт. 28:19, 2 Кор. 13:13 — участь Осіб Трійці у водному хрещенні та благословіннях.

Визначення Трійці дати непросто. Ось одне з можливих: «Існує лише один істинний Бог, але в єдиності Божества є три вічні і рівні Особи, що мають

⁶ Majority Text — група манускриптів східного (візантійського) походження. До МТ належать манускрипти видання Textus Receptus.

єдину сутність, але різні за іпостасями» (Джеймс Орр, *Міжнародна Стандартна Біблійна Енциклопедія*, 1930).

«У більшості випадків доктрина стверджує, що Бог один в Його сутнісному бутті, але в тому бутті є три Особи, однак це не творить окремих і відмінних індивідуумів. Вони є три види, в яких існує божественна сутність. Проте слово *Особа* є недосконалий вислів правди, бо цей вислів указує на окремого розумного індивіда, але в бутті Бога немає трьох індивідів, лише три особові самовідмінності в одній божественній сутності... Кожна Особа Трійці самосвідома і самокерівна, але ніколи не діє незалежно чи протилежно двом іншим. Коли говоримо, що Бог — це єдність, то маємо на увазі, що хоч Він є в Собі потрійним центром життя, Його життя не розділене на три. Він Один у сутності, особистості і волі. Коли говоримо, що Бог — це Трійця в єдності, то маємо на увазі, що в єдності є відмінності, а відмінності виявляють себе в Особах з певними характерними рисами і діями» *Професор Александер Фінлайсон (Вестмінстер, Великобританія)*.

Під іпостассю Бога можемо розуміти окрему Особу, яка вічно володіє всіма атрибутами Бога, але має окремі, умовно «незалежні» «свої» розум, емоції, волю. Особи Божества вічно існують у любові та повній гармонії. Кожна Особа самосвідома, самокерівна зі здатністю комунікувати окремо (між Собою або з творивом). Традиційно вважають, що кожна Особа рівна в поклонінні, у славі та у хвалі.

Підпорядкування Сина Отцеві стосується не природи, а взаємовідносин. Так само у шлюбі дружина має добровільно підпорядкувати себе чоловікові не тому, що вона якісно нижча чи менш цінна, а для порядку і гармонії. У християнстві західної та євангельської традиції вважають, що Дух Божий походить як від Сина, так і від Отця, у східній традиції — лише від Отця⁷.

Безперечно, обмежений людський розум може лише невеликою мірою пізнати таємницю природи Бога.

Ортодоксальне вчення про Трійцю захищали Юстин Мученик (Філософ), Татіан, Афінагор, Іриней Ліонський, Климент Олександрійський, Діонісій Олександрійський, Фірміліан Каппадокійський та Григорій Чудотворець⁸.

⁷ Моя думка: Дії 16:6-7 натякає, що правильною є позиція про спільне походження Духа.

⁸ У протестантському середовищі, як правило, мало уваги приділяють отцям Церкви і їхнім працям. А даремно: ми не повинні думати, ніби християнство існує лише в межах євангельського руху. І східне, і західне богослів'я має цікавити кожного християнина. Зрозуміло, що богонатхненими є тільки 66 канонічних книг Старого і Нового Завітів, але сотні і тисячі християнських мислителів здійснили великий внесок у розвиток християнської думки впродовж віків, а багато їхніх праць заслуговують на увагу. Особливо цінними, на мій погляд, є пояснення східної Церкви щодо природи Бога, Його рис і характеру, стосунків між Особами Трійці, таємниці боговтілення, сутності смерті Христа, людських можливості пізнання Бога. Тому читати праці отців Церкви не просто можна, а треба: «Усе досліджуючи, тримайтеся доброго!» 1 Сол. 5:21.

Такому вченню протистояло інше вчення — динамічне монархіанство та модалістичне монархіанство (або *савеліанство, патріпасіанство*). Відповідно до першого Отець, Син і Дух Святий не Особи, а лише прояви (божественні сили) єдиного Бога, відповідно до другого — Отець і Син є однією Особою, а на хресті страждав і Син, і Отець (бо це та сама Особа). Для спростування такого лжевчення можна використовувати Пс. 2:7, Іс. 48:16, Мт. 3:17, 11:27, 16:17, 20:23, 22:44, 26:39, Лк. 22:29, Ів. 1:1, 3:35, 5:22, 7:28-29, 8:16, 28, 10:29, 14:6, 21, 15:1, Рим. 8:34, Еф. 1:20, Євр. 1:5-13.

Аріанство — лжевчення про народження (початок існування в часі) Сина від Отця. Відповідно до цього вчення Ісус Христос не істинний Бог, а лише обожнене створіння. Оскільки між Богом (духом) і матеріальним світом існує безмежна прірва, то Бог Отець творив весь світ не сам, а через посередництво Сина, якого створив першим. Аріанство набуло значного поширення в різних кутках тогочасного християнського світу, а саме аріанську модель християнства прийняли деякі народи-варвари. У ранньому християнстві велася боротьба між аріанськими християнами та православними християнами (у первинному ранньохристиянському значенні цього слова). Правильне християнське вчення захищали східні отці церкви Василій Великий, Григорій Богослов та Григорій Нісський та західні богослови — Іларій Пиктавійський, Євсевій Вергельський.

Див. Ісус Христос у кожній книзі Біблії, Іностасний союз.

Ісус Христос у кожній книзі Біблії

Назва книги	Ким явлений в ній Ісус Христос	Місце Писання
Буття	Насіння жінки	Бут. 3:15, Луки 1:34-35
Вихід	Пасхальний агнець	Вих.12, Івана 1:29, 36
Левит	Первосвященик	Лев. 1-7, 1 Ів. 2:1-2, Євр. 2:17, 3:1, 4:14, 5:5, 10, 6:20, 8:1, 9:11
Числа	Хмара, Вогонь, Вода зі скелі	Чис. 20, 1 Кор. 10:4
Повторення Закону	Пророк, як Мойсей	Повт. 18:15-19, Івана 6:14
Ісус Навин	Головний у нашому спасінні	Іс. Нав. 5:13-15
Книга Суддів	Суддя і Законодавець	Суд. 2:16-18, Як. 4:12
Рут	Родич-викупитель	Рут 4:12-17, 2:1, 1 Петра 1:18-20
1 Самуїлова	Господній пророк	1 Сам. 2:10, Мт. 28:18
2 Самуїлова		2 Сам. 7:12-16, Мт. 1:1, Луки 13:33, 25:19, Івана 4:19
1 Царів	Цар-правитель	Мт. 25:34, 27:11, 37, Луки 19:38, 23:2, Івана 1:49, 12:13, 15, 18:37, Дії 17:7
2 Царів		
1 Хроніки	Муж із коліна Юди	1 Хронік 5:2, Мих. 5:2, Луки 3:23-32
2 Хроніки		
Езра	Відбудовник стіни	
Неемія		
Естер	Мордехай	Естер 4:13-14
Йов	Воскресіння, Ранкова зоря	Йова 19:25-26
Псалми	Господь — наш Пастир	Псалом 22
Приповісті	Божа мудрість	Пр. 8:22-23, Івана 17:5, Пр. 30:4, Мт. 3:16-17
Еклезіяст		
Пісня над піснями	Коханий і Наречений	Мт. 9:15, 25:1-12, Івана 3:29, Од. 21:2
Ісая	Слуга-страдник	Ісаї 53, Флп. 2:5-12
Єремія	Пророк, що плаче	Єр. 23:6, Мт. 23:37, 13:34, Івана 13:13
Плач Єремії		
Єзекііль	Син Людський	Єз. 34:23-24, Мт. 1:1, 8:20, 9:6, 9:23, 11:19, 12:8, 18:11, Марка 2:10, 28, 8:38, 9:31, Луки 5:24, 9:44, 22:69, Ів. 5:27
Даниїл	Син Людський, що гряде на хмарах з Небес	Дан. 7:13-14, Луки 1:31-34, Дан. 9:25, Ів. 12:12-23, Дан. 9:26, Мт. 27:35
Осія	Наречений	Осія 3, Мт. 9:15, 25:1-12, Івана

		3:29, Од. 21:2
Йоїль	Хреститель Духом Святим	Йоїль 2:32, Рим. 10:12-13
Амос	Навантажений носій	Ам. 8:9, Мт. 27:45-46
Овдій	Могутній Спаситель	Луки 2:11, Ів. 4:42, Еф. 5:23, 1 Тим. 4:10
Йона	Бог, що прощає	Йона 1:17, Мт. 12:40
Михей	Вістун з прекрасними ногами (благовісника)	Мих. 5:2, Мт. 2:1-2, Од. 1-8
Наум	Месник	1 Сол. 4:6, Рим. 12:19
Авакум	Величний євангеліст	Авв. 3:3
Софонія	Той, Хто відновлює решту	
Огій	Фонтан, що очищає	Ог. 2:6-9, Луки 2:27-32
Захарія	Проколений Син (Божий)	Зах. 6:12-13, Євр. 8:1, Зах. 9:9, Мт. 21:6-9, Зах. 11:12-13, Ів. 12:45, Зах. 12:10, Ів. 19:34-37
Малахії	Син праведності	Мал. 3:1, Марка 11:15-16, Мал. 4:5, Мт. 3:1-2
Від Матвія	Месія	1:1, 2:2, 15, 9:15
Від Марка	Чудовий працівник/Слуга	1:24, 10:45, 15:32
Від Луки	Син Людський	1:69, 2:25
Від Івана	Син Божий	1:14, 18, 6:38, 8:1, 58, 10:7, 9, 11, 11:25, 14:6,
Дії Апостолів	Господь, що возноситься/Великий місіонер	3:15, 10:42, 7:52, 28:20
До Римлян	Наша праведність	9:33, 11:26, 14:9, 15:12
1 до Коринтян	Другий/Останній Адам, Наша основа, Наша Пасха	1 Кор. 15:23, 45, 3:11, 5:7
2 до Коринтян		
До Галатів	Той, Хто зробив нас вільними, Кінець Закону	Гал. 1:3, 4:5, 7, 31, 5:1, Івана 8:32, 36, 3:24-25, Рим. 10:4
До Ефесян	Голова, Наріжний камінь	Еф. 1:22, 2:20
До Филип'ян	Найвище ім'я, Наше життя, Той, Хто дає все, чого потребуємо	Флп. 1:21, 2:9, 4:6-7
До Колосян	Повнота Божества	1:15, 18, 27, 2:9
1 до Солунян	Цар, що скоро прийде	2 Сол. 3:16
2 до Солунян		
1 до Тимофія	Посередник між Богом і Людиною,	1 Тим. 1:17, 2:5, 1 Тим. 3:16 (МТ)
2 до Тимофія		

	Бог, що в тілі явився	
До Тита	Благословенна надія, Бог і Спаситель	Титу 2:13
До Филимона	Друг, ближчий від брата, Платник нашого боргу	Флмн. 1:3, 1:18
До Євреїв	Кров, що очищає мій гріх, Начальник і Виконавець віри, Той Самий, Пастир вівцям	Євр. 12:2, 9:12, 14, 22-28, 13:8, 20
Якова	Великий лікар, Господь слави, Суддя в дверях	Як. 2:1, 5:9
1 Петра	Архипастир	1 Петра 5:4, 2:4
2 Петра		
1 Івана	Вічна істина і Любов	1 Івана 4:8
2 Івана		
3 Івана		
Юда	Бог — наш Спаситель	Юди 1:25
Об'явлення Івана Богослова	Цар над царями, Пан над панамі, Альфа і Омега, Початок і Кінець	Об. 19:16, 1:17, 22:13, 5:5, 19:13, 22:16

Іпостасний союз

Запитання: Що таке іпостасний союз?

Відповідь: Іпостасний союз — це поєднання божественної і людської сутностей в одній Особі Ісуса Христа.

Віровчення Халкидонського собору (451 р.), яке стосується Особи втіленого Христа і прийняте всіма ортодоксальними християнами, говорить: «... ми всі однодушно навчаємо сповідувати того самого Сина, Господа нашого Ісуса Христа, досконалого в Божестві і Його ж досконалого в людськості... Того самого Христа, Сина, Господа Єдинородного, що ми пізнаємо Його в двох сутностях незлито, незмінно, нероздільно, нерозлучно, при цьому різниця сутностей не зникає через з'єднання, але навпаки, властивості кожної природи зберігаються, сходяться в одну Особу або в одну Іпостась...». Чарльз Райрі дає більш стислий опис Особи Ісуса Христа в тілі: «У Ньому повне Божество і досконала людськість назавжди з'єднуються в одну Особу без змішування, без змін, без розділення і без відділення».

Навчаючи про іпостасний союз варто сказати про кожен елемент союзу окремо — божественність Христа та Його людськість, — а також пояснити, наскільки це можливо, що мається на увазі під з'єднанням двох сутностей та яким чином відбувається це з'єднання. Генрі Кларенс Тіссен детально

розглядає людськість, оглядово божественність та робить цікаві спостереження стосовно питання іпостасного союзу. Чарльз Райрі розглядає божественність, людськість та порушує питання єдності, а також подає огляд історичного вчення. Людськість Христа ніколи не піддавалася сумнівам. Божественність же постійно піддається нападам з боку нехристиянських утворень. На мою думку, це може бути одним з аргументів, чому ортодоксальним християнам варто приділяти увагу цьому питанню, адже якщо Христос не Бог у повному розумінні цього слова, то Його діло — служіння та завершена робота на римському Голгофському хресті, — неповне, бо не має найвищого, Божого статусу. Таким чином, понижуючи статус Ісуса Христа, ми автоматично понижуємо наше спасіння, яке Він здійснив. Якщо Христос — Бог, то спасіння, звершене Богом, є повною мірою завершене, а тому вічне та досконале. Спасіння ж здійснене Пророком, Архангелом чи богом другої категорії повним, завершеним і вічним бути не може.

Божественність Ісуса Христа

Найкращий аргумент стосовно того, що Ісус Христос є Богом, на мою думку, міститься в 1 Тим. 3:16 «θεος εφανερωθη εν σαρκι» (Бог явився в плоті). Попри те, що таке читання вірша присутнє лише у Візантійських текстах, я вважаю, що твердження «Бог явився в плоті» сильно захищає божественність Христа.

Ісус Христос — воскресіння і життя

Старий Завіт навчає нас, що Бог є джерелом життя і дає життя, як Творець — Бут. 1, 1 Сам. 2:6. Ісус Христос не лише мав владу над життям і смертю, а був і є джерелом життя. «Бо як мертвих Отець воскрешає й оживлює, так і Син, кого хоче, оживлює» Ів. 5:21 — навчає нас, що Ісус має таку саму владу і силу воскрешати, яку має Бог Отець. Воля Ісуса Христа існує незалежно від волі Бога Отця, а тому згідно зі Своєю волею (бажанням) Він вирішує кого воскресити, а кого - ні. «Я — воскресіння й життя. Хто вірує в Мене, хоч і вмере, буде жити». Ів. 11:25 — Ісус у розмові з Мартою говорить їй, що він не просто може воскресити, а Він Сам є воскресіння і життя, відповідно, життя повністю у Його владі. «Я — дорога, і правда, і життя». Ів. 14:6 — підтверджує, що Ісус Христос має життя Сам у Собі. «Бо як має Отець життя Сам у Собі, так і Синові дав життя мати в Самому Собі». Ів. 5:26, «Дослідіть-но Писання, бо ви думаєте, що в них маєте вічне життя, вони ж свідчать про Мене!» Ів. 5:39 — спілкуючись із фарисеями Ісус Христос говорить, що Писання, тобто Старий Завіт, дійсно має життя, але життя не в Законі, як релігійній системі правил, а у всіх пророцтвах про Месію, Який є життя. Таким чином, Ісус закликає слухачів дослідити і побачити, що Писання свідчать про справжнє життя, тобто про Нього, Христа. «Через те Отець любить Мене, що Я власне життя віддаю, щоб ізнову прийняти його. Ніхто в Мене його не бере, але Я Сам від Себе кладу його. Маю владу віддати його, і маю владу прийняти його знову, Я цю заповідь взяв від Свого Отця». Ів. 10:17-18 — Ісус Христос має владу і силу віддати своє життя, що не може зробити жодна інша людина. Ів. 1:4, 3:15-18, 4:14, 5:24, 40, 6:27, 33, 35, 40, 47, 48, 54, 68, 8:12, 10:10, 28 навчають про те, що Ісус Христос нерозривно пов'язаний із життям і тому може дати його будь-кому. Ісус Христос має ключі від смерті і пекла (Од. 1:18), а це

унеможливиює випадкову смерть будь-якої людини та випадкове потрапляння в пекло.

Рівний Богові-Отцю

Біблія навчає, що Ісус Христос, тобто вічне Слово, є рівним Богові-Отцю. «Споконвіку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово. Воно в Бога було споконвіку. Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього». Ів. 1:1-3 — Слово існувало вічно, автор використав таку саму фразу, як і в Септуагінті в Бут. 1:1 *εν αρχη*. Міллард Еріксон так коментує Ів. 1:1 «*θεος ην ο λογος*» [Бог було слово] — «Значення цієї безартиклевої конструкції було предметом серйозних обговорень і суперечок. Хоча зазвичай безартиклева конструкція виділяє якість іменника, що вжитий без артикля [*θεος*], при зворотному порядку слів [*θεος ην ο λογος*] вона [конструкція] часто використовується, щоб відрізнити його [*θεος*] від підмета [*λογος*]. Але зверніть увагу на те, що в реченнях Слово було Бог і Бог було Слово підмет і присудок збігаються за змістом. А тому при зворотному порядку слів опускаючи означений артикль мало зміст лише у випадку, коли автор мав намір відмітити якість, а не висловити тотожність. Таке розуміння структури підтверджується також і попереднім реченням «Слово було в Бога»». Отже, Еріксон стверджує, що Слово було божественне за своєю якістю, але ця конструкція не навчає, що Бог і Слово — тотожні за своєю суттю. Ів 1:3 і Євр. 1:2 навчають нас, що Ісус Христос є Творцем Всесвіту, і я вірю, що Бог створив Всесвіт через Сина або Сином. Можливо існує певна паралель між Бут. 1:3, де Бог творить, промовляючи слово, та божественним Словом в Ів. 1:1-3. Проте, я ближчий до думки, що Бут. 1:3 навчає нас не того, яка саме Особа Божества створила Всесвіт, а того, що Боже слово настільки могутнє, що після того, як Бог промовив те слово, Всесвіт постав з нічого. Бут. 1:26, 11:7, Йов. 33:4 навчають нас, що всі три Особи Божества брали участь у творенні. «[Син]... тримав усе словом сили Своєї» Євр. 1:3, «все Ним стоїть» Кол. 1:17 прямо навчає нас того, що Ісус Христос підтримує Своїм словом та силою все, що існує. Варто подумати про те, що Ісус Христос підтримував серцебиття римських воїнів, коли ті розпинали Його, а також про те, що Він, як Бог, дає дихання атеїстам, філософам, агностикам та всім іншим, які не коряться Його правді: «і Він не вимагає служіння рук людських, ніби в чомусь Він мав би потребу, бо Сам дає всім і життя, і дихання, і все» Дії 17:25.

«Він, будучи в Божій подобі, не вважав за захват бути Богові рівним» Флп. 2:6 — очевидним є те, що Ісус Христос був Богові рівним до Свого втілення. Флп. 2:9-10 та Дії 4:12 навчають, що ім'я Ісуса Христа є найвищим іменем у Всесвіті. Якщо Ісус Христос не тотожний Ягве, то це щонайменше дивно, адже Ягве не дозволив би жодній особі у Всесвіті мати ім'я, вище за статусом за Його ім'я — 1 Хр. 29:11, «Владико наш, яке то величне на цілій землі Твоє Ймення, Слава Твоя понад небесами!» Пс. 8:2, «Голос Господній примушує лані тремтіти, й ліси обнажає, а в храмі Його все належне Йому виголошує: Слава!» Пс. 28:9, «Як ім'я Твоє, Боже, так слава Твоя аж по кінці землі, справедливості повна правиця Твоя!» Пс. 47:11, та багато інших.

Всезнання

Стосовно цього атрибуту різні богослови мають різне бачення. Наприклад Міллард Еріксон наводить місця про знання Христа доводячи Його людськість. Проте, як на мене, вірші про знання Ісуса Христа швидше доводять Його божественність. «А Ісус, думку серця їх знавши...» Лк. 9:47, «А Він знав думки їхні, і сказав чоловікові...» Лк. 6:8, в Ів. 1:47-48 Ісус говорить Нафанаїлу, що бачив його раніше, до їхньої зустрічі, і я думаю, що тут ідеться про всезнання Ісуса. «Але Сам Ісус їм не звірявся, бо Сам знав усіх, і потреби не мав, щоб хто свідчив Йому про людину, бо знав Сам, що в людині було». Ів. 2:24-25 — найкращий доказ всезнання Ісуса Христа; Ів. 4:18, 11:11-15, 18:4, Мт. 26:25 також підтверджують учення про всезнання. Мр. 9:21 не можна вважати обмеженням знань Ісуса Христа, оскільки Сам Бог часто запитує людей, і це жодним чином не свідчить про Його незнання предмета питання — Бут. 3:9, Йов. 1:7, 8, 2:2, 3 або Ісус в Лк. 24:19, Мр. 6:38. Ці місця говорять про питання в контексті розмови. Їхня ціль — привести слухачів до певного розвитку розмови, навести на думку, звернути на щось увагу.

Інші атрибути

З Вих. 20:8-11 ми знаємо, що субота, сьомий день, установлена Самим Господом для Нього. У Мр. 2:27-28 і Лк. 6:5 Ісус називає Себе Господом суботи, а в Мт. 12:6 Ісус говорить, що «тут Більший, як храм!», маючи на увазі, що храм призначений для поклоніння Творцеві, але система поклоніння не може бути важливіша, ніж Сам Творець, який започаткував її, а тепер явився в тілі.

В Лк. 12:8-9 Ангели названі Божими, тобто такими, що належать Самому Богу, а в Мт. 13:41 читаємо «Пошле Людський Син Своїх Ангелів», таким чином розуміємо, що Ангели не можуть водночас бути власністю двох господарів, але все стає на свої місця, якщо взяти до уваги, що Ісус Христос, Син Людський, і є Бог. Також варто звернути увагу, що в Мт. 13:41 царство називається царством Його [Сина Людського], а в Мт. 12:28, 19:24, 21:31, 43, Мр. 1:15, 4:26, 30, 9:47, 10:14, 23-25, Лк. 4:43, 6:20, 8:1, 9:2, 11, 60, Ів. 3:5, Дії 1:3, 8:12, Рим. 14:17, 1 Кор. 4:20 воно назване Божим. В Ів. 20:28 Хома називає Ісуса Христа Господом і Богом, при чому Сам Ісус прийняв це як належне.

У Старому Завіті пророки, говорячи від імені Ягве, вживали вислів говорить Господь — Іс. 1:2, 11, 3:15, 14:22, Єр. 1:8, 2:2, 3:1, 4:9 — усього більше ніж 580 разів. Таким чином завдання пророка Старого Завіту полягало лише в тому, щоб точно передавати Божі слова Його народу. Сам же пророк не мав авторитету і ніколи не міг від свого імені пророкувати чи навчати. Ісус Христос у Новому Завіті не тільки говорив від Свого імені, а й тлумачив Закон, при чому з великою владою і авторитетом — Мт. 5:22, 6:29, 12:6, Лк. 11:9, Ів. 4:35. «Небо й земля проминуться, але не минуться слова Мої!» Мр. 13:31 — слова Ісуса мають особливий статус, такий самий, як статус слів Самого Ягве — Пс. 17:31, 32:4, 104:8, 118:89 та інші.

Людська сутність Ісуса Христа

«Бог у тілі явився» 1 Тим. 3:16, можна сміливо тлумачити як Бог явився в тілі звичайної людини. І це дійсно велика таємниця благочестя.

У 2-му розділі Євангелія від Луки описано родовід Ісуса Христа, народженого від єврейської незайманої дівчини. Він свідчить про те, що Ісус Христос Назарянин був (і залишається) людиною — Лк. 3. Ісус Христос ріс (Лк. 2:52), відчував голод (Мт. 4:2), спрагу (Ів. 19:28), втому та потребу сну (Ів. 4:6, Мт. 8:24, Мр. 4:38), також Він помер як людина (Ів. 19:33-34), володів (і володіє) фізичною природою людини (1 Ів. 1:1), проявляв любов, симпатію до людей (Ів. 11:3, 13:23), милосердя (Мт. 9:36, 14:14, 15:32, 20:34), сумував і був стривожений (Мт. 26:37), радів (Ів. 15:11, 17:13, Євр. 12:2), проявляв гнів, обурення, ревність (Мр. 3:5, 10:14, Ів. 2:17), дивувався (Лк. 7:9, Мр. 6:6), відчував душевні муки та переживання (Лк. 12:50), тривогу (Ів. 12:27), відчуття самотності (Мр. 15:34), скорботу (Ів. 11:33), плакав (Ів. 11:35).

Ісус, як людина, брав участь у релігійних подіях Свого народу (Лк. 4:16), Він, як людина, був під Законом (Гал. 4:4). Апостоли називали Ісуса Мужем (Дії 2:22), а апостол Павло в 1 Тим. 2:3 навчає «Один бо є Бог, і один Посередник між Богом та людьми, — людина Христос Ісус».

Заступницьке служіння Ісуса Христа пов'язане з його людською сутністю. Якщо він воістину був одним з нас і переносив усі спокуси та випробування, пов'язані з людським існуванням, тоді Він може розуміти нас і співпереживати з нами, людськими істотами. З іншого боку, якщо Він не був би повною мірою людиною, то Він не міг би здійснювати таке заступництво за нас, яке повинен виконувати священик для тих, кого він представляє.

Безгрішність Христа

Два основні питання, на які нам варто дати відповідь: чи грішив Ісус і чи міг Ісус грішити? У Писанні ми знаходимо три лінії аргументів на підтримку того, що Ісус Христос не грішив — Його свідчення про Себе Самого, свідчення апостолів та свідчення ззовні. «Хто з вас може Мені докорити за гріх? Коли ж правду кажу, чом Мені ви не вірите?» Ів. 8:46, «...бо Я завжди чиню, що Йому [Отцеві] до вподоби» Ів. 8:29, «...як і Я зберіг Заповіді Свого Отця, і перебуваю в любові Його» Ів. 15:10. Про безгрішність Христа свідчили апостол Петро: «Не вчинив Він гріха, і не знайшлося в устах Його підступу! Коли був лихословлений, Він не лихословив взаємно, а коли Він страждав, не погрожував, але передав Тому, Хто судить справедливо». 1 Пт. 2:22-23, апостол Павло — «Бо Того, Хто не відав гріха, Він учинив за нас гріхом...» 2 Кор. 5:21, автор Послання Євреям — «Бо ми маємо не такого Первосвященика, що не міг би співчувати слабостям нашим, але випробуваного в усьому, подібно до нас, окрім гріха» (4:15), «...відлучений від грішників» (7:26), «непорочний» (9:14), Іван — «...а гріха в Нім нема» 1 Ів. 3:5. Сучасники Христа, яких важко запідозрити в прихильному ставленні до Ісуса, також говорили про його невинність — дружина Понтія Пилата, намісника Риму в Мт. 27:19 називає Ісуса Назарянина праведником, сам Понтій Пилат в Лк. 23:4, 14, Ів. 19:4, 6 «...що провини ніякої в Нім не знаходжу», Ірод Антипа, чотиривласник Юдеї і Перії, в Лк. 23:15 «...бо він [Ірод] відіслав Його нам», один із злочинців, що були розп'яті поруч із Ним, в Лк. 23:41 сказав «...Цей же жадного зла не вчинив», сотник та солдати Риму в

Мт. 27:54, Мр. 15:39 називає Ісуса Сином Божим, Юда Іскаріотський в Мт. 27:4 говорить «...Я згрішив, невинну кров видавши».

Роберт Марк Массер дає таку відповідь на питання «Чи міг Ісус згрішити?»: «Ні. Особа Ісуса Христа не могла згрішити, хоча його людська природа могла згрішити. Нам варто розуміти що Ісус Христос — одна Особа, а богослови для кращого розуміння поділяють Христа на божественну і людську природи». Найбільш правильною відповіддю на це питання мені видається така: Ісус Христос міг згрішити лише гіпотетично, але практично цього не могло статися, оскільки Він був Богом у всій повноті. Проте навіть таке формулювання залишає низку запитань. У чому полягали спокуси Христа? Наскільки справжніми вони були? Біблія говорить: «...але випробуваного в усьому, подібно до нас, окрім гріха» (Євр. 4:15). Інше місце говорить: «Бо Бог злом не спокушується, і нікого Він Сам не спокушує». (Як. 1:13). Що має на увазі автор послання Євреям, коли пише «випробуваного в усьому, подібно до нас, окрім гріха»? Якщо ми приймаємо те, що Ісус Христос був так само спокушуваний як і ми, тоді чи можна вважати, що апостол Яків говорить про Бога Отця, але це не можна застосувати стосовно Христа? Проте і з таким розумінням є проблеми — Євр. 13:8 навчає, що Ісус Христос незмінний, а друга Особа Божества мусить мати ті самі якості, що й перша, оскільки ми віримо, що всі три Особи Божества мають ті самі якості, бо «три Особи — одна природа». Думаю, варто зазначити, що втілення Христа це така таємниця, як і триєдиність або взаємозв'язок вибрання-передбачення-призначення.

Ранні єресі щодо людської сутності Христа

Однією з ранніх єресей було лжевчення докетизму. Докетизм сформувався під впливом грецької світської філософії Платона та Арістотеля. Докетизм є ще одним доказом того, що змішувати правдиве біблійне християнство і світські уявлення про істину вкрай небезпечно. Докетизм повністю заперечував людську сутність Ісуса Христа, оскільки, на їхню думку, матерія — зло, і тому дуже віддалена від дійсної духовності, добра. Ісус Христос, як Бог, не міг бути в тілі, а тому Його тіло було не справжнім, а примарним. Ісус — дух, привид, мара, на думку представників цієї ранньої християнської єресі. Дещо подібним був аполінаризм. Аполінаризм зародився як спроба відстояти правильні біблійні засади божественності Христа. Проте, як часто буває, хороша ідея була втілена погано. Аполінарій вважав так: якщо Ісус Христос мав божественні і людські розум, волю та емоції, то в нього були дві душі і одне тіло, а тому Ісус Христос не міг бути людиною.

Підсумовуючи частину про людськість Христа, нагадаємо важливість цього питання для загальної христології. Ісус мав бути людиною у повному значенні цього слова, щоб представляти людей перед Богом Отцем, щоб розуміти їх і співчувати їм, щоб показати приклад людям, як людина, що пройшла людський шлях. Також людськість Христа протистоїть крайньому трансцендентному розумінню далекого і байдужого Бога.

Висновок

Вчення Біблії щодо іпостасного союзу Ісуса Христа є одним з центральних учень Нового Завіту. Його важливість пов'язана, по-перше, з тим, що Ісус Христос є основною темою Біблії та Спасителем усього світу, а по-друге, з тим, що природа та Особа Христа визначають Його діло спасіння. Біблія різносторонньо захищає божественність та людськість Ісуса Христа, а також порушує питання Його безгрішності.

Імена Бога

Запитання: Які імена Бога описані в Біблії та що вони означають?

Відповідь: Імена Бога характеризують Божі якості.

Ель — Сильний (однина)	2 Сам. 22:33
Ель Еліон — Бог Всевишній	Бут. 14:18-22
Ель Олам — Бог вічний	Бут. 21:33
Ель Шаддай — Бог всемогутній	Бут. 17:1
Елогім — Всесильний (множина)	Бут. 1:1
Єгова, Ягве — Сущий, Існуючий, «Я є»	Вих. 3:14
Єгова Елогім — Господь Бог — Творець	Бут. 2:4
Єгова Їре — Господь подбає	Бут. 22:13, 14
Єгова Ніссі — Господь — знамено моє	Вих. 17:15
Єгова Раах — Господь — пастир мій	Пс. 22:1
Єгова Рафа — Господь — цілитель	Вих. 15:25-26
Єгова Саваот — Господь сил	Пс. 45:8
Єгова Шалом — Господь — мир	Суд. 6:24
Єгова Шамман — Господь там	Єз. 48:35
Єгова Цід Кену — Господь — оправдання наше	Єр. 33:16

Попри таку велику кількість імен, Новий Завіт говорить «під небом нема іншого Ймення, даного людям, що ним би спастися ми мали» про ім'я Ісуса Христа (Дії 4:12). Ім'я Ісуса Христа є вищим за ім'я Єгови чи будь-яке інше в Старому Завіті.

Єресь чи ортодоксія?

Запитання: де проходить межа між єрессю та ортодоксією?

Відповідь: Слово «єресь» у ранньохристиянській період вживалося в нейтральному значенні — релігійне вчення. Лише згодом воно почало набувати негативної конотації. Єресь (у контексті християнства) — це відхилення від правильного, фундаментального християнського віровчення, але претендує на християнське.

Іслам, юдаїзм, крішнаїзм та буддизм не вважаються єрессю, оскільки не претендують на назву «християнство» і не пов'язані з ним історично.

Але якими критеріями треба керуватися, щоб з'ясувати правильне вчення чи ні? Як широко чи як вузько можна дивитися на це питання?

Марк Соссі пропонує три критерії:

1. Хто такий Ісус Христос?
2. Що Він зробив на хресті?
3. Як отримати спасіння?

Ісус Христос — це істинний Бог і справжня людина, і Він помер на хресті за гріхи людей, і достатньо увірувати в це, щоб отримати спасіння.

Керуючись цими трьома критеріями ми можемо визначити чи вчення християнське за своєю суттю, чи єретичне. У християнстві є довга низка (сотні чи тисячі) тверджень, з якими ми можемо не погодитися, але не варто називати їх єретичними. Такими темами можуть бути вибрання, дари Святого Духа, хрещення Духом Святим, роль жінки в церкві, ієрархія в церкві, майбутнє людства, десятина і т. ін.

Водночас Трійця, непорочне зачаття, спасіння лише через віру торкаються трьох фундаментальних питань. Правильно розуміючи хто такий Ісус Христос, ми розумітимемо Його стосунки з Отцем та Духом. Додавання діл до віри є ересю, оскільки заперечує, що людина може отримати спасіння лише через віру в Христа.

Християнські деномінації (православ'я, католицизм, баптизм, п'ятдесятництво, харизматичні рухи, пресвітеріани, англікани, месіанські євреї і т. ін.) мають різне бачення різних питань. Проте серед представників цих течій і деномінацій є відроджені люди, які правильно розуміють основи християнства, але можуть помилятися в деяких другорядних питаннях.

З іншого боку, в кожній із цих конфесій є невідроджені люди, які не увірували в Ісуса Христа як свого Спасителя, але формально належать до «ортодоксального» християнства. Належність до «найортодоксальнішої» у світі церкви не робить людину християнином, не дає їй вічного життя та стосунків з Богом.

«Правильна церква»

Запитання: Я — християнин і хочу відвідувати богослужіння в церкві. Як знайти правильну церкву?

Відповідь: «Той, хто намагається знайти Христа, повинен спочатку знайти Церкву. Адже як можна знати, де Христос, і де віра в Нього, якщо людина не знає, де зібрані віруючі в Христа? Той, хто хоче дізнатися щось про Нього, не повинен покладатися на самого себе, йому не варто з допомогою свого розуму будувати власний міст на Небеса. Він повинен звернутися до Церкви, і там отримати пізнання. Церква — це не дерево і каміння, це зібрання тих, хто вірує в Христа. Людина має бути з ними і спостерігати, як вони вірують, як навчають і живуть» (Мартін Лютер).

Відповідь на це запитання має складатися з кількох частин.

Варто чітко розуміти чим є і чим не є церква. Церква⁹ (гр. εκκλησία) — це зібрання, спільнота, громада, група християн¹⁰. У давнину грецьке слово εκκλησία вживалося в широкому розумінні у значенні *збір, громада, віче* (Дії 7:38, 19:32). Автори Нового Завіту вживають це грецьке слово, щоб описати нову духовну спільноту — громаду християн, що регулярно збираються для прославлення Бога через вивчення Його Слова, спільну молитву, співання псалмів, братерське спілкування, вечерю Господню (Дії 2:42-47, 1 Кор. 11:23-34, Еф. 5:19-20). Слово εκκλησία також можна перекласти як *«ті, що покликані бути разом»*. Новий Завіт уживає слово *церква* також щоб описати всіх віруючих в Ісуса Христа по всьому світу. Ці віруючі об'єднані в Тіло Христове — Вселенську Церкву (Кол. 1:24) через хрещення Духом Святим у мить увірування *кожного* християнина (1 Кор. 12:13).

Важливим місцем у розумінні природи церкви є уривок Мт. 16:13-16 — «Прийшовши ж Ісус до землі Кесарії Пилипової, питав Своїх учнів і казав: За кого народ уважає Мене, Сина Людського? Вони ж відповіли: Одні за Івана Христителя, одні за Іллю, інші ж за Єремію або за одного з пророків. Він каже до них: А ви за кого Мене маєте? А Симон Петро відповів і сказав: Ти Христос, Син Бога Живого! А Ісус відповів і до нього промовив: Блаженний ти, Симоне, сину Йонин, бо не тіло і кров тобі оце виявили, але Мій Небесний Отець. І кажу Я тобі, що ти скеля, і на скелі оцій побудую Я Церкву Свою, і сили адові не переможуть її. І ключі тобі дам від Царства Небесного, і що на землі ти зв'яжеш, те зв'язане буде на небі, а що на землі ти розв'яжеш, те розв'язане буде на небі!». Існує два прийнятних тлумачення цього уривку: згідно з першим апостол Петро представляв усіх Дванадцятьох, служіння яких стало основою для Церкви. Згідно з другим основою для Церкви є факт, що Ісус Христос є Син Бога живого.

Таким чином ми можемо говорити про помісну (місцеву) церкву та Вселенську, *планетарну*. Часто можна почути, що існує видима (помісна) та невидима (Вселенська) церкви, але насправді і помісна, і Вселенська церкви видимі. Воля Божа для кожного християнина — щоб він перебував у помісній церкві та служив Богу та іншим християнам своїми духовними дарами, які

⁹ Українське слово *церква*, так само як і німецьке, англійське, данське, норвезьке, шведське, фінське, болгарське, сербське, хорватське, албанське походить від грецького кириакон (господній дім). Багато європейських мов (португальська, іспанська, французька, італійська, турецька) запозичили слово εκκλησία з грецької або латини через посередництво грецької. Польське kościół, як і подібні до нього словацький і чеський відповідники, походять з латинського castellum (замок), литовське і латвійське слова означають царське стоа.

¹⁰ Слово *християнин* трапляється в Новому Завіті лише тричі. У Діях 11:7 читаємо, що в Антіохії вперше учнів названо християнами, в Діях 26:28 слова проконсула Агріппи «Ти мало що не намовляєш мене, щоб я став християнином...», у 1 Пт. 4:16, що страждання віруючого як християнина (переслідування через переконання) приносить славу Богу. Слово християнин має соціальне, суспільне навантаження: сьогодні християнами вважають себе люди, які народилися в християнській країні, ходять до християнського храму, мають деяке уявлення про основи християнської моралі, виконують певні традиції. З Біблії ми знаємо, що християнином стає людина через віру й учнівство.

Бог дає йому в момент увірування (Рим. 12, 1 Кор. 12, Еф. 4:11-12, 1 Пт. 4:10) та може додавати протягом життя (1 Тим. 4:14, 2 Тим. 1:6).

Тепер ми знаємо, що церква — це *люди*, громада *людей*, а не будівля чи організація зі статутом. Окрім того, у церкві (та у Христі) не має значення національність, соціальний статус чи стать християнина — єврей чи грек, багатий чи бідний, чоловік чи жінка¹¹ є однаково цінні для Бога (Кол. 3:11), тому кожна помісна церква має бути якнайбільше відкрита до всіх категорій людей — чоловіків та жінок, молоді і людей похилого віку, науковців та

¹¹ Чоловік та жінка є однаково цінні для Бога. На практиці це означає, що чоловік та жінка мають рівний доступ до Бога, рівні можливості для духовного росту. Проте в контексті церкви та сім'ї ролі чоловіка та жінки (дружини) різняться. Бог створив чоловіка та жінку різними — фізіологічно, інтелектуально, емоційно, соціально — це Його прекрасний задум для них обох. Апостол Павло навчає, що перший і головний обов'язок одруженого чоловіка — любити свою дружину, як Христос Церкву, дбати про неї, тимчасом як дружина має коритися у всьому своєму чоловікові і поважати його — 1 Кор. 11:3, Еф. 5:22-33, Кол. 3:18-19. Жінці також заборонено навчати церкву духовних істин. Це пов'язано із взаємозв'язком лідерства та ролі духовного вчителя, обов'язок за які Бог поклав на чоловіків, і з тим, що жінка більш піддатлива до оманливого вчення — 1 Тим. 2:9-15. Панування жінки над чоловіками є не благословінням, а прокляттям: пророк Ісаїя в 3-у розділі описує Божі кари, які прийдуть на Ізраїль за гріх: міжусобиці, керуватимуть нацією юнаки, діти й люди, що не здатні до цього, провідники народу заведуть його в блуд, стежки переплутають, старші та вожді грабуватимуть бідних, «жінки мають гору [правлять, панують] над ним» (3:12). У Флп. 4:2 згадано єдину проблему церкви у Филипах — неоднорідність, конфлікт Еводії та Синтихії; церква/пресвітери несуть відповідальність, щоб примирити їх. В Од. 2:20 описано духовну проблему церкви в Пергамі — жінка Єзавель видає себе за пророчицю, навчає і зводить рабів Божих, а церква/пресвітери попускають їй це робити.

Захисники теорії про рівні можливості чоловіків і жінок навчати на зібранні апелюють до Мр. 16:9-10, де Марія Магдалина сповістила учнів про воскресіння Христа, до Флп. 4:3, де Павло згадує жінок-помічниць у служінні, та до Рим. 16:1, де Павло згадує дияконису Фіву. Жодне з згаданих місць не підтверджує їхньої думки: Марія Магдалина сповістила Апостолів про воскресіння Христове, а не тлумачила їм значення воскресіння у світлі Писання; жінки, згадані Павлом, дійсно брали важливу участь у його служінні, але не сказано, що вони робили це, навчаючи церкву; Фіва була служителькою та помічницею у церкві у Кинхреях (опікункою — *Огієнко*, *Турконяк*, заступницею — *Левицький*), тобто виконувала певні служіння у помісній церкві; тут слово *служитель* вжито у широкому розумінні, а не у значенні *офіційного статусу*, який слідує з рукопокладення. Вчення про право жінок навчати церкву чи панувати над чоловіками у ній з'явилося не як результат вивчення і застосування Слова Божого, а під впливом світських лжевчень Ворога, ціль яких — зруйнувати інститут сім'ї, церкви, підірвати основи суспільства. Жінка, яка любить і боїться Бога, ніколи не навчатиме церкву *духовних істин* і не робитиме спроб панувати в *духовних питаннях* над своїм чоловіком чи іншими чоловіками в церкві.

Інше світське вчення *Kinder, Küche, Kirche* (*нім.* діти, кухня, церква) неприродно зводить життя жінки до трьох сфер: виховання дітей, приготування їжі, благодійність у церкві. Таке лжевчення, як і багато інших, має крихітне зерно істини: Бог поклав обов'язок ведення домашнього господарства та народження дітей на жінок (1 Тим. 5:14), але це жодним чином не обмежує їх у праві здобувати вищу чи біблійну освіту, займатися науковою діяльністю, підприємництвом, благодійністю, працювати на світській роботі чи державній службі, проте такі заняття жодним чином не повинні перешкоджати її основному призначенню — бути помічницею своєму чоловікові, дбати про домашні справи, навчати дітей (Бут. 2:18-25, Прип. 31:10-31). Такому біблійному погляду Сатана протиставляє таке вчення: «Що повинна робити жінка у шлюбі? Що хоче. Жінка рівноправний партнер свого чоловіка. Кар'єра жінки, її інтереси, її гроші настільки ж важливі, як і чоловікові. Жінок так довго зневажали, що тепер вони мають бути

звичайних робітників. Ісус Христос — єдиний Голова помісної та Вселенської церкви (Кол. 1:18), Архіпастир, якому дадуть відповідь усі служителі всіх церков (1 Пт. 5:1-4). Варто також розуміти, що Церква — не продовження Ізраїлю. Ізраїль був і залишається Божим народом, а Церква була заснована Богом у день П'ятдесятниці в I столітті (Дії 1:5, 2:1-4) і буде забрана, *пигхоплена* Ісусом Христом у свій час на Небеса (1 Сол. 4:13-18, 2 Сол. 2:7).

У Слові Божому маємо кілька образів Церкви, які допомагають зрозуміти її сутність. Церква названа Тілом Христа (Еф. 1:22-23, Кол. 1:18), нареченою Христа (Од. 19:7-9), будівлею (Еф. 2:21), священством (1 Пт. 2:5), отарою (Ів. 10:16), галузками (Ів. 15:1-5).

Тільки Бог має монополію і на істину, і на спасіння, а це значить, що спасіння дається через Особу Ісуса Христа, а не через певну церкву чи її обряди¹². Церква складається з людей, тому ніяк не може бути досконалою — ні в організаційному, ні в догматичному сенсі. Вселенська Церква, сукупність

пильними».

Ось прекрасний уривок з Біблії про ролі чоловіка та дружини у шлюбі: «Хочу ж я, щоб ви знали, що всякому чоловікові голова Христос, а жінці голова чоловік, голова ж Христові Бог... Бо чоловік не походить від жінки, але жінка від чоловіка, не створений бо чоловік ради жінки, але жінка ради чоловіка... Одначе в Господі ані чоловік без жінки, ані жінка без чоловіка. Бо як жінка від чоловіка, так і чоловік через жінку; а все від Бога» (1 Кор. 11:3, 8-9, 11-12).

¹² Існує римо-католицьке вчення про те, що Ісус Христос передав усю духовну владу апостолу Петру, який згодом жив у Римі, був першим єпископом римським, а отже, першим папою римським. Тепер, відповідно, саме римо-католицька церква є «ковчегом спасіння», а папа римський — намісником Бога на землі. Уперше таку думку висловив в античні часи Іринеї Ліонський (кін. II ст.), який також підтримував ієрархічне управління в церквах: пресвітери коряться єпископу, єпископи — римському єпископу. Це вчення розвивав Кіпріан Карфагенський, який навчав про апостольську спадковість церковної влади — Христос передав владу апостолам, апостоли — єпископам, єпископи — пресвітерам. Кіпріан сказав: «Кому Церква не мати, Бог — не Отець». У середньовіччі папа римський Боніфаций III видав указ «Одна свята», де було проголошено, що кожній людській істоті для її спасіння необхідно коритися папському престолу. 1870 року папа Пій IX скликав собор, на якому 631 з 750 єпископів проголосували за постанову, що будь-яке моральне чи догматичне вчення папи римського є непомильним; постанова закінчувалася словами прокляття для кожного, хто наважиться перечити цьому рішенню. Така концепція хибна як з біблійної, так і з історичної точки зору. З погляду Біблії Петро не був особливим апостолом, а лише одним із Дванадцятьох. Його служіння полягало у праці серед євреїв, а не поган — Гал. 2:7. Крім того, не існує жодних переконливих аргументів стосовно перебування Петра в Римі. З точки зору історії, Рим не має права на верховенство у християнському світі тому, що до V століття він був лише одним з центральних міст християнства поруч з Єрусалимом, Антіохією, Александрією, Константинополем. Авторитет римського єпископа зріс у IV столітті після того, як єпископ Дамасій (правив 366-384) описав Рим, як *апостольську столицю*, а себе назвав *найвищим понтифіком*. Дамасій також започаткував традицію апелювати до тексту Мт. 16:18-19, який, як він стверджував, дає право саме єпископу римської церкви керувати вселенською. Наступник Дамасія, Сіріцій, використовував щодо себе титул *папа*. Але найбільше для утвердження римського престолу в той час зробив саме єпископ Лев I — він узяв на себе адміністративно-господарські обов'язки керівника міста і захистив населення Риму від варварів з півночі. На мій погляд, служителі жодної церкви не є намісником Бога на землі і не має права верховенства над служителями інших церков — таке унікальне право мали лише апостоли, служіння яких завершилося у I столітті.

усіх спасених людей на планеті, є стовпом і підвалиною правди, євангельського вчення — 1 Тим. 3:15, а це означає, що всі християни не можуть помилятися одночасно, тобто хоча б якась їх частина збереже здорове вчення. Апостоли також навчали, що у Христову церкву ввійдуть лжевчителі — Дії 20:29-30, 2 Пт. 2:1, 1 Тим. 4:1-3. Це означає, що багато або навіть більшість помісних церков час від часу ухилятимуться від правильної науки. До вибору християнської спільноти варто поставитися все-таки відповідально. Обираючи помісну церкву варто найперше звернути увагу на її вчення, на те наскільки воно відповідає Святому Писанню. Крім того, треба з'ясувати, чи зростають духовно християни, чи проявляють любов одне до Крім того, апостол Петро був доволі особливим чоловіком — хотів поставити шатро для Ісуса, Мойсея, Іллі (Мт. 17:4); схилив Христа уникнути страждань, на що у відповідь почув фразу «Відступися від Мене, сатано, ти спокуса Мені, бо думаєш не про Боже, а про людське!» (Мт. 16:22-23); він щонайменше тричі зрікся Спасителя (Мт. 26:69-73, Мр. 14:66-71, Лк. 22:56-60, Ів. 18:17-27), а після воскресіння і вознесіння Господа визнавав, що послання апостола Павла є дещо тяжко зрозумілі (2 Пт. 3:16); соромився християн-поган перед християнами-євреями, за що був осуджений апостолом Павлом (Гал. 2:11-12).

Православний світ у свою чергу вважає Москву *третьім Римом*, маючи на увазі, що Російська Православна Церква є правонаступницею ранньоапостольського християнства, а Москва — один із трьох всесвітніх центрів християнства, поряд з Римом та Константинополем. У цьому є певна логіка. Римська Західна Церква офіційно відділилася від Східної Візантійської церкви у 1054 році, а фактично — кількома століттями раніше. 1453 року турки захопили Константинополь (Царгород, тепер Стамбул), поклавши край Візантійській імперії та візантійському східному християнству. Роль духовного центру східного християнства в XV-XVI століттях перейшла до Москви — столиці Московського царства, згодом — Російської імперії. Проте чи саме Москва має право на лідерство у східному християнському світі? Хрещення Київської Русі відбулося ще в далекому 988 році — з ініціативи князя київського Володимира Великого. Тертуліан (помер 212 р.) пише, що християни були серед скіфів та сарматів, а в Херсонесі було 75 церков і близько 2000 християн. З документів відомо, що ще до хрещення Русі серед воїнів князя Олега (IX ст.) були християни. Князь Юрій Довгорукий заснував поселення на північному сході Русі, яке у 1147 році вперше згадано в літописах як Москва. Руська церква була митрополією грецької з 988 по 1240 роки. На початку XIV століття Константинополь визнав Галич як «другий Київ», столицю галицької митрополії, проте з приходом поляків на західноукраїнські землі вона занепадала. Сьогодні Галич — невелике містечко в Івано-Франківській області з населенням 6400 осіб. У 1439 році найвищі ієрархи Грецької та Римської церков, зібравшись на собор в італійській Флоренції, укладають унію — акт про з'єднання обох гілок християнства. За участь у цій акції собор московських владик проганяє тодішнього митрополита Ісидора, обравши замість нього рязанського владика Йону. Вселенський Патріарх не визнав цього обрання, і в 1458 році він призначає митрополитом Київським Григорія Болгарина. У відповідь Григорія не визнає Москва. На зібраному Йоною в 1448 році соборі митрополити єпархій, які перебували на території, контрольованій московським князем, присягають «не відступатися від святої церкви Московської». У цьому документі вперше Руська церква називається Московською. Таким чином, у 1448 році саме Москва розколола Київську митрополію, проголосивши власну автокефалію, яку Константинополь та інші церкви не визнавали 141 рік. Московські митрополити більше не претендують на титул «Київський», вони називають себе «Митрополит Московський і всія Русі». 1453 року турки-османи захопили Константинополь, Русь стає автокефалією, практично незалежною церковною одиницею. 1589 року патріарх Константинополя Єремія рукопоклав Йова на служіння патріарха Московського, хоча до того навіть митрополитів висвячували лише у Києві та Львові, але не у Москві, тобто «статус» Москви миттєво був «піднятий» на дві позиції вгору. На той час Москва вже 141 рік вважала сама себе митрополією. Це було зроблено під впливом царя московського Івана IV Грозного, який прагнув зміцнити свою державу та підпорядкувати собі національну церкву. Звідси розуміємо, що причини релігійного росту Москви не так духовні, як політичні. Очевидно, що саме поняття «третього Риму» існує лише в історичній, а не у духовній площині — християнин не стає ближчим до Бога просто

одного і чи помітна дія Духа Святого в їхньому житті (Еф. 1:15, Кол. 1:4, 9-11, 1 Кор. 16:14). Треба звернути увагу на проповіді, на те, чи торкаються вони і розуму, і почуттів християнина. Проповідь має з одного боку навчати Біблії, з іншого — докоряти за гріх. Грішник не повинен почуватися зручно в церкві.

Завданнями помісної церкви є проповідь Євангелія (Мр. 16:15-16) та учнівство (Мт. 28:19-20). Церква також має здійснювати таїнства: хрещення¹³ (Мт. 28:19, Дії 2:38, 8:12, 8:38, 9:18, 10:48, 16:14-15, 32-33, 18:8) та Вечерю Господню (або причастя, євхаристію — Мт. 26:16-30, 1 Кор. 11:23-34). Основний зміст хрещення — зовнішня видима ознака внутрішніх змін. Хрещення дається людині у свідомому віці¹⁴ після увірування в Ісуса Христа як особистого Спасителя. Хрещення жодним чином не є умовою спасіння, а лише його зовнішнім засвідченням світу та церкві. Вечеря Господня (споживання хліба та вина) має меморіальне значення, тобто служить для християн *нагадуванням* про те, якою дорогою ціною вони були викуплені¹⁵.
через те, що народився чи живе в певному місті.

Україна — найбільш православна країна світу. Тут офіційно зареєстровано 16323 православні громади (абсолютна більшість з них належить до Московського патріархату). В інших православних країнах громад менше: в Росії 14614, в Румунії 15517, у Греції близько 11000. Українські православні церкви є в США (115) та Канаді (100).

¹³ Час від часу можна почути запитання: «Як правильно хрестити — в ім'я Ісуса Христа чи в ім'я Отця, і Сина і Святого Духа?» та «Чому Апостоли, як правило, хрестили лише в ім'я Ісуса Христа?». Існує навіть псевдохристиянський культ, який на підставі цього захищає монархіанське антитринітарне вчення про Бога — мовляв, Отець, Син та Дух є різними проявами того самого Бога, і відповідно, Отець страждав на голгофському хресті так само як і Син. Не торкаючись поняття Трійці пояснимо, чому апостоли хрестили в ім'я Ісуса Христа: річ не в тім, що апостоли заперечували фундаментальне християнське вчення про Трійцю, а в тім, що юдейська релігійна традиція досить добре і правильно була навчена з Писання про Бога Отця та Духа Святого, і християнське вчення в цьому питанні збіглося з юдейським. Проте переважна більшість юдеїв не прийняли Ісуса Назарянина за Христа, Месію (Помазаника, обіцяного в Старому Завіті через пророків), тому апостоли робили наголос на тому, що визнають саме Ісуса за Христа, і саме в Його Ім'я здійснюють служіння і обряд водного хрещення.

¹⁴ У Біблії не вказано чітко, в якому віці можна давати хрещення. Більшість євангельських церков дозволяють приймати хрещення з 14-16 років. На мій погляд це нормальна практика, але не варто робити з такої практики тверде правило: якщо дитина увірувала у Христа, свідчить про свою віру і хоче прийняти водне хрещення, на мій погляд їй відмовляти лише на підставі її віку не можна.

¹⁵ У християнстві не існує єдиної точки зору щодо цього. У перші століття Вечері Господній надавали меморіального (духовного, символічного) значення Оріген, Євсевій, Василій Великий, Григорій Назіанзин, а про буквальне перетворення хліба і вина на тіло і кров Христа навчали Кирило, Григорій Нісський, Йоан Златоуст, Йоан Дамаскін, Амвросій і таке вчення називається *трансубстанція*. Августин Блаженний підтримував символічне значення Вечері, а вже у середньовіччі, у 818 році, католик Пасхазій Радберг висунув теорію, що хліб і вино — це те саме тіло, яке народила Марія. Проти такого бачення виступили католики Рібондс Маурис та Ратрамнус, які наполягали про необхідність розділяти символ і власне річ. Проте вчення Пасхазія згодом підтримав Радберг (1003), йому протистояв Беранже Турський (1050). Лафранк (1089) і Гумберт (1059) говорили про те, що віруючі дійсно буквально кусають і жують тіло Ісуса Христа, яке для них ламає священник. Гільберт Турський (1133) остаточно сформував і затвердив таке бачення, його ж підтвердив Четвертий Латеранський собор у 1215 році. Ранні протестанти також по-різному розуміли сутність Вечері Господньої. Ульріх Цвінглі говорив лише про символічне значення, Мартін Лютер вірив у буквальне тіло і кров, тобто фактично підтримував католицьке вчення, а Жан Кальвін мав «серединну» позицію — Ісус Христос дійсно

Кожна помісна церква може визначати порядок здійснення цих таїнств, проте, вносячи певні традиції в їх виконання, важливо сприймати їх лише як традиції, а не прямі вказівки зі Слова Божого.

Важливо також, щоб церква підтримувала *міжцерковне спілкування*. Як правило, церкви, які не підтримують таке спілкування, зациклюються на кількох темах, навколо яких будується проповідь і життя, а низку інших тем ігнорують.

Ще один важливий фактор — пресвітер, *старійшина*, церкви. Це має бути побожний чоловік, який любить Бога, свою сім'ю та ближніх. Пресвітер повинен бути благочестивим і поміркованим чоловіком і своїм характером *повністю* відповідати Божим вимогам, описаним у 1 Тим. 3:1-7 та Титу 1:5-9. Дуже важливо з'ясувати світогляд та стиль життя служителя, оскільки саме він задає тон усій церкві. У що вірить пресвітер? Як він розуміє духовне життя, благочестя? Чого навчає про пізнання волі Божої? Якими служіннями він прагне займатися? Як розподіляє свій час? Останнє, але також дуже важливе — звернути увагу на дружину пресвітера. Зрілість або незрілість дружини служителя багато говорить про самого служителя.

Церква — перш за все духовний інститут, а вже потім соціальний. Її головна роль — проповідувати Євангеліє і навчати християн Слова Божого. Церква не повинна робити благодійність своєю основною діяльністю. Також церква та її служителі не повинні втручатися в політичне чи громадське життя країни, і так само не дозволяти втручатися владі в церковні справи. Церква також не покликана змінити світ, оскільки цей світ іде до загибелі, і ніхто та ніщо не зупинить цього процесу. Але християни можуть і повинні в міру можливого впливати на цей світ, впроваджуючи Божі вічні стандарти в усі сфери.

Чи є церква організацією? Скажімо так: не перш за все. Будь-якій громаді необхідний порядок, організація, але *організація*, це не найкраще слово, щоб описати церкву, спільноту християн.

Чи повинна церква задовольняти соціальні, психологічні, комунікативні потреби людей? Я гадаю, що так, тому що Бог створив людину цілісною істотою, наділивши її духом, душею, тілом. Не можна строго відділяти духовне від соціально-психологічного, оскільки ці грані людського ества взаємопов'язані і не існують одне без другого. Проте церква не повинна стати клубом за інтересами, тобто місцем, де віруючі люди приємно проводять час, дружать, спілкуються, але такі духовні речі, як глибоке вивчення Біблії, молитва, спільне служіння одне одному та світу стають другорядними. Церква — це передусім духовна спільнота, Божий інститут, а вже потім соціум. Нехтування Божим Словом, наприклад, призведе до поверхової релігійності та/або запліскування очей на певні гріхи.

особливим чином присутній як Особа під час вечері, але хліб і вино є лише символами.

Чи саме в неділю має відбуватися богослужіння? Ні, але неділя названа днем Господнім, оскільки саме в цей день відбулося Його воскресіння (Мт. 28:1, Мр. 16:2, Лк. 24:1, Ів. 20:1, Дії 20:7, Од. 1:10). Бог не змінив ізраїльську суботу на церковну неділю¹⁶, проте впродовж багатьох століть саме неділя, перший день тижня¹⁷, є основним днем для поклоніння християн. Неділя є зручною хоча б тому, що майже в усіх державах світу цей день є вихідний.

Церква також має відчувати і розуміти, в який час вона живе. Часто церкви, сформовані десятки років тому, зберігають культуру і світогляд того часу, а це унеможлиблює прихід до Христа людей нового покоління. Звісно, Слово Боже закликає нас не уподібнюватися до світу в цінностях, цілях та бажаннях (1 Ів. 2:15-17, Рим. 12:2), але зберігати певну форму служіння лише тому, що *наші дігусі так робили*, не варто.

«Батьківська віра»

Запитання: Чи можна міняти віру з батьківської на чужу?

Відповідь: Залежно що вносити в поняття *віра*. Дев'ять із десяти українців кажучи *віра* мають на увазі традиції, обряди, передання, культуру і таке інше, але не саму віру чи віровчення.

З погляду Бога віра — це правильна реакція людини на Божу істину, прийняття цієї істини, довіра Богу. У вузькому розумінні віра — це прийняття Ісуса Христа і Його замісницької жертви на хресті за гріх людини. Віра — справа дуже індивідуальна, а не колективна чи народна. Кожна людина сама за себе відповідає перед Богом — за те, у що вона вірить, що вона робить і чому. Бог дуже зацікавлений, щоб кожна людина особисто пізнавала Його, росла духовно, була слухняна Йому, навіть якщо батьки чи родичі цієї людини неслухняні Богу, тому Слово Боже, Біблія, доступне для читання і вивчення у всьому світі.

У I-III століттях християнство сприймали або як юдейську секту, або як забобонне марновір'я. Переважна більшість євреїв не увірували в Ісуса Христа як свого Спасителя, незважаючи на те, що і сам Ісус, і Його перші учні були саме євреями. Тому ці невіруючі (в Христа) євреї чинили тиск і гоніння на віруючих. Були випадки, коли в єврейських сім'ях одні увірували,

¹⁶ Таку думку (про заміну) розвивав Тома Аквінський, католицький філософ і теолог XIII ст.

¹⁷ Неділя є першим днем тижня з точки зору першої книги Біблії — Буття. У в'єтнамській, португальській, мальтійській, вірменській мовах слово «неділя» походить від словосполучення «перший день». У російській мові *воскресенье* походить саме від факту воскресіння Христа, а саме слово *воскрешати* в давні часи означало оживляти, викликати до життя. Близьким до нього є слово *кресало* і *кресати* — ударом викликати вогонь. В інших слов'янських мовах, а саме в українській, польській, білоруській, чеській, словенській, сербській, хорватській, неділя означає день, коли не працюють. Англійське Sunday та німецьке Sonntag походять від «дня сонця» та пов'язані з поклонінням поганам Сонцю. Подібні назви цей день має в ісландській, датській, норвезькій та шведській мовах. На сьогодні в США, Канаді, Ізраїлі неділю офіційно вважають першим днем, а у Європі та країнах СНД — останнім.

ставши християнами, а інші ставали їм ворогами. Римська політична еліта та грецькі філософи теж скептично сприймали християн і висміювали їхні погляди. Римлянам і грекам було важко прийняти християнського Бога, який безмежно великий, але в той самий час цікавиться дрібними побутовими справами людей. Серед поган (неєвреїв) багато хто також увірував і це створило поділи в сім'ях. Також уявімо собі ситуацію, коли християни-місіонери приходили до персів, кельтів, германців, саксів, франків чи слов'ян, тоді, коли кожен народ мав «свою батьківську віру», а точніше, *свої* марновірства, *свої* божки-ідоли та *свої* релігійні уявлення і традиції¹⁸. Існує лише один Бог — Бог Авраама, Ісака і Якова, і Він Отець Господа Ісуса Христа, Творець Всесвіту. Не прийняти цього Бога, означає відкинути єдиного істинного Бога, який пропонує цим народам спасіння через Ісуса Христа.

«Не думайте, що Я [Ісус Христос] прийшов, щоб мир на землю принести, Я не мир принести прийшов, а меча. Я ж прийшов порізати чоловіка з батьком його, дочку з її матір'ю, і невістку з свекрухою її. І: «вороги чоловікові домашні його!» (Мт. 10:34-36).

У нашій країні нібито інша ситуація: ніхто не поклоняється божкам, а майже всі називають себе християнами. Проте уважніше вивчення цієї справи показує, що дуже небагато людей насправді є християнами. Людина стає християнином не виконуючи певні обряди чи святкуючи певні свята, а з моменту увірування в Ісуса Христа, саме в те, що Він є Спаситель, Який Своїми стражданнями і смертю заплатив за всі гріхи всіх людей. Той, хто старанно виконував різні обряди, дотримувався традиції, але так і не пізнав Бога через Особу Ісуса Христа проводитиме вічність у місці прокляття, яке Біблія називає *озеро вогню*.

Спасіння

Запитання: Спасіння лише через віру чи через віру і діла?

Відповідь: Спасіння дається людині через заступницьку жертву Ісуса Христа — це чітке вчення Нового Завіту і головна суть Євангелії.

По-перше, важливо розуміти, що життя, смерть і воскресіння Ісуса Христа є Божим вирішенням людської проблеми гріха. Він добровільно прийняв покарання за гріхи всього світу. Ні *наша* віра, ні *наші* діла, ні *наша* любов, ні *наше* покаєння, ні *наші* моральність, традиції, обряди, милостиня, ні будь-що

¹⁸ Наприклад, слов'яни вірили у першобога Сокола, бога щастя і добра Білобога, бога нещастя і лиха Чорнобога, бога сонця і світла Даждьбога, богиню життя Живу, богиню хвороби і смерті Мару, бога неба Сварога, богиню неба Коляду, богиню рукоділля Мокошу, бога зимового сонця і миру Поревита, бога скота, багатства і крамарства Велеса, бога врожаю і родючості Купайла, бога блискавки і грому Перуна, бога весни і війни Ярила, богиню води Дану, бога кохання і бджолярства Леля, бога вітру Стрибога, а також у перелесників, польовиків, лісовиків, водяників, мавок, русалок, вовкулак і домовиків. Ці вірування цікавим чином поєдналися із сучасним номінальним християнством: свято Трійці пов'язують із поганськими «зеленими святами», влітку святкують Івана Купайла, сатану і його демонів асоціюють з міфічними «чортиками» і т. ін.

інше не є ціною нашого спасіння. Власне наша віра є безвартісною сама по собі, а набуває вона змісту лише при правильному об'єкті віри — Ісусі Христі. Я вірю не у свою віру, а в Особу Ісуса Христа, який мене полюбив і Себе видав за мене на смерть (див. Гал. 2:20). Коли ми говоримо, що спасіння через віру, ми не маємо на увазі, що Богові так подобається наша віра, що Він дає нам за неї спасіння. Наша віра не є еквівалентом спасіння, а лише умовою його отримати. Ціною спасіння є страждання і смерть Христа. Вірити — означає у справі спасіння покласти свою надію на Ісуса Христа, тобто відмовитися від спроб заробити життя вічне тими чи іншими ділами. Коли я увірував, я перестав намагатися заробляти спасіння, а прийняв його благодаттю даром, без діл, від Бога.

По-друге, віра за своєю суттю не є класичним *добрим ділом*. Мається на увазі, що віра не є такою, що задовольняє Бога сама по собі в питанні спасіння. Проте віра необхідна для будь-яких стосунків з Богом, а «без віри не можна догодити Богу» Євр. 11:6, «вірою ходимо, а не видінням» (2 Кор. 5:7), «праведний житиме вірою» (Авк. 2:4, Рим. 1:17, Гал. 3:11, Євр. 10:38). Вона є *добрим ділом* лише в тому розумінні, що це акт послуху Богу, який наказує всім людям у всьому світі увірувати в Його Сина (Ів. 6:29). Віру неможливо додати до діл, як неможливо *червоне* додати до *круглого* чи *прозоре* до *гарячого* — це поняття різних категорій.

По-третьє, Апостол Павло дуже чітко і прямо навчає, що спасіння дане християнину не від діл: «Бо спасені ви благодаттю через віру, а це не від вас, то дар Божий, не від діл, щоб ніхто не хвалився» (Еф. 2:8-9), «Отож, ми визнаємо, що людина виправдується вірою, — без діл Закону... Як і Давид називає блаженною людину, якій Бог рахує праведність без діл» (Рим. 3:28, 4:6). «Він нас спас не з діл праведности, що ми їх учинили були, а зі Своєї милости...» (Титу 3:5), «[Бог] нас спас і покликав святим покликом, не за наші діла, але з волі Своєї та з благодаті, що нам дана в Христі Ісусі попереду вічних часів» (2 Тим. 2:9).

По-четверте, Апостол Павло навчає, що благодать і діла — взаємовиключні поняття в питанні спасіння. «А коли за благодаттю, то не з учинків, інакше благодать не була б благодаттю. А коли з учинків, то це більше не благодать, інакше вчинок не є вже вчинок» (Рим. 11:6). Мова йде про те, що благодать — це спосіб отримати щось *безкоштовно*, а діла — спосіб отримати щось *платно*, за виконану роботу. Неможливо отримати щось водночас і безкоштовно, і платно.

По-п'яте, варто розуміти, що небіблійна формула *віра + діла* відводить нашу увагу від Ісуса Христа, Який насправді є центром і змістом нашої віри, та виконавцем нашого спасіння. Християнин почне думати про *свою* віру і про *свої* діла, і в результаті сприйматиме спасіння як *свою* справу, а не *Божу*. Спасіння християнина в усіх сенсах є справою і заслугою Бога, і аж ніяк не є заслугою людини. Жодна людина на землі не заслужила спасіння, тому що «добрі діла» ніяк не покривають людських гріхів. Бога неможливо підкупити чи задобрити «добрими ділами».

По-шосте, Ісус Христос на хресті вигукнув фразу *τετελεσται*, тобто *звершилося, виконано* (Ів. 19:30). З цього моменту все необхідне для спасіння людей було раз і назавжди виконане та повністю завершене. Додавати *свої* діла до діла Христа — те саме, що говорити про незавершеність Його роботи, про недостатність Його страждань та смерті. Багато християн погоджуються, що додавати *свої діла* до жертви Христа безглуздо, але часто після того вони стверджують, що для спасіння *все-таки* необхідні діла.

По-сьоме, діла необхідні для духовного росту християнина, освячення, пізнання Бога, праведного життя, прояву милості до ближнього і т. д. (Титу 2:7, 14, 3:1, 8, 14, Як. 2:14-17). У таких випадках діла є логічним продовженням віри, потрібним доповненням до неї. Бог діє на християнина благодаттю через Духа Святого, християнин реагує на цю дію, докладаючи зусиль, виконуючи певні діла, проявляє любов до Бога та ближніх, сприяє Божій роботі над своїм характером.

По-восьме, кожен християнин, який навчає про спасіння через віру *та діла* має пам'ятати про слова Апостола Павла: «Але якби й ми або Ангол із неба зачав благовістити вам не те, що ми вам благовістили, нехай буде проклятий! Як ми перше казали, і тепер знов кажу: коли хто вам не те благовістить, що ви прийняли, нехай буде проклятий!» (Гал. 1:8-9). Проблемою галатської церкви було те, що деякі галати-християни стверджували: щоб ствердити спасіння необхідно додати *трохи діл*, наприклад: обрізання чи святкування днів (Гал. 3:2, 11, 4:9-11, 5:2-4).

По-дев'яте, вчення про спасіння через діла притаманне всім або майже всім релігіям світу. Зокрема, давні єгиптяни (XII-XIII ст. до н.е.) вірили, що бог Осіріс буде зважувати людське серце на шальках терезів, і якщо воно виявиться легшим за пташине перо (тобто добрим, необтяженим злими думками і ділами), то душа такого єгиптянина потрапить у рай. Проте єгиптяни не дуже переймалися своєю вічною долею, оскільки надіялися на заступництво за них перед Осірісом інших богів. Зороастризм, релігія давніх персів (VII ст. до н.е.), містить ідею про зважування добрих і злих діл людини: якщо переважають добрі — душа йде вгору, до раю, якщо злі — вниз, до пекла, а якщо рівновага — у місце очищення. Вам це нічого не нагадує?

Важливе зауваження. Віра і діла є протилежними лише в контексті спасіння. Проте вони не є протилежні за своєю суттю або в контексті духовного росту і служіння. Віра і діла в певному сенсі є виявом сутності, ества людини. Віра в Христа має наслідком народження згори, яке в свою чергу зазвичай має наслідком зміну світогляду, що у свою чергу породжує нові, праведні діла. Багато протестантів надмірно наголошують на свободі вибору людини після увірування: мовляв, після увірування людина вільна і може знову і знову обирати гріх. Хоча людина вільна, але також варто брати до уваги Божу надзвичайну і надприродну роботу в ній. У Біблії дійсно є приклади великих гріхів мужів віри (Мойсей — убивство, Давид — убивство та перелюб, Ілля — страх і недовіра Богу, Петро — зречення Месії), але загалом є багато підстав

вважати, що *віра* зазвичай і здебільшого має певні прояви в *ділах*. Для духовного росту необхідні і *віра*, і *діла* (можна навіть широко тлумачити віру як *діло* в якомусь сенсі). Таке тлумачення не повинно підштовхувати до думки, що віруючій людині треба довести свою віру. Таке «доведення» (чи собі, чи іншим) не має жодного сенсу, оскільки лише Бог знає серце людини.

Божа суверенність та вибір людини

Запитання: Де межа між Божою суверенністю та вибором людини?

Відповідь: Багато зрілих і побожних юдеїв та християн роздумували над цим запитанням і шукали на нього відповідь.

Суверенність Божа — це повна і всеохопна влада Бога над Його творивом — ангелами, людьми, тваринами, рослинами і неживою матерією. Суверенність Божа означає, що Бог повністю охоплює та курує всі процеси у всесвіті — від найбільших до найменших. Бог думає завжди і постійно про все — про всіх людей і навіть про дрібних пташок. Але Бог не лише думає про них, а й бере активну участь в існуванні творіння. «Погляньте на птахів небесних, що не сіють, не жнуть, не збирають у клуні, та проте ваш Небесний Отець їх годує. Чи ж ви не багато вартніші за них?... Погляньте на польові лілеї, як зростають вони, не працюють, ані не прядуть.» (Мт. 6:26, 28) — Бог не просто створив умови для життя птахів, а й активно і постійно забезпечує їх їжею. Бог одягає рослини. Бог не самоусунувся від творива. Бог впливає на хід історії та на думки правителів: «Водні потоки цареве це серце в Господній руці: куди тільки захоче, його Він скеровує.» (Прип. 21:1), і не лише правителів, а й простих людей — «Всяка дорога людини пряма в її очах, та керує серцями Господь» (Прип. 21:2).

Бог створив людину зі здатністю вибирати (Повт. Зак. 30:19, 2 Сам. 24:12, Іс. Нав. 24:15). Ця здатність стосується як вибору між добром і злом (або святістю і гріхом) та поміж кількома морально нейтральними альтернативами, наприклад, вибір роботи, навчального закладу, марки автомобіля і т. д. Люди часто щось роблять саме тому, що вони цього хочуть або не хочуть — Повт. Зак. 1:26, Суд. 19:25, 20:13, 1 Сам. 15:9, 22:17, 1 Хр. 19:19, Прип. 1:25, 30, Іс. 28:12, 30:15, 42:24, Єр. 11:10, 20:8, Ос. 11:5, Зах. 7:11, Мт. 17:12, 23:37. Звісно, люди живуть у світі під впливом обставин, в яких вони народилися — культура, традиції, мораль, виховання, фізичні та розумові можливості. На кожну людину певною мірою впливає Сатана, якщо не прямо, то опосередковано — через демонів та світську філософію (антибіблійну систему цінностей та цілей). Деякі богослови вважають, що Бог, створивши людину вільною, обмежив Себе у власній суверенності, тобто добровільно обмежив Себе в чомусь. Така думка має підстави, оскільки, наприклад, при боговтіленні Ісус Христос, Бог у всій повноті, добровільно підкорив Себе Богу Отцю для виконання спасіння людства. Ісус Христос, будши Богом за статусом, не користувався всіма Своїми атрибутами божества під час Свого земного служіння людям.

Як співвідноситься суверенність і вибір людини? Найкраще дати таку відповідь: ми краще розуміємо Бога і Його задум щодо людства, якщо віримо і приймаємо і те, і інше. Межі між суверенністю Бога та вибором людини не існує, оскільки ці поняття не протилежні, а взаємодоповнювальні. Бог настільки величний, що Його суверенність включає вибір людини. Ви ніколи і ніяк не зможете перешкодити Божим планам, але Бог ніколи не прийматиме рішення замість вас. Наприклад, багато правителів у різні часи і епохи намагалися знищити Ізраїль (націю євреїв), Біблію (записане Слово Боже) та християн. Їм удавалося знищити окремих євреїв, спалити окремі примірники Біблії чи вбити окремих християн, але ні перше, ні друге, ні третє зробити повністю неможливо. Ніколи не народиться такий могутній правитель, який зможе повністю винищити те, що захищає Сам Бог. Див. *Провидіння, Кальвінізм*.

Провидіння

Запитання: Що таке Боже провидіння?

Відповідь: Боже провидіння — неперервна дія всемогутності, премудрості й доброти Бога, якою Бог зберігає буття творива, направляє його до добрих цілей, а відхилення від добра чи зло зупиняє або перетворює врешті-решт на добро. Боже провидіння торкається як націй в цілому, так і окремих людей. Боже провидіння — це певною мірою прояв Божої суверенності, але воно не виключає волі людини, а навпаки, проявляється яскравіше через її вибір. Синонімами до Божого провидіння є *promisel*, відповідниками — слов'янське *смотрение*, латинське *providencia* та грецьке *προνοια*. Наш богословський світогляд повинен базуватися одночасно на Божій суверенності та на виборі людини. Якщо наше християнське богослів'я базується лише на Божій суверенності, воно зводить до абсурду сенс акту творення людини. Якщо ж тільки на виборі людини — стає вузьким, бідним, людиноцентричним. У такому світогляді нема місця для турботливого Бога, все життя людини зводиться до вивчення Біблії та практики морального життя. Невір'я в Боже провидіння обкрадає християнина та створює в його голові образ далекого та відчуженого Бога.

Боже провидіння має різні аспекти:

- Бог підтримує природні процеси (Бут. 8:22, Йова 26:10, Пс. 103:5-9);
- Бог забезпечує їжею людей, тварин та птахів (Неєм. 9:6, Пс. 35:7, Мт. 6:26, 10:29, Пс. 103:25-27, 135:25, 146:8-9);
- Бог береже святих (Пс. 36:25-26, 90:1-7, 11, Мт. 10:30);
- Бог керує поведінкою тварин (1 Сам. 6:1-13, 1 Цар. 17:6, Йони 2:10);
- Бог керує царями та народами (Пр. 21:1, Іс. 10:5-9, 14:24-27, Ам. 1:2-15) а людська діяльність часто марна і має скороминущі наслідки (Пс. 2:1, 126:1-2, Єр. 10:23);
- Бог впливає на обставини життя та рішення окремих людей (Флмн. 1:15, Дії 16:7), а Сатана перешкоджає людським планам (1 Сол. 2:18)
- Бог знає майбутнє (Іс. 44:7) і всі Його слова виконуються (Іс. Нав. 21:45, Мт. 5:18);

- Боже провидіння справедливе і милостиве (Пс. 144:17, Дан. 4:34) і для Його слави (Іс. 63:14, Рим. 11:36);
- Бог не дремає, тобто Його провидіння постійне у часі (Пс. 120:3-4, Іс. 27:3, Ів. 5:17);
- Боже провидіння часто важкозрозуміле (Пс. 72:16, 76:20-21, Рим. 11:33-35);
- Боже провидіння перетворює все на добро (Бут. 45:5-8, 50:20, Рим. 8:28, Флп. 1:12);
- Доля людини в Божих руках (Пс. 30:16, 38:6-8);
- Бог зубожує і збагачує (1 Сам. 2:7-8, Пс. 74:7-9, Прип. 22:2);
- Нерозуміння Божого провидіння та самовпевнене планування власного життя — гріховне і призводить до покарання (Єз. 28:2-10, Ос. 2:8-11, Як. 4:13-17);

Щонайменше три книги Старого Завіту торкаються теми Божого провидіння — Буття (37-50), Рут, Естер. Книга Буття розповідає нам про дивовижні пригоди Йосифа, улюбленого сина Якова. Надприродним чином Йосиф потрапив у Єгипет, став прем'єр-міністром імперії та посприяв переходу сім'ї свого батька Якова (Ізраїля) до Єгипту. У книзі Рут Бог надприродним чином скеровує події так, щоб моавитянка Рут стала прабабусею Давида, предка Месії по лінії Соломона-Йосипа. У книзі Естер Бог надприродно досягає визволення Ізраїля від Гамана. Кожна з цих книг показує, що Бог дивним чином виконує свої плани щодо людей і народів, а людська воля не лише не перешкоджає цьому, а й сприяє, навіть якщо людина нічогосінько не знає про Його плани.

Книга Приповістей також торкається цієї теми.

«Надійся на Господа всім своїм серцем, а на розум свій не покладайся!
Пізнавай ти Його на всіх дорогах своїх, і Він випростує твої стежки»

(Прип. 3:5, 6)

«Заміри серця належать людині, та від Господа відповідь язика»

(Прип. 16:1)

«Розум людини обдумує путь її, але кроки її наставляє Господь»

(Прип. 16:9)

«У серці людини багато думок, але виповниться тільки задум Господній»

(Прип. 19:21)

«Від Господа кроки людини, а людина як вона зрозуміє дорогу свою?»

(Прип. 20:24)

«Всяка дорога людини пряма в її очах, та керує серцями Господь»

(Прип. 21:2)

«Приготовлений кінь на день бою, але перемога від Господа!»

(Прип. 21:31)

У Біблії для опису провидіння часто використано фразу «від Господа». Одруження Ісака і Ревеки було «від Господа» (Бут. 24:50). У часи Ісуса Навина погани воювали з Ізраїлем «від Господа» — Бог допустив затверділість їхніх сердець для досягнення власних цілей (Іс. Нав. 11:20).

Одруження Самсона з филистимлянкою було «від Господа», тобто Бог використав неправильне бажання Самсона одружитися з неєврейкою щоб розпочати конфлікт із филистимлянами (Суд. 14:4). Злий дух напав на Саула «від Господа» в тому сенсі, що Господь дозволив духу впливати на царя Саула (1 Сам. 16:14). «Від Господа» відбувся і поділ Ізраїлю на Північне і Південне царства в часи Рехавоама і Єровоама (1 Цар. 12:15). «Від Господа кроки людини побожної ставляться міцно, і Він любить дорогу її» (Пс. 37:23, див. Прип. 12:2) — Бог зміцнює, утверджує життєвий шлях благочестивої людини. Розумна і чесотна жінка є даром «від Господа» (Прип. 18:22, 19:14).

Релігійна еліта відкинула свого Месію, хоча Він був посланий самим Богом — «Камінь, що його будівничі відкинули, той наріжним став каменем, від Господа сталося це, і дивне воно в очах наших!» (Пс. 118:22-23, Мт. 21:42, Мр. 12:11). Таке відкинення теж було «від Господа».

Апостол Павло також пов'язував тему Божого провидіння з передбаченням, призначенням та вибранням. Клубок цих тем уже сотні років викликає активні суперечки. У християнстві існує три школи розуміння цього питання — «вибрання у Христі» (Карл Барт), «індивідуальне вибрання на основі передбачення» (Генрі Кларенс Тіссен) та «індивідуальне безумовне вибрання» (Жан Кальвін, Чарльз Райрі). Перша школа навчає, що індивідуального вибрання до створення світу не існувало, а лише загальне, у Христі, друга — що Бог вибрав тих, про кого Він знав, що вони увірують, третя — що Бог безумовно вибрав деяких, і це жодним чином не пов'язано ні з їхньою вірою, ні з їхніми ділами. На основі Рим. 8:30 можна впевнено сказати, що індивідуальне вибрання існує, (так само як і загальне у Христі — Еф. 1:4). Питання умовним чи безумовним є таке вибрання — більш складне, ніж можна подумати на перший погляд. Бог суверенний, але його суверенність слід розуміти не як повну незалежність від Його творива, (хоча така незалежність має зміст в контексті Його самоіснування), а як верховну владу над Його творивом. Бог часто приймає рішення залежно від рішень людей. Чарльз Райрі стверджує, що передбачення не може бути пасивним, а є пов'язане з вибором так, ніби воно вже є частиною вибору, водночас він пише, що «передбачити вибрання і вибрати — різні речі». Проте, на мій погляд, передбачення це ніщо інше, як знання вибору творіння (до моменту вибору, звісно), а вибір Божий ґрунтується на його передбаченні. Призначення — це декрет спасти всіх і кожного, хто передбачений і тому вибраний. Окрім того треба чесно відмітити, що не всі вірші в Біблії можна вставити в цю лінійну схему: «вам дано пізнати таємниці Царства Небесного, їм же не дано» Мт. 13:11. Цей вірш треба розуміти у світлі верховного бажання Бога бути прославленим, а бажання спасти всіх людей (Мт. 18:14, 1 Тим. 2:4, 4:10, 2 Пт. 3:9) — підпорядкованим цьому бажанню. Бог хоче спасти людей, але дає можливість їм самим вирішувати потрібне їм це спасіння чи ні. Бог працює з усіма людьми індивідуально, тобто на певному етапі Бог може не продовжувати працю в їхньому серці, якщо це серце надто довго відмовлялося прийняти Його. Зрештою, подібне можна сказати і про стосунки Бога зі Своїми дітьми.

Бог впливає на рішення людей, даючи їм певні думки та змінюючи обставини їхнього життя, але відповідальність за рішення людей лежить на них. Кожен дасть відповідь перед Богом за свої думки, слова та діла (Мт. 12:36, Рим. 14:12) — віруючі на судилищі Христовому βεμα (1 Кор. 3:11-15, 2 Кор. 5:10, 1 Тим. 5:24-25), невіруючі на суді Великого Білого Престолу (Од. 20:11-15). Див. також тему *Кальвінізм*.

Чи може невіруюча людина шукати Бога?

Запитання: Чи може невіруюча людина шукати Бога?

Відповідь: Бог закликає всіх людей — віруючих та невіруючих — шукати Його, а значить така можливість існує. Якщо б такої можливості не було, то Його заклики були б доволі дивними.

«...щоб шукали Господа люди zostали та всі народи» Дії 15:17, «Догодити ж без віри не можна. І той, хто до Бога приходить, мусить вірувати, що Він є, а тим, хто шукає Його, Він дає нагороду» Євр. 11:6, «Шукайте Господа, всі покірні землі, хто виконує право Його! Шукайте правди, шукайте смирення...» Соф. 2:3, «що кожному віддасть за його вчинками: тим, хто витривалістю в добрім ділі шукає слави, і чести, і нетління, життя вічне» Рим. 2:6-7, «І ось муж етіопський, скопець, вельможа Кандаки, цариці етіопської, що був над усіма її скарбами, що до Єрусалиму прибув поклонитись, вертався, і, сидячи на повозі своїм, читав пророка Ісаю» Дії 8:27-28, сотник Корнелій шукав Бога — Дії 10, а верійці досліджували Писання, щоб перевірити, чи правильно навчають Павло та Сила — Дії 17:10-12. Фарисей Никодим прийшов до Ісуса вночі, щоб поставити Йому запитання — Ів. 3:1-21. Повт. Зак. 4:29, 1 Хр. 16:11, 28:9, 2 Хр. 15:2, Пс. 104:3-4, Іс. 55:6-7, Ос. 5:15, Ам. 5:4, 6, Ів. 1:38 наводять на думку, що люди не тільки можуть шукати Бога, а й деякі з них інколи так роблять. Шукати Бога — означає роздумувати про Нього, маючи щире бажання пізнати Його, зрозуміти Його характер, вимоги, хотіти мати стосунки з Богом.

Як правильно розуміти «...Нема праведного ані одного; нема, хто розумів би; немає, хто Бога шукав би» Рим. 3:10-11? Апостол Павло у посланні Римлянам процитував Пс. 13:2 пояснюючи, що всі люди винні перед Богом, тому що в тій чи іншій мірі грішники. «Немає, хто Бога шукав би...» означає, що нема жодної людини, яка постійно і повністю шукала Бога своїми думками, словами і ділами, тобто нема жодного праведника, якому не потрібне спасіння. У тому самому посланні трохи раніше (2:7) написано, що Бог готовий дати вічне життя кожному, хто завжди і постійно шукає «слави, честі і нетління», тобто живе абсолютно безгрішним життям. Навіть Ной, Даниїл та Йов, які названі відносно найправеднішими мужами, не були праведні абсолютно, і могли фізично врятувати лише свої життя, але не грішний Ізраїль у часи пророка — Єз. 14:14.

Звісно, це не означає, що люди самі по собі шукають Бога, швидше за все вони відгукуються на роботу в їхніх серцях, яку здійснює Дух Святий. Див. *Кальвінізм*.

Момент спасіння

Запитання: Що відбувається в житті християнина в момент спасіння?

Відповідь: У момент спасіння (увірування в Ісуса Христа як особистого Спасителя) відбувається ряд позиційних та фактичних змін, переважна більшість яких незворотна.

<i>Погія</i>	<i>Місце Святого Писання</i>
Виправдання — <i>Ви оправдані в Божих очах</i> δικαιοσυνη праведність δικαιοθεντες виправдані justification зарахування праведності	Титу 3:7, Рим. 4, 5:16, 18
Примирення з Богом — <i>Ви стали другом Божим</i> καταλλαγη reconciliation	Кол. 1:20-21, Рим. 5:10, 2 Кор. 5:18-19, Ів. 15:13, Еф. 2:16
Викуплення — <i>за Ваш гріх заплачено</i> ελυτρωθητε atonement, redemption	1 Пт. 1:18, Рим. 5:11
Умилостивлення, ублагання — <i>Ви отримали милість замість покарання</i> ιλαστηριον propitiation	1 Ів. 2:2
Прощення — <i>Вам прощено гріхи</i> αφεσις forgiveness of sins	Кол. 1:14, Еф. 1:7
Визволення — <i>Ви визволені від гріха</i> απογενομενοι	1 Пт. 2:24
Усиновлення — <i>Ви — дитина Божа</i> υιοθεσια adoption	Гал. 3:26, 4:5, Рим. 8:15, 23, Євр. 12:6, Еф. 1:5
Союз із Христом <i>Ви об'єднані з Христом духовно</i>	1 Кор. 6:15, 17, 12:12, 27, Ів. 14:20, 15:1-6, Еф. 1:22-23, 5:30, Кол. 2:11-12, 3:3-4, Гал. 2:20
Маєте вічне життя ζωη αιωνιος eternal life	Ів. 3:15-16, 36, 5:24, 6:27, 40, 47, 10:28, 17:2, Рим. 6:22, 23, 1 Тим. 1:16, Титу 3:7, 1 Ів. 2:25, 5:11, 13
Ваше індивідуальне вибрання до створення світу набуло змісту щодо Вас	Рим. 8:29-30, Еф. 1:4-5, 11, Ів. 6:44, 10:26, Дії 13:48, 1 Пт. 2:9
Ви більше не під Законом, а під благодаттю	Рим. 6:14-15
Ви належите до царського священства, народу святого	1 Пт. 2:9
Ви отримали доступ до Бога	Еф. 2:18, Євр. 4:16
Ви належите Богові	1 Кор. 6:19, Титу 2:14
Ви — спадкоємець Божий	1 Пт. 1:4
Ви стали громадянином (жителем) Небес	Флп. 3:20
Ви отримали від Духа Святого відродження, хрещення, запечатання, наповнення, Дух Святий сам поселився у Ваше тіло	1 Кор. 12:13, Еф. 1:13, 4:30, 1 Кор. 3:16, 12:7, 11

Ви отримали повноту у Христі	Кол. 2:10
Господь «тим більше» піклується про Вас	Рим. 5:9-10
Ви померли для старого життя і народилися для нового	Ів. 3:3, 5, 7, Рим. 6:4, 8, 2 Кор. 5:17, Гал. 6:15

Ви нічого з цього не отримали, якщо не увірували в Ісуса Христа як свого особистого Спасителя.

Вічна безпека

Запитання: Чи може людина, що увірувала в Ісуса Христа, за певних умов таки потрапити в місце вічного прокляття?

Відповідь:

“Є таке хибне переконання, що коли проповідувати про те, що у Христі людина повністю прийнята, прощена і оправдана, то це зробить її пасивною. Куди краще постійно підстьобувати її тим, що Господь вічно нею незадоволений, оскільки вона не така ревна у своїх релігійних виявах, як хотілося б.

Проте апостол Павло пише про повне оправдання і прощення в перших 11-и розділах Римлян. Дванадцятий він починає із заклику покласти себе на вівтар і в усьому жити повноцінним церковним життям. На переконання Павла, до того, що зробив Ісус — додати нічого й у Христі ми вже все маємо. І повноцінне, ревне, посвячене християнське життя — це логічна реакція на доктрину про повне прощення і оправдання у Христі.

Та й сам Павло — прекрасний приклад такого ось посвяченого життя християнина.”

Ігор Туник

Одразу слід чесно визнати: Бог не може мати двоякої думки щодо цього. Бо якщо Бог хоча б одного грішника спас через покаяння та віру в заступницьку жертву Ісуса Христа, а потім усе-таки вкинув до пекла (через гріхи, невір'я, хулу чи будь-що інше), то ніякої вічної безпеки для християн не існує. Отже питання поставлено досить гостро: або хоча б один християнин за 20 століть утратив своє спасіння, або жоден не втратив і втратити не може.

Є дві відомі християнські богословські школи, кожна з яких дає свою відповідь на це питання. Кальвінізм, богословська школа, заснована частково Кальвіном, а більшою мірою його наступниками, дають приблизно таку відповідь: «Істинно спасенна людина за жодних обставин не втратить своє спасіння, проте не кожна людина, що має себе за спасенну є дійсно спасенною. Кінець життя найкраще показує — була спасенною людина чи ні. Якщо нібито спасенна людина в останні роки життя поводитися аморально, жила гріховно або заперечувала віру в Христа то, безсумнівно, вона ніколи не була спасенною, а лише обманювала себе чи інших». Кальвінізм особливий тим, що у своєму богослів'ї робить великий наголос на

суверенності Божій та Його провидінні. Частина кальвіністів навіть заперечує вільну волю людини, пояснюючи вчинки людини вибором сатани чи Бога замість неї. Не торкаючись цього вчення в цілому можна впевнено сказати кілька речей: внесок кальвіністських богословів та служителів у християнство дуже вагомий, а його богослів'я в цілому ортодоксальне. Проте вкрай важливо розуміти, що вчення про вічну безпеку та кальвінізм не є тотожними. Вони можуть бути дещо пов'язані чи пояснені одне через інше, але вірячи у вічну безпеку, я не повинен вірити у всі позиції кальвінізму, принаймні точно не повинен вірити у 4 з 5 пунктів (див. *Кальвінізм*).

Армініанство дає таку відповідь на наше питання: «Так, віруюча людина може втратити спасіння через гріховну поведінку чи невір'я. Така людина була спасенною певний час, але відвернулася в подальшому від Бога і тому втратила своє спасіння». Знову ми маємо бути чесними і сказати, що це те саме, що навчати недостатності крові чи жертви Христа для повного, завершеного викуплення. Якщо після увірування мені слід жити морально чи здійснювати релігійні обряди, це перекреслює досить чітке біблійне вчення про спасіння вірою та благодаттю. Спасіння не може бути дане трохи благодаттю, а трохи ділами, бо така формула це не що інше як «повністю ділами». «Мішану систему спасіння» засуджує Апостол Павло: «А коли за благодаттю, то не з учинків, інакше благодать не була б благодаттю. А коли з учинків, то це більше не благодать, інакше вчинок не є вже вчинок». (Рим. 11:6). Неможливо вірити у дві протилежні ідеї — спасіння через діла та спасіння через благодать. Якщо я на початку, (скажімо, у 2004 році), отримав спасіння благодаттю, безкоштовно, але потім маю додати трохи діл, то в кінцевому підсумку моє спасіння буде моєю власною справою і моїми заслугами. Я потраплю на Небо і скажу: «Це моя заслуга, що я тут, адже я не втратив спасіння, дане мені Богом, а зберіг, підкріпив ділами, витримав до кінця. А от Петренко — ні. Бог дав йому спасіння, але він швидко здався». Це не що інше як релігія діл, в якій нема благодаті.

Запитання «Чи можна втратити спасіння?» таке ж некоректне, як і «Ви вже не б'єте свою дружину?» або «Якої довжини Ваші роги?». На некоректно поставлені запитання не існує правильних відповідей.

З досвіду ми знаємо, що завжди, або майже завжди, вчення про втрату спасіння тісно пов'язане з відсутністю правильного розуміння природи Божої благодаті та її дії на людину. Багатьом відродженим християнам важко зрозуміти інший мотив жити свято, окрім страху Божого. Проте особливість Божої благодаті саме в тому, що після її приходу людина зовсім по-іншому усвідомлює Бога, себе, гріх, спасіння, святість. Віруючий у втрату спасіння не знає, наскільки оновлює сила Божа життя християнина. Таке нерозуміння спонукає його думати, нібито кожен християнин, отримавши вічну безпеку, негайно почне якнайбільше грішити — зловживати алкоголем, красти, убивати, чинити перелюб. Правда полягає в тому, що завжди або майже завжди усвідомлення Ким є Бог, ким є людина, що таке гріх і святість, і яку ціну Христос заплатив за спасіння людей, надприродно мотивує спасенного жити по-новому, пізнавати Бога, уникати гріха.

«Що ж скажемо? Позостанемо в гріху, щоб благодать примножилась? Зовсім ні!» (Рим. 6:1) — Апостол Павло ставить запитання, яке хвилює багатьох: «То що, тепер я можу продовжувати грішити і Бог все покрийе благодаттю?». З людської точки зору існує дві відповіді на запитання: «Ні, бо якщо я грішитиму занадто багато Бог таки передумає і відправить мене в місце вічного прокляття, тому краще грішити помірно» та «Оскільки мені вже наперед усе прощено то піду я і грішитиму скільки захочу». Обидві відповіді неправильні. «Зовсім ні! Ми, що вмерли для гріха, як ще будемо жити в нім?» (Рим. 6:1-2). Усі наступні думки апостола Павла такі: християнам нелогічно і неприродно жити у гріху, адже вони отримали свободу від гріха, то навіщо знову до нього повертатися? Ми з'єдналися з Христом через Його смерть, поховання, воскресіння — в мить увірування. «Бо коли ми з'єдналися подобою смерті Його, то з'єднаємося подобою воскресення» (Рим. 6:5). Ісус Христос помер і звільнив нас від гріха — лізти знову в гріхи дуже нерозумно. «А коли ми померли з Христом, то віруємо, що й жити з Ним будемо» (Рим. 6:8) — оскільки всі християни померли з Христом, вони повинні вірити, що будуть з Ним жити вічно. «Що ж? Чи будемо грішити, бо ми не під Законом, а під благодаттю?» (Рим. 6:15) — знову те саме важливе запитання, відповідь на яке — «Зовсім ні!.. а тепер, звільнившись від гріха й ставши рабами Богові, маєте плід Ваш на освячення, а кінець життя вічне» — християнин звільнений від влади гріха, тому тепер він повинен своє тіло віддати на служіння праведності. Кінець, результат — життя вічне.

Дуже-дуже важливо розуміти, чим є спасіння і чим воно не є. Власне, правильне розуміння спасіння автоматично вкаже нам чи коректно взагалі ставити питання про втрату спасіння. Спасіння людини не є сірниковою коробкою, дипломом, ключем чи іншою матеріальною річчю, яку Бог видає в момент увірування. Спасіння не можна загубити в тому сенсі, що Бог не видає вам на руки спасіння, яке Вам слід зберігати, міцно тримаючи. Спасіння — це не предмет, не документ, і не шанс увійти в Небо, який ви можете і не використати. Сотеріологія Нового Завіту відкриває нам спасіння, з одного боку, як одномоментний акт, який відбувається в момент увірування, з іншого — як прогресивне освячення, пізнання Бога та перетворення людини на образ Христа. Цей одномоментний акт — це Боже проголошення грішника праведним на основі життя, смерті та воскресіння Ісуса Христа. Неправедний грішник з точки зору Бога Отця стає праведним лише тому, що увірував в Його Сина, хоча забезпеченням такого спасіння є дорогі Богу страждання і смерть Христа. Отож, спасіння, принаймні його перша фаза, — це проголошення грішника праведним, а окрім того, ще й «народження згори» (Ів. 3:3-7), індивідуальне примирення (2 Кор. 5:18-20), реалізація відкуплення (Гал. 3:13, 4:5, Титу 2:14, 1 Пт. 1:18-19), усиновлення (Гал. 4:5, Еф. 1:5), зарахування праведності (Рим. 3:24, 26, 28, 4:5, 5:9, 8:33, 1 Кор. 6:11, Гал. 2:16), умилювання (1 Ів. 2:2, 4:10, Євр. 2:17, 9:5, Рим. 3:25). Тобто на підставі Біблії я, віруючи в те, що Син Божий Ісус Христос помер за мене, є народжений згори, примирений з Богом, відкуплений з рабства, Його дитина, праведник через віру. Я не тільки можу, а й повинен мати

впевненість у спасінні: «А це свідчення, що Бог життя вічне нам дав, а життя це у Сині Його. Хто має Сина, той має життя; хто не має Сина Божого, той не має життя. Оце написав я до вас, що віруєте в Ім'я Божого Сина, щоб ви знали, що ви віруючи в Ім'я Божого Сина, маєте вічне життя» (1 Ів. 5:11-13). Іван чітко пише, що віруючий має життя вічне, а вічне значить не що інше як вічне, постійне, неперервне, без кінця. Якщо вічне життя в якийсь момент припинилося, то вічним воно не було. Вічне життя не припиняється.

Іншим аргументом вічної безпеки є те, що Ісус Христос помер за всі мої гріхи: минулі, теперішні та майбутні. Якщо ви вірите, що тільки минулі, то отримуєте дуже серйозний клубок наслідків: отже Ісус не за всі гріхи всього світу помер чи навіть не за всі гріхи Церкви помер, або отримавши прощення минулих гріхів, мені треба якось по-іншому отримати прощення майбутніх... Це все безглуздя.

Праведник у Христі є новим духовним створінням (2 Кор. 5:17), у ньому живе Дух Святий (2 Кор. 1:22, 5:5, Рим. 8:9, 11, Еф. 1:13, 4:30), який виконує роль гарантії збереження. Християнин отримує небесне громадянство (Еф. 2:4-7, Кол. 1:5, 3:1-4, Флп. 3:20), переміщається з царства Сатани і темряви в Царство Сина (Кол. 1:12-14). У ряді інших віршів написано, що наше позиційне спасіння цілком і повністю Божа справа і Божа робота — Флп. 1:6, Юди 1:24. Ніякі обставини не відлучать нас від Божої любові (Рим. 8:34-38) і не вирвуть з руки Отця і Сина (Ів. 10:27-30). Головний наслідок мого спасіння — вічне перебування з Богом Отцем та Богом Сином на Небесах, якого я маю чекати, як і всі християни.

«...того, хто до мене приходить, Я не вижену геть» (Ів. 6:37) — ці слова Ісуса Христа прямим текстом навчають, що Він не прожене геть жодного християнина. Любителі спекулювати доктринами скажуть, що Ісус і не виганяє нікого, просто деякі самі відмовилися ввійти на Небеса. Такий підхід — це або дуже поверхове розуміння природи спасіння, або відверта неправда. Якщо християнину відмовили ввійти на Небеса через якісь причини, то його таки прогнали, що згідно з Ів. 6:37 абсолютно неможливо.

Багато віршів Нового Завіту підтверджують, що єдиною умовою отримання вічного життя є віра в Ісуса Христа, тобто в Його повну і завершену роботу у справі спасіння людства, в Його замісницьку жертву: Ів. 3:16-18, 36, 5:24, 6:40, 47. «Так бо Бог полюбив світ, що дав Сина Свого Однородженого, щоб кожен, хто вірує в Нього, не згинув, але мав життя вічне» (Ів. 3:16) — ці слова Ісуса Христа Никодиму навчають, що кожен, хто вірує, не загине, але матиме життя вічне. Якщо ми беремо на себе сміливість стверджувати, що для спасіння необхідні і віра, і діла (наприклад, бути порядним сім'янином, давати пожертвування на церкву, не курити цигарки й не красти з роботи канцтовари), то маємо чесно визнати, що це суттєво зменшує кількість спасених з числа тих, хто вірує. А ще варто сказати, що християн, які б не грішили взагалі, не існує в природі — Як. 3:2. Тому маємо розробити нову теорію про те, що для спасіння необхідно вірити в Ісуса Христа та, скажімо,

грішити «не часто» або не грішити «великими гріхами». Після цього нам необхідно скласти список *великих* гріхів або кількість *допустимих* гріхів на день/тиждень/місяць і пильнувати, щоб ми не перевищили «межу», яку встановили... ми самі. Очевидно, що частина християн все-таки порушить установлені правила для отримання спасіння, тому нам треба чесно визнати, що *не кожен*, хто вірує, матиме життя вічне. Тепер зрозуміло, що заперечувати, що віри достатньо для спасіння, це те саме, що переписати багато фрагментів Нового Завіту, замінивши невгодні нам слова «кожен» на «багато хто», «дехто», «деякі»...

	Позиція 1: вічна безпека	Позиція 2: втрата спасіння
Припускаємо, що спасіння вічне		Якщо спасіння вічне, а ми вчимо про необхідність певних діл для спасіння, то тим самим ми <i>змінюємо Євангеліє</i> , адже стверджуємо, що жертва Христа <i>негосконала і незавершена</i>
Припускаємо, що спасіння не вічне	Якщо спасіння не вічне, а ми вчимо, що вічне, то багато хто повірить у теорію «вічної безпеки» та й підуть з християнства і «втратять спасіння»	

Основне побоювання вчителів *утрати спасіння* в тому, що якщо люди дізнаються про *вічну безпеку* вони одразу зловживатимуть нею. Проте досвід підказує, що християни грішать незалежно від того — вірять вони у *вічну безпеку* чи *втрату спасіння*. Люди часто розчаровуються і йдуть — і це не дуже пов'язано із вченням церкви. Навіть найбільш законницька модель християнства не спроможна повністю утримати християнина від гріха, а, як правило, утримує їх лише від *зовнішніх і видимих* гріхів, за які він боїться бути осудженим громадою.

Дехто навчає, що спасіння не можна *втратити*, але «від нього можна *відмовитися*». Проте Бог не запитує кожного ранку нас, чи не передумали ми потрапити на Небо. Події, що відбулися в мить спасіння, відбулися раз і назавжди.

Побоювання вчителів *вічної безпеки* щодо перекручування Євангелія має підстави та міститься на сторінках Біблії. Апостол Павло сильно насварив галатів за те, що вони додавали до віри в Христа трохи діл. Хоча на перший погляд коринтська церква була «більш грішна», ніж галатська, саме галатська церква отримала найжорсткіше послання, в якому нема жодної похвали

громаді. У всьому Новому Завіті знаходимо лише три прокляття щодо християн, і два з них стоять поруч у листі Галатам (Гал. 1:8-9, див. 1 Кор. 16:22) — і обидва стосуються лжеєвангелія. У Гал. 3:10 Павло пише, що якщо хтось хоче виконувати діла Закону, то повинен знати що «Проклятий усякий, хто не триває в усьому, що написано в книзі Закону, щоб чинити оте!» — тобто хочеш спастися *добрими ділами*, будь готовий прожити абсолютно безгрішне життя. Але спасіння Бог дає *без діл* через віру в Ісуса Христа (Еф. 2:8-9).

Умовна порівняльна таблиця позицій вічної безпеки і втрати спасіння

	Вічна безпека	Втрата спасіння
<i>Народження згори</i>	Духовне народження, людський дух та Святий Дух з'єднуються.	Духовна смерть. Людський дух і Святий Дух роз'єдналися.
<i>Реалізація відкуплення</i>	Християнин належить Богу	Бог «відчужив» Свою дитину
<i>Усиновлення</i>	Людина стає дитиною Божою.	Людина втрачає свій статус дитини Божої.
<i>Зарахування праведності</i>	Людині зараховано праведність Христа.	Праведність Христа скасовано, повернено гріховність людини.
<i>Умилостивлення</i>	Бог умилостивлений (задоволений у сенсі справедливості) завдяки жертві Христа.	Бог знову не умилостивлений.
<i>Вічність життя</i>	Вічне життя — вічне буквально.	Вічне життя не було вічним, воно виявилось тимчасовим або скінченням.
<i>Прощення всіх гріхів</i>	Людині прощено всі гріхи — минулі, теперішні та майбутні.	Людині не прощено всі гріхи або прощення було відкликане.
<i>Дух Святий — поселився в тіло, охрестив, запечатав</i>	Дух Святий помістив людину у Вселенську церкву, Його запечатання дійсно до моменту повної реалізації спасіння.	Дух Святий виключив людину з Вселенської церкви, дозволив зірвати запечатання до моменту повної реалізації спасіння.
<i>Небесне громадянство</i>	Людина стала громадянином Неба.	Людина втратила небесне громадянство, так і не потрапивши на Небо.
<i>Царство Сина</i>	Людина поміщена в царство Сина.	Людина повернута в царство темряви, Сатани.
<i>Божа справа</i>	Спасіння — Божа справа.	Або втрата спасіння теж Божа справа, або людина своїми діями нашкодила Божій справі.
<i>Божа любов</i>	Ніхто і ніщо не відлучить людину від Божої любові. <i>Мова йде саме про отцівську любов.</i>	Хтось (чи щось) таки відлучив людину від Божої любові або Бог продовжує любити людину навіть після втрати спасіння.
<i>Перебування в руках Отця і Сина</i>	Отець і Син міцно тримають людину у Своїх руках.	Хтось (чи щось) вирвав людину з рук Отця і Сина або Вони самі випустили її.
<i>Спасіння благодаттю</i>	Благодать — незаслужена ласка, прихильність. Спасіння благодаттю не вимагає діл.	Спасіння було дане на початку благодаттю, але потім через брак діл було відкликане і скасоване.

Тим не менше слід пам'ятати і розуміти, що спасіння не закінчується в день спасіння, а радше починається. Спасіння — це програма Божа для перетворення життя Його дитини. Бог втручається в життя своєї дитини, дисциплінує її — через обставини, хвороби і навіть смерть (1 Кор. 5:1-5, 1 Ів. 5:16-17, Як. 5:19-20, Дії 5:1-10, 1 Кор. 11:30-32, Євр. 12:5-11). Наслідками

непобожного життя є дисципліна, відсутність духовного росту, втрата спілкування з Богом, втрата нагород у вічності. Зі свого досвіду можу впевнено сказати, що непослух чи небажання виконувати Божу волю завжди веде до духовного застою і отупіння.

У християнстві існує вчення про те, що після увірування людина може жити аморально, гріховно, все своє життя ігнорувати Бога. Мовляв, людина має волю, тому завжди може відкинути Бога. Такий спосіб мислення, на мою думку, можна описати фразою: *Як розумну ідею говели до нерозумної крайності*. Людина дійсно має волю, але в момент спасіння Дух Святий торкається і розуму, і волі, і емоцій людини. Не треба надто позиційно дивитися на спасіння, спасіння — це дійсність, яка змінює життя людини. Спасенна людина має нове розуміння Божої природи і людського гріха. Вона — «нове створіння у Христі» (2 Кор. 2:17), має «розум Христів» (1 Кор. 2:16), «слухає Його голос, за Пастирем слідом іде» (Ів. 10:27). Це не означає, що вона не грішить узагалі, або не грішить певним видом гріхів, але це означає, що типовою поведінкою віруючої людини є святість, нетиповою — гріх. Гріхи коринтської церкви не є аргументом у справі того, як низько може впасти віруюча людина, тому що ні Павло, ні тим більше ми з Вами не знаємо, хто конкретно в Коринті знав Бога, а хто ні. Павло не видав свідоцтва про спасіння жодній людині, тому навряд чи можна стверджувати: може впасти віруючий в «коринтські гріхи» чи ні. Апостол Павло впевнено написав філіп'янам, що «Той, Хто в вас розпочав добре діло, виконає його аж до дня Христа Ісуса» (Флп. 1:6). Це означає, що якщо Бог почав з християнином працю, то не залишить його на півдорозі. В Од. 21:8 написано, що ляхливі, невірні, душогуби, розпусники, чарівники, ідоляни, неправдомовці будуть укинени в озеро вогню, а 21:27 читаємо, що пси, чарівники, розпусники, душогуби, ідоляни та ті, що люблять і чинять неправду, будуть за межами Нового Єрусалиму, міста для спасених. На мій погляд, ці місця з Писання підтверджують думку, що, як правило, існує суттєва різниця між відродженими (віруючими) та невідродженими (невіруючими) людьми.

Водночас треба пам'ятати, що Бог діє індивідуально, а не за схемами. Бог — жива Особа, і вкладати Його в коробочку справа вельми хибна. Ми не можемо робити висновки про спасіння тих чи інших людей, тому що «Господь знає тих, хто Його», а справжнього християнина Бог закликає відступити від неправди (2 Тим. 2:19).

Місця, які часто використовують на підтримку вчення про втрату спасіння

<i>Місце Писання</i>	<i>Поширене неправильне тлумачення</i>	<i>Правильне контекстуальне тлумачення</i>
«Не відкинь мене від Свого лица, й не бери Свого Духа Святого від мене» (Пс. 50:13)	Давид молився про те, щоб Бог не забрав від нього спасіння.	Служіння Духа Святого у Старому і Новому Завітах суттєво відрізняється. У час Давида Дух Святий не був

		<p>гарантією спасіння, а був даний Богом лише деяким особливим мужам віри. Дух Святий був на тих ізраїльтянах, які здійснювали особливе служіння, наприклад, будували скинію чи царювали. У Новому Завіті Дух Святий запечатусе християнина і є гарантією його вічної безпеки.</p>
<p>Та душа, що грішить, вона помре. [...] А коли б справедливий відвернувся від своєї справедливості й став робити кривду, усі ті гидоти, які робить несправедливий, то чи такий буде жити? Усі справедливості його, які він робив, не згадаються, за своє спроневір'я, що він спроневірив, і за гріх свій що згрішив, за них він помре! (Єз. 18:20-24)</p>	<p>Бог карає всіх за гріх однаково — посилає в пекло.</p>	<p>Мова йде про власну, людську праведність (благочестя). Людина, яка живе благочестивим життям, не буде покарана фізичною смертю. Той, хто живе неправедно — буде покараний фізичною смертю. Мова не йде про вічне прокляття.</p>
<p>Багато-хто скажуть Мені того дня: Господи, Господи, хіба ми не Ім'ям Твоїм пророкували, хіба не Ім'ям Твоїм демонів ми виганяли, або не Ім'ям Твоїм чуда великі творили? І їм оголошу Я тоді: Я ніколи не знав вас... Відійдіть від Мене, хто чинить беззаконня! (Мт. 7:22,23)</p>	<p>Віруючі робили беззаконня, за що і поплалися...</p>	<p>Ісус Христос сказав «ніколи не знав вас», тобто Він ніколи не був Спасителем цих людей. Заяву «кандидатів на спасіння» треба розглядати у світлі правдивих слів Христа, а не навпаки. Пророцтва, здатність виганяти демонів та чуда, як бачимо, не свідчать про належність до Христа.</p>
<p>Сини ж Царства повкидані будуть до темряви зовнішньої буде там плач і скрегіт зубів!... (Мт. 8:12) ...а поле це світ, добре ж насіння це сини Царства, а кукіль сини лукавого... (Мт. 13:38)</p>		<p>У цих двох уривках вислів «сини царства» має різні значення. У першому випадку мова йде про те, що формально сини царства (ізраїльтяни) не стають автоматично синами царства Божого (спасеними). У другому уривку сини Царства Божого це християни.</p>
<p>«Тому то кажу вам: усякий гріх, навіть богозневага, проститься людям, але богозневага на Духа не проститься!» (Мт. 12:31)</p>	<p>Християнин може зневажити Духа Святого і втратити спасіння.</p>	<p>Зневага Духа Святого дійсно є тим унікальним гріхом, який не може бути прощеним. Але чи може християнин зневажити (ображати) Духа Святого? На мій погляд ні, тому що це унікальний гріх, який полягає в тому, що людина добре усвідомлюючи, що Ісус Христос здійснює великі чудеса силою Духа (у всій Його повноті), приписала ці діла Сатані. Якщо ж Ви все-таки думаєте, що християнин і зараз може зневажити Духа Святого, то чи впевнені ви, що ніколи не зробили цього? Може Ви вже давно втратили своє спасіння?</p>
<p>...Так само й Отець Мій</p>	<p>Притча про позичальника</p>	<p>Мова йде про стосунки з Богом</p>

<p>Небесний учинить із вами, коли кожен із вас не простить своєму братові з серця свого їхніх прогріхів. (Мт. 18:35)</p>	<p>навчає, що якщо ми не прощаємо, то потрапимо в пекло.</p>	<p>як Батьком, а не як із Суддею. Бог навчає всіх християн прощати. Непрощення руйнує стосунки з Богом, так само як неправильні стосунки з християнами заважають поклонінню Богові. Мова не йде про вічне прощення.</p>
<p>Хто ж вірний і мудрий раб, якого пан поставив над своїми челядниками давати своєчасно поживу для них? Блаженний той раб, що пан його прийде та знайде, що робить він так! Поправді кажу вам, що над цілим маєтком своїм він поставив його. А як той злий раб скаже у серці своїм: Забариться пан мій прийти, і зачне бити товаришів своїх, а їсти та пити з п'яницями, то пан того раба прийде дня, якого він не сподівається, і о годині, якої не знає. І він пополовині розітне його, і визначить долю йому з лицемірами, буде плач там і скрегіт зубів! (Мт. 24:45-51)</p>	<p>Якщо християнин буде поводитися негідно, то втратить спасіння.</p>	<p>Ісус Христос у цілому є Владикою і Паном усіх людей — і віруючих, і невіруючих. Усі люди отримали від Бога певний статус у суспільстві та ресурси. Невіруюча людина не вірить у відповідальність перед Богом за свої вчинки, тому використовуватиме статус і ресурси негідно.</p>
<p>Притча про 5 розумних і 5 нерозумних дів Тоді Царство Небесне буде подібне до десяти дів, що побрали каганці свої, та й пішли зустрічати молодого. П'ять же з них нерозумні були, а п'ять мудрі. Нерозумні ж, узявши каганці, не взяли із собою оливи. А мудрі набрали оливи в посудинки разом із своїми каганцями. А коли забаривсь молодий, то всі задрімали й поснули. А опівночі крик залунав: Ось молодий, виходьте назустріч! Схопились тоді всі ті дівки, і каганці свої наготували. Нерозумні ж сказали до мудрих: Дайте нам із своєї оливи, бо наші каганці ось гаснуть. Мудрі ж відповіли та сказали: Щоб, бува, нам і вам не забракло, краще вдайтеся до продавців, і купіть собі. І як вони купувати пішли, то прибув молодий; і готові ввійшли на весілля з ним, і замкнені двері були. А потім прийшла й решта дів і казала: Пане, пане, відчини нам! Він же в відповідь їм проказав: Поправді кажу вам, не знаю я вас! Тож пильуйте, бо не знаєте ні дня, ні години, коли прийде Син Людський!</p>	<p>Нерозумні дівки — ті християни, що невірні Богу і не чекають на його прихід. Розумні — ті, що вірні і чекають. Христос забере лише розумних (вірних).</p>	<p>Ісус Христос є нареченим для єдиної нареченої — Церкви. Ототожнювати 10 дів з Церквою некоректно. Дівки, згадані у притчі, можуть символізувати Ізраїль, частина якого очікує Месію, а частина ні. Можливо, ця притча описує тогочасні події (перше пришествя Христа), можливо майбутнє (друге пришествя Христа), або в цілому описує стосунки Ізраїлю і Месії.</p>

<p>(Мт. 25:1-13) .. Бо кожному, хто має, дасться йому та й додасться, хто ж не має, забереться від нього й те, що він має. А раба непотрібного вкиньте до зовнішньої темряви, буде плач там і скрегіт зубів! (Мт. 25:14-30)</p>		
<p>Коли хто перебувати не буде в Мені, той буде відкинений геть, як галузка, і всохне. І громадять їх, і кладуть на огонь, і згорять. (Ів. 15:6)</p>	<p>Якщо християнин не перебуватиме у Христі, Він запроторить його в пекло.</p>	<p>Вогонь не завжди символізує вогонь пекельний. У цьому випадку символізує суд. Якщо християнин не перебуватиме в близьких стосунках з Христом його життя стане марним, порожнім та неефективним. Христос не зможе використовувати його для служіння, тому буде «спалений» як непотрібні старі галузки.</p>
<p>...бо коли живете за тілом, то маєте вмерти, а коли духом умертвляєте тілесні вчинки, то будете жити. (Рим. 8:13)</p>	<p>Спосіб життя християнина впливає на вічність.</p>	<p>Мова йде про фізичне життя і фізичну смерть.</p>
<p>Отже скажеш: Галузки відломилися, щоб я прищепився. Добре. Вони відломилися невірством, а ти тримаєшся вірою; не величайся, але бійся. Бо коли Бог природних галузок не пожалував, то Він і тебе не пожалує! Отже, бач добрість і суворість Божу, на відпалих суворість, а на тебе добрість Божа, коли перебудеш у доброті, коли ж ні, то й ти будеш відтятий. (Рим. 11:19-22)</p>	<p>Павло застерігає кожного християнина, щоб він боявся Бога, бо інакше втратить спасіння.</p>	<p>Рим. 9-11 в цілому описують минуле, теперішнє і майбутнє Ізраїлю. Бог обрав Ізраїль, та через прихід Христа запропонував йому Царство Боже. Ізраїль в цілому відкинув і Месію, і Царство Боже, тому Бог тимчасово призупинив активну співпрацю з Ізраїлем спрямувавши увагу на поган. Ізраїль залишається Божим народом, проте в цілому ігнорує Бога. Павло застерігає поганську церкву в цілому, навчаючи, що співпраця Бога з поганами теж має кінець у часі.</p>
<p>«Ви, що Законом виправдуєтесь, полишилися без Христа, відпали від благодаті!» (Гал. 5:4)</p>	<p>Відпали від благодаті означає відпали від спасіння.</p>	<p>Навряд чи «відпали від благодаті» означає «відпали від спасіння». Благодать — це незаслужена милість чи добро від Бога, яке Він дає просто так, безумовно і незалежно від діл. Благодать — поняття більш широке, ніж спасіння. Спасіння людина дійсно отримує благодаттю, але так само благодаттю вона може отримати освіту, роботу, супутника життя. Парадокс у тому, що цей вірш не заперечує, а підтверджує вічну безпеку, адже Павло говорить, що той, хто намагається виправдатися ділами Закону (а не лише вірою) відпадає від благодаті, тобто сам себе</p>

		обмежує в отриманні благодаті (благословінь) у цьому житті.
Бо ми стали учасниками Христа, коли тільки почате життя ми затримаємо певним аж до кінця... (Євр. 3:14)	Ми будемо «остаточно спасенні», якщо будемо «триматися» за вічне життя.	Бути учасником Христа означає бути учасником Христа у славі і правлінні.
«Бо земля, що п'є дощ, який падає часто на неї, і родить рослини, добрі для тих, хто їх і вирощує, вона благословіння від Бога приймає. Але та, що приносить терня й будяччя, непотрібна вона та близька до прокляття, а кінець її спалення.» (Євр. 6:7,8)	Земля, що приносить терни і будяччя символізує християнина, який втратив спасіння через брак потрібних діл.	Не можна ототожнювати благословіння з Небом, а прокляття з пеклом. Звісно, Небо є вічним благословінням, а пекло вічним прокляттям. Але не навпаки: християнин, що непокірний Богу також потрапляє під прокляття в цьому земному житті, а невіруючий отримує благословіння в земному житті, якщо дотримується Божих заповідей, наприклад, чесність у бізнесі чи повага до батьків. Головна думка цих віршів така — християнин, який не служить Богу і не приносить плоду, буде зруйнований, тобто його духовне життя зазнає повного краху.
Бо як ми грішимо самовільно, одержавши пізнання правди, то вже за гріхи не знаходиться жертви, а страшливе якесь сподівання суду та гнів палючий, що має пожерти противників. Хто відкидає Закона Мойсея, такий немилосердно вмирає при двох чи трьох свідках, скільки ж більшої муки, додумується? заслуговує той, хто потоптав Сина Божого, і хто кров заповіту, що нею освячений, за звичайну вважав, і хто Духа благодаті зневажив! (Євр. 10:26-29)	Якщо грішимо після увірування то нас чекає пекло, а жертва Христа нам не допоможе.	26-ий вірш пояснює дію Закону Мойсея. Порушення З.М. має наслідком смерть. Відкидання Сина Божого (який є вищим одкровенням, ніж З.М.) матиме ще більші наслідки. Проте автор не говорить про вічні страждання чи озеро вогняне.
А праведний житиме вірою. І: Коли захитається він, то душа Моя його не вподобає. Ми ж не з тих, хто хитається на загибель, але віруємо на спасіння душі (Євр. 10:38-39)	Якщо праведник не житиме вірою, то потрапить у пекло.	Душа часто означає життя. Якщо християнин не ходить вірою, то це не подобається Богу, який засудить його до загибелі, фізичної смерті.
Учинки тіла явні, то є: перелюб, нечистість, розпуста, ідолослуження, чари, ворожнечі, сварка, заздрість, гнів, суперечки, незгоди, єресі, зазидки, п'янство, гулянки й подібне до цього. Я про це попереджую вас, як і попереджав був, що хто чинить таке, не впадуть вони Царства Божого! (Гал. 5:19-21)	Християнин, що чинить ці гріхи, потрапить у пекло.	Можливо, успадкувати Царство Боже та бути в ньому різні речі. (Хоча це вимагає додаткового глибокого вивчення)

<p>Пильнуйте про мир зо всіма, і про святість, без якої ніхто не побачить Господа. (Євр. 12:14)</p>	<p>Якщо християнин не пильнуватиме про мир і святість, то потрапить у пекло.</p>	<p>Кожна людина побачить Суддю Праведного на Суді Великого Білого Престолу. Тому в цьому випадку «не побачить Господа» не означає «не буде спасений». Можливо, мова йде про Боже керівництво в житті християнина.</p>
<p>Дивіться, щоб хто не зостався без Божої благодаті, щоб не виріс який гіркий корінь і не наробив непокою, і щоб багато-хто не опоганився тим. Щоб не був хто блудник чи безбожник, немов той Ісав, що своє перворідство віддав за поживу саму. (Євр. 12:15,16)</p>	<p>Ісав потрапив у пекло.</p>	<p>Ми нічого не знаємо про вічність Ісава. Ісав продав первородство за страву, а не спасіння. Первородство — це особливе право найстаршого сина отримати частку маєтку удвічі більшу, ніж кожен з його братів, і духовні благословіння. Ісав проміняв духовні благословіння на їжу.</p>
<p>«Бо Димас мене кинув, цей вік полюбивши, і пішов до Солуня, Крискент до Галатії, Тит до Далматії.» (2 Тим. 4:10).</p>	<p>Димас утратив спасіння, отже християнин може втратити спасіння.</p>	<p>А з чого Ви взяли, що він мав спасіння? А з чого Ви взяли, що він його втратив? Павло згадує про Димаса тричі — Кол. 4:14, 2 Тим. 4:10, Флп 1:24, і ніде не написано, що він був спасеним чи втратив спасіння. Піти у світ може кожен християнин, але кожен може повернутися. Димас міг повернутися до служіння через три місяці після написання послання і все життя служити Богу. Але навіть якщо він так не зробив — це нічого не говорить про його спасіння.</p>
<p>«Так само й віра, коли діл не має, мертва в собі!» (Як. 2:17)</p>	<p>Щоб отримати спасіння треба до віри додати трохи діл.</p>	<p>Яків має на увазі дещо інше. Апостол у своєму посланні пояснює не шлях до спасіння, а практику благочестивого життя. Яків пише, що віра без діл мертва, тобто непрактична, діла ж необхідні для прояву любові до ближнього.</p>
<p>Браття мої, коли хто з-поміж вас заблудить від правди, і його хто наверне, хай знає, що той, хто грішника навернув від його блудної дороги, той душу його спасає від смерти та безліч гріхів покриває! (Як. 5:19,20)</p>	<p>Мова йде про вічну смерть.</p>	<p>Мова йде про фізичну смерть, яка буде покаранням для християнина, який постійно і системно грішить.</p>
<p>А хто цього не має, той сліпий, короткозорий, він забув про очищення з своїх давніх гріхів. Тому, браття, тим більше дбайте чинити міцним своє покликання та вибрання, бо, роблячи так, ви ніколи не спіткнетесь. Бо щедро відкриється вам вхід до вічного Царства Господа нашого й Спасителя Ісуса</p>	<p>Поведінка християнина може закрити перед ним вхід до Царства Ісуса Христа.</p>	<p>Християнин, який не забув про очищення з давніх гріхів, а робить своє вибрання міцнішим — не спіткнетесь. Перед ним щедро (широко) відкриється вхід. Уривок не навчає, що перед іншими християнами вхід взагалі не відкриється, що може означати, що відкриється нешироко.</p>

Христа. (2 Пт. 1:9-11)		
«Бо коли хто втече від нечистоти світу через пізнання Господа й Спасителя Ісуса Христа, а потому знов заплутуються ними та перемагаються, то останнє буває для них гірше першого. Бо краще було б не пізнати їм дороги праведности, аніж, пізнавши, вернутись назад від переданої їм святої заповіді! Бо їм трапилося за правдивою приказкою: Вертається пес до своєї блювотини, та: Помита свиня йде валятися в калюжу...» (2 Пт. 2:20-22)	Деякі християни відвернулися від святої заповіді і втратили спасіння.	Що означає «останнє гірше першого» і «краще було б не пізнати їм дороги праведности»? Якщо людина увірнула в Євангеліє, а потім відкинула його і живе по-старому, то її життя буде значно нестерпніше, ніж до Христа, оскільки по-старому цілком і повністю вона вже жити не зможе. Я не думаю, що порівняння такої людини із псом і свинею означає, що це не овечка Ісуса. Швидше, це дуже нерозумна овечка, яка поводитьсь так, ніби вона пес чи свиня. Аристократ може поводитись як безпритульний — носити лахміття та їсти зі смітника, але в той самий час він може бути власником палаців, земель, полів і худоби. Християнин, який відкинув дорогу праведности чинить дуже нерозумно і ніколи не буде щасливий.
Я прийду незабаром. Тримай, що ти маєш, щоб твого вінця ніхто не забрав. (Одкр. 3:11)	Тримай вічне життя міцно.	Вінець життя — це не саме життя. У Новому Завіті згадано 5 різних вінців, кожен з них символізує певну нагороду.

Див. *Віра і діла*

Покаяння

Запитання: Що таке покаяння? Чи покаяння є умовою для отримання спасіння?

Відповідь: Μετανοια (G3341) — грецьке слово, яке, здебільшого, перекладають як *покаяння*.

У християнстві є три розуміння цього терміну:

- *Відвернутися від своїх гріхів і не робити їх знову (римо-католицизм, деякі протестанти);*
- *Покаяння — частина увірування в Ісуса Христа або тотожне йому (Льюїс Сперрі Чейфер, Чарльз Райрі, Роберт Вілкін, деякі протестанти);*
- *Зміна мислення і поведінки для уникнення покарання тут, в земному житті (Зейн Ходжес, деякі протестанти).*

Хоча такі підходи до розуміння значення слова μετανοια дещо різні, другий і третій не взаємовиключні.

У класичній грецькій мові μετανοια використовувалося в значенні *зміна думки, поглядів, світогляду, шкодування про вчинене раніше*. Фукідід використав це слово, коли описував реакцію афінської міської ради на

повстання. Міська рада ухвалила рішення, що всі жителі міста Мітелени мають бути страчені, незалежно від того, брали участь вони в повстанні чи ні. Але на наступний день *їхнє серце змінилося*. Ксенофонт використав це слово в такому тексті:

«Ми схилилися до думки, що, судячи з усього, так влаштована людина, що їй легше правити над іншим творінням, ніж над такими самими людьми, як вони. Проте, згадавши про правління Кіра, царя перського, який добився покори від багатьох людей, міст і народів, ми були змушені змінити свою думку і дійти висновку, що управління людьми не лише можливе, але й навіть не важке, якщо правитель здійснює його з мудрістю».

Полібій (208-126 до н.е.) використовує слово *μετανοια*, розповідаючи про дерданів, народ, який вирішив напасти на Македонію в час відсутності Філіпа і його армії. Проте, коли до Філіпа дійшли слухи про напад, що готується, він поспішив повернутися. Хоча дардани були вже близько до Македонії, дізнавшись про повернення Філіпа, вони *передумали*. Напад було зупинено ще до його початку. Плутарх описує події в кінці I — на початку II століття:

«Кінсел, батько Періандра, ще як був новонародженим немовлятком, усміхнувся тим, кого послано вбити його, і вони, розвернувшись, пішли. Коли ж вони знову передумали, то шукали його і не могли знайти, тому що мама сховала його в скриню».

Завжди мова йде про людину чи гурт людей, які мали одну думку, позицію, але через певні обставини чи з плином часу змінили її.

У канонічних книгах Септуагінти (грецькому перекладі Старого Завіту) *μετανοια* в різних формах зустрічається двадцять разів, в апокрифічних книгах — сім разів. «І також Ізраїлева Слава не скаже неправди та не буде каятися [передумувати], бо Він не людина, щоб каятись [передумувати]» (1 Сам. 15:29). «Хто знає, може Бог обернеться й *пожалує* [передумає], і відвернеться з жару гніву Свого, і ми не погинемо! І побачив Бог їхні вчинки, що звернули зо своєї злої дороги, і *пожалував* [передумав] Бог щодо того лиха, про яке говорив, що їм учинить, і не вчинив.» (Йон. 3:9-10). З людської перспективи рішення Бога знищити Ніневію змінилося, але з точки зору Бога його рішення незмінні. Бог пояснює в часових рамках свої вчинки й дії людям, тому що Сам Бог — незмінний і вічний, незмінні і вічні Його постанови. Зміна рішення Бога відбулася лише в сенсі людського сприйняття подій у часі.

У Новому Завіті читаємо: «Бо знаєте ви, що й після, як схотів він успадкувати благословіння, відкинутий був, не знайшов бо був можливості до покаяння [*μετανοια*], хоч його із слізьми шукав.» (Євр. 12:17) — Ісав шукав переміни мислення *свого батька Ісаака* щодо первородства, але не знайшов його. Якщо *μετανοια* означає шкодувати за вчинене, то достатньо просто шкодувати, і в такому разі це залежить від того, хто шкодує, тому не можна не знайти покаяння в такому сенсі. Ісав хотів змінити думку батька щодо первородства.

Іван Хреститель проповідував покаяння: «Покайтесь, бо наблизилось Царство Небесне!» Мт. 3:2, див. Мр. 1:4, 14, 15, Лк. 3:3. Цікаво, що сам Іван Хреститель назвав одну єдину умову для спасіння — віру в Ісуса Христа — Ів 3:36. Сказати, про яке покаяння йде мова тут, непросто. Можливо, покаяння, яке проповідував Іван Хреститель було попередньою підготовкою людини до Христа, а тому ще не було умовою на спасіння. З іншого боку, «... Покайтесь і віруйте в Євангелію!» (Мр. 1:15) може означати дві грані тієї ж події — покаяння й увірування.

Покаяння блудного сина (Лк. 15:11-32) — ще одне складне покаяння Нового Завіту. Швидше за все, значення такої притчі в тім, що Бог радіє наверненню людини, але це навернення може означати як її спасіння, так і відновлення стосунків між Богом та Його дитиною, які були перервані в результаті тимчасової невірності Богу.

У деяких уривках *μετανοια* пов'язана з вічним спасінням: «Не бариться Господь із обітницею, як деякі вважають це барінням, але вам довготерпить, бо не хоче, щоб хто загинув, але щоб усі навернулися до *каяття*» (2 Пт. 3:9, див. 1 Тим. 2:4). «Не прийшов Я, щоб праведних кликати до *покаяння*, а грішних.» Лк. 5:32, див. Мт. 9:13, Мр. 2:17. В обох випадках йде мова про покаяння (переміну мислення) щодо гріха і прийняття Божого шляху на спасіння — Ісуса Христа. У такому значенні *μετανοια* є тотожною увіруванню в Ісуса Христа. Колись я не вірив в Ісуса Христа, а тепер увірував, змінив мислення щодо Нього. У тому самому значенні *μετανοια* вживається в Лк 24:47, Дії 2:38, 3:19, 5:31, 11:17-16. «...Що ж ми маємо робити, мужі-браття? А Петро до них каже: Покайтесь... » (Дії 2:37-38) — *μετανοια* вживається у значенні перемінити своє ставлення щодо Ісуса Христа. У такому сенсі *μετανοια* — це те сама, що і *πιστις* *віра*. «Не зважаючи ж Бог на часи невідомости, ось тепер усім людям наказує, щоб скрізь каюлися» (Дії 17:30) — апостол Павло пояснює жителям Афін, що Бог наказує всім змінити своє ставлення до ідолів і правдивого Бога. Афіняни повинні покинути служити ідолам і прийняти Бога та Ісуса Христа, якого Він послав.

«Уважайте на себе! Коли провиниться твій брат, докори йому, а коли він *покається*, то вибач йому. І хоча б сім раз денно він провинивсь проти тебе, і сім раз звернувся до тебе, говорячи: *Каюся*, вибач йому!» Лк. 17:3-4. Тут *μετανοια* означає шкодувати про гріховні вчинки.

В Од. 2:5, 16, 3:3, 19 Ісус докоряє церквам за гріхи та наказує покаятися. Під покаянням тут треба розуміти змінити своє ставлення до гріха — визнати гріх і залишити його. Якщо церкви не покаються, вони будуть покарані, можливо навіть зруйновані. 2 Кор. 7:9 «засмутилися на покаяння» — тут смуток сам по собі не покаяння, а лише передумова до нього.

У Новому Завіті слово *μετανοια* не вживається в Євангелії від Івана та Посланні Галатам, і лише один раз вживається в Посланні Римлянам (2:4). Це доволі дивно, якщо думати, що *μετανοια* необхідна для спасіння, адже Іван

написав своє Євангеліє саме для того, щоб привести невіруючих до спасіння через Христа: «Це ж написано, щоб ви ввірували, що Ісус є Христос, Божий Син, і щоб, віруючи, життя мали в Ім'я Його!» Ів. 20:31. Послання Римлянам — це богословське обґрунтування спасіння через віру благодаттю. У ньому апостол Павло крок за кроком пояснює чому і як Бог хоче спасати людей. Рим. 2:4 «Або погорджуєш багатством Його доброти, лагідності та довготерпіння, не знаючи, що Божа добрість провадить тебе до покаяння» не говорить про спасіння, а про перемену мислення. Павло вперше скаже про шлях спасіння в 22-му вірші 3-го розділу. Доволі дивно опускає метавою, якщо воно має прямиий стосунок до спасіння грішника.

У Біблії читаємо про покаяння Юди Іскаріота (Мт. 27:3-5). Його покаяння було емоційним шкодуванням щодо одного конкретного вчинку — зради Ісуса. Таке покаяння не призвело до спасіння. Див. *Юда Іскаріот*.

Тому коротка відповідь на запитання така: покаяння — це перемена мислення людини, тому саме покаяння не веде до спасіння. Але якщо говорити про покаяння в сенсі перемени мислення щодо себе та Христа — так, таке покаяння веде до спасіння.

Водне хрещення

Питання: Чи спасає водне хрещення? Якщо ні, то навіщо воно потрібне? Відповідь: Водне хрещення — це обряд Церкви і заповідь нашого Господа. Водне хрещення — це свідчення Богові, Церкві та світу про віру в Ісуса Христа. Новий Завіт навчає (Мр. 16:16, Дії 2:38), що кожен, хто вірою прийняв Спасителя, повинен прийняти водне хрещення шляхом занурення у воду так скоро (після увірування), як це можливо. Цей обряд, як і будь-який інший, не спасає, і не додає чогось до спасіння, але є виявом нашого послуху Богові.

Чи можна хрестити немовлят? Очевидно, що ні, тому що зміст водного хрещення в тому, щоб новонавернений християнин засвідчив свою віру в Ісуса Христа. Немовля не може засвідчити свою віру в Ісуса Христа, оскільки увірувати в Нього можна тільки у свідомому віці. У Новому Завіті нема ні прямої вказівки, ні навіть натяку про водне хрещення немовлят.

Гріх у житті християнина

Запитання: Чи віруюча людина грішить? Чи може вона не грішити зовсім? Відповідь: Віруюча людина в епоху Церкви в мить увірування отримує безліч благословінь і дарів, головними з яких є: отримання Святого Духа, особисте пізнання Бога, дари для служіння церкві і суспільству. Хоча проти християнина воює його гріховність, світ та лукавий, Бог дає силу й бажання боротися з гріхом і жити святим життям. На практиці навіть дуже гідні й духовно зрілі люди грішили. Наприклад, в епоху Старого Завіту, Ной вжив алкоголь понад міру (Бут. 9:21), Авраам обманював, що його дружина — лише

його сестра (Бут. 12:11-20, 20:2-7), а Мойсей і Давид узагалі були вбивцями (Вх. 2:11-12, 2 Сам. 11:14-15, 12:1-12). У Новому Завіті Павло та Яків визнавали свою гріховність (1 Тим. 1:15, Як. 3:2). Апостол Іван закликав християн не грішити і водночас наголошував, що коли ми грішимо — маємо Заступника перед Отцем — Ісуса Христа (1 Ів. 2:1-2). Тому з одного боку, християнин повинен уникати гріха, а з іншого — пам'ятати, що проблема гріха вирішена завдяки смерті Ісуса Христа на хресті.

Див. Вічна безпека християнина.

Десятина

Питання: Чи повинен християнин давати десяту частину своїх доходів на церкву?

Відповідь: По-перше, Бог дав цю заповідь Ізраїлю і ніколи не давав її Церкві (Лев. 27:30, 32, Чис. 18:21-32, Повт. Зак. 14:22, 28).

По-друге, десятина була частиною Закону Мойсея, який не діє в епоху Церкви (Рим. 10:4, Гал. 3:19, 24-25, Рим. 6:14-15).

По-третє, Новий Завіт навчає, що саме серце (внутрішні мотиви), а не сума грошей важливі для Бога (Лк. 21:1-4, 2 Кор. 9, 1 Кор. 16:1-3, Гал. 6:6-10).

По-четверте, церква має усвідомлювати свою відповідальність у міру своїх можливостей фінансово утримувати служителів (1 Кор. 9:7-14).

Чоловік та жінка

Запитання: Яким є біблійне вчення про ролі чоловіка та жінки в сім'ї, церкві, суспільстві?

Відповідь: Біблійне вчення про ролі чоловіка та жінки в сім'ї, церкві, суспільстві є правильним.

Сьогоднішнім суспільству та культурі властива сильна невизначеність і плутанина щодо фундаментальних відмінностей між чоловіком та жінкою¹⁹. Така плутанина завдає сильного удару найперше по інституту сім'ї, а також по церкві та суспільству. Наслідками порушення гармонії між люблячим і смиренным керівництвом з боку чоловіків і розумною добровільною підтримкою цього керівництва з боку дружин є зростання фізичного та емоційного насильства в сім'ї, поширення фемінізму, зниження цінності материнства і зменшення посвяти жінки домашньому господарству. Ці речі відбуваються на тлі введення в дію таких «герменевтичних» викрутасів, після яких завжди зрозумілі, чіткі й однозначні уривки Писання звучать «по-новому»; відбувається явне пристосування християн і християнства до духу часу. Як наслідок, значна кількість християн дивиться на біблійні істини через призму сучасної культури, а не на сучасну культуру через призму вічного Слова Божого і його незмінних стандартів.

Біблійне вчення на цю тему можна зосередити таким чином:

¹⁹ Тут і далі широко використовується «Данверська декларація про біблійне бачення ролі чоловіків і жінок», що її уклала Рада з питань біблійного бачення ролі чоловіка і жінки (Данверс, Массачусетс, США) у грудні 1987 року.

Адам і Єва були створені за образом Божим як чоловік і жінка; як особистості вони були рівні перед Богом, проте відрізнялися одне від одного духовно, фізично, емоційно, способом мислення та соціально (Бут. 1:26-27, 2:18).

Відмінності між чоловічою і жіночою ролями задумані Богом як частина створеного світопорядку і повинні знайти відгук у кожному людському серці (Бут. 2:18, 21-24; 1 Кор. 11:7-9; 1 Тим. 2: 12-14).

Першість Адама в шлюбі було встановлено Богом до гріхопадіння; це не було результатом гріха (Бут. 2:16-18, 21-24, 3:1-13; 1 Кор. 11:7-9).

У результаті гріхопадіння взаємини чоловіка і жінки були пошкоджені (Бут. 3:1-7, 12, 16): у сімейному житті правильне лідерство чоловіка замінюється або пануванням, або пасивністю, розумна і добровільна покора з боку дружини замінюється або ігноруванням своїх обов'язків або рабською покірністю. У церкві гріх зазвичай змушує чоловіків або прагнути до світської влади, або складати з себе всяку духовну відповідальність, а жінок — або опиратися обмеженням, що накладені Богом на їх роль, або нехтувати вживанням своїх дарів у відповідних служіннях.

Старий Завіт, так само як і Новий, свідчить про рівноцінність і рівну гідність ролей, призначених Богом чоловіку і жінці (Бут. 1:26-27; 2:18; Гал. 3:28). Чоловік та жінка є рівноцінними для Бога. Крім того, Старий і Новий Завети стверджують принцип чоловічого керівництва в родині і в духовному товаристві (Бут. 2:18; Еф. 5:21; Кол. 3:18-19; 1 Тим. 2:11-15).

Задум Божий щодо християн полягає в тому, щоб чоловіки відмовилися від грубого і егоїстичного стилю керівництва й удосконалювалися в любові і турботі про своїх дружин. Дружини повинні перестати опиратися владі своїх чоловіків і вдосконалюватися в добровільному і радісному підпорядкуванні їхньому керівництву (Еф 5:21-33; Кол. 3:18-19; Титу 2:3-5; 1 Пт 3:1-7).

У церкві викуплення в Ісусі Христі дає чоловікові і жінці рівну участь у благословіннях спасіння, однак деякі ролі, що стосуються керівництва та навчання в церкві, можуть виконувати тільки чоловіки (Гал. 3:28; 1 Кор. 11:2-16; 1 Тим. 2:11-15).

Сатана обманює суспільство, навчаючи його 19 століть підряд про меншу цінність жінки, а у ХХ столітті — про рівність та однаковість ролей чоловіка та жінки.

У всіх ділянках життя християнина Бог є верховним Правителем і Паном над усіма чоловіками й жінками, головним Пастирем над усіма пастирями та Царем усіх царів, президентів та канцлерів. Отже, ніяка земна влада, ні в сім'ї, ні в церкві, ні в державі не уповноважена наказувати грішити, тому християнин завжди має слухатися Бога більше, ніж людей (Дан. 3:10-18; Дії 4:19-20; 5:27-29; 1 Пт. 3:1-2).

Гроші на церкву «від сім'ї»

Запитання: Ми з чоловіком ходимо до церкви, але пожертвування даємо лише з його зарплати, оскільки я не працюю, а вдома з дитиною. Чи повинна я давати від себе частину грошей, які держава виділяє за догляд дитини?

Відповідь: Гроші даються «від сім'ї», а не від дружини окремо, і від чоловіка окремо, і чи ви даєте гроші лише з зарплати чоловіка, чи також із «дитячих» грошей - це між вами й Богом. Бог не потребує нічиїх грошей, оскільки всі гроші, власне кажучи, належать Йому, і ми також належимо Йому, але своїми фінансами ми служимо Богу, проявляємо любов та пошану до Нього. Тому вирішувати вам. Богу важливі наші серця, наші мотиви, а не яку суму ми кладемо. Крім того, скільки саме жертвувати вирішує чоловік, і у фінансових питаннях його слово останнє — чи він заробляє всі гроші, чи половину, чи третину сімейного бюджету. Якщо він каже «роби, як знаєш» — то робіть, як вважаєте за правильне.

«Шануй Господа із маєтку свого, і з початку всіх плодів своїх, і будуть комори твої переповнені ситістю, а чавила твої будуть переливатись вином молодим!» Пр. 3:9-10.

«Нехай кожен дає, як серце йому призволяє, не в смутку й не з примусу, бо Бог любить того, хто з радістю дає!» 2 Кор. 9:7.

«І сів Він навпроти скарбниці, і дививсь, як народ мідяки до скарбниці вкидає. І багато заможних укидали багато. І підійшла одна вбога вдовиця, і поклала дві лепті, цебто гріш. І покликав Він учнів Своїх та й промовив до них: Поправді кажу вам, що ця вбога вдовиця поклала найбільше за всіх, хто клав у скарбницю. Бо всі клали від лишка свого, а вона поклала з убозтва свого все, що мала, свій прожиток увесь...» Мр. 12:41-44.

Бог Старого Завіту

Запитання: Інколи здається, що Бог Старого Завіту немилосердний, грубий "каратель", а Бог Нового Завіту — добрий Отець, про якого говорить Ісус... Може, ізраїльтяни зовсім не тому Богу поклонялися?

Відповідь: Хоча такої думки дотримуються багато людей, це не зовсім так. І в Старому, і в Новому Завітах є однаково багато місць і про доброту Бога, і про Його праведний гнів, справедливість і т. д. Багатьох людей дивує, як добрий Бог міг наказати винищити деякі поганські племена — чоловіків, жінок і немовлят (Повт. Зак. 7:16, 1 Цар. 15:3). Проте треба правильно розуміти Хто є Бог і хто є людина. Бог — Творець Всесвіту, а людина — Його твориво. Бог створив людину, і вона Йому підпорядкована і підзвітна у всіх питаннях — визнає вона це чи вперто заперечує. Отож, Бог дає життя людині — і має право його забирати. Народи, яких Бог наказав знищити, були не лише ідолопоклонниками, а й часто приносили в жертву своїх дітей.

З іншого Боку ми бачимо, як Бог турбується про поган у книзі Йова. Бог хоче покаяння грішників у Ніневії. Бог міг би просто знищити місто, але Його воля в тому, щоб люди покидали неправедні дороги і наворачалися до праведних.

У Новому Завіті дійсно часто говориться про Божу любов. Але Божя любов ніколи не шкодить Його справедливості. Усі Божі атрибути (риси)

гармонійно поєднуються між собою. Бог завжди і люблячий, і справедливий. "Хто не любить, той Бога не пізнав, бо Бог є любов!" 1 Ів. 4:8, але — "Бо наш Бог то палючий огонь!" Євр. 12:29.

Субота

Запитання: Чи повинні християни святкувати суботу?

Відповідь: Бог ніколи не давав такої заповіді християнам.

Бог вибрав одну особливу націю — Ізраїль, фізичних нащадків Авраама, Ісака та Якова. Бог мав особливі стосунки з цим народом (Пс. 147:8-9, 1 Сам. 12:22, Повт. Зак. 7:6). Ізраїль був улюбленою дитиною Божою і Бог по особливому працював з ним: довірив йому зберігати Своє Слово, посилав йому пророків (Єр. 1:1-10), призначав йому царів (1 Сам. 9, 10). Весь Закон Мойсея — 613 заповідей — є свідченням особливих стосунків між Богом Ягве та Ізраїлем. Частиною цього Закону був наказ святкувати суботу (Вих. 20:8, 31:14, Лев. 16:31, Повт. Зак. 5:12, 14), тобто не працювати в сьомий (за календарем Ізраїля) день тижня, а згадувати, яку велику милість Господь учинив євреям, коли вивів їх з єгипетського полону. Проте сама обрядовість євреїв Бога цікавила мало. Бог говорить, що Він прагне благочестивого життя від Ізраїля, а не формального виконання субот і свят нового місяця (Іс. 1:13). Ісус Христос — Господь суботи, тому що саме Він наказав її виконувати людям. (Мт. 12:8). Формальне виконання суботи не потрібне, якщо воно заважає зробити добро ближньому (Мт. 12:11-12, Ів. 9:14).

Слово Боже чітко і ясно навчає нас, що Ізраїль і Церква — дві зовсім різні формації (Рим. 11:1-2, 7-8, 1 Кор. 10:32). Ізраїль — це фізичні нащадки Якова, Церква — це духовні нащадки Авраама (Рим. 4:16), дідуся Якова. Церква — універсальне вселенське Тіло Христове, в якому є юнаки і старші, чоловіки і жінки, євреї і погани, проте ні вік, ні стать, ні етнос уже не мають жодного значення, коли мова йде про спасених у Христі (Гал. 3:28).

Отже Біблія не дозволяє штучно ототожнювати Ізраїль із Церквою і перенести заповіді Закону Мойсея на християн, в тому числі, заповідь святкувати суботу. В іншому разі християнам треба було б розрізняти їжу, дні, виконувати обрізання. Але апостол Павло активно й наполегливо навчає у своїх посланнях, що ми духовно обрізані у Христі (на противагу фізичному обрізанню тіла — Еф. 2:11, Кол. 2:11), що «кінець закону Христос, на праведність кожному, хто вірує» (Рим. 10:4). Кол. 2:16 — апостол пояснює християнам, що ніхто не може осудити їх через їжу, питво, свято, новомісяччя, суботи. Апостол показує духовну свободу для християн у цих питаннях Закону Мойсея. У Гал. 4:10 Павло засуджує практику дотримування особливих днів. Річ не в тім, що Павло забороняє святкувати один день на тижні, а в тім, що не варто робити таку звичку обов'язковою частиною християнства. Кожен християнин вільний, щоб святкувати або не святкувати дні для Господа. Субота, як і інші елементи старозавітного поклоніння, скасована Богом і не є обов'язковою заповіддю.

Єрусалимський собор постановив: «Бо зволилось Духові Святому і нам, тягару вже ніякого не накладати на вас, окрім цього необхідного: стримуватися від ідольських жертв та крові, і задушенини, та від блуду. Оберігаючися від того, ви зробите добре. Бувайте здорові!...» (Дії 15:28-29). Безперечно, Бог міг би згадати суботу, якщо Він цього хотів би.

Один із псевдохристиянських культів проповідує несвяткування небіблійних свят, днів народження, урочистих подій, оскільки про такі святкування не навчає Біблія. Це і є чудовий приклад поверхового, законницького розуміння християнства. Християнство — це не фіксований набір правильних і неправильних учинків, а система істинного поклоніння Богу на основі Його Слова. Звісно, Бог деякі речі наказує прямо, інші — забороняє, але християнство ніяк не слід зводити до списку цих наказів і заборон. Християнство дає нам свободу і радість, релігія дає нам закон і постійне відчуття провини.

Контекст

Запитання: Чому деякі християни так наполегливо переконують у тому, що контекст під час розгляду уривків Біблії є важливим?

Відповідь: Тому що контекст дійсно архіважливий.

При вивченні будь-якого уривку основне питання, на яке нам треба дати відповідь — «Чого навчає цей уривок?». Але часто це неможливо зробити правильно, якщо ми не відповімо на інше питання — «Про що мова?». Для того, щоб правильно зрозуміти, про що йде мова в уривку і що він означає, його варто розглядати в трьох літературних контекстах:

- Близький контекст — вірші перед конкретним уривком і після нього;
- Контекст розділу і книги — на яку тему написані розділ і книга;
- Контекст усїєї Біблії і відповідність усьому Божому задуму — вивчення вживання ключових слів уривку протягом усїєї Біблії;

Окрім літературного контексту треба також вивчати географічний та культурно-історичний. Для того, щоб якісно вивчити уривок Святого Писання, необхідно користуватися біблійними мапами і знати, в яку епоху написаний текст, світогляд автора та аудиторії, культуру того часу.

Ось кілька прикладів важливості контексту для розуміння уривку.

<i>Уривок</i>	<i>Поширене неправильне тлумачення</i>	<i>Правильне контекстуальне тлумачення</i>
дбайте про спокій міста, куди Я вас вигнав (виселив), і моліться за нього до Господа, бо в спокої його буде і ваш спокій. (Єр. 29:7)	Українцям треба молитися за Україну.	Всі християни повинні молитися за владу (1 Тим. 2:1-2), але цей уривок говорить про особливий період в історії Ізраїлю — їхнє примусове виселення з Палестини в різні куточки Вавилонської імперії у 586 р.

...відчини свої уста і Я їх наповню! (Пс. 80:11)	Проповідник може не готувати проповіді, тому що Бог Сам наповнить його уста.	Пс. 80 не говорить про проповідників. Бог нагадає Ізраїлю, які великі чуда Він робив для них. «Я жиром пшениці його годував би, і медом із скелі тебе б насичав!» (Пс. 80:17) — мова йде про силу Бога забезпечити їжею Свій народ.
Отож, будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний! (Мт. 5:48)	Бог вимагає досконалості від недосконалих людей.	Цей уривок говорить про досконалу любов, тобто неупереджену та нелицемірну. Бог проявляє однакову прихильність до всіх людей, і християни також повинні любити невибірково (Як. 2:1-6).
Бо де двоє чи троє в Ім'я Моє зібрані, там Я серед них. (Мт. 18:20)	Ісус Христос перебуває завжди поруч зі своїми віруючими.	Ісус Христос <i>дійсно</i> завжди перебуває зі своїми віруючими (Мт. 28:18-20), але цей уривок стосується дисципліни в церкві. Ісус Христос делегував право та обов'язок помісній церкві вирішувати дисциплінарні питання.
Але, як написано: Чого око не бачило й вухо не чуло, і що на серце людині не впало, те Бог приготував був тим, хто любить Його! (1 Кор. 2:9)	Бог приготував Своїм вірним прекрасну вічність на Небесах.	Бог <i>дійсно</i> приготував Своїм вірним прекрасну вічність на Небесах (2 Кор. 5:1, Кол. 1:5, Флп. 3:20, Од. 21-22), але цей уривок стосується мудрості від Бога, яку він дає своїм вірним: «А ми говоримо про мудрість між досконалими» (1 Кор. 2:6).
До чужого ярма не впрягайтесь з невірними; бо що спільного між праведністю та беззаконням, або яка спільність у світла з темрявою? (2 Кор. 6:14)	Бог заборонив Своїм вірним вступати в шлюб з невірними.	Бог <i>дійсно</i> наполегливо не радить Своїм вірним вступати в шлюб з невірними, але цей вірш стосується не так шлюбу, як спільності в цілому.
Отож, мої любі, як ви завжди слухняні були не тільки в моїй присутності, але значно більше тепер, у моїй відсутності, зо страхом і тремтінням виконуйте своє спасіння. (Флп. 2:12)	Спасіння — це не тільки Божа праця, але й людська. Тому треба додати «трохи діл», щоб бути остаточно спасеними.	Апостол Павло в Еф. 2:8-9 ясно дав зрозуміти, що спасіння (оправдання перед Богом) — це дар, який дається благодаттю через віру. Проте в цьому уривку він уживає слово «спасіння» в значенні «освячення», тобто святе життя, відповідно до Божого плану.
Яка користь, брати мої, коли хто говорить, що має віру, але діл не має? Чи може спасти його віра? (Як. 2:14)	Для спасіння необхідні і віра, і діла.	Апостол Яків в 2-му розділі говорить не про спасіння, в значенні виправдання перед Богом, а про добродійність, милосердя, практичну любов. Апостол пише «спасити» в тому значенні, що віра, яка не веде до любові до ближніх є некорисною, не допоможе їм.
Ось Я стою під дверима та стукаю: коли хто почує Мій голос і двері відчинить, Я до нього ввійду, і буду вечеряти з ним, а він зо Мною. (Од. 3:20)	Ісус Христос прийде в життя будь-якого грішника, якщо той захоче цього.	Ісус Христос <i>дійсно</i> прийде в життя будь-якого грішника, якщо той захоче цього (Ів. 6:37), але цей уривок стосується християнської церкви, в якій є багато невірних Богу людей.

		Ісус Христос пропонує покаятися і виправитися, інакше церкві загрошують серйозні дисциплінарні заходи, можливо, руйнування.
--	--	---

Законництво та лібералізм

Запитання: Що таке законництво та лібералізм?

Відповідь: Законництво та лібералізм (у християнстві) — це дві протилежні по своїй суті імітації духовності і благочестя.

<i>Законництво</i>	<i>Лібералізм</i>
Нерозуміння природи і дії Божої благодаті.	Благодать стає розпустою.
Підміна понять форми і змісту, нерозрізнення їх.	Постійно йде мова про незалежність «змісту» від «форми», перевага «змісту» над «формою».
Обмеження свободи християнина	Свобода розуміється не <i>від</i> гріха, а <i>для</i> гріха
Зведення всієї сутності християнства до морального вчення.	Зведення всієї суті християнства до релігійних почуттів, переживань, настроїв.
Церква стає відділеною спільнотою, закритою для людей зі світу. Християнин не готовий розповісти Євангеліє навіть сусіду, але завжди готовий осудити його за гріх. Відсутність бачення, цілей та способів їх досягнення.	Церква стає соціальним клубом за інтересами. Надмірний наголос на соціальну роль церкви. Церква хоче змінити весь світ, суспільство, державу. Використання маркетингу з метою кількісного розвитку церкви.
Відсутність наголосу на якісному зростанні церкви. Відсутність будь-яких бачень щодо проповіді Євангелія світу. Церква стає закритим клубом «для своїх». Нові люди потрапляють як правило через народження у сім'ях віруючих. Молодь зі світу не приходять до Христа	Наголос на кількісному зростанні церкви. Вимірювання успіху церкви через кількість її членів. Використання світських по свої суті методів для зростання церкви. Спасіння людей та їхній духовний ріст стає менш важливим, ніж наповнення церкви. Молодь зі світу приходять, але не так до Христа, як до спільноти.
Євангеліє з домішками законництва: спасіння через віру і діла	Соціальне Євангеліє — Добра звістка не як шлях духовного звільнення від гріха і його наслідків, а як покращення соціальних умов життя. Головний принцип: <i>якщо всі люди стануть добрими, все стане добре.</i>
Дух Святий стає лише частиною загального богослів'я, а не Особою та Силою, яка реально діє.	Приписування Духові Святому таких дій, які Він, згідно зі Святим Писанням, не виконує, або виконує в інший спосіб.
Загальний принцип: якщо Біблія не дає нам правил (щодо певного питання) — їх треба придумати!	Загальний принцип: якщо Біблія щось прямо не забороняє, то вона це дозволяє!
<i>Єдиноправильність</i> у всіх або майже всіх питаннях, аж до дріб'язкових. Нездоровий церковний сепаратизм.	<i>Християнський релятивізм</i> — «істина <i>десь</i> у межах християнства і розмита». «Оскільки різні християни навчають по-різному, то нічого не можна стверджувати напевно». Небажання проголошувати Божі істини через лояльність до церков, які не вірні цим істинам.
Перебільшення негативного впливу світу. Речі, світські за походженням, але не негативні самі в собі, проголошуються негативними ²⁰ .	Нерозуміння відмінності світу і церкви, секуляризація церкви. Богослужіння перетворюється на шоу.

²⁰ Наприклад, багато українських євангельських церков навчають, що християнин не повинен ані слухати, ані співати світських (нехристиянських) пісень. Проте я знаю безліч хороших нехристиянських пісень, наприклад, «Червона рута», «Гуцулко Ксеню», «Марічка», «Пісня про вчительку», «З сиром пироги». Звісно, якщо текст пісні пропагує антихристиянські позиції чи цінності — її не варто ані слухати, ані співати.

Надто широке розуміння гріха.	Надто вузьке розуміння гріха. Гріх часто називається проблемою, недоліком, помилкою і т. д.
<p><i>Спільно для обох форм:</i> Культ служителя або відсутність здорової поваги до нього. Відсутність знань, неосвіченість, небажання думати і вникати в суть речей. Небажання мислити категоріями і поняттями. Нерозрізнення законів та принципів. Небажання вивчати Біблію.</p>	
«Заборонити все!»	«Дозволити все!»
«Чим більше обмежень — тим краще!»	«Жодних обмежень! Роби, що хочеш!»
Надмірна увага до другорядних дрібниць.	Надто багато тем і речей потрапляють у розряд «другорядні», а тому їх не порушують узагалі.
Робить християн рабами людей, як правило, рабами служителів.	Християнин не усвідомлює, що він раб Христа. Ставлення до Бога фамільярне, «на рівних».
Християнство з присмаком страху та контролю.	Відсутність здорового Божого страху. Відсутність дисципліни у церквах.
Музика ділиться на «духовну» і «недуховну».	Нема жодного значення, яку музику ти слухаєш.
Установлення межі скромності в одязі.	Ігнорування скромності.
Визначання межі між «дозволеним» та «недозволеним» у стосунках до шлюбу.	Ігнорування будь-яких розумних меж дозволеного у стосунках до шлюбу.
«Положення тіла християнина під час молитви має неабияке значення, а молитися сидячи не духовно...»	«Положення тіла християнина під час молитви не має жодного значення...» ²¹

У Біблії нема слів *законництво* та *лібералізм*, проте їхні концепції присутні в ній. На мій погляд, послання Галатам і Колоссянам торкається теми законництва, а 2-ге послання Петра та Юди — лібералізму.

Інколи кажуть, що законництво — це навчити людей *що* і як робити, але не навчити *чому*. На мій погляд, це не саме законництво, а передумови для нього: якщо проповідник навчатиме що можна, а що ні, але не пояснюватиме чому, з часом це перетворить християнство на релігію зі списком наказів і заборон.

Як правило законництво/лібералізм проявляються в таких «суперечливих» темах, як танці, світська музика, азартні ігри, алкоголь, телебачення, Інтернет, одяг жінки, прикраси, косметика і т. ін. Законницький підхід полягає в забороні *форми* без розбору *суті*²². Наприклад, доволі дивним у

²¹ Молитва навколішки дійсно не робить християнина ні більш зрілим, ні більш побожним. Але ми маємо кілька прикладів молитви Павла на колінах (Дії 9:40, 20:36, 21:5, Еф. 3:14). Тому, на мій погляд, таке положення тіла часто виявляє благоговіння, повагу, страх перед Богом. Див. 2 Хр. 29:29, Дан. 6:11, Мт. 17:14, Мр. 1:40, 10:17, Лк. 5:8, 22:41, Рим. 14:11, Флп. 2:10.

²² На мою думку це частково пов'язано з тим, що переважна більшість церков у нашій країні була заснована і сформувалася в тоталітарно-комуністичній імперії Союз Радянських Соціалістичних Республік. На практиці в СРСР діяли не принципи верховенства права та свободи, а «заборонено все, що не дозволено». Офіційна ідеологія та «дозволений світогляд» не могли не вплинути і на християн того часу. Невід'ємною частиною мислення радянської людини був страх: або перед самою владою, або перед придуманим нею ворогом. Іншою рисою радянського суспільства було планування партією життя рядових громадян замість них самих, що сприяло масовому небажанню людей думати. Інтереси держави та класу завжди переважали над інтересами індивідуума. Це частково вплинуло на християнський світогляд: як на питання богослів'я (розуміння святості та гріха, спасіння, природи церкви і порядку в ній, майбутніх подій тощо), так і на питання практики.

світлі деяких місць Писання виглядає вчення деяких християн про гріховність будь-якого танцю — Вих. 15:20, Суд. 11:34, 21:21, 23, 1 Сам. 18:6, 2 Сам. 6:14, Пс. 149:3, 150:4, Екл. 3:4, Лк. 15:25. У старозавітні часи ізраїльтяни практикували окремі танці для чоловіків та окремі танці для жінок, і такі танці, звісно, не були гріхом.

Законник, наприклад, детально вказуватиме жінкам що і як одягати на богослужіннях, заборонить будь-які танці, визначить *для всіх* порядок і тривалість (у хвиликах) користування мережею Інтернет, розповість, чи можна дивитися телебачення, пояснить чому так жахливо користуватися косметикою і носити прикраси. Ліберал, навпаки, оголосить ці всі теми «недуховними» та відмовиться бачити і застосовувати духовні біблійні принципи щодо них. Ліберал скаже, що Бог дає абсолютну свободу у всіх цих питаннях і промовчить про те, що Бог закликає Своїх дітей використовувати свободу мудро, з любов'ю і на збудування одне одному — Прип. 1:20-33, Ів. 13:34, 1 Кор. 6:12, Рим. 14:7-8, 19. Бог дав свободу не для того, щоб ми мали оправдання своїм незрілим учинкам, а для того, щоб ми, маючи свободу, приймали боговгодні рішення. Власне, ознакою зрілості християнина є постійне прийняття рішень, мотивом яких є прославити Бога та послужити ближньому.

Не завжди «протилежною крайністю» лібералізму виступає законництво. Інколи це нездоровий консерватизм, інколи — здоровий фундаменталізм. Не все консервативне є добрим, не все прогресивне є злим. І навпаки.

Часто кажуть, що істина *десь посередині*. Проте, десь посередині між двома неправильними вченнями часто міститься третє неправильне вчення. Істинне шанування Бога не залежить від хибного, а завжди має відповідати Слову Божому та керівництву Духа Святого. Християнин, що любить Бога, не повинен шукати *розумну рівновагу* між двома перекрученнями, а просто вивчати Святе Писання і дотримуватись принципів, що викладені там. «Бог є Дух, і ті, що Йому вклоняються, повинні в душі та в правді вклонитись» Ів. 4:24.

Служителі церкви

Запитання: Що Біблія навчає про служителів церкви?

Відповідь: Служителі церкви — це всі члени помісної церкви, які служать один одному своїми дарами (1 Пт. 4:10). У вузькому розумінні можна

говорити про *категорію* служителів як пресвітерів-єпископів та дияконів²³. Слова *пресвітер* (старійшина) та *єпископ* (наглядач) стосуються того самого статусу в церкві (1 Тим. 3:1-7, Титу 1:5-9, Дії 20:17, 28). Це особи, що керують церквою згідно з Божим Словом і відповідають за всі служіння в цілому. Пресвітером церкви може бути чоловік, який відповідає вимогам Нового Завіту (1 Тим. 3:1-7, Титу 1:5-9). Диякони — служителі, що здійснюють організацію служіння, як правило, не пов'язані безпосередньо з проповіддю слова (Дії 6:1-6, 1 Тим. 3:8-10). У протестантському світі слово *пастор* вживається в значенні *пресвітер*, проте Новий Завіт уживає слово *пастор*,

²³ Бог є Богом порядку, і для правильної організації життя церкви необхідно побудувати ефективну структуру управління — Титу 1:5. Проте служитель кожного рангу має розуміти свою особисту відповідальність перед Богом і поважати право кожної громади на самовизначення. Загалом будь-яка громада з її служителями має право самостійно здійснювати керівництво своїми справами, визначати догматику церкви, порядок літургії, використання пожертв, стосунки з іншими церквами. Церква може бути як незалежною, так і об'єднана в братство, за умови, що інші церкви не втручатимуться в її внутрішні справи. Таке об'єднання може бути корисне для спільних служінь, місіонерства, організації нових церков, видавництва християнської літератури. Серед *протестантських* церков, переважно, вирізняють три типи управління церквами: єпископальна, пресвітеріанська, конгрегаційна. При єпископальній, деревоподібній, системі існує кілька рівнів служителів: служитель найнижчого рівня керує громадою, вищого — керує служителями громад у певній територіальній одиниці, наприклад, області, найвищого — служителями вищих рівнів. Служителів нижчих рівнів призначають служители вищих рівнів. При пресвітеріанській системі всю владу в церкві має один або кілька служителів, які не підзвітні іншим служителям назовні. При конгрегаційній системі громада має всю владу, вона обирає пресвітера, дияконів і вирішує найважливіші церковні справи. Нам треба розуміти, що жодна структура не може ні вирішити всіх проблем церкви, ні повністю запобігти їх виникненню. На мій погляд, оптимальною може бути пресвітерсько-конгрегаційна система правління церквою, де права та обов'язки розподілені між пресвітером або кількома пресвітерами та громадою. Пресвітер церкви має бути рукопокладений іншими, старшими пресвітерами (1 Тим. 4:14, 5:22). Рукопокладення — це публічне відділення для служіння Богу, в Новому Завіті воно також практикувалося щодо місіонерів та дияконів — Дії 6:6, 13:3, а в Старому Завіті також означало благословіння та посвяту на служіння — Чис. 27:23, Бут. 28:14, Лев. 1:4.

У римо-католицизмі служитель церкви називається священиком, а служителям вищих рангів — єпископами, архієпископами, кардиналами; керує Католицькою церквою папа, якого обирає конклав (рада кардиналів), і який час від часу може скликати собор. З 2013 року цей пост обіймає Франциск I. У православ'ї служитель називається священиком або пресвітером, він може бути ієреєм або протоієреєм. Старший священик у громаді називається настоятелем храму. Священникам допомагають диякони та архідиякони. Керує єпархією архієрей, який може носити одне з чотирьох звань — єпископа, архієпископа, митрополита, патріарха. Предстоятелем Російської Православної церкви з 2009 року є Патріарх, який управляє церквою з допомогою Синоду. До Синоду постійно входять митрополити Київський, Петербурзький, Крутицький та Мінський. Окрім Російської Православної церкви існують Грецька, Болгарська, Румунська, Сербська Православні церкви, а також Вірменська Апостольська, Коптська та Ефіопська східні церкви. У православному світі прийнято надавати великого значення тому, чи національна церква має патріархію чи *лише* митрополію. З точки зору Писання, такі питання не мають значення.

Біблія навчає нас про загальне священство *всіх* віруючих — 1 Пт. 2:5, 9, це означає, що *всі* віруючі є священниками Бога в тому сенсі, що мають рівний і прямий (безпосередній) доступ до Нього. Усі віруючі названі святими (відділеними від світу для Бога) — Рим. 1:7, 15:25, 31, 16:2, 15, 1 Кор. 1:2, 6:2, 16:1, 2 Кор. 1:1, 8:4, 9:1, 12, 13:13, Еф. 1:1, 15, 18, 3:8, 4:12, 5:3, 6:18, Флп. 1:1, 4:21-22, Кол. 1:2, 4, 12, 26, 3:12, 1 Сол. 3:13, Евр. 3:1, 6:10, 13:24, 1 Пт. 2:9, Юди 1:3, Од. 5:8, 8:3, 11:18, 13:10, 14:10, 12, 16:6, 17:6, 18:24,

як правило, щодо Ісуса Христа (Мт. 26:31, Ів. 10:11, 14, 16, Євр. 13:20, 1 Пт. 2:25, 5:4) і лише одного разу стосовно особливого дару в церкві — Еф. 4:11. Можливо, служіння пастора передбачає постійне навчання або душепокікунство. Ісус — пастир, або пастух, а пастор (пресвітер) — це сан, посада; ці речі треба розрізняти.

Екуменізм

Запитання: Що таке екуменізм і як християнину до цього ставитися?

Відповідь: Екуменізм — рух у християнстві у справі порозуміння та співпраці між церквами, покликаний перебороти розколи і повернути втрачену єдність; започаткований на поч. ХХ ст.

(визначення зі словника)

Екуменізм підтримує римо-католицизм та ряд протестантських конфесій. На мою думку, Бог не є автором цього руху. Екуменізм, по суті, це політичне об'єднання церков, яке має на меті досягти видимого зовнішнього об'єднання церков. Оскільки між католицизмом і протестантизмом існує низка серйозних глибоких ідеологічних, богословських та практичних розбіжностей, то мені ця ідея здається досить дивною. Католицизм багато століть навчав, що за межами Католицької церкви нема спасіння, а «кому церква [Католицька] не мати, тому Бог не Батько». Окрім того, основна ідея екуменізму в тому, що в єдності сила, проте основна біблійна ідея в тому, що сила в Бозі. Християни не стануть сильніші просто від того, що вони об'єднуються. Зрештою, всі істинні християни вже об'єднані у всесвітню Церкву — Тіло Христове (1 Кор. 12:13, Кол. 1:18). Ще одна проблема екуменізму — відсування істини вбік заради любові та єдності. Проте, з точки зору Слова Божого, любов та істина взаємопов'язані і про них не можна мислити окремо. Богу важливі і правильне вчення, і любов (Ів. 4:24, 2 Ів. 1:4-6, 3 Ів. 1:3-6, Еф. 4:15). Апостол Павло навчав, не мати жодної спільності з християнами, які практикують перелюб, корисливість, грабіж, ідолопоклонство, злоречивість (1 Кор. 5:9-13). Апостол Іван навчав, не приймати до дому та не вітати тих, хто заперечує, що Ісус Христос прийшов у тілі (2 Ів. 1:7, 10-11).

У християнстві зустрічається і протилежна крайність — «єдиноправильність» у всіх питаннях віри і життя та церковний сепаратизм, тобто повне відділення від решти християнського світу. Деякі церкви вважають себе «святішими серед святих» — або через своє історичне походження, або через певне вчення. Такі церкви не підтримують братського спілкування з християнами інших церков. Часто за такою поведінкою стоїть не так бажання проповідувати і зберігати істину, а гріховне бажання штучно виділитися, відокремитися та підкреслити свою унікальність.

19:8, 20:6, 9, 22:11. Іде мова про позиційну святість у Христі, яку дано віруючим так само, як і праведність. Християнин повинен практикувати святе життя — Євр. 12:14, Як. 4:8, 1 Пт. 1:15-16.

Інші релігії

Запитання: Чи всі релігії ведуть до Бога?

Відповідь: Якщо ми розуміємо релігію як «набір добрих діл», культуру, традиції або систему свят, то в такому значенні — жодна не веде до Бога, включаючи і християнство. Неможливо отримати спасіння просто приєднавшись до тієї чи іншої релігії, навіть *правильної релігії*. Неможливо отримати спасіння просто виконуючи певні *добрі діла* чи беручи участь у релігійних подіях. Бог безмежно святий, а людина грішна, тому вона не може мати стосунків з Богом і проводити вічність з Ним на Небесах. Релігії пропонують свої «набори добрих діл», але жодна не розв'язує проблеми людського гріха. Ісус Христос, Син Бога Живого — єдине Боже вирішення людської проблеми гріха (Ів. 14:6, Дії 4:12, Еф. 4:5, 1 Тим. 2:5). Шлях спасіння — це вірою прийняти Його як свого Спасителя (Ів. 3:16-18, 36, 5:24) і перестати покладатися на свою релігію, добрі діла, моральність чи будь-що інше. У момент увірування Бог дарує людині життя вічне, прощення гріхів та гарантує вічне блаженство на Небесах. Отже, людина може провести багато часу в християнському храмі, бути вчителем християнської етики чи викладачем у семінарії, але це нічого не говорить про її спасіння. З іншого боку, розбійник, що розкався і вірою прийняв Ісуса як Спасителя, певно потрапив на Небеса (Лк. 23:43).

«Промовляє до нього Ісус: Я — дорога, і правда, і життя. До Отця не приходять ніхто, якщо не через Мене» (Ів. 14:6).

Ізраїль

Запитання: Чому так багато людей ненавидить євреїв?

Відповідь: Ізраїль — особлива, Богом вибрана нація. Бог, Творець Всесвіту, вибрав і покликав Авраама та пообіцяв йому, що благословить його наслідників (нащадків) — Бут. 12:1-3, 15:5. Ізраїль був і є особливим народом (Рим. 11:1), тому що:

а) Бог особливим чином вів і благословляв цих людей упродовж усього Старого Завіту, як не робив це з жодним іншим народом — Бут. 28:13-14, Пс. 27:8, 40:14, 145:16, 22, 147:8-9, 1 Сам. 12:22, Повт. Зак. 7:6, Дан. 9:15, Іс. 44:1-2, 21-23; Ізраїль — зіниця Божого ока — Повт. Зак. 32:9-10, Божий виноградник — Іс. 5:7. Бог Ізраїля — правдивий Бог — Пс. 95:5. Див. 145:5, 146:2, 147:1,8.

б) через Ізраїль людство отримало записане Слово Боже — Біблію — Рим. 3:1-2;

в) лише одне місто назване містом великого Царя — Єрусалим — Мт. 5:35, Пс. 134:21, 147:12, Іс. 44:26;

г) Месія народився від жінки-ізраїльтянки — Лк. 1:31, в Ізраїлі, був посланий до Ізраїля, Він був і є нащадком ізраїльського царя Давида —

Лк. 3:31, а Його 12 апостолів були ізраїльтянами — Мт. 10:2-6, Мр. 3:16-19, 15:24, Лк. 6:13-16, Рим. 1:3, 9:5;

г) рання християнська церква була здебільшого ізраїльською, а лише згодом — поганською — Дії 2:41, 6:7, 7:51, Гал. 2:11-13.

г) Ізраїль дуже часто поклонявся лжебогам (ідолам) — 2 Цар. 16:2-4, 17:7-23, 21:3, Іс. 40:19-20, 44:9-20, 57:3-13, Єр. 2:23-28, 44:15-19, Єз. 6:13, 8:10, розділ 16, 20:1-44, Ос. 4:12-14, відкинув свого Месію — Мт. 21:38-39, Лк. 19:14, Ів. 15:24, Дії 13:46, 18:6, але для нього є майбутнє — Іс. 11. Рим. 11:25-29, Єр. 31:37.

е) окремі місця Святого Писання ще до епохи Церкви натякають, що Бог має певні стосунки з поганями (язичниками), і для них також доступне спасіння і є майбутнє — Пс. 2:8, 21:28-31, 65:7, 66:2-7, 71:11, 85:9, 116:1, Іс. 2:2, 4, 41:1, 42:12.

Сатана ненавидить Божий народ і тому всіляко намагається знищити Ізраїль або нашкодити йому. Отож Сатана впливає на мислення багатьох людей, зокрема й керівників держав, депутатів парламентів, чиновників різного рівня, політичних діячів. Цілком можливо, що Сатана підбурював німецький нацистський уряд переслідувати та знищувати євреїв під час Другої світової війни. Християнин, який любить Бога, повинен доброзичливо ставитися до ізраїльтян, благословляти їх, молитися за безпеку Ізраїлю — Бут. 12:3, Пс. 122:6.

Чистилище

Запитання: Чи існує чистилище і що про це говорить Біблія?

Відповідь: Чистилище — це вигадане римо-католицизмом місце, де нібито після смерті очищаються грішні душі, щоб увійти в Небеса. Безглуздість концепції існування чистилища очевидна як з історичної, так і богословської точки зору. У Біблії не лише нічого не написано про це місце, а й навпаки, все християнське вчення повністю заперечує таку ідею. Людина отримує прощення всіх гріхів раз і назавжди в мить спасіння, тобто в мить увірування в Ісуса Христа. В Лк. 16:19-31 записана історія, яку розповів Ісус, про багача та бідного Лазаря. Ісус чітко говорить, що не існує переходу від *місця багача* (пекла) до *місця Лазаря* (лона Авраама) — Лк. 16:26.

«За понтифікату Григорія I Великого [590-604] монах Юст приховав від братії кілька монет, зароблених чесною лікарською практикою. Вже після смерті Юста про це дізнався Папа. Щоб монахи надалі не приховували від начальства свої доходи, розгніваний Папа звелів поховати Юста без церковного обряду. Згодом, коли праведний гнів минув, понтифік повелів упродовж 30 днів читати за небіжчиком заупокійні молитви. На 30-ий день Юст з'явився уві сні рідному братові й повідомив, що вже звільнився від пекельних мук... Церква... обернула це на свою користь, вона проголосила

себе здатною своїми молитвами замінити вічні пекельні муки тимчасовими, зрозуміло, за плату»²⁴. «Догмат про молитву за покійних увійшов у практику церкви при папі Йоані XVIII, в 978 році. Пов'язане з цим догматом свято померлих було встановлене в 1011 році. Приблизно через п'ятсот років Тридентський собор постановив зробити цей звичай обов'язковим для всіх церков Заходу»²⁵. У 1366 році Папа римський Бенедикт XII (правив у 1334-1342) прокляв учення про чистилище, тобто оголосив про його неіснування, а вже через 185 років, у 1551 році, папська влада знову повернулася до старого вчення. Відкритим є питання, де, відповідно до католицького вчення, перебували всі душі, що потрапили до чистилища *до його скасування*, і куди потрапляли «нові душі», які покидали тіла між 1366 і 1551 роками.

Біблія навчає нас, що християнам прощено всі гріхи — 1 Пт. 2:24, Кол. 1:14, що кожен віруючий має вічне життя — Ів. 5:24, тому нема змісту в *місці очищення* після смерті; «людям призначено вмерти один раз, потім — суд» — Євр. 9:27.

Хрещення Духом Святим

Запитання: Чого Біблія навчає про хрещення Духом Святим? Як це пов'язано з даром інших мов?

Відповідь: Попри те, що ця тема викликає багато суперечок у сучасному християнстві, вчення Біблії про хрещення Духом Святим досить просте.

Передусім нам треба згадати основні типи світоглядів: раціоналізм, емпіризм, містицизм та християнство. Раціоналізм — світогляд, який ґрунтується на можливостях розуму (природної здатності людини до мислення) пізнавати себе і світ. Емпіризм — світогляд, який ґрунтується на досвіді. Емпірик каже: «Я так роблю, тому що з досвіду знаю, що так правильно/добре/ефективно». Містик будує свій світогляд на особистому духовному переживанні та відчуттях. Містик скаже: «Я вірю і роблю так, тому що так мені відкрили духовні сили/Бог». Християнство — світогляд, який ґрунтується на вірі в єдиного Бога, у посланого Ним Ісуса Христа і в богонатхнені та непомильні книги Святого Письма. Християнин пізнає Бога і через природу, і через історію, і через власне сумління, але найбільш точним одкровенням для нього є Біблія — 66 книг Старого і Нового Завітів. Християнин не відкидає розум, а користується ним, щоб пізнавати Бога, себе і світ. Християнин користується досвідом і знає, що християнство має духовну природу, а духовні істини і Бога, який є Дух, можна пізнати лише духовно. Проте найвищим і непомильним авторитетом для християнина є не розум, не досвід, не релігійні відчуття і переживання, навіть не церква або її служителі, а Сам Бог і Його записане одкровення — Святе Письмо, Біблія.

²⁴ Крижановська О.О. Історія середніх віків: вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя / Крижановська О.О., Крижановський О.П. - Київ: Либідь, 2006. — 368 с.

²⁵ Рогозин Павло. Звідки все це з'явилося? / Павло Рогозин. — Луцьк: Християнське життя, 1999. — 126 с.

Багато проблем і лжевчень виникало й досі існує в Церкві саме через недовіру людей до Біблії. Християни часто формально, на словах, визнають Біблію Словом Божим, але не будують своє життя на ній. Бог хоче, щоб ми щоденно читали і роздумували над словами з Біблії, щоб ми навчилися вірити Його Слову, Бог хоче, щоб наш світогляд був якнайбільше оснований на Його записаному одкровенні — Книзі книг.

Кожен християнин має вирішити, наскільки він цінує істину і хоче шукати її. Бог приймає лише істинне поклоніння, а не будь-яке. Кожен християнин має щодня ставити собі запитання: наскільки те, у що я вірю, ґрунтується на Біблії? Наскільки я готовий приймати істини Святого Писання, незалежно від того, чи вірять і приймають їх інші християни — мої друзі, знайомі, родичі?

У Новому Завіті є сім місць, які торкаються теми хрещення Духом Святим. «Я хрищу вас водою на покаєння, але Той, Хто йде по мені, потужніший від мене: я недостойний понести взуття Йому! Він хреститиме вас Святим Духом й огнем.» Мт. 3:11, див. Мр. 1:8, Лк. 3:16, Ів. 1:33 — Іван Хреститель говорить про Ісуса Христа, який хреститиме людей Духом Святим і вогнем. Вогонь у Біблії має різне значення:

- буквальный вогонь (Бут. 22:6, Вих. 32:24, Лев. 6:13, Чис. 11:1, Суд. 6:21, 2 Цар. 1:12, 2 Хр. 7:1, Йова 1:16, Пс. 83:14, Прип. 6:27, 26:20, Іс. 44:16, Єр. 7:18, Дан. 3:27-28);
- суд, лють і гнів Божий (Повт. Зак. 4:24, 32:22, 33:2, Йова 15:34, 20:26, Пс. 11:6, 21:9, 78:21, 79:5, Іс. 26:11, Єр. 15:14, 17:4, 27, Пл. Єр. 2:3, 4:11, Єз. 15:7, 28:18, 30:8, 14, 16, 39:6, Ос. 8:14, Ам. 1:4, 7, 2:5, Наум. 1:6),
- сила Божа (Повт. Зак. 9:3, 2 Сам. 22:9, Пс. 97:3, Іс. 30:27, 33:11-13, 65:5, Єр. 4:4, 21:12),
- внутрішні переживання (Пс. 39:3, Єр. 20:9),
- лихі, образливі слова (Прип. 16:27),
- Слово Боже (Єр. 23:29),
- біль (Пл. Єр. 1:13),
- яскраве світло (Єз. 1:13, 27, 8:2, 10:6, Дан. 7:9, Ос. 7:6, Йоїла 2:30),
- очищення (Зах. 13:9, Мал. 3:2)

Слова Івана Хрестителя найкраще розуміти так: Ісус Христос *одних* хреститиме Духом Святим, *інших* — вогнем. Перші — *християни*, які отримують Духа Святого, другі — *невіруючі*, які будуть засуджені і вкинені в озеро вогню.

Ісус Христос нагадує про хрещення Духом Святим: «Іван бо водою хрестив, ви ж охрищені будете Духом Святим через кілька тих днів!» (Дії 1:5). «Коли ж почався день П'ятдесятниці, всі вони однодушно знаходилися вкупі. І нагло зчинився шум із неба, ніби буря раптова зірвалася, і переповнила весь той дім, де сиділи вони. І з'явилися їм язика поділені, немов²⁶ би огненні, та й на

²⁶ ωσεί (G5616) — немов, як; приблизно; немов голуб — Мт. 3:16; немов овечки без пастуха — Мт. 9:36; немов мертвий — Мр. 9:26; немов краплини крові — Лк. 22:44; немов безглуздя — Лк. 24:11; немов обличчя ангела — Дії 6:15; землю і небо немов покривало — Євр. 1:12;

кожному з них по одному осів. Усі ж вони сповнились [ἐπλήσθησαν G4130] Духом Святим, і почали говорити іншими мовами, як їм Дух промовляти давав» (Дії 2:1-4) — виконання пророцтва Ісуса Христа на свято П'ятдесятниці. «Язики поділені, немов вогняні» — зовнішня яскрава ознака сходження Духа Святого, мова про «хрещення вогнем» не йде.

«І ось три чоловіки, посланці з Кесарії до мене, перед домом, де був я, спинилися зараз. І сказав мені Дух іти з ними без жадного сумніву. Зо мною ж пішли й оці шестеро браття, і ввійшли ми до дому того чоловіка. І він нам розповів, як у домі своїм бачив Ангола, який став і сказав: Пошли до Йопії, та приклич того Симона, що зветься Петром, він слова тобі скаже, якими спасешся і ти, і весь дім твій. А як я промовляв, злинув на них Святий Дух, як спочатку й на нас. І я згадав слово Господнє, як Він говорив: Іван ось водою хрестив, ви ж охрищені будете Духом Святим» Дії 11:11-16 — апостол Петро розповідає про пригоду, описану в домі сотника-поганина Корнилія: «Як Петро говорив ще слова ці, злинув Святий Дух на всіх, хто слухав слова. А обрізані віруючі, що з Петром прибули, здивувалися дивом, що дар Духа Святого пролився також на поган! Бо чули вони, що мовами різними ті розмовляли та Бога звеличували... Петро тоді відповів: Чи хто може заборонити хреститись водою оцим, що одержали Духа Святого, як і ми? І звелів охреститися їм у Ймення Ісуса Христа. Тоді просили його позостатися в них кілька днів» (Дії 10:44-48). Зверніть увагу, що Лука, автор Дій, в 10-му розділі описує події «...Дар Духа Святого пролився», Петро каже «оцим, що Духа Святого одержали, як і ми...», а коли Петро розповідає про ці події іншим, він від себе каже «Дух злинув» і цитує Івана Хрестителя «будете охрищені Духом Святим» (Дії 11:15-16, цитує Дії 1:5, див. Мт. 3:11, Мр. 1:8). Звідси випливає, що отримання і хрещення Духом Святим відбулося одночасно і у Корнилія не було часу просити хрещення Духом Святим. Зрештою, найімовірніше, що Корнилій дуже мало знав про Духа Святого і Його служіння і дії. Про цю подію апостол Петро ще раз розповів на єрусалимському соборі: «Як велике ж змагання повстало, Петро встав і промовив до них: Мужі-браття, ви знаєте, що з давнішніх днів вибрав Бог поміж нами мене, щоб погани почули слово Євангелії через уста мої, та й увірували. І засвідчив їм Бог Серцезнавець, давши їм Духа Святого, як і нам, і між нами та ними різниці Він жадної не вчинив, очистивши вірою їхні серця» (Дії 15:7-9).

<p>Іван Хреститель говорить про Ісуса Христа, який βαπτισει εν πνεύματι хреститиме Духом Святим — (Г907, Мт. 3:11, Мр. 1:8, Лк. 3:16, Ів. 1:33)</p> <p>Ісус Христос нагадує, що найближчі дні після Його вознесіння відбудеться хрещення Духом Святим εν πνεύματι βαπτισθήσεσθε охрищені будете Духом Святим (Г907, Дії 1:5)</p>	<p>Апостол Петро в сотника Корнилія: Лука пише επελεσεν внав, злинув, напав, налетів (Г1968, Дії 10:44) εκκεχυται злинув (Г1632, Дії 10:45), Петро говорить ελαβον прийняли, взяли, схопили (Г2983, Дії 10:47)</p>	<p>Апостол Петро розповідає двічі про події в Корнилія: επελεσεν внав, злинув, напав, налетів (Г1968, Дії 11:15); і згадує слова Ісуса εν πνεύματι βαπτισθήσεσθε охрищені будете Духом Святим в Діях 1:5 (Г907, Дії 11:16)</p> <p>δους гав, погав, виггав (Г1325, Дії 15:8)</p>
--	--	---

Апостол Павло пише καὶ γὰρ ἐν ἐνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν *і отожд в Огному Дусі ми всі*²⁷ *в Огне Тіло охрищені* (1 Кор. 12:13). Контекст цього уривку такий: у 13-му розділі Послання до Коринтян Павло навчає християн про духовні дари.

²⁷ πάντες, πᾶς - *всі, всякий, кожен*, слово зустрічається у Новому Завіті 1242 рази у 1081 вірші:

«...і вздоровлюючи *всяку* недугу, і *всяку* неміч» (Мт. 4:23), «доки небо й земля не минеться, ані йота єдина, ані жаден значок із Закону не минеться, аж поки не збудеться *все*» (5:18), «*кожен*, хто гнівається на брата свого, підпадає вже судові» (5:22), «простяться людським синам *усі* прогріхи та богозневаги» (Мр. 3:28), «І *всі* їли й наїлися!» (6:42), «Світлом правдивим був Той, Хто просвічує *кожну* людину, що приходить на світ.» (Ів. 1:9), «Так бо Бог полюбив світ, що дав Сина Свого Однородженого, щоб *кожен*, хто вірує в Нього, не згинув, але мав життя вічне» (3:16), «Бо Отець і не судить нікого, а *ввесь* суд віддав Синові» (5:22), «І станеться, що *кожен*, хто покличе Господнє Ім'я, той спасеться» (Дії 2:21), «А Божя правда через віру в Ісуса Христа в *усіх* і на *всіх*, хто вірує, бо різниці немає» (Рим. 3:22), «І знаємо, що тим, хто любить Бога, хто покликаний Його постановою, усе допомагає на добре» (8:28), «А нам Бог відкрив це Своїм Духом, усе бо досліджує Дух, навіть Божі глибини» (1 Кор. 2:10), «...Бо *жодна* людина ділами Закону не буде виправдана!» (Гал. 2:16), «А якщо кому з вас не стачає мудрости, нехай просить від Бога, що *всім* дає просто...» (Як. 1:5), «відкладіть *усяку* злобу, і *всякий* підступ, і лицемірство, і задрість, і *всякі* обмови» (1 Пт. 2:1), «бо ви знаєте перше про те, що *жодне* пророцтво в Писанні від власного вияснення не залежить» (2 Пт. 1:20), «Коли ж ходимо в світлі, як Сам Він у світлі, то маємо спільність один із одним, і кров Ісуса Христа, Його Сина, очищує нас від *усякого* гріха» (1 Ів. 1:7), «щоб суд учинити над *усіма*, і винуватити *всіх* безбожних за *всі* вчинки безбожності їхньої, що безбожно накоїли, та за *всі* жорстокі слова, що їх говорили на Нього безбожні грішники» (Юди 1:15).

Як часто можна зустріти християн, які навчають, що Ісус *не всі* хвороби і недуги зцілював, а лише *деякі*, *частину* від усіх? Яка частина пророцтв має збутися? Третина, дві третини чи всі 100%? Чи чули ви колись, що Ісус нагодував хлібом *не всіх* присутніх, а *деяку частину*, *обраних*? Що Ісус просвічує *не кожну* людину, а, скажімо, тільки *римлян і греків*? Що Отець *не весь* суд віддав Сину, а лише *половину* чи *третину*? Якщо Писання говорить, що Дух досліджує *все*, то чи не означає це, що Дух досліджує *все*, а *не частину* всього? *Усі* люди ділами Закону не будуть виправдані, чи *деякі* все ж таки виправдаються? Кому Бог дає мудрість — *всім* чи *деяким*? Яку злобу, підступ і обмови мають відкласти християни — *всяку* чи *лише деякого виду*? Чи є таке пророцтво, яке залежить від тлумачення людини, чи всі вони *не залежать*? Від якого гріха очищує нас кров Ісуса Христа? Від *всіх* гріхів чи від *деяких*, скажімо «*маленьких*»? Бог буде судити *всіх* за *всі* безбожні вчинки чи *деяких* і за *деякі*?

Чому ж, коли деякі християни читають 1 Кор. 12:13, слово *всі* стає словом *деякі*? Чи не тому, що Біблія не є достатнім авторитетом для них? Чи не тому, що церква, служителі і релігійні відчуття стають важливішими?

«Є різниця між дарами милости, Дух же той Самий. Є й різниця між служіннями, та Господь той же Самий. Є різниця й між діями, але Бог той же Самий, що в усіх робить усе» (12:4-6) — той самий Святий Дух дає різні дари християнам, той самий Господь Ісус Христос виконує через нас різні служіння, Бог Отець діє через усіх нас.

«І кожному дається виявлення Духа на користь» (13:7) — кожен християнин отримує виявлення Духа Святого на користь усієї церкви.

«Одному бо Духом дається слово мудрости, а другому слово знання тим же Духом, а іншому віра тим же Духом, а іншому дари вздоровлення тим же Духом, а іншому роблення чуд, а іншому пророкування, а іншому розпізнавання духів, а тому різні мови, а іншому вияснення мов. А все оце чинить один і той Самий Дух, уділяючи кожному осібно, як Він хоче» (13:8-11) — Дух Святий *деяким* християнам дає мудрість, *іншим* — знання, віру, дар зцілювати, робити чуда, пророкувати, розпізнавати духів, різні мови, вияснення мов. Дух Святий дає дари, як Він хоче.

«Бо як тіло одне, але має членів багато, усі ж члени тіла, хоч їх багато, то тіло одне, так і Христос» (12:12) — у Тілі Христовому (Вселенській Церкві) є багато членів (різних християн). Тіло одне, але складається з різних членів. Усі члени разом — одне Тіло.

«Бо ми всі одним Духом охрищені в тіло одне, чи то юдеї, чи геллени, чи раби, чи то вільні, і всі ми напоєні Духом одним» (12:13) — усі християни охрищені тим самим Духом в одне Тіло.

У наступних віршах апостол пояснює, що тіло не може бути одним членом (12:14), усі християни не можуть бути одним членом, тобто мати ті самі дари чи виконувати те саме служіння (12:19-20). Ми, християни, — Тіло Христове (12:27).

Повернімося до 1 Кор. 12:13 «Бо ми всі одним Духом охрищені в тіло одне, чи то юдеї, чи геллени, чи раби, чи то вільні, і всі ми напоєні Духом одним» — і євреї (Божий народ), і геллени (греки, тобто погани), і раби, і вільні охрищені Духом Святим у Тіло одне. Володіння різними дарами — Божий задум для християн. Усі християни не можуть володіти одним даром і не можуть виконувати одне служіння.

Якщо ми на мить припустимо, що βαπτισμα εν πνευματι (хрещення Духом / у Духа) відбувається після увірування/спасіння і його треба випрошувати в Бога, тоді чому Корнилій не просив його в Бога, а отримав це хрещення миттєво? Якщо хрещення Духом / у Духа відбулося в житті лише деяких християн, то *лише деякі* поміщені в Тіло Христове і *лише вони* мають дари. Це «елітне коло» християн матиме *різні* дари, а не якийсь *один*. Таке вчення, як бачимо, неправильне — хрещення Духом Святим відбувається в момент увірування/спасіння, воно не завжди супроводжується даром мов. Хрещення Духом святим — це духовне об'єднання всіх християн з Ісусом Христом.

У книзі Дії Апостолів є два випадки, коли отримання (терміну *хрещення* в тексті нема) Духа Святого відбувається не в мить увірування — Дії 8:9-17, 19:1-6. «Та коли йняли віри Пилипові, що благовістив про Боже Царство й Ім'я Ісуса Христа, чоловіки й жінки охристілися... А вони, як прийшли, помолились за них, щоб Духа Святого вони прийняли, бо ще ні на одного з них Він не сходив, а були вони тільки охрищені в Ім'я Господа Ісуса. Тоді на них руки поклали, і прийняли вони Духа Святого!» (Дії 8:12, 15-17), «І сталося, що коли Аполлос перебував у Коринті, то Павло, перейшовши горішні країни, прибув до Ефесу, і деяких учнів знайшов... А коли Павло руки на них поклав, то зійшов [ελθὼν, ηρχομαι G2064 *приходити, прибувати, йти, досягати, відвідувати*] на них Дух Святий, і різними мовами стали вони промовляти та пророкувати!» (Дії 19:1, 6). Перший випадок більш складний і цікавіший — християни Самарії увірували в Ісуса Христа, але не отримали Духа Святого. Апостоли з Єрусалима посилають Петра та Івана, щоб вони поклали руки на новонавернених християн-самарян, після чого ті отримують Святого Духа. Це окремий і специфічний випадок в історії Церкви. «...А коли хто не має Христового Духа, той не Його» (Рим. 8:9) — в епоху Церкви бути християнином означає мати Святого Духа, не мати Святого Духа — не бути християнином. Не можна однозначно сказати, чи були відродженими християни-самаряни до отримання Духа Святого, тому що вони жили в перехідний період, а ми з вами живемо в епоху Церкви. У 19-у розділі Дій згадано учнів Івана Хрестителя в Ефесі, які покалися після його проповіді, прийняли його, Іванове, водне хрещення. Павло пояснює цим християнам, що служіння Івана Хрестителя було підготовчим до важливішої події — життя і смерті Месії Ісуса Христа. Павло говорить: «Таж Іван хрестив хрещенням на покаєння, говорячи людям, щоб вірили в Того, Хто прийде по ньому, цебто в Ісуса» (Дії 19:4). Звісно, Павло сказав не лише це, а більш повно пояснив Євангеліє благодаті. Після увірування ефесяни прийняли водне хрещення, Павло поклав на них руки і на них зійшов Дух Святий. «І різними мовами стали вони промовляти та пророкувати». Хоча тут не згадано хрещення, дар інших мов та пророцтва, Павло засвідчив євреям-християнам, що ефесяни також отримали те саме спасіння, що й вони.

Автори Нового Завіту не навчають християн просити/прагнути хрещення Духом Святим. Навпаки, апостол Павло пояснює, що всі отримали хрещення Духом Святим. Авторі Нового Завіту не згадують фізичні відчуття при хрещенні Духом Святим і не вважають його додатковим духовним благословінням.

Вчення про те, що християни поділяються на дві групи — *хрещені* та *нехрещені* дуже близьке за своїм змістом до гностицизму (поганської філософії II-III ст., що проникла в християнство), яке також розділяло адептів на подібні дві групи: *духовні* та *душевні*. Гностики навчали, що *духовні* пережили особливий містичний досвід отримання таємних знань, тоді як *душевні* ще не пережили.

«Хрещені Духом Святим» часто стверджують, що Біблія є найбільшим авторитетом для їхнього життя, але, нездатні захистити свою позицію

Писанням, часто апелюють до *особистого досвіду*, який на практиці для них стає важливішим за Слово Боже.

«...Бо в Ньому тілесно живе вся повнота Божества. І ви маєте в Нім повноту» Кол. 2:9-10 — кожен християнин має повноту у Христі, тобто нема недостачі. Просити *dogatкове* благословіння означає не мати повноти, мати повноту — означає не шукати *dogatкового* благословіння.

Часом посилаються на тексти Мт. 7:7-11, Лк. 11:9-13, які нібито навчають про хрещення Духом. Тема цих уривків — Божа доброта. Ісус наводить приклад з Духом Святим, не згадуючи саме *хрещення*, що може означати *наповнення* Духом, яке відбувається багаторазово в житті християнина і залежить від його поведінки та стосунків з Богом. Ісус каже, що Отець Небесний дасть тільки добрі дари Своїм дітям, зокрема, як приклад — наповнення Духом Святим.

Серед християн, які стверджують, що отримали хрещення Духом Святим *після увірування*, є доволі багато зрілих, побожних дітей Божих, які здійснюють важливі служіння у своїх помісних церквах. Кожному християнину слід однаково добре ставитися до всіх братів та сестер у Христі, проте також важливо підтримувати, захищати й поширювати здорове біблійне вчення²⁸. Бог дав вичерпний перелік тих, з ким я не можу мати спільності (1 Кор. 5:9-11), і питання духовного хрещення чи духовних дарів там не згаданий.

Хрещення Духом Святим у I столітті *об'єднало* їх в одне Тіло Христове, дало силу й насагу сміливо свідчити про Господа; *тема* хрещення Духом Святим у XX столітті фактично *розділила* християн на два великі табори. Історично вчення про інші мови як обов'язкову ознаку хрещення Духом Святим виникло після деяких подій у 1896 році в Нью-Йорку (США). Останні роки активно розвивається вчення, що існує *хрещення Духом Святим* і відмінне від нього *хрещення в Духа Святого*; на мій погляд такий розподіл необґрунтований: «Один Господь, одна віра, одне хрещення» Еф. 4:5.

Дар інших мов

Запитання: Чого Біблія навчає про дар інших мов?

Відповідь: Читаючи книгу Дії апостолів ми бачимо, що це особлива книга про особливих людей. Уже через 100 років після її написання не був живим жоден апостол чи взагалі будь-хто, хто власними очима бачив Господа.

²⁸ Як знайти рівновагу між любов'ю до всіх братів у Ісусі Христі та любов'ю до Бога і Його істин? Це дуже непросте запитання. Важливими для Бога є і те, і те. Християнин не повинен відгороджуватися залізобетонною стіною від братів, які з причин, відомих Богу, помиляються в певних питаннях. Я маю глибокі сумніви, що за останні кілька століть на землі жив хоча б один муж Божий, який не помилявся ні в чому. Бог знає серця людські і Він знає, наскільки свідомим чи несвідомим є рішення деяких християн приймати/не приймати певне вчення. Бог дасть оцінку всім і кожному з християн на судилищі Христовому.

Уявляєте, в час написання книги Дій учні ходили по всій імперії і розповідали про великі чуда, про зцілення, нагодування тисяч, смерть, поховання, воскресіння, вознесіння. Це були чудові дні! Якби я увірував у Господа через апостола Петра, то потім довго ходив би за ним і питав: *А яким був Ісус? А чого Він навчав? А що робив у такій ситуації?*

Друга особливість того часу полягає в тому, що стався великий перелом — Бог *розвернув* вектор уваги з Ізраїлю на поган. Таке трапилося поки що лише один раз — у I столітті, і ні до того, ні після того не відбувалося. Понад 1000 років євреї народжувалися, жили і помирали з думкою, що вони щасливі обранці, що тільки Ізраїль — Божий народ, що існує велетенська стіна між «ними» і «всіма іншими». Так було, і це було правильно, бо ні з ким Бог не працював так терпляче, як з Ізраїлем. Але дещо трапилося: благодать стала доступною поганам. Те, що не могло приснитися не лише *ортодоксальним* євреям, а й *месіанським*, тобто тим, що вірили в Ісуса. Напевно, якби Ісус вибрав собі серед 12 учнів 6 греків чи римлян — інші шість євреїв були б шоковані. Про успіх служіння не варто говорити.

І ось, *перехідний період* триває, Бог хоче відкритися тисячам поган, для яких він приготував чудове спасіння у Христі Ісусі. Але це не було просто, бо ж усі християни були євреями, і їм навіть на думку не спадало, що погани мають право на Ісуса. Тому Бог використав особливо переконливі засоби: мови, а згодом видіння для Петра. Євреї з усіх куточків Римської імперії зібралися на свято в Єрусалимі, а там учні Христа проповідують... Ці євреї-християни з Палестини проповідували на дванадцятьох мовах²⁹, які вивчити ніяк не

²⁹ Мова – сукупність довільновідтворюваних загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових і графічних знаків для об'єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок. Мова має граматику, синтаксис, лексику. Граматика — правила побудови відрізків різного рівня. Синтаксис – сполучення і взаємодія слів у реченнях. Лексика – сукупність лексем, тобто слів з усім набором їхніх форм і значень. Мова не лише набір хаотичних звуків та складів, це навіть не набір існуючих слів, оскільки слова мають бути в правильних формах і розташовані у правильному порядку. Мові властива інтонація, яка залежить від типу речення – розповідне, питальне, заперечне, питально-заперечне. Наприклад, в українській мові існує певна свобода щодо порядку розташування слів: *Я люблю тебе, Я тебе люблю, Люблю тебе я, Люблю я тебе* – чотири варіанти із шести можливих, кожен з яких граматично правильний. Проте форма слова важлива: *Я люблю ти* чи *Ти люблю я* – граматично неправильні речення. У англійській та німецькій мовах існує більш строгий порядок слів: *I love you* правильно, *I you love* неправильно, *Ich liebe dich* правильно, *Ich dich liebe* неправильно. *Сонечко всміхнулось і проснувся я* має певний зміст, а *Я всміхнулось і проснувся сонечко* не має змісту. Таким чином мовою є набір *існуючих лексем в правильних формах і в правильному порядку*.

«Парфяни та мідяни та еламіти, також мешканці Месопотамії, Юдеї та Каппадокії, Понту та Азії, і Фрігії та Памфілії, Єгипту й лівійських земель край Кірени, і захожі римляни, юдеї й нововірці, критяни й араби... усі чуємо ми, що говорять вони про великі діла Божі мовами нашими!» (Дії 2:9-11) — євреї 18 регіонів Римської імперії почули й розпізнали реальні мови різних етнічних груп, серед яких проживала єврейська діаспора і які стали рідними для тих євреїв, що народилися за межами Палестини. Євреї не лише *розпізнали* мову, а й *зрозуміли*, що мовці говорять про великі Божі діла. Тому, безперечно, апостоли розмовляли справжніми мовами — будували правильні речення зі слів у правильних формах.

могли. Це так, ніби у глухому селі в Карпатах, куди ні поїзд, ні автобус не заїжджає, люди заговорили якісною німецькою, французькою, іспанською, італійською, португальською, гінді, урду, фарсі, китайською, новогрецькою мовами, пушту і дарі... Думаю, село б затоптала армія журналістів і цікавих туристів. Але в той час для євреїв діаспори це було ще більше чудо — чути мову, в якій вони народилися, від людей, які ніколи її не вивчали — телебачення, радіо, аудіокасет та мережі Інтернет тоді ще не було, як ви розумієте.

Така історія виникнення дару мов — Дії апостолів, розділ другий. Потім дар мов ще згадується двічі — Петро став свідком вияву цього дару у домі поганина сотника Корнилія (Дії 10:46) та в Ефесі, де Павло зустрів учнів Івана Хрестителя (Дії 19:1, 6). У Новому Завіті нема жодної іншої згадки про мови, окрім 1-го послання до Коринтян: ні Іван, ні Яків, ні Петро, ні Юда, ні автор Послання Євреям, ні сам Павло про це ніколи не писали. Не вважали за необхідне.

Апостол Павло навчав коринтян про дар мов. Ось основні його міркування:

- Існують різні дари, служіння та дії Божі, але всі вони від того самого Бога (1 Кор. 12:4-7).
- Дух Святий сам вирішує, кому який дар давати (12:11, 18).
- Ми, християни, немов члени одного тіла. Нас багато — тіло одне (12:12).
- Ми всі одним Духом охрещені в тіло одне,... і напоєні духом одним (12:13).
- Усі члени тіла важливі і потрібні (12:14-27).
- У *тогочасній* церкві Бог поставив апостолів, пророків, учителів, дав сили, дари зцілення, допомоги, управління, різні мови (12:28).
- «Чи ж усі мовами розмовляють?»³⁰ — ставить Павло запитання, на яке логічно і правильно відповісти: «Ні, не всі, так само як і не всі апостоли, не всі пророки, не всі вчителі, не всі мають чудодійні сили, не всі зцілюють, не всі тлумачать мови» (12:29-30).

Хоч як ретельно би ми читали текст, там неможливо знайти думку, що дар мов:

Інколи в деяких церквах можна почути словосполучення «Алілуя, Ісус». Слово *алілуя* походить від двох слів — дієслова *галелу* (наказова форма *прославляти*) та іменника *Ягве* (одне з імен Бога в Старому Завіті). *Алілуя* означає не що інше як *прославте Ягве*. Таким чином словосполучення *Алілуя, Ісус* безглузде, оскільки мовець немов *закликає Ісуса прославити Ягве*, при чому звертається до Нього в множині, а ім'я *Ісус* вживає не у кличному, а в називному відмінку.

³⁰ Деякі люди заходять так далеко, що стверджують, що людина неспасенна, якщо не молиться іншими мовами. З такого погляду випливає, що ні реформатори XVI століття, як Мартін Лютер та Жан Кальвін, ні мільйони інших протестантів, ні один католик чи православний протягом століть не були спасеними. Неспасенний, звісно, і я, автор цієї праці. Такий погляд не тільки заперечує пряме і чітке вчення Нового Завіту про спасіння через віру в Ісуса Христа, а насправді є лжеєвангелієм, оскільки стверджує, по суті, спасіння через один-єдиний дар. Можна помилятися у певних християнських вченнях, наприклад, служіння та дари Духа Святого, але навчати, що спасіння доступне лише тим, хто має дар мов — серйозна і глибока ересь.

- а) особливий з поміж інших;
- б) є ознакою хрещення Духом;
- в) усім треба прагнути хрещення Духом Святим і говоріння мовами.

Досить дивно прочитати послання апостола Павла і після цього прагнути хрещення, адже апостол написав, що ти вже хрещений. У наступному розділі Павло пише, що любов є найціннішою, найкращою і вічною, а все інше, включаючи мови — припиниться і скасується. У 14-му розділі Павло пояснює, як саме має відбуватися використання мов у церкві.

- Лише Бог розуміє, сказане певною мовою (14:2).
- Говоріння мовою буде християнина, а пророцтво буде всю церкву (14:4).
- Якщо б Павло прийшов і говорив чужою мовою, то користі б це не принесло, якби не було пояснено (14:6).
- Говоріння без тлумачення — марне, на вітер (14:9).
- Дари мають збудувати церкву, тобто інших християн (14:12).
- Коли християнин молиться мовою, то задіяний лише дух, а не розум, тому краще молитися і духом, і розумом (14:14-15).
- Проста людина не може сказати «амінь» (вірно, справді так) після молитви мовами, тому що вона не розуміє, про що ця молитва (14:16).
- Апостол Павло мав дар говоріння мовами (14:18).
- Павло вважав за значно корисніше сказати 5 зрозумілих слів, ніж десять тисяч незрозумілих (14:19).
- Павло цитує Іс. 28:11, де Бог задля покарання навчатиме Ізраїль *іншими мовами* (не івритом) (14:21).
- Мови існують як знак не для віруючих, а для невіруючих. (14:22). Просто сполучивши 21-ий та 22-ий вірші розуміємо, що мови існують як знак для Ізраїлю. Це природно, бо перші використання дару мов завжди були пов'язані з Ізраїлем — Дії 2, 10, 19.
- Якщо вся церква сходиться і всі починають говорити мовами, це створює враження, що християни біснуються (14:23). Такий спосіб використання мов неправильний, шкідливий.
- Кожна річ, дана Богом, може і має використовуватися для збудування — псалом, наука, мова, тлумачення (14:24).
- Під час зібрання можуть говорити мовами двоє або троє християн, але по черзі і з перекладом (14:27).
- Якщо нема перекладача, християнин з даром мов не може молитися, оскільки така молитва не буде зрозумілою іншим, і не приведе до збудування (14:28).
- Не можна забороняти молитися мовами, але така молитва має відбуватися в порядку, який описав Павло в Новому Завіті (14:39-40).

Ми можемо по-різному думати про дар мов — існує він тепер чи ні, але очевидним є те, що

- цей дар не є ознакою хрещення Духом Святим, хоча б тому, що хрещення отримали всі, а дар мов не всі;
- християни не діляться на *хрещених Духом* і *не хрещених Духом*, тому що хрещені всі;

- дар мов був тісно пов'язаний свідченням для Ізраїля;
- дар мов є одним з багатьох різних дарів;
- дар мов — це не така тема, про яку часто згадують автори Нового Завіту.

Варто відмітити, що Йоан Златоуст та Августин Блаженний вважали, що дар мов існував лише в апостольські часи, а майже до ХХ століття ні католицька, ні православна, ні жодна протестантська церква не заявляли про існування такого дару в той час³¹.

Інколи можна почути, що таке вчення про дар мов обмежує характер Бога і це нібито суперечить незмінності Бога. Бог дійсно незмінний (Мал. 3:6, Євр. 13:8), проте Його незмінність стосується Його природи і характеру, а не способів Його дії. Бог незмінний у своїй любові до Ізраїля, у своїй справедливості до всіх людей, у своїй премудрості, проте це нічого не говорить нам про незмінність того, як Він діє в різних епохах.

Дружина Лота стала соляним стовпом — Бут. 19:26. Згідно з Вих. 14:21-31 води Червоного моря розступилися перед Ізраїлем, а єгиптян потоплено. Бог 40 років давав манну з неба — Вих. 16:13-31. Згідно з Вих. 17:6 Бог дав воду зі скелі. У Чис. 16:24-32 читаємо, що земля поглинула Корея, Датана, Авірона за їхній непослух. У Старому Завіті навіть ослиця розмовляла — Чис. 22:21-31. У 1 Сам. 3:1 написано: «А Господнє слово було рідке за тих днів, видіння не було часте». Господь не змінився в час Іллі, але незмінний Господь не посилав слова і не посилав видіння. Круки приносили двічі на день хліб та м'ясо пророку Іллі, а з потоку він пив воду (1 Цар. 17:1-6). 400 років — від пророка Малахії до Івана Хрестителя не було пророка, а коли Христос вигнав демона

³¹ Проте явище *глосолалії* (швидке вигукання складів і звуків) траплялося протягом історії людства серед прихильників різних культів. Наприклад, у донікейському християнстві виник монтанізм. Монтан, засновник цього культу, разом із жінками-пророчицями Максиміллою і Прискіллою проповідували близький прихід Ісуса Христа, який, як вони гадали, мав відбутися саме у Фригії. З історії відомо, що Монтан закликав послідовників не одружуватися, а також практикував *говоріння мовами*. У Росії у XVII-XVIII століттях існував культ хлистів. Приблизно в 1630-их роках Бог Отець Саваот «воплотився» в Даниїла Філоповича, який після того багато проповідував у різних губерніях Російської імперії. Його послідовник і «духовний син» Іван Суслов вважав себе Христом. Іван вибрав собі 12 апостолів і з ними вів проповідницьку діяльність. Хлисти, послідовники цього культу, вірили, що Філіппович вознісся на Небо у 1700 р., а Суслов у 1716. Хлисти практикували *говоріння мовами*. 1820-го року Йосиф Сміт отримав перші видіння. Так розпочалася історія мормонів — американського культу обожнення людини. Мормони вірять не лише в Біблію як Слово Боже, а й у «Книгу Мормона», «Вчення і завіти», «Дорогоцінну перлину». З точки зору мормонів Ісус Христос і Сатана — духовні брати, Адам не згрішив, коли з'їв заборонений плід, призначення людини — стати богом. Мормони практикують хрещення ради мертвих та носіння спеціальної спідньої білизни, яка нібито захищає їх від злих духів. Вчення мормонів кілька разів змінювалося і підредаговувалося, але цікаво, що у 1836 році при освяченні мормонського храму в Кіркленді мормони *говорили різними мовами і пророкували*. У 1950-их роках у США розпочав свою проповідницьку діяльність Віктор Вірвілл. Вірвілл заперечував учення про Трійцю, божественність Христа, він написав книгу «Ісус Христос не Бог». Вірвілл наполягав на необхідності *говоріння мовами*. У 1970 році Давид Берг, засновник «Дітей Божих», одружився з другою жінкою, Марією, продовжуючи жити з першою. Однієї ночі, коли він зі своїми двома дружинами лежав у ліжку, його відвідав «дух-провідник», після чого Берг отримав особливі духовні переживання і почав *молитися незнайомими мовами*.

з німого та зцілив паралізованого, очевидці сказали: «*Ніколи* таке не траплялося серед Ізраїля!» (Мт. 9:33, Мр. 2:12), коли навчав — «Чоловік ще *ніколи* так не промовляв, як Оцей Чоловік..» Ів. 7:46. Бог особисто спілкувався з багатьма людьми (з Авраамом — Бут. 15:1, з Яковом — Бут. 46:2-3, з Мойсеєм — Чис. 21:34, з Ісусом Навином — Іс. Нав. 1:9, 8:1, з Гедеоном — Суд. 6:22-23, з Павлом — Дії 18:9), і може робити це тепер. Бог послав вогонь з неба в часи Іллі (2 Цар. 1) і зробить це в майбутньому (Од. 20:9). Ісус Христос зцілював хворих та проганяв демонів, утихомирював бурю, воскрешав людей, нагодовував п'ять тисяч чоловік п'ятьма хлібами та двома рибами. Чи може Бог робити ці великі діла сьогодні так само, як робив їх у давні часи? Чи може Бог розвести море, дати воду зі скелі, давати слово і видіння? Чи може Бог давати манну з неба або наказати крукам носити комусь їжу? Чи може ослиця сьогодні заговорити? Згідно з Бут. 5:24 та 2 Цар. 2:11 Бог забрав до себе *живими* двох мужів — Еноха та Ілліу. Чи може Бог зробити щось таке в наші дні? В Іс. Нав. 10:12-14 читаємо, як у відповідь на молитву Ісуса Навина Бог затримав рух сонця та місяця, і не на кілька хвилин, а на «майже цілий день». У часи Ісаї та царя Єзекії тінь повернулася на 10 сходинок назад, так, немов час повернувся назад — 2 Цар. 20:9-11. Чи може Бог робити такі великі дива сьогодні? Авжеж, Бог може *все і завжди*. Питання в тому, чи робить Бог ці речі нині, тобто чи є це частиною *Його задуму і Його плану*³². Зрештою, непорочне зачаття в історії людства відбулося один-єдиний раз — при боговтіленні Месії.

Я не маю жодного сумніву в тому, що Дух Святий, який злинув на Марію, і Всевишній, сила якого огорнула її, не змінилися — Лк. 1:35. Ми не маємо в Біблії жодного вірша про те, що таке чудо ніколи не повториться, але кожен християнин у серці добре знає, що такі надзвичайні обставини можливі лише один раз, при народженні Боголюдини Ісуса Христа. Таємниця боговтілення вже відбулася, Ісус Христос уже завершив справу нашого спасіння, Він вознісся і сидить праворуч Отця, заступаючись за дітей Божих. Немає жодної причини думати, що щось подібне може трапитися знову. Ісус Христос, як людина, один раз народився, прожив, страждав і помер — це унікальні біблійні події, і вони ніколи не повторяться знову — такий Божий задум.

Ісус Христос у Мр. 16:15-18 сказав, що новонавернених християн супроводжуватимуть такі ознаки:

- а) в Ім'я Христа виганятимуть демонів;
- б) говоритимуть мовами новими;
- в) братимуть змії;
- г) смертоносна отрута не шкодитиме їм;
- г) зцілюватимуть хворих, поклавши на них руки.

³² Великі, гідні подиву речі, часто можуть не відбуватися в нашому житті не так через невідповідність Божим планам, як через нашу невіру або недостатньо наполегливі молитви — Мт. 13:58, 17:20, Лк. 11:5-10, 18:1-8. Молитва — це засіб, який Бог нам дав, щоб змінювати дійсність: ми просимо Бога — Він змінює дійсність у нашому житті. «Все можливо тому, хто вірує» (Мр. 9:23, *Хоменко*).

Час від часу можна почути про християн, які нібито виганяють демонів, говорять мовами та зцілюють, але я особисто ще ніколи не зустрічав християн, які можуть при мені взяти в руки отруйних змій та випити смертоносну отруту. Яким чином правильно розуміти слова нашого Господа? На мій погляд мова йде про те, що *християн у цілому протягом історії людства* супроводжуватимуть такі ознаки, і я вірю, що протягом двадцяти століть були віруючі, яких супроводжували такі ознаки. Чи може Бог *тепер* дати комусь із людей владу виганяти демонів, здатність говорити мовою, якої він не вивчав до того, брати змій у руки, пити смертоносну отруту, зцілювати? Авжеж, бо ми вже з'ясували що Бог може все і завжди. Чи робить Бог це завжди для всіх християн? Очевидно, що ні. Ці ознаки є свідченням істинності християнства в цілому, а не кожного християнина зокрема. Див. Ів. 14:12.

Ось ще кілька важливих міркувань:

- усі християни — брати й сестри одне для одного незалежно від того, що вони думають стосовно дару мов;
- знання правильної доктрини не завжди веде до святості; це означає, що християнин може помилятися в питанні щодо мов, але мати тверезе і зріле бачення інших тем християнства;
- кожен християнин особисто дасть Богу відповідь за те, у що він вірив, що проповідував, як жив, і т. д.; навіть благочестиве життя не виправдовує лжевчення;

Серед деяких церков, що не практикують говоріння іншими мовами поширене вчення про те, що таке явище однозначно *віг Сатани*. Для того, щоб дати біблійну оцінку цьому, нам необхідно розуміти, що більшість явищ у християнстві зумовлені не тільки духовними причинами, а, великою мірою, соціально-психологічними. Християнство — це соціум, так само як і будь-яка помісна церква чи братство (об'єднання) церков. Будь-який соціум має здатність впливати на свідомість його членів, а часто і повністю її формувати. Християнин, що духовно чи фізично народжується у християнській сім'ї, лише частково має вибір, у що вірити, а в що ні. Велика частина його світогляду сформована його батьками, друзями, церквою, оточенням. Таким чином християнин вірить у щось або практикує щось не тому, що особисто досліджував Писання на цю тему, багато молився і розмірковував, а тому, що так вірять/роблять усі навколо³³. *Сатана* є батьком будь-якої неправди (Ів. 8:44), це включає і всіляку неправду в будь-якій сфері всіх християн — у побуті, на роботі, в служінні, у викладанні Слова Божого. Тому, у найширшому сенсі, імітація християнином дару, яким він не володіє, походить *віг Сатани*, але не тому, що Сатана *особисто* впливає на

³³ Те саме можна сказати про римо-католицизм. Серед римо-католиків, звісно, є відроджені християни. Чому ж вони всупереч Святому Письму вірять у заступництво Марії і святих, чистилище, цілують зображення і скульптури? Чому захищають право священників прощати гріхи? Причини є і в духовній, і соціально-психологічній площинах. Римо-католику важко визнати хибність такого віровчення і практики, оскільки він ототожнює себе з тією релігією, яку практикує: визнати *ваду своєї релігії* означає визнати *свою ваду*. Якщо римо-католик визнає деякі лжевчення Ватикану, це поставить перед ним вибір: або піти з системи, або змінювати її. Ні перше, ні друге більшість робити не хоче.

християнина, а тому, що Сатана в цілому є батьком усякої неправди. Кожен християнин відповідає перед Богом за будь-яку сказану неправду; це стосується всіх християн.

Бідність та хвороби

Запитання: Чи хвороби та бідність християнина завжди викликані гріхом? Чи духовно успішний християнин завжди має бути багатим та здоровим?

Відповідь: Хвороби та бідність не завжди викликані гріхом, а здоров'я та багатство не завжди є показником боговгодного життя.

У Біблії дійсно можна знайти приклади того, як Бог карав Своїх людей хворобами чи смертю — Міріам (Чис. 12:10), царя Озія (2 Хр. 26:19), Гехазія, слугу Єремії (2 Цар. 5:27), царя Ровоама (1 Цар. 13:4), царя Ірода (Дії 12:13), Ананія та Сапфіру (Дії 5:5-10), ворожбита Еліму (Дії 13:11), християн Коринта (1 Кор. 11:30). З іншого боку, в Біблії згадані випадки, коли хвороба не була пов'язана з гріхом — Апостол Павло, ймовірно, мав проблему з хворими очима (2 Кор. 12:1-9, Гал. 4:15, 1 Кор. 16:21, Гал. 6:11, 2 Сол. 3:17, Флм. 1:19), тому, як правило, свої листи він писав не сам, а з допомогою свого співпрацівника. У Кол. 4:14 читаємо, що з Павлом трудився Лука, «улюблений лікар», що може означати, що християни час від часу хворіли. Епафродит хворів (Флп. 2:26-27), але нічого не сказано про духовні причини цієї хвороби, а Тимофій, учень Павла, мав хворий шлунок (1 Тим. 5:23). Зрештою, одне з найкращих доведень — пророцтво про Месію, Христа — «Він погорджений був, Його люди покинули, страдник, знайомий з хворобами³⁴» (Іс. 53:3). Ів. 9:1-7 розповідає про випадок зцілення сліпого від народження. Учні Ісуса Христа, побачивши сліпого з народження, запитують Господа: «*він згрішив, чи його батьки?*», на що отримують несподівану відповідь: «Не згрішив ані він, ні батьки його, а щоб діла Божі з'явилися на ньому». Отже розуміємо, що Бог може бажати прославитися через хворобу людини, і це аж ніяк не пов'язано з чиймись гріхами. Того самого навчає нас книга Йова — її герой, Йов, не згрішив, але отримав жахливі болячки на своє тіло. Друзі Йова переконували його, що болячки, як і всі інші негаразди в його житті — наслідок Йовових гріхів. Проте Сам Господь заперечує таке розуміння в останніх розділах книги. Причини страждання Йова — суперечка між Сатаною та Богом і, як наслідок — випробування для Йова.

Євангельське християнство багато в чому повторює римо-католицький шлях: авторитет церкви і служителя поступово стає більшим за авторитет Божого Слова. У багатьох євангельських церквах християни дотримуються певної позиції лише тому, що так вірять і думають усі навколо. Відповідальність служителів у церкві — постійно підкреслювати непомильність Біблії та заохочувати вірян якнайбільше самостійно читати й роздумувати над Писанням. Відповідальність християн — будувати свою віру і життя на правильній основі (Мт. 7:24-27).

³⁴ Не можна точно стверджувати, що слово "хвороби" є найкращим перекладом. У християнстві існує погляд, що Ісус не хворів, оскільки хвороба пов'язана з гріхом, а Ісус був безгрішним у всіх відношеннях.

Багатство та бідність — глибока біблійна тема, але коротко можна сказати таке: фінансовий стан людини не завжди є показником боговгодного життя людини. У Біблії бачимо неправедного багача (Лк. 16:19-31), і там само — праведного бідняка Лазара. Агур написав: «Двох речей я від Тебе просив, не відмов мені, поки помру: віддали Ти від мене марноту та слово брехливе, убозтва й багатства мені не давай! Годуй мене хлібом, для мене призначеним, щоб я не переситився та й не відкріся, і не сказав: Хто Господь? І щоб я не збіднів і не крав, і не зневажив Ім'я мого Бога». (Прип. 30:7-9), а Ісус Христос приголомшив слухачів, коли сказав, що «Верблюдові легше пройти через голчине вушко, ніж багатому в Боже Царство ввійти!» (Мт. 19:24, Мр. 10:25, Лк. 18:25). Це зовсім не означає, що християнин не повинен бути багатим, а означає, що в серці багатії людини часто виникає бажання надіятися на багатства земні і не шукати праведності від Бога. Звісно, Бог може дисциплінувати християнина через фінансові труднощі, але вчення «Бог хоче, щоб Ви були багаті» не зовсім правильне.

Диспенсаціоналізм

Запитання: Що таке диспенсаціоналізм?

Відповідь: Диспенсаціоналізм — школа християнського богослів'я, богословське вчення, що полягає у розділенні всієї історії людства на кілька епох, диспенсацій. Англійське слово *dispensation* (розподіл, період) походить від давньогрецького *οικονομια* (управління, господарювання, доморядження) і означає певний Божий метод, яким він управляє людством. Слово *диспенсація* вживається також у значенні епоха, вік, період часу, коли Бог здійснює таке управління. Диспенсаціоналізм протилежний *теорії завітів* або *ковенантній теорії*, згідно з якою Бог уклав договір з Адамом як представником людства.

Основні тези диспенсаціоналізму:

- Слава Божа — головна ціль у Всесвіті у всі епохи.
- Ізраїль і Церква — дві різні формації.
- Обітниці щодо Ізраїля повинні виконатися буквально в майбутньому.
- Ізраїль є дружиною Бога-Отця (Ягве), Церква — нареченою Ісуса Христа. Буквальне (неалегоричне) культурно-історичне лексико-граматичне тлумачення Біблії. Біблію треба тлумачити буквально, окрім окремих випадків, де розумним є алегоричне тлумачення.
- Спасіння у всі епохи (диспенсації) було і є благодаттю, через віру, не від діл.

На думку деяких богословів-диспенсаціоналістів об'єкт віри змінювався, але таким об'єктом завжди були обітниці Божі. В епоху Церкви спасіння дається через віру в Ісуса Христа, Його заступницьку смерть за гріхи людства.

Як правило, диспенсаціоналісти — премілеаністи та претрибуліціаністи, тобто вірять, що Христос прийде по Церкву і до Тисячолітнього Царства, і до

Великої Скорботи. Більшість диспенсціоналістів визначають сім диспенсацій (епох):

- *Від створення світу до гріхопадіння;*
- *Від вигнання Адама та Єви з Едену до всесвітнього потопу;*
- *Від Ноя до Авраама (патріархів);*
- *Від Авраама (патріархів) до Мойсея;*
- *Від Мойсея до розп'яття/воскресіння Ісуса Христа;*
- *Від Ісуса Христа до Його другого приходу — початку Тисячолітнього Царства;*
- *Тисячолітнє Царство.*

Інколи час від Адама до Авраама вважають однією епохою, а Велику Скорботу виділяють окремо.

У цілому диспенсціоналізм є ортодоксальним вченням, але на практиці він інколи тяжіє до легкого деїзму³⁵, надмірно підкреслюючи *трансцендентність*³⁶ Бога і мало навчаючи про Його *іманентність*. Деякі диспенсціоналісти не вірять, що Бог дає свої думки людині і недооцінюють Боже провидіння. Деякі диспенсціоналісти применшують роль молитви в житті християнина.

Диспенсціоналізм почав розвиватися в ХІХ столітті, його засновниками і основоположниками є Джон Нельсон Дарбі, Кір Інгерсон Скоуфілд, Люїс Сперрі Чейфер. Цікаво, що православ'я також користується терміном *гоморядження*, використовуючи його так само, як і протестантський диспенсціоналізм. В Україні диспенсціоналізм представлений кількома церквами та одним біблійним коледжем.

Кальвінізм

Запитання: Що таке кальвінізм?

³⁵ Деїзм — ідейно-філософська концепція про те, що Бог створив світ і покинув його розвиватися за природними законами, які Він заклав. Сьогодні Бог не втручається у природні процеси. Таке вчення заперечує Боже провидіння.

³⁶ Трансцендентність та іманентність Бога — дві Його важливі якості. Трансцендентність, кажучи простими словами, це повна незалежність Бога від Його творива, тобто всього духовного і матеріального світу. Бог існував до створення світу та існуватиме, навіть якщо світ перестане існувати. Бог є за межами матеріального світу, навіть якщо Всесвіт просторово безмежний — 1 Цар. 8:27, 2 Хр. 2:6, 18, Іс. 40:12. Якби Бог був лише трансцендентний, Він був би абсолютно непізнаваний, бо перебував би і за межами людського пізнання. Але Бог відкрився людям, показав Свій характер і волю — Ів. 1:18, 14:9. Іманентність — Божа присутність у кожній точці матеріального світу і Його постійна дія в ньому. Бог в усьому — це твердження правильне в іманентному смислі, але не у пантеїстичному — Пс. 138:5-12, Кол. 1:17, Дії 17:25. Трансцендентність та іманентність також можна розуміти і в іншому ключі — можливостей пізнання Бога. Оскільки людина — створіння Боже, істота духовна і фізична, вона не може пізнавати Бога, який є за межами і духовного, і фізичного світу (Бог трансцендентний, непізнаваний у всій повноті). Бог іманентний, пізнаваний, тому що відкрився людині й дав їй можливість частково пізнати Себе.

Відповідь: Кальвінізм³⁷ — це богословське вчення значної частини християнського світу, яке сформували учні Жана Кальвіна³⁸.

Коротко кальвінізм як сотеріологічне вчення можна підсумувати так:

Бог суверенний, і у Своїй суверенності Він постановив створити людину. Знаючи, що людина згрішить і грішними будуть її всі нащадки, Бог постановив спасти деяких, а інших — засудити. Бог суверенно обрав певну кількість тих, кого Він спасе. Він обрав кожного індивідуально до створення світу.

Після гріхопадіння всі люди народжуються грішними, і Бог зараховує кожному гріх Адама. Зіпсована гріхом людина не може ані робити добрі діла, ані увірувати в Євангеліє. Навіть ті діла, які на перший погляд добрі, насправді зіпсовані поганою мотивацією — прославити себе, а не Творця. Оскільки жодна людина не може увірувати, Бог дає віру тим, кому Він хоче її дати. Віра — це не вибір, а Божий дар індивідуально тим, кого Бог безумовно обрав, передбачив, призначив на спасіння.

Відповідальність віруючих — звіщати Євангеліє всім, хоча відгукнуться на нього лише ті, хто безумовно обраний Богом. Кальвінізм заперечує можливість умовного вибрання (Бог бачить віру і тому вибирає на спасіння), тому що віра — це добре, а нічого доброго в людині немає.

Воля невіруючої людини повністю ув'язнена гріхом. Невіруюча людина — раб гріха, вона не може не грішити.

Ніхто не може звинувачувати Бога у несправедливості, тобто в тому, що рішення безумовно вибрати лише деяких — несправедливе. Твориво не може сперечатися з Творцем.

³⁷ Сьогодні в Україні можна зустріти публікації про шкідливість кальвінізму «який прийшов із заходу», про кричущу аморальність та формалізм християн у США, про «так званих спасених, які випивають, курять і живуть у блуді». Хоча автор цієї брошури в цілому дотримується не кальвіністської сотеріології, він вважає, що такі обвинувачення кальвінізму безпідставні. Наприклад, Православна церква робить великий наголос на важливості добрих діл у спасінні. Проте саме православна Росія займає перші місця у світі з кількості самогубств, кількості дітей, покинутих батьками, кількості абортів, розлучень, вживання алкоголю та кількості ДТП. Це вкотре доводить, що закон і законництво жодним чином не змінює внутрішню сутність людини, а лише надягає на неї зовнішню релігійну оболонку. Макс Вебер, всесвітньо відомий економіст та засновник економічної школи, у книзі «Протестантська етика та дух капіталізму» стверджував, що причиною успіху економічно розвинених країн (США, Німеччина, Англія, Голландія) є саме протестантська етика. Хоча протестантизм і кальвінізм поняття не тотожні, але успіх саме тих країн, де більшість громадян вірили у спасіння «через віру без діл» є досить показовим.

³⁸ Першим відомим кальвіністом можна вважати Отця західної церкви Августина Аврелія Блаженного з міста Гіппон (Алжир). Цей діяч III-IV століть у своїх пізніх працях навчав про повну зіпсованість людини, безумовний вибір, неухильну благодать. Цікаво, що Римська церква вважає Августина основоположником свого богослів'я, в той час, як його богослів'я майже повністю співпадає з протестантським кальвінізмом.

Вибрані (святі) все життя житимуть праведним життям і зберігатимуть віру в Христа.

Попри те, що таке вчення багатьом видається дуже логічним, на наш погляд, воно ані логічне, ані біблійне.

Бог суверенний, але, створивши людину, Бог узяв на себе деякі зобов'язання. Суверенність варто розглядати разом з іншими рисами Бога — справедливістю, любов'ю до творіння, правдивістю. Бог створив людину праведною. Після гріхопадіння Адама його нащадки народжувалися із зіпсованою гріхом природою, з внутрішнім бажанням бунтувати проти Бога. Водночас, людина — образ Божий. Навіть зіпсована гріхом людина відображає Бога. Навіть зіпсовані люди здатні на любов, милосердя, доброту, терпіння. Невіруючі люди часто чинять правильно і праведно. Вони мають сумління. Вони здатні вірити в Бога, думати про Бога, шукати Бога. Такі здатності невіруючі люди мають не самі по собі, а як наслідок загальної дії Бога на їхні серця.

Невіруюча людина сама по собі не шукає Бога, але Бог спонукує її шукати Його. Невіруюча людина може дозволити Богу впливати на себе або закритися від Його впливу — і це жодним чином не применшує суверенності Бога. Сам Бог так захотів — створити людину зі здатністю обирати або відкидати Його.

Бог справедливий, праведний, люблячий не тому, що Він Сам себе таким називає, а називає Себе так тому, що Він є такий. Бог відкриває людям Себе, відкриває правду про Себе. Бог описує Себе так, як це відповідає дійсності. Він не називає добро злом чи навпаки. Людина здатна пізнати Бога і пересвідчитися, що Він дійсно добрий, справедливий, люблячий.

Роблячи час від часу якесь добро, кожна людина також чинить багато зла. Її добро ніяк не допоможе їй уникнути покарання за зло. Бог послав Свого Сина на світ, щоб Він помер за всі гріхи всього світу. Тепер кожна людина може вибрати віру в Христа і отримати прощення гріхів, оправдання та життя вічне.

Звісно, Бог знає майбутнє і знає точну кількість тих, хто увірує. Він не спостерігає бездіяльно за людьми, а активно діє, впливаючи на них. Можливо, Бог перестав діяти в житті деяких людей, що надто довго і надто наполегливо вибирали безбожність.

Хоча Ісус Христос помер за всі гріхи, це не суперечить тому, що не всі потраплять на Небо, адже смерть Христа не зараховується всім автоматично. Людина вірує і отримує прощення. Страждання і смерть Христа — безцінні, а тому можуть спасти будь-яку кількість грішників. Звичайно, Бог ще до страждань, знав точну кількість тих, хто скористається даром вічного життя. Але це не означає, що Христос помирав за інших даремно — Його

заступницька смерть потенційно доступна для всіх людей, але набуде реалізації лише для тих, хто увірує.

Людина може відхилитися від Божої благодаті не тому, що Бог не всемогутній, а тому, що Він створив людину зі здатністю відхилитися.

Вибрані (святі) можуть духовно падати і часто падають. Це не значить, що Бог слабкий, щоб їх підтримати. Просто людина має вибір — шукати Божої допомоги чи ні.

Кальвінізм, навчаючи, що віру дає Бог, посилається на Юди 1:3 та 2 Пт. 1:1. Проте більш імовірно, що слово "віра" тут означає віровчення, яке Бог дав християнам. Ісус Христос є Начальником і Виконавцем віри (Євр. 12:2), а віра може бути також особливим даром — здатністю глибоко довіряти Богові (1 Кор. 12:9). В Біблії знаходимо низку віршів, де Бог наказує вірити та/або засуджує невіру: Пс. 4:4-6, 20:8, 21:6, 21:8, 25:1, 26:14, 31:6, 30:25, 31:10, 32:20, 36:3, 5, 9, 39:2-5, 72:28, 111:7, 113:17-18, 124:1, 129:5-7, 130:3, 145:5, Пр. 3:5, 16:3, 16:20, 19:3, 20:22, 28:25, 29:25, Іс. 26:4, 40:31, Єр. 17:7, Пл. Єр. 3:18, Мих. 7:7, див. 2 Цар. 18:5, 22, 2 Хр. 13:18, 16:7, 8, Пс. 55:2, Іс. 36:7, Соф. 3:1-2.

Кальвіністи кажуть, що люди не здатні увірувати в Євангеліє, посилаючись на 2 Кор. 4:3, 4: "Коли ж наша Євангелія й закрита, то закрита для тих, хто гине, для невіруючих, яким бог цього віку засліпив розум, щоб для них не засяяло світло Євангелії слави Христа, а Він — образ Божий". Поза всяким сумнівом, Сатана, бог цього віку, активно впливає на людей, засліплюючи їхні розуми. Але це твердження треба розуміти не в абсолютній мірі, а у відносній. Сатана не всемогутній, його вплив і сила великі, але не безмежні.

Віра жодною мірою не є заслугою. Віра в Христа не є якоюсь особливою роботою, яку виконує людина, а лише прийняттям факту смерті Христа за гріхи. Всю роботу виконав Христос, а людині залишається тільки вірою прийняти цей факт. Таким чином уся слава за спасіння людини належить Христу, який є Спасителем у всіх значеннях. Віруючи, людина сама себе не спасає.

"Бо Отець любить Сам вас за те, що ви полюбили Мене та й увірували, що Я вийшов від Бога" (Ів. 16:27). Якщо Бог дає Сам дає віру, а потім Сам же і любить тих, кому дав віру, це доволі дивно. Більш правдоподібним є пояснення, що Богові приємні люди, які увірували в Христа і полюбили Христа.

В Ів. 1:47 Ісус стверджує, що в Нафанаїлі нема підступу. Це трохи відрізняється від такого ствердження: "Ось Нафанаїл. Він цілком і повністю зіпсований".

"Передав Мені все Мій Отець. І Сина не знає ніхто, крім Отця, і Отця не знає ніхто, окрім Сина, та кому Син захоче відкрити" (Мт. 11:27). На перший погляд це сильне підтвердження того, що Син безумовно відкриває Отця

лише деяким. Але можливе й інше тлумачення: Бог, коли бачить певні поривання в окремих людей, виходить їм на зустріч і відкривається ще більше.

Людина дійсно не є абсолютно вільною. На її вибори, цілі, цінності впливає низка факторів — обставини місця і часу народження, виховання, культура. Бог також впливає на серце людини: Вих. 4:21, 7:13, Єр. 6:21, Іс. 6:9-10, Ам. 3:6, Пр. 16:4, Мт. 11:25, 13:14-15, Ів. 12:40, Рим. 11:7-8, 2 Сол. 2:11, 1 Пт. 2:8, Юди 1:4. Ми також віримо, що Бог у певному сенсі обмежив прояви Своєї суверенності, наділивши людину волею. Річ у тім, що при створенні людини Бог вже не міг діяти абсолютно вільно, оскільки взяв на себе певні зобов'язання щодо засудження людини за гріх та її спасіння через віру. Такі зобов'язання не те що обмежують Бога, а швидше повною мірою виявляють Його сутність, зокрема святість, справедливість, праведність, любов. Тому суверенність не варто абсолютизувати. Вибір людини, на думку багатьох кальвіністів, повністю зумовлений її генотипом, який Бог формує в мить зачаття. Отже, з точки зору кальвінізму, справжньої свободи вибору не існує. Проте про волю як здатність чи свободу робити вибір із-поміж кількох альтернатив відповідно до свого бажання написано в Повт. Зак. 30:19 (Бог дає вибір Ізраїлю), 2 Сам. 24:12 (Бог дає вибір Давиду), Дан. 11:36 (цар чинитиме за своїм уподобанням), 1 Кор. 7:39 (вдова може виходити заміж за кого *вона* хоче), 8:9 (християнин має *свободу* в тому, яку їжу він споживає). Людські бажання чи небажання також свідчать про волю людей: Повт. Зак. 1:26, Суд. 19:25, 1 Сам. 15:9, 1 Хр. 19:19, Пр. 1:25, Іс. 30:15, Єр. 11:10, Ос. 11:5, Зах. 7:11. Проте Біблія також навчає нас, що невіруюча людина перебуває під значним впливом Сатани, часто виконуючи його бажання: «...щоб визволитися від сітки диявола, що він уловив їх для роблення волі своєї» (2 Тим. 2:26). Отже вибір людини завжди або майже завжди зумовлений кількома чинниками — її генотипом, вихованням, освітою, уявленнями про добро і зло, оточенням, обставинами, фізичним станом і т. д. Людина не є *абсолютно* вільна.

Кальвінізм навчає, що в невіруючій людині нема *нічого* доброго, тобто всі її вчинки так чи інакше спричинені її гріховністю; навіть «добрі вчинки» завжди мотивовані гріхом, наприклад, егоїзмом, марнославством тощо. Таке вчення впливає зі штучного протиставлення «доброго Бога» і «злого людства». Звісно, Бог безмежно добрий, а людство зіпсуте. Але жодна людина не є абсолютним злом. Бог діє і через віруючих, і через невіруючих. Бог часто спонукає людей бути милосердними і терплячими. Багато невіруючих людей вчинило багато добрих діл — написали шедеври літератури, намалювали чудові картини, склали композиції, сконструювали надійні будинки та мости, вилікували хворих, врятували з вогню, дали гроші бідним. Швидше за все, такі дії невіруючих людей є результатом дії Бога в їхньому житті, навіть якщо вони не вірять у Нього. Ми не можемо точно стверджувати, що всі ці добрі діла *завжди* були зроблені з поганими намірами. «Весь світ лежить у злі» (1 Ів. 5:19) та «увесь світ винний Богові» (Рим. 3:19) — це загальна характеристика всіх людей, але не кожного вчинку кожної людини.

Чи здатна невіруюча людина любити? Я гадаю, що так. Проте заради справедливості треба сказати, що *часто* за «добрими» ділами стоять дуже недобрі мотиви. Наприклад, невіруюча людина, даючи гроші бідному, гадає, що її милостиня ближньому задовольняє справедливого Бога і купує їй квиток на Небо. З погляду Біблії доброта невіруючої людини жодним чином не задовольняє Бога і не покриває її гріхів. Ісус Христос сказав, що «ніхто не є добрий, крім Бога Самого» (Мт. 19:17, Мк. 10:18, Лк. 18:19); «Тож як ви, будучи злі, потрапите добрі дари своїм дітям давати...» (Мт. 7:11, Лк. 11:13); ці слова варто розуміти так: Бог є *абсолютно* добрий і Він є джерело доброти. Всі люди злі *в тій чи іншій мірі*, адже вони зіпсовані гріхом — Рим. 3:10-18, 23, Лк. 11:13, 1 Цар. 8:46, Екл. 7:20, «людське серце найлукавіше та невігойне» (Єр. 17:9). Ісус в Мт. 7:11, Лк. 11:13 навчає, що людина, будучи злою, все-таки може давати добрі дари, тобто чинити правильно, добре. Наприклад, багато невіруючих людей дбають про своїх рідних, забезпечують батьків на старості, виховують своїх дітей і оплачують їхнє навчання. Чи ці вчинки добрі? Так, але навіть ці добрі вчинки не задовольняють Бога у справі спасіння. Людина — образ Божий (1 Кор. 11:7), а людське сумління — то Божий механізм (Ів. 8:9, Рим. 2:15). «Бо кожен, хто робить лихе, ненавидить світло, і не приходить до світла, щоб не зганено вчинків його. А хто робить за правдою, той до світла йде, щоб діла його виявились, бо зроблені в Бозі вони» Ів. 3:20-21 — звідси можемо розуміти, що є група людей, яка «робить за правдою», хоча тут нічого не сказано про їхнє увірування чи відродження.

Кальвіністи, посилаючись на Рим. 3:10 також заперечують, що невіруюча людина може шукати Бога. Проте «шукати Бога» в Рим. 3:10, де Павло цитує Пс. 14, означає «жити праведним життям», тобто «шукати Бога в думках, словах і ділах», «жити свято», «виконувати Слово Боже» і т. д. Рим. 2:7 обіцяє життя вічне всім, хто «в добрім ділі шукає слави, і чести, і нетління, життя вічне» — але таких нема. Проте «шукати Бога» вживається і в іншому значенні — намагатися пізнати і зрозуміти Бога, Його план для людства, Його цінності і стандарти, і в такому значенні Бог закликає шукати Себе: Повт. Зак. 4:29, 1 Хр. 16:11, 22:19, 28:9, 2 Хр. 15:2, Пс. 104:3-4, Іс. 55:6-7, Єр. 29:12-13, Ос. 5:15, Соф. 2:3, Дії 17:26-27. Перші учні Христа, Никодим та Корнилій, шукали Бога: Ів. 1:35-51, 3:1-21, 19:39, Дії 8:26-38, Дії 10, 11, 17:10-12.

“І не може сказати ніхто: Ісус — то Господь, як тільки Духом Святим” (1 Кор. 12:3). Ці слова маємо розуміти, що під впливом Святого Духа людина визнає Ісуса за Господа. Взагалі тема уривку — духовні дари. Дух Святий діє через християн, Він дає дари на служіння. Дух Святий дає різні дари християнам, але саме від них залежить — служити цими дарами чи занедбати (1 Тим. 4:14). Бог покладає на всіх людей відповідальність за використання можливостей, ресурсів, талантів — Мт. 25:14-30. Мудре використання ресурсів від Бога є добрим ділом, навіть якщо ми говоримо про невіруючу людину.

Духовна мертвість, про яку часто навчає кальвінізм (напр. Еф. 2:1-4), означає нездатність мати стосунки з Богом та жити духовним життям. На думку кальвінізму, духовна мертвість передбачає нездатність робити добрі діла. Але

як же духовно мертві люди роблять злі діла, якщо вони мертві? Отже ми віримо, що духовна мертвість — це нездатність жити духовно (точніше, відсутність духовного життя взагалі).

Кальвінізм часто проводить паралель між фізичним народженням та духовним. Мовляв, як немовля не народжується з власного бажання, так духовно людина народжується за бажанням Бога. Звісно, "А всім, що Його прийняли, їм владу дало дітьми Божими стати, тим, що вірять у Ймення Його, що не з крові, ані з пожадливості тіла, ані з пожадливості мужа, але народились від Бога" (Ів. 1:12-13) — духовно людина народжується від Бога, і це відрізняється від тілесного зачаття й народження, яке пов'язане з пожадливістю чоловіка до жінки. Але саме у 13-у вірші читаємо, що Слово дало владу стати дітьми Божими тим, хто прийняли Його. Звідси розуміємо, що якщо людина приймає Христа, Він дає їй владу бути дитиною Божою. Тобто, прийняти Христа — відповідальність людини.

Кальвінізм навчає, що Бог створив деяких спеціально для засудження. "Все Господь учинив ради цілей Своїх, і безбожного — на днину зла" (Пр. 16:4). Цей вірш треба розуміти таким чином: Боже провидіння включає і те, що безбожник буде покараний за свою безбожність чи в цьому житті, чи у вічності. Караючи безбожника, Бог проявляє свою справедливість — рятуючи віруючого, Бог проявляє свою любов. Бог завжди і в усьому справедливий і люблячий, але в конкретних Його діях проявляються конкретні Його риси. Бог отримує славу і від спасіння людини, і від її засудження.

У Флп. 1:29 читаємо: «Тому що Вам було *даровано* через Христа не лише в Нього *вірити*, а й за Нього страждати». Неправильно побудувати таке серйозне вчення про природу віри на одному вірші, але й неправильно проігнорувати його. На наш погляд, тут сказано про те, що задум Божий для християн — не лише віра, що веде до спасіння, а й вірність Богу, яка проявляється у стражданнях заради Нього. Павло не має на увазі, що віра була просто безумовно дана і безумовно прийнята, тому що в такому разі страждання теж безумовно приймаються, але ми знаємо, що християнин може (але не повинен) уникати страждань, якщо буде невірним Богу. Воля Божа для християн — це і вірити, і страждати. «Віруйте в Бога, і в Мене віруйте!» — закликав Ісус Своїх учнів у Ів. 14:1; проте якщо віра — безумовний дар, тоді Ісусу варто було просто дати віру, а не закликати вірувати. Взагалі кажучи, віра дійсно в певному сенсі є даром, бо віра, як чеснота, є доброю рисою, адже здатністю вірити (в широкому розумінні) Бог наділив кожную людину, тому християнин, що повірив, немов би використав цей Божий дар (здатність вірити).

Кальвіністи часто посилаються на Ів. 6:29 "Ісус відповів і сказав їм: Оце *гіло* Боже, щоб у Того ви вірували, Кого Він послав". Мовляв, Сам Ісус називає віру ділом. А якщо віра — це добре діло (від людини), то і спасіння теж від людини, що бути не може в принципі, бо спасіння від Бога. Насправді тут допущена певна логічна помилка. Віра тут названа ділом в широкому

розумінні. Віра в Бога (або Ісуса Христа як Свого Спасителя) — це добре діло, моральне добро. Але віра сама по собі не є заслугою. Неправильно думати так: "Оскільки вірю я, то в якомусь значенні я спасаю себе сам, адже Бог за мене не вірує". Віра — це "перепустка", а не ціна спасіння, і не саме спасіння. Саме спасіння приготоване Богом і дає нам Бог. Отож, віра — добре діло в найширшому сенсі, але не "класичне" добре діло, яким люди намагаються заробити спасіння. Унікальність віри в Христа ще й в тому, що її об'єкт — Сам Спаситель, який дає спасіння. Вірити — це приймати безплатне спасіння від Бога, а не заробляти його ділами чи "правильною" вірою. Крім того, навіщо Ісус говорить людям, що їм треба вірувати в Нього? Адже, згідно з кальвінізмом, Він просто одним дає віру, а іншим ні. Логічніше було б сказати: "Я деяким з Вас дам віру, а деяким ні, і Ви ніяк не можете вплинути на мій безумовний вибір".

Стійкість святих — ще одна цікава тема. Кальвініст каже "Я вірю у своє спасіння, і коли прийдуть випробування, я пройду їх завдяки Божій силі і допомозі. Я пройду їх, вистою до кінця, але не тому, що я сильний, а тому що сильний Бог, який дасть мені необхідну підтримку". Проблема в тому, що людина не завжди покладається на Бога. Покладатися на Бога чи ні — це її рішення, а не Бога. Звісно, що Святий Дух мотивує її довіряти Богу і шукати Його керівництва і сили. Але чи завжди ми шукаємо Божої сили? Очевидно, що ні. Бог — всемогутній, але від нас залежить чи чекаємо ми на поміч від всемогутнього чи ні.

Опоненти кальвінізму наводять приклади зі Старого Завіту, де великі Божі мужі вчиняли великі гріхи. Наприклад, Мойсей — убивство, Давид — перелюб та організація вбивства. З одного боку, це показує, що віруюча людина здатна грішити великими гріхами, а з іншого — є багато сильних ознак глибокого духовного життя цих мужів. Інший приклад — гріх серед членів Коринтської церкви: "Всюди чути, що між вами перелюб, і то такий перелюб, який і між поганами незнаний, що хтось має за дружину собі дружину батькову..." (1 Кор. 5:1). Дехто каже, що ці приклади доводять, що християни можуть упасти в глибокий гріх. Хоча ми погоджуємося в цілому з цією думкою, але правда в тім, що ми не знаємо точно, чи ці гріхи (співжиття з мачухою та інші) в Коринті чинили відроджені люди чи ні. Те, що вони були в Коринтській громаді, ніяк не говорить, що вони увірували в Євангеліє. З іншого боку, ми не стверджуємо протилежне. Апостол Павло наказує припинити спілкування з людьми, які називають себе християнами, але регулярно практикують певні гріхи: "А тепер я писав вам не єднатися з тим, хто зветься братом, та є перелюбник, чи користолюбєць, чи ідолянин, чи злоріка, чи п'яниця, чи хижак, із такими навіть не їсти!" (1 Кор. 5:11). В Біблії також написано: "Ти хто такий, що судиш чужого раба? Він для пана свого стоїть або падає; але він устоїть, бо має Бог силу поставити його" (Рим. 14:4)

Чи може християнин засумніватися у Христі? Чи може перестати вірити в Бога? Ми маємо цікавий приклад, коли Іван Хреститель послав до Ісуса запитати, чи Він — Месія: "Прочувши ж Іван у в'язниці про дії Христові, послав через учнів своїх, щоб Його запитати: Чи Ти Той, Хто має прийти, чи

чекати нам Іншого? " (Мт. 11:3, також Лк. 7:18-20). Ці вірші інколи тлумачать так, немов Іван у в'язниці *не сам* хотів отримати відповідь, а лише хотів, *щоб інші* почули, що Ісус — Христос, Месія. Проте правдоподібнішим видається тлумачення, що Іван Хреститель, найправедніший муж на землі (Мт. 11:11) і той, хто особисто засвідчив, що Ісус це — довгожданий Месія (Ів. 1:26-34, 3:27-36), просто впав у сумніви.

Багатьох заводить у блуд 8-ий розділ Івана, де Ісус звертається до групи юдеїв, які увірували в Нього: "Тож промовив Ісус до юдеїв, що в Нього *ввірували*: Як у слові Моїм позостанетеся, тоді справді Моїми учнями будете, і пізнаєте правду, а правда вас вільними зробить!" (Ів. 8:31, 32). Дехто стверджує дуже дивну річ, а саме, що ті юдеї увірували *не по-справжньому*. Але як можна увірувати не по-справжньому? Зрештою, хіба Біблія навчає нас про "справжню" і "несправжню" віру? В Ів. 8:42, 44 Ісус називає юдеїв дітьми диявола, а не Бога. Але все чудово стає на свої місця, коли припустити, що Ісус розмовляє з групою людей, де деякі дійсно увірували, а інші — ні. Біблія ясно навчає, що *через віру ми стаємо дітьми Божими* (Ів. 1:12). Отож ті, що увірували, вже діти Божі, а ті, що діти диявола — не увірували. 31-ий вірш чітко говорить, що тим, хто увірував (і одразу тримав оправдання), необхідне ще учнівство. У 45-му та 46-му віршах Ісус знову докоряє юдеїв у невірі: "А Мені ви *не вірите*, бо Я правду кажу... Коли ж правду кажу, чом Мені ви *не вірите*?" Врешті-решт юдеї сказали Ісусу "в тобі біс" (8:52) та "взяли каміння, щоб кинути в Нього" (8:59).

На наш погляд, залізобетонним аргументом є притча про сіяча в Лк. 8:5-15. Сильнішого удару по кальвіністській сотеріології важко придумати. Ісус говорить про 4 категорії людей. Нас найбільше цікавить друга "приймають... вірують дочасно" (Лк. 8:13). Ці люди прийняли та увірували, що мало наслідком їхнє негайне оправдання, але через деякий час вони відпали через випробування, не змігши їх гідно пройти. Ці люди *вірили*, але дочасно, тобто *лише до певного часу*. Ісус ясно говорить про першу категорію, що диявол "забирає слово з їхнього серця, щоб не увірували і не спаслися вони" (Лк. 8:12). Таким чином ціль сатани завадити вірі, за якою слідує спасіння. Диявол не завадив вірі (і спасінню) людей другої категорії, але завдав удару по їхньому християнському життю. Подібна ситуація з третьою категорією, де немає плоду. Натомість, люди четвертої категорії і увірували (негайно отримавши спасіння), і приносять плід.

Кальвінізм часто наголошує на тому, що Ісус Христос є і Спасителем, і Господом, і приймати Його треба як Спасителя і Господа. Приймати як Господа означає практикувати святе життя. Звичайно, воля Божа для християн полягає в тому, щоб вони жили святим життям і корилися Ісусу Христу як Господу. Але Ісус Христос *вже* є Господом над усіма людьми, та й над усім духовним і матеріальним світом узагалі. Ісус Христос насправді є Господь і Сатані, хоч Сатана живе в постійному бунті проти Бога і буде Ним засуджений навіки (Мт. 25:41).

На протигагу кальвінізму ми віримо у вічну безпеку — вчення про те, що коли людина хоча б на мить увірувала в Ісуса Христа — вона навіки спасенна (оправдана), незалежно від її подальшого життєвого шляху. Зазвичай і здебільшого діла людини впливають з її віри. Але не можна однозначно і чітко сказати, що якісь конкретні діла явно свідчать про відродження людини. З іншого боку, відродження людини має конкретні прояви (які видимі Богу). Тому однаково неправильно говорити про відсутність будь-яких проявів відродження, або про конкретні і наперед відомі прояви відродження.

Завершуючи тему кальвінізму, варто додати, що серед кальвіністів, поза всяким сумнівом, є багато духовно зрілих і мудрих християн, які здійснюють важливі служіння на славу Божу. Багато мужів віри в різні часи підтримували кальвіністську сотеріологію. У широкому сенсі кальвінізм — це ортодоксальне вчення, оскільки сповідує Трійцю та спасіння через віру.

Пункт кальвінізму	Тлумачення	Коментар
Повна зіпсованість людини Total Depravity ³⁹	Людина настільки зіпсована, що не здатна увірувати, тому Бог дає <i>деяким</i> віру	Зіпсованість не виключає здатність до увірування. Бог закликає увірувати/вірувати, значить це можливо: Мр. 1:15, 5:36, Ів. 12:36, 14:1, Дії 16:31. Людина має здатність «любити світло» Ів. 3:19
Безумовний вибір Unconditional Election	Бог безумовно вибрав одних на спасіння, інших на прокляття. Оскільки умовний вибір автоматично означає, що в людині є щось добре, за що її можна вибрати	Таке розуміння базується на думці кальвіністів, що віра (як вибір) є своєрідною заслугою людини, і тому не може бути причиною вибору. Проте віра є реакцією на роботу Духа Святого на серце і розум людини. Повірити в завершену роботу Ісуса Христа означає прийняти вже зроблене Богом, а не отримати «заслугу на спасіння». Безумовний вибір з точки зору кальвінізму ґрунтується на розумінні суверенності Божої як незалежності рішень від будь-яких обставин. Проте значення суверенності значно простіше — Божа верховна влада над творивом
Обмежене викуплення Limited Atonement	Ісус Христос помер не за всіх, а лише за тих, кого Бог безумовно вибрав	Вчення про обмежений вибір суперечить, на мій погляд, бажанню Бога спасти всіх — Мт. 18:14, 1 Тим. 2:4, 4:10, 2 Пт. 3:9. Дивно хотіти спасти всіх людей, але померти лише за деяких. Смерть Ісуса стосується всіх

³⁹ Англійською мовою перші букви утворюють акронім TULIP (тюльпан).

		людей: 1 Ів. 2:2, Євр. 2:9, 1 Тим. 2:6. Якщо Ви не вірите в повне необмежене відкуплення, Ви не зможете сказати грішнику «Ісус помер за тебе», тому що згідно Вашого богослів'я Ви ще не знаєте, чи помер за нього Ісус.
Неухильна благодать Irresistible Grace	Передбачає те, що людина не може ухилитися від дії Духа Святого, який заохочує її прийняти Христа.	Це запитання найбільш складне, воно дуже залежить від нашого розуміння стосунків між Творцем та творивом, способів впливу Творця на рішення творива. На мою думку Бог через провидіння, роботу в серці та обставини дійсно впливає на рішення людини, проте це також передбачає свободу вибору, принаймні деякий її ступінь
Стійкість святих Perseverance of the Saints	Істинний християнин не тільки потрапить на Небеса, а й зберігатиме віру і певний рівень благочестя все життя. Отже, відпадиння від віри чи аморальність показує, що людина не була християнином. Флп. 1:6, Рим. 14:4 — можлива підтримка думки	Цей пункт є досить складний. За певних умов я готовий підтримати його, за інших — заперечувати. Все залежить від того, як ми все тлумачимо. Річ у тім, що, по-перше, неможливо визначити «певний рівень благочестя», по-друге, відповідно до кальвінізму, жоден християнин не може мати впевненості у спасінні, оскільки він не знає чи все життя проведе у вірі та благочесті. 1 Ів. 5:11-13 навчає нас впевненості у спасінні. Часто помилково <i>стійкість святих</i> тлумачать як <i>спасенний один раз — спасенний назавжди</i> . <i>Стійкість святих</i> є вужчим за визначенням, тому віруючи у вічну безпеку мені не обов'язково вірити у <i>стійкість святих</i> .

Вірші, що використовують на підтримку кальвінізму

Посилання	Зміст вірша	Коментар
Еф. 1:4-5	...так як вибрав у Ньому Він нас перше заложення світу, щоб були перед Ним ми святі й непорочні, у любові, призначивши наперед, щоб нас усиновити для Себе Ісусом Христом, за впаданням волі Своєї...	В даному випадку вірш нічого не говорить про вибрання на спасіння. Йде мова про ціль вибрання — святість, непорочність, усиновлення.
Рим. 9:15-16	Бо Він каже Мойсеєві: Помилую, кого хочу помилувати, і змилосерджуся, над ким хочу змилосердитись. Отож, не залежить це ні від того, хто хоче, ні від того, хто	Стосується долі Якова, Ісава та єгипетського фараона, але в жодному разі не їхнього спасіння. Яків та Ісав були родоначальниками двох народів, Бог вибрав Якова як

	біжить, але від Бога, що милує.	патріарха Ізраїлю;
Ів. 10:26	Та не вірите ви, не з Моїх бо овець ви.	Неналежність до овець Ісуса спричинила невір'я юдеїв.
Ів. 6:44	Ніхто бо не може до Мене прийти, як Отець, що послав Мене, не притягне його, і того воскресу Я останнього дня.	Притягання Отця є причиною приходу до Христа. Проте не вказано, чи це притягання стосується всіх чи лише деяких. Тому зворотне правило «причиною не приходу є не притягання» невірне.
Рим. 8:29-30	Бо кого Він передбачив, тих і призначив, щоб були подібні до образу Сина Його, щоб Він був перворідним поміж багатьма братами. А кого Він призначив, тих і покликав, а кого покликав, тих і виправдав, а кого виправдав, тих і прославив.	Навчас про те, що Бог передбачив (християн), призначив (на подібність образу Сина), покликав, виправдав, прославив. По-перше, <i>передбачив</i> може мати на увазі <i>побачив віру</i> . По-друге, Бог довів справу до кінця: всі, хто передбачені та призначені - прославлені. По-третє, покликав (християн) зовсім не означає не покликав всіх інших
Дії 13:48	А погани, почувши таке, раділи та Слово Господнє хвалили. І всі ті, хто призначений був в життя вічне, увірували	Говориться про призначення, але не говориться про підставу або її відсутність
2 Сол. 2:13-14	А ми завжди повинні дякувати Богові за вас, улюблені Господом браття, що Бог вибрав вас спочатку на спасіння освяченням Духа та вірою в правду, до чого покликав Він вас через нашу Євангелію, щоб отримати славу Господа нашого Ісуса Христа.	Важко однозначно сказати про що мова. Тлумачення «віра та освячення є наслідками вибрання» є лише одним з можливих. Бог вибрав християн, щоб вони освячувалися та вірили в правду. Віра в правду та Євангеліє може означати як заклик до спасіння так і християнське вчення в цілому.

Спасіння немовлят

Запитання: Яка доля душі немовляти, що померло? З якого моменту дитина усвідомлює свої гріхи?

Відповідь: У християнстві існують різні розуміння цього питання. Але наше завдання — шукати Божі відповіді, а не людські. Відповідь залежить від того, як ми розуміємо власне теологію (вчення про характер Бога), сотеріологію (вчення про спасіння) та хамартіологію (вчення про гріх). Ми віримо в те, що немовля до першого свідомого гріха не мають «гріха зарахованого». Гріх

Адама⁴⁰ вплинув на їхню природу, але не на їхній статус у питанні святості, тому душі всіх немовлят прямують у вічне блаженство. Часто для захисту такої думки використовують 2 Сам. 12:23 «Я піду до нього, а воно не вернеться до мене...», де Давид говорить про своє немовля, в якого Бог забрав життя через гріх Давида (перелюб з Вірсавією). Хоча цей вірш підтверджує мою точку зору, все-таки не правильно будувати богослів'я на одному-єдиному вірші.

Інша група християн дає таку відповідь на це запитання: вибрані на спасіння спасуться, а вибрані на прокляття — ні. Як бачимо, це питання торкається питання передбачення, вибрання, призначення. Ще одна група навчає, що всі немовлята ще матимуть шанс вибрати або відкинути Христа — в Тисячолітньому Царстві. Тому зараз доля їхніх душ не вирішена.

На мою думку дитина усвідомлює свої гріхи приблизно з дворічного віку. Див. *Кальвінізм*.

«Спадкове спасіння» та «спасіння через дітонародження»

Запитання: Чого вчить автор Першого послання Коринтянам 7:14 та Першого послання Тимофію 2:15?

Відповідь: «Чоловік бо невіруючий освячується в дружині, а дружина невіруюча освячується в чоловікові. А інакше нечисті були б ваші діти, тепер же святі». (1 Кор. 7:14). Апостол Павло навчає християн як їм чинити, коли одне з подружжя увірувало в Ісуса Христа, а друге — ні. Апостол пише, що

⁴⁰ Римо-католицизм та переважна більшість протестантських церков навчають про те, що гріх Адама був юридично зарахований всім людям. Тепер, згідно з цією теорією, кожна людина, народжуючись у цей світ, відповідає за вчинок Адама. Рим. 5:12 — єдине місце, яке можна використати для захисту такої думки. У грецькому тексті в кінці 12-го вірша міститься фраза $\epsilon\phi\ \omega\ \mu\alpha\tau\epsilon\varsigma\ \eta\mu\alpha\sigma\tau\omega\upsilon\varsigma$, від розуміння якої і залежить наше розуміння впливу гріха Адама на стан людства. Існує три можливі переклади/тлумачення: а) *в якому всі згрішили* — всі люди згрішили в Адамі ще до свого народження (Августин Блаженний, Ансельм Кентерберійський), б) *тому що всі згрішили* — всі люди помирають, тому що всі люди особисто грішать, в) *тому що через неї [смерть] всі згрішили* — (Йоан Златоуст, Афанасій Великий Олександрійський). Близькими до західного розуміння первородного гріха були Оріген та Григорій Нісський. На мій погляд, третя точка зору є найбільш сильною. По-перше, Апостол Павло ще в третьому розділі проголосив гріховність всіх людей (3:10-20), а лише в п'ятому він згадав про вчинок Адама. Якщо саме гріх Адама є юридичною причиною гріховності людства, то про це варто було б написати значно раніше. По-друге, в 5:14 читаємо, що смерть панувала над тими, хто жив від Адама до Мойсея, але не грішив, як Адам. Що точно має на увазі апостол Павло сказати важко, але очевидним є те, що факт панування смерті над людьми є логічним продовженням 5:12 — наслідком гріха Адама є смертність всіх людей. Таку точку зору підтримували більшість отців східної церкви та офіційно підтримує Православна церква. Святий Григорій Нісський, святий Григорій Богослов, Дмитро Ростовський та Феофан Затворник вважали, що «немовлята через свою чистоту також стають спадкоємцями вічних благ». Ортодоксальний юдаїзм також заперечує відповідальність кожної людини за гріх Адама.

Окремо треба розглядати питання гріховної природи. Гріховна природа — це вроджена схильність людини грішити (Еф. 2:1-3). Гріховна природа є лише чинником, що сприяє гріху, але не причиною для Бога звинуватити нас у гріху, так само як і не способом для нас оправдатися перед Богом. Крім того, людина народжується духовно мертвою — 1 Кор. 15:21-22, Ів. 3:3-7.

віруючий має далі бути чоловіком/дружиною для свого невіруючого супутника життя, якщо той хоче й надалі жити з ним/нею. «Чоловік освячується у дружині» означає, що через віруючу спасенну дружину Божа благодать потрапляє і в життя невіруючого чоловіка, він освячується, але його спасіння досі індивідуальне: «Звідки знаєш ти, дружино, чи не спасеш чоловіка?» (7:16). Так само дружина невіруюча освячується в віруючому чоловікові, але це ще нічого не говорить про її спасіння. Їхні діти виховуються під християнським впливом одного з батьків, тому вони не нечисті, а святі — у певному сенсі відділені для Бога від світу і гріха.

«Та спасеться вона [жінка] дітородженням, якщо пробуватиме⁴¹ в вірі й любові, та в посвяті з розвагою» 1 Тим. 2:15. Апостол Павло порушує кілька тем у другому розділі послання — молитви, спасіння у Христі, різні Божі задуми щодо чоловіка і жінки. Апостол благає молитися за всіх людей і за владу (2:1-2), тому що воля Божа — спасіння всіх людей через Ісуса Христа, єдиного Посередника від Бога (2:3-7). Чоловіки мають бути лідерами в молитві (2:8), а жінки повинні вдягатися скромно із соромливістю та невинністю, прикрашати себе добрими вчинками. Можливо, Бог хоче наголосити на тому, що молитва (і як елемент церковної літургії, і як частина життя християнської сім'ї) — відповідальність саме чоловіка, він повинен брати на себе роль духовного лідера і в церкві, і в сім'ї. Відповідальність жінки, як говорить Бог, через апостола, — її скромний одяг. Жінка має навчатися *духовних істин* мовчки у повній покорі, і вона не може навчати чоловіків *духовних істин*⁴² (2:11-14). «Спасеться вона дітородженням» можна розуміти таким чином: дружина освячується, народжуючи та виховуючи дітей, це її роль і відповідальність перед Богом. Інше можливе тлумачення таке: жінка прагне панувати над чоловіком, а таке бажання є гріховним і наслідком гріха Адама та Єви — «...Ти в муках родитимеш діти, і до мужа твого пожадання твоє, а він буде панувати над тобою» (Бут. 3:16, див. 4:7),

⁴¹ Слово «залишиться» в грецькому тексті вжите в множині — «залишаться». Деякі богослови вважають, що мова йде про її дітей — вони мають залишатися, перебувати у вірі, любові, посвяті, розвазі. Інші вважають, що множина вжита лише тому, що йде мова про жінок загалом.

⁴² Серед сучасних християн поширене вчення про те, що ці слова стосуються лише того часу. Мовляв, тоді жінки були неосвічені і своїми запитаннями створювали гармидер на богослужінні. Тепер жінка є повноцінним партнером чоловіка у всіх значеннях, тому може навчати церкву так само, як і чоловік. Таке вчення не витримує навіть найслабшої критики. По-перше, текст Біблії відкриває нам задум на всі часи для всіх народів і культур, а послання апостола Павла стосуються всіх церков у всіх країнах. По-друге, з контексту бачимо аргументацію Павла — «Адам створений перший, а Єва потому» (2:13), «жінка, будучи обманутою, попала в переступ» (2:13). Адам і Єва не були представниками жодної культури, а їхні дії спричинили духовні наслідки на все людство, включаючи цивілізовані Рим і Грецію і нецивілізованих індіанців та папуасів. По-третє, християнин, який має глибоке пізнання Бога, має і розуміння методів Сатани — перекрутити, переінакшити Слово Боже. Бог цінує і любить і своїх синів, і дочок, і хоче, щоб усі його діти були щасливі. Сатана ненавидить і тих, і тих, і намагається хитрими вигадками послабити церкву і християнську сім'ю. Сатана імітує захист прав жінок, хоча насправді чудово знає наслідки людського непослуху Богу, чого і хоче досягти. По-четверте, поганин Цельс, який нещадно критикував Ісуса Христа і раннє християнство, писав, що в християнстві нема нічого доброго, «але які в них [хороші] дружини».

тому дітонародження є Божим шляхом порятунку для жінки від бажання панувати над чоловіком.

Імена на Небесах

Запитання: Що означає фраза «імена записані на Небесах»? Чиї імена там записані?

Відповідь: Біблійне вчення про це доволі складне. Можна точно сказати, що коли чиєсь ім'я записане на Небесах, це рівнозначно спасінню цієї людини, адже в Новий Небесний Єрусалим увійдуть лише ті, чиє ім'я буде записане в книзі життя Агнця (Од. 21:27). В Од. 3:5 читаємо, що Ісус Христос не змиє з книги життя ім'я переможця, але визнає його перед Отцем Своїм. В Од. 13:8 читаємо, що звірині з моря з десятьма рогами та сімома головами, союзниці Сатани, поклоняться всі, чиє ім'я не записане в книзі життя Агнця. Таким чином розуміємо, що записані в книгу не поклоняються звірині/Сатані, зберігаючи вірність Богу. В Од. 17:8 читаємо, що мешканці землі, імена яких не записані в книгу життя, будуть дивуватися, коли побачать, «що звірина була — і нема [її], і з'явиться». Дуже ймовірно, що запис у книгу життя відбувся до створення світу. Згідно з Од. 20:12, 15 відсутність імені в книзі життя Агнця означає вічність в озері вогняному, а наявність, відповідно — вічність із Богом, блаженство. Відповідно до слів Ісуса Христа, імена Сімдесятьох були записані на Небі, і це справжня причина для радості — Лк. 10:17-20. Ідолопоклонство призвело до того, що Бог витер імена ідолопоклонників зі Своєї книги — Вих. 32:33. Господь обіцяє витерти ім'я ідолопоклонника з-під Неба — Повт. Зак. 29:17-19.

Відкритими для мене залишаються такі запитання:

Чиї імена вносяться в книгу життя — всіх людей чи лише передбачених/призначених на спасіння?

Коли й за яких обставин Бог стирає ім'я з книги життя?

Чи може Бог стерти з книги життя ім'я християнина? Чи може християнин стати/бути ідолопоклонником? Наявність імені в книзі життя є наслідком чи причиною непоклоніння ідолам/звірині/Сатані?

Що можна вважати ідолопоклонством? Чи є ідолопоклонством шанування ікон, цілування статуєток, релігійної символіки?

Хула на Духа Святого

Запитання: Що таке хула на Духа Святого? Чи може християнин похулити Духа Святого?

Відповідь: Хула (образа, зневага) на Духа Святого — це унікальний гріх, який, відповідно до науки Ісуса Христа, не прощається.

«Тому то кажу вам: усякий гріх, навіть богозневага, проститься людям, але богозневага на Духа не проститься! І як скаже хто слово на Людського Сина, то йому проститься те; а коли скаже проти Духа Святого, не проститься того йому ані в цій віці, ані в майбутнім!» Мт. 12:31-32, див. Мр. 3:29, Лк. 12:10.

Дуже важливо розглянути ці вірші в найближчому контексті. У Мт. 12:24 фарисеї заявили, що «Він демонів не виганяє інакше, тільки як Вельзевулом, князем демонів», таким чином приписавши явну дію Духа Святого — вигнання демонів — Сатані. Дух Святий — всемогутній Бог, який має унікальні дії, відмінні від дій Бога Отця та Бога Сина. Під час земного служіння Ісуса Христа Дух Святий діяв через Христа, зцілюючи людей, воскрешаючи і виганяючи демонів. Фарисеї образили Духа Святого тим, що назвали його Сатаною. Це найбільш безглузда і безбожна заява, яку можна уявити. Інше можливе тлумачення цього уривку таке: фарисеї не прийняли Ісуса Христа, і тому цей гріх не прощається, оскільки вони відмовилися від самого шляху прощення всіх гріхів — віри в Христа. Їхнє відкидання Христа є фатальним для них. Якщо ми приймаємо перше тлумачення, то на мою думку хула на Духа Святого зараз неможлива, оскільки Ісус Христос не чинить таких масових і неймовірних чудес, як чинив під час Свого першого приходу — Ів. 3:34. Жоден християнин не може чинити сьогодні діла «Духом без міри», тобто Духом Святим у всій повноті. Якщо ми приймаємо друге тлумачення, то хула на Духа Святого можлива нині в тому значенні, що невір'я в Євангеліє є фатальним для будь-якої людини. Тоді християн це не стосується, оскільки вони, за визначенням, вірять в Ісуса Христа.

Книги пророків

Запитання: Я читаю книги пророків Старого Завіту, але важко зрозуміти — про що пише пророк і в якій епосі він жив. Особливо це стосується «малих пророків»...

Відповідь: 16 пророчих книг — це 1/4 всієї Біблії. Не знаючи їхнього змісту, християнин втрачає 1/4 Слова Божого. Основна тема пророків Старого Завіту — атрибути Бога і Тисячолітнє Царство. Чотирнадцять із шістнадцяти пророків говорили про Тисячолітнє Царство, окрім Наума та Йони. Протягом існування Ізраїлю на Сході існували імперії Ассирія, Вавилон, Мідо-Персія, Греція, Рим, які по чергово змінювали одна одну, та Єгипет, який існував паралельно на північному сході Африки. Ортодоксальні євреї зараховують книгу Даниїла не до Пророків, а до Писання (в контексті поділу Старого Завіту). Інших 15 пророків вони називають *пізними*, на противагу книгам Ісуса Навина, Суддів, Самуїла, Царів, які вважаються *ранніми* пророчими книгами. У Старому Завіті згадано про пророків, що не написали окремих книг — Ілля, Єлисей і Давид, який написав 73 псалми, деякі з них пророчі. Існує думка, що *пророки* і *провидці* — це два різні служіння в період Старого Завіту — Іс. 29:10. Деякі пророки служили все життя (Ісая), деякі лише певний час (Амос). Єлисей мав власну пророчу школу. Повт. Зак. 18:15-22 — Божий пророк завжди має говорити від імені Ягве, а його пророцтва мають завжди виконуватися точно і повністю. Християни називають пророків *великими* і *малими* залежно від розміру їхніх книг. Ісая, Єремія, Єзекїїль та Даниїл вважаються *великими*.

Книги написані на тлі історичних подій (роки вказано до н.е.):

Попередні події:

- 1446 — вихід Ізраїля з Єгипту
- 1406 — початок завоювання Палестини
- 1399 — завершення завоювання Палестини
- 1050 — цар Саул
- 1040 — народився Давид
- 1010 — Юдея під правлінням Давида
- 1003 — весь Ізраїль під правлінням Давида
- 991 — народився Соломон
- 970 — Соломон почав правити Ізраїлем
- 959 — завершення будівництва першого храму
- 930 — розкол царства

Поточні події:

- 722/721 — Ассирія захопила Північне царство
- 701 — спроба Ассирії захопити Єрусалим (Південне царство): ангел убив 185000 воїнів.
- 612 — Вавилон захоплює Ассирію
- 605 — перший етап полону Єрусалима
- 597 — другий етап полону Єрусалима
- 588-586 — третій етап полону Єрусалима

Майбутні події

- 538 — указ Кіра, царя перського, про відновлення храму
- 535 — початок відновлення храму
- 515 — завершення відновлення храму
- 333 — Олександр III Великий Македонський завоював Мідоперсію
- 164 — Юда Маккавей править Єрусалимом
- 63 — Рим захопив Єрусалим

Пророцькі послання містять 4 основні теми:

- докір за гріх народу;
- заклик народу повернутися до Закону Божого;
- попередження народу про майбутній суд Божий;
- передбачення майбутніх подій.

Три книги адресовані поганам: Овдій — Едому, Йона і Наум — Ніневії (Ассирія).

Дві книги написані щодо Північного царства (Ізраїль) — Амос, Осія.

Шість книг написані щодо Південного царства (Юда) — Йоїль, Михей, Ісаї, Софонія, Аввакум, Єремія.

Дві книги стосуються періоду вигнання — Даниїл, Єзекїїль. (+ Плач Єремії, 586 р. до н.е.)

Три книги стосуються періоду після полону — Огій, Захарія, Малахій.

Книга	Що означає ім'я пророка	Тема	Підтеми	Дата написання (р. до н.е.)	Примітка
Овдій	Слуга Ягве, або той,	Суд над Едомом	вірність, суд, день	До	

	хто поклоняється Ягве		Господній, спасіння Ізраїля, Божий контроль над народами, суверенність Божа	вавилонського полону (586)	
Йоїль	Ягве є Бог	День Ягве	День Господній, Дух Святий, Новий Завіт, Тисячолітнє Царство, Армагеддон, суд над народами, суд над Юдою	535	Розбиття на розділи в українській Біблії відмінне від російської та англійської: укр. 3:1-5 відповідає рос/англ. 2:28-32
Йона	Голуб	Божа милість і благодать щодо Йони та ассирійців	миłosердя Боже, доброта Божа, непослушний слуга, спасіння — Боже діло, прощення, Боже провидіння	790-753, правління Єровоама II	Уся проповідь Йони — 5 івритських слів у 3:4-5.
Амос	Нести важку ношу	Божий суд над людьми, які не відкриті до Його праведності і справедливості.	День Господній, суд Божий, відродження Ізраїля, Божа мораль, Божа справедливість	760	146 віршів, з них лише 5 про благословіння
Осія	Спасіння (таке саме ім'я мав останній цар Ізраїля)	Вічна Божа любов до Ізраїля	Божа любов, Тисячолітнє Царство, покарання за непослух, благословіння за послух	715-710, царі Узія, Йотам, Ахаз, Єзекія	
Ісаія	Ягве — Спаситель	Спаситель і Цар гряде	пророцтва про Месію, скорбота, Тисячолітнє Царство, імена Христа, суди, спасіння Ізраїля, Бог — відкупитель, підбадьорення від Бога, перше пришествя Христа, друге пришествя Христа, Ягве-Пастух, гріх, поклоніння, піст	VIII-VII	44:28-45:1 — згадує перського царя Кіра
Михей	«Хто, як Ягве?»	Суд і майбутнє Царство	День Господній, справедливість і миłosердя, пророцтва про Христа, любов до Ізраїля, прощення, лжепророки		
Наум	Потіха	Суд над Ассирією, зруйнування Ассирії	Божий гнів, характер Бога, миłosердя Боже, всезнання Бога, суд над Ассирією	663-612	100 років після Йони
Софонія	Ягве захищає, Ягве ховає	День Господній («День Господній» вживається 23 рази)	Тисячолітнє Царство, День Господній, скорбота, благословіння для євреїв і поган	625 цар Йосія	
Єремія	Ягве посилає, Ягве кидає	Боже попередження для Юди	Новий Завіт, благословіння для Ізраїля, вірність Божа, Давидів Завіт, прокляття Єхонії, Завіт про землю	585, царі Йосія, Єгоахаз, Єгояким, Єхоная, Маттанія-Седекія	14:14 — Ной, Даниїл, Йов — найправедніші мужі. 31:31, 32:40 — Новий Завіт. 25:11-12, 29:10 — пророцтво про 70 років у вавилонському полоні ⁴³ . Дуже непослідовний виклад тексту,

					постійні стрибки в часі. 52-ий розділ — переписаний 2 Царів 25.
Авакум	Обняти руками	Чому безбожники живуть щасливо?	День Господній, вірність Бога, суд над народами, всемогутність Бога, суверенність Бога	609-605	Унікальність книги: Авакум сам звертається до Бога, і Бог відповідає йому.
Даніїл	Бог — мій Суддя	Період поган	Божа вірність, Христос, седмиці, скорбота, антихрист, ангели, молитва, ідолянство, істинне поклоніння	536	Паралельні тексти: Мт. 24, 25, Мр. 13, Лк. 21. Вважається, що Даніїл точно напроочив в'їзд Ісуса Христа в Єрусалим на осли — вказав проміжок часу між 444 роком до н.е. та 30 роком. 9:2 — Даніїл прочитав про тривалість полону в Єремії 25:11-12, 29:10
Єзекіїль	Бог укріплює, Бог зміцнює	Теперішній Божий суд і майбутні благословіння для Ізраїля	Тисячолітнє Царство, битва Гога і Магога, об'єднання Ізраїля, Сатана, Новий Завіт, особиста відповідальність, храм у Тисячолітньому Царстві, шехіна (Божа слава)	570	11:17-21 —Новий Завіт
Огій	свято, фестиваль	Завершіть побудову храму	День Господній, відбудова храму, Божі пріоритети	520, Кір, Дарій I, Артаксеркс I	25 разів «так сказав Господь», «прийшло слово Господнє»
Захарій	Ягве пам'ятає	Закінчення будівництва храму, пришествя Христа	покаяння, Тисячолітнє Царство, Ангел Господній, 1-е та 2-е пришествя Христа, імена Божі і Христа, піст, Сатана, ангели, Дух Святий		
Малахій	Мій посланець	Поверніться до Господа		450-420	

століття	ПОГАНИ	ІЗРАЇЛЬ, Північне царство (930-722)	ЮДА, Південне царство (930-605)	ПОЛОН
IX	Овдій — Едому	Йоїль		
VIII	Йона — Ассирії	Ісая, Михей	Амос, Осія	
VII	Наум — Ассирії	Ісая		Даніїл, Єзекіїль

Іван Хреститель

Запитання: Як Іван Хреститель може бути найбільшим серед народжених від жінок, але найменший у Царстві Небеснім є більшим від нього?

⁴³ Можливі два способи підрахунку цих 70 років: 1) перший етап полону (605) — повернення євреїв (535); 2) зруйнування храму (586) — завершення будівництва храму (516).

Відповідь: Іван Хреститель дійсно є найбільшим серед усіх людей, народжених до часу, коли були сказані ці слова, а можливо, і найбільшим з-посеред усіх людей — Мт. 11:11. Ісус Христос має на увазі, що власна праведність (благочестя) цього Божого мужа найвища з-поміж праведностей усіх інших мужів, включаючи Ноя, Авраама, Йова чи будь-кого іншого. Цікаво відмітити, що Іван Хреститель не робив жодних чудес, не зрушував гори з місця, не написав жодної книги Святого Писання. Чому ж найменший у Царстві Небеснім більший за нього? Хіба Іван Хреститель не ввійде в Царство Небесне? Звісно, що ввійде. Мова йде про те, що всі «жителі» Царства Небесного увійдуть туди не власною праведністю чи благочестям, а завдяки праведності Ісуса Христа, яку їм зараховано в момент увірування в Нього. Хоч якою високою є власна праведність Івана Хрестителя, її недостатньо, щоб спастися від гріха і його наслідків, хоч яким грішним є християнин, він отримає прощення своїх гріхів завдяки жертві Ісуса Христа.

Багатоженство і християнство

Запитання: Як Бог ставиться до багатоженства? Чому в Старому Завіті деякі Божі мужі мали по кілька дружин?

Відповідь: Божий задум дуже гарно описаний на перших сторінках першої книги Святого Писання: «... як чоловіка та жінку створив їх» (Бут. 1:27), «І сказав Господь Бог: Не добре, щоб бути чоловіку самотнім. Створю йому поміч, подібну до нього... І назвав Адам імена всій худобі, і птаству небесному, і всій польовій звірині. Але Адамові помічі Він не знайшов, щоб подібна до нього була. І вчинив Господь Бог, що на Адама спав міцний сон, і заснув він. І Він узяв одне з ребер його, і тілом закритим його місце. І перетворив Господь Бог те ребро, що взяв із Адама, на жінку, і привів її до Адама. І промовив Адам: Оце тепер вона кість від костей моїх, і тіло від тіла мого. Вона чоловіковою буде зватися, бо взята вона з чоловіка. Покине тому чоловік свого батька та матір свою, та й пристане до жінки своєї, і стануть вони одним тілом. І були вони нагі обоє, Адам та жінка його, і вони не соромились» (Бут. 2:18, 20-25) «Чоловіком і жінкою Він їх створив, і поблагословив їх» (Бут. 5:2). Ісус Христос також навчав про це в Мт. 19:4, Мр. 10:6, апостол Павло в 1 Кор. 7:2 «Але щоб уникнути розпусти, нехай кожен муж має дружину свою, і кожна жінка хай має свого чоловіка...», в 11:1-16: «...Однак в Господі ані чоловік без жінки, ані жінка без чоловіка. Бо як жінка від чоловіка, так і чоловік через жінку; а все від Бога». Один з великих мужів Біблії Давид мав восьмеро дружин⁴⁴ і десять наложниць, проте це не означає, що Бог змінив своє бачення про шлюб чи обов'язковість вірності дружині. Попри те, що Біблія не засуджує цей факт багатоженства, і не виправдовує, а констатує, опираючись на Бут. 1:27, 2:18, 20-25, 5:2, ми можемо розуміти, що Давид згрішив.

⁴⁴ Мелхола, дочка Саула (1 Сам. 18:27), Ахіноам та Авігаїл, вдова Навала (1 Сам. 25), Мааха, дочка Телмая (2 Сам. 3:3), Хаггіт та Авітал (2 Сам. 3:4), Еґла (2 Сам. 3:5), Вірсавія, вдова Урія, дочка Еліяма (2 Сам. 11:2-4, 27).

Проте якщо чоловік до увірування в Христа одружився з кількома жінками, після увірування він повинен жити з ними (1 Кор. 7), але такий чоловік не може бути пресвітером церкви (1 Тим. 3:2, Титу 1:6).

Див. Пс. 127:3-4, Пр. 31:10.

Прокляття на християн

Запитання: Я помітив, що всі християни дуже люблять благословіння. Усі моляться і просять якнайбільше благословінь. А чи може Бог проклясти християн?

Відповідь: У Біблії є кілька таких прикладів. Апостол Павло під керівництвом Святого Духа прокляв кожного, хто не любить Господа (1 Кор. 16:22), і двічі прокляв кожного, хто звіщає фальшиве Євангеліє (спасіння через діла) — Гал. 1:8-9.

Бут. 27:29 навчає, що благословіння чекають тих, хто любить ізраїльтян, а прокляття тих, хто їх ненавидить. Таким чином, християнин, який не розуміє особливого статусу Ізраїля в Божих очах і зневажає нащадків Авраама, Ісака та Якова буде суворо покараний у цьому земному житті.

Єр. 17:5 навчає, що всю надію треба завжди покладати на Господа, а надія на людину має наслідком прокляття. Християнин, що покладає свою надію на інших людей, наприклад, політиків чи громадських діячів, утрачає благословіння від Бога. Єр. 48:10 навчає, що «проклятий, хто робить роботу Господню недбало...».

Апостол Павло в Гал. 3:13 навчає, що Бог Отець прокляв Свого Сина замість нас, адже таким був план Божого спасіння — безгрішний Ісус Христос добровільно прийняв страждання і смерть за нас, грішників. Ісус Христос помер за всіх людей, був похований і воскрес, щоб кожен міг отримати вічне спасіння через віру без діл. Віра в Ісус Христа — єдина умова спасіння людини.

Великі і малі гріхи

Запитання: Чи ділить Бог гріхи на великі і малі?

Відповідь: З досвіду знаємо, що люди точно ділять.

В одній країні провели експеримент — опитування, з проханням оцінити свою праведність за 10-бальною шкалою, де «0» — жахливий грішник, «10» — сама праведність. Переважна більшість людей поставили собі «6», «7», «8». Людям завжди приємно думати, що вони «відносно праведні» і «не дуже грішні». Коли люди думають про свою праведність, вони намагаються порівняти себе з «більш грішними» людьми, щоб на їхньому тлі мати *відносно непоганий вигляд*. Бог у Своему Слові поставив усім людям «0» (Рим.

3:10-20), а «10 +» заслужив Ісус Христос, який прожив *абсолютно праведне життя*, не грішив ні думкою, ні словом, ні ділом.

Проте неправильно думати, що Бог ставиться до всіх гріхів повністю однаково. Ісус сказав Понтію Пилату, наміснику імператора: «тому більший гріх має той, хто Мене тобі видав...» (Ів. 19:11). «...Стережіться тих книжників, що люблять у довгих одежах проходжуватись, і привіти на ринках, і перші лавки в синагогах, і перші місця на прийняттях, що вдовині хати поїдають, і моляться довго напоказ, вони тяжче осудження приймуть!» (Мр. 12:38-40, див. Лк. 20:47). «А ти, Капернауме, що до неба піднісся, аж до аду ти зійдеш. Бо коли б у Содомі були відбулися ті чуда, що в тобі вони сталися, то лишився б він був по сьогоднішній день. Але кажу вам, що содомській землі буде легше дня судного, аніж тобі!» (Мт. 11:23-24). Юда Іскаріот має більший гріх, ніж Понтій Пилат, фарисеї-лицеміри отримують важчий осуд, ніж якби вони не імітували благочестя, Капернауму буде важче, ніж Содому, оскільки він не покався навіть при великих чудах.

Словосполучення «великий гріх» трапляється кілька разів у Старому Завіті — ідолопоклонство Ізраїля (Вих. 32:31), негідна поведінка синів Ілія з жертвою Господу (1 Сам. 2:17), жертвування дітей поганським божкам, чари, ворожіння (2 Цар. 17:17-21). «Бо Я знаю про ваші численні провини і про ваші великі гріхи: тиснете ви справедливого, берете ви підкупа та викривляєте право убогих у брамі» Ам. 5:12 — Бог називає великими гріхами тиск на справедливих людей, хабарі, порушення верховенства права у справі бідних.

У Новому Завіті написано: «Я писав вам у листі не єднатися з перелюбниками, але не взагалі з цьогосвітніми перелюбниками, чи з користолюбцями, чи з хижакками, чи з ідолянами, бо ви мусіли були б відійти від світу. А тепер я писав вам не єднатися з тим, хто зветься братом, та є перелюбник, чи користолюбець, чи ідолянин, чи злоріка, чи п'яниця, чи хижак, із такими навіть не їсти!» (1 Кор. 5:9-11). Бог через апостола Павла заборонив мати будь-які стосунки чи спілкування з людиною, що називає себе християнином, але живе, як:

- *Перелюбник* — πόρνος розпусник, той, хто практикує інтимні стосунки до або за межами шлюбу (в думках або на практиці);
- *Користолюбець* — πλεονέκτης зажерливий;
- *Ідолянин* — εἰδωλόλατρης ідолянин, той, хто щось у своєму серці поставив вище Бога (може проявлятися у поклонінні предметам, зображенням, але не тільки);
- *Злоріка* — λοῖδορος той, хто зневажає, хулить;
- *П'яниця* — μέθυσος той, хто зловживає алкоголем;
- *Хижак* — ἄρπαξ грабіжник;

Інше місце виділяє такі 8 гріхів: «А лякливим, і невірним, і мерзким, і душогубам, і розпусникам, і чарівникам, і ідолянам, і всім неправдомовцям, їхня частина в озері, що горить огнем та сіркою, а це друга смерть!» (Од. 21:8).

Християнин повинен розуміти, що будь-який гріх псує стосунки з Богом і вимагає визнання перед Ним (1 Ів. 1:5-2:1). Так само правильно сказати, що за будь-який гріх заплатив Ісус Христос на римському хресті Голгофи і Його смерть є підставою для спасіння будь-якого грішника: «Прийдіть, і будемо правуватися, говорить Господь: коли ваші гріхи будуть як кармазин, стануть білі, мов сніг; якщо будуть червоні, немов багряниця, то стануть мов вовна вони!» Іс. 1:18.

Образи

Запитання: Як християнину ставитися до образів та ікон?

Відповідь: Це питання варто розглядати з різних точок зору.

«Не роби собі різьби і всякої подоби з того, що на небі вгорі, і що на землі долі, і що в воді під землею. Не вклоняйся їм і не служи їм, бо Я Господь, Бог твій...» (Вих. 20:4-5). «Не робіть собі кумирів, ні тесаних ідолів, ні стовпів не ставте собі, ні каменя з образами нехай не буде в вашій землі, щоб перед ними падати ниць; бо я - Господь, Бог ваш» (Лев. 26:1, Хоменко). «...щоб ви не зледащили та не взяли виробляти собі тесаного боввана, подобу якоїсь постаті, як от постаті жіночої або чоловічої, подобу тварини, що на землі, подобу якогось крилатого птаха, що літає попід небесами, подобу якоїсь тварини, що повзає по землі, подобу якоїсь риби, що в воді під землею; та щоб, коли зведеш очі до неба й, побачивши сонце, місяць та зорі, всю оздобу небес, не скортіло тебе припасти лицем до землі перед ними й служити їм, що їх Господь, Бог твій...» (Повт. Зак. 4:16-19, Хоменко).

Чи означають ці слова не виготовляти ніяких зображень, чи не виготовляти з ціллю поклонятися предмету? Це фундаментальне запитання, на яке нам варто знайти відповідь. Якщо Бог забороняє малювати будь-які зображення, то це включає і заборону на ілюстровані Біблії, мультфільми та фільми, адже все це не що інше як зображення. Я дотримуюся думки, що само по собі зображення біблійних подій не є гріхом, якщо воно не залучене людиною до богопоклоніння. Біблія не навчає про іконошанування, а навчає, що хвала, честь та поклоніння належить єдиному Богу, якого «ніхто ніколи не бачив» (Ів. 1:18). Це означає, що припадати ниць та цілувати зображення й статуетки — поклонятися предметам, що Господь називає ідолопоклонством⁴⁵.

«Ми повідомляємо вас про те, що до нашого слуху дійшло, що брат наш, побачивши, як деякі люди поклоняються зображенням, розбив і поламав ці зображення в церквах. І хоча ми хвалимо вас за те, що ви виявили ревність проти того, щоб будь-що зроблене руками людини стало об'єктом поклоніння, ми вказуємо вам на те, що ви не повинні були розбивати ці зображення. Зображення влаштовані в церквах для того, щоб неписьменні

⁴⁵ Ідолопоклонство — один з найсерйозніших та найважчих гріхів. Воно згадується в текстах Біблії, де йде мова про Книгу життя. Згідно з Біблією ідолопоклонство — це те, що спричиняє витирання імені людини з Книги життя. Іншими словами, Бог відправляє ідолопоклонників у пекло. Над цим треба серйозно замислитися тим, хто практикує іконошанування. Див. *Імена на Небесах*.

люди могли, принаймні, дивлячись на стіни, читати на них те, чого не можуть прочитати в книгах. Наш брат тому повинен одночасно і зберігати зображення, і забороняти людям уклоняйся їм, з тою метою, щоб ті, хто не може читати, могли почерпнути з них знання про історію і водночас люди не впали в гріх поклоніння рукотворним зображенням» — св. Григорій Великий, папа (бл. 540-604), лист Серену, єпископу марсельському.

Як ставитися до християнської символіки — хрестиків, рибок, голубів і т. ін.? Погляньмо на українські державні символи — державний прапор та державний герб. Чи можна християнину користуватися цими символами? Певно, що так! Тризуб та синьо-жовтий стяг символізують українську державність. Чому ж тоді християнин не може користуватися ранньохристиянськими символами? Гадаю, що може.

Юда Іскаріот

Запитання: Чого навчає Біблія про спасіння Юди Іскаріота? Як це впливає на вчення про спасіння в цілому?

Відповідь: Юда Іскаріот — один із дванадцяти учнів Ісуса Христа, який видав Його, зрадивши (Мт. 26:25, 47, Мр. 14:10, 43, Ів. 12:4, 21-30, 18:2-5, Дії 1:25). Дуже ймовірно, що він отримав владу зцілювати та виганяти бісів — Мт. 10:1, Лк. 9:1. Юда Іскаріот ніколи не був віруючим, спасеним чоловіком. Ісус Христос назвав його «призначеним на загибель» (Ів. 17:12). У Лк. 10:20 читаємо, що імена сімдесятьох учнів записані на Небі, з чого дехто неправильно робить висновок, що ім'я Юди спочатку було на небі, але потім він «утратив своє спасіння». Навряд чи мова йшла про Юду — він належав до Дванадцяти найближчих Ісусу учнів, тимчасом як Сімдесят були учнями, умовно кажучи, «наступного рівня». У Мт. 27:3-5 читаємо: «Тоді Юда, що видав Його, як побачив, що Його засудили, розкався [μεταμεληθεῖς] (G3340), і вернув тридцять срібняків первосвященикам і старшим, та й сказав: Я згрішив, невинну кров видавши... І, кинувши в храм срібняки, відійшов, а потому пішов, та й повісився...» Це доволі складне місце для тих, хто говорить про спасіння через покаяння/розкаяння. Юда дійсно розкався, але це, безсумнівно, не призвело до його спасіння. Покаяння Юди — це його переміна мислення стосовно одного конкретного гріха. Юда шкодував, що вчинив так, але навіть у той момент він не навернувся до Ісуса Христа як до свого Спасителя. Це навчає нас, що шкодування за гріхи само по собі не веде до спасіння людини, а для спасіння необхідно вірою прийняти Спасителя, який помер за гріхи.

У Новому Завіті згадані інші Юди — Юда, син Якова, спільний предок Марії та Йосипа (Мт. 1:2-3, Лк. 3:33), Юда, рідний брат Ісуса Христа (Мт. 13:55), Юда Яковів, учень Ісуса Христа (Ів. 14:22, Дії 1:13), бунтівник Юда Галілеянин (Дії 5:37), Юда Варсава, пророк у ранній церкві (Дії 15:32-34).

Кого не знав Господь

Запитання: Про кого йде мова в Матвія 7:21-23? Кого ніколи не знав Господь?

Відповідь: Багато різних цікавих тлумачень існує на цей уривок.

На мій погляд, при вивченні цього уривку важливо розглянути контекст, а також звертати увагу на те, які слова ким сказані. У Мт. 7:12-13 Ісус навчає йти вузькою стежиною і входити тісними ворітьми на життя, а не широкою дорогою і широкими ворітьми до погибелі, якими ходить багато хто. Часто ці слова тлумачать як різницю між християнами і нехристиянами. Але це вчення слід розуміти ще ширше: більшість людей обирає шлях до загибелі, меншість — до життя. У контексті спасіння це справедливо — дуже небагато тих людей, які отримали вічне життя через жертву Ісуса Христа, а більшість задовольняється релігійними традиціями, виконанням правил, людською мораллю або заперечують існування Бога взагалі. Але й серед християн далеко не всі вірні Богу: часто християнин приймає такі рішення, які приймають інші християни, навіть якщо вони неправильні. Кінець життя вірного християнина — благословіння й життя у всій повноті, кінець життя невірного, того, хто йде за більшістю — погибель, руйнування, втрата благословінь. Це подібно до того, як будувати свій дім на піску чи на скелі (Мт. 7:24-27) — цей принцип можна застосувати і до віруючих, і до невіруючих. Не кожен християнин будує свій дім на скелі (Слові Божому) — 1 Кор. 3:10-15. «Стережіться фальшивих пророків...» — говорить Господь у Мт. 7:15-20, навчаючи, що плоди життя пророка (вчителя) — найкращий показник його істинності. Проведемо спостереження над текстом 7:21-23:

- *Багато-хто кажуть до Ісуса «Господи, Господи», але не кожен з них увійде в Царство Небесне (буде спасений);*
- *У день суду деякі скажуть Ісусу: «Господи, Господи, хіба ми не Ім'ям Твоїм пророкували, хіба не Ім'ям Твоїм демонів ми виганяли, або не Ім'ям Твоїм чуда великі творили?»*
- *Ісус відповість їм: «Я ніколи не знав вас... Відійдіть від Мене, хто чинить беззаконня!»*

Щоб зрозуміти ці слова, треба відштовхуватися від слів Ісуса, що є правдиві, і переходити до слів тих *деяких*, які можуть бути неправдивими. Ісус скаже останнього дня деяким «претендентам» на спасіння, що ніколи не знав їх. Це означає, що ці люди ніколи не отримали спасіння від Господа і ніколи не були Його дітьми. Ці люди чинили беззаконня. Як же розуміти їхні слова про великі діла — пророцтва, вигнання демонів та інші великі чуда? На мій погляд, ці люди ніколи не робили нічого іменем Господа Ісуса Христа, тобто ніколи не користувалися Божою силою. Можливо, вони були обмануті демонськими силами, які переконали їх, що вони мають стосунки з Богом і роблять діла Божі. Ісус Христос має на увазі, що навіть у християнстві, тобто середовищі, де Ісуса називають Господом, є невідроджені люди, і ті люди, які навіть свідомо або несвідомо імітують пророцтва, вигнання демонів, чуда великі. Це вкотре доводить, що чудеса не можуть бути надійною ознакою належності людини істинному Богу. Завершує свої пояснення Ісус Христос ілюстрацією до Свого вчення — той чоловік мудрий, який за основу свого

життя вибрав Слово Боже. Слово Боже — найкраще, на що може і повинен опиратися християнин.

Купа манускриптів

Запитання: Я чув, що Новий Завіт — це не одна книга, а дуже багато манускриптів... Чи відрізняються вони між собою і як ми можемо знати, що саме було в оригіналі?

Відповідь: Те, що ми називаємо Новим Завітом, спочатку існувало у вигляді 27 окремих документів — 4 Євангелія, Дії, 13 послань Павла, послання Євреям, 3 послання Івана, два послання Петра, по одному Якова та Юди, книга Одкровення. Вони були написані грецькою мовою приблизно між 45-им та 91-им роком н.е.

Але річ у тім, що жоден "оригінал" не зберігся. Те, що ми маємо сьогодні — копії або копії копій — від III до XV ст. Усі рукописи, дотичні до Нового Завіту, поділяють на три великі класи — (1) автографи, (2) давні переклади та (3) цитати в працях Отців Церкви. Не завжди автори Нового Завіту особисто писали листи церквам — інколи надиктовували текст помічникам чи секретарям. Вважають, що в апостола Павла був дуже слабкий зір, тому майже всі листи він написав не особисто, а через помічника. Нині відомо понад 5800 давніх манускриптів Нового Завіту. У перші століття були зроблені якісні переклади Нового Завіту на латину та інші мови. Усього існує близько 36 тисяч цитат Нового Завіту в Отців Церкви.

Усі ранні рукописи поділяють на три класи — уніціали (написані великими буквами), мінускули (написані малими буквами або курсивом), свитки й кодекси. Старозавітних рукописів приблизно у 8 разів менше, ніж новозавітних: 700 і 5800 відповідно. Старозавітні рукописи робилися дуже і дуже ретельно. Якщо допускалася помилка — текст негайно знищувався і писався наново.

Інші вимоги до написання копії *Старого Завіту*:

- текст писали лише на копії "чистої" тварини;
- шкіру обробляли особливим чином;
- сторінки були зв'язані ременями з чистих тварин;
- на кожному аркуші мала бути певна кількість колонок;
- кожна колонка — не менше ніж 48 і не більше як 60 рядків, по 30 букв у рядку;
- тільки чорне чорнило;
- будь-які відхилення від оригіналу суворо заборонені;
- жодну букву чи знак не можна писати з пам'яті (не дивлячись в оригінал);
- між приголосними буквами мав бути маленький пропуск шириною з волосину або нитку — щоб букви не зливалися;
- між розділами — пропуск розміром 9 букв;
- між книгами — пропуск три рядки;

- п'ята книга Мойсеєва мала закінчуватися точно в кінці сторінки;
- писар мав працювати в юдейському одязі, а перед роботою повністю помити своє тіло;
- ніколи не писати ім'я Бога відразу після того, як умочив перо в чорнило;
- навіть якщо цар звернеться до писаря, коли той пише ім'я Бога, не звертати уваги на царя;

Повертаємося до *Нового Завіту*, який переписували здебільшого не юдеї, а християни-погани. До 323 року⁴⁶ рукописи переписувалися спонтанно, а опісля — систематично. Найраніші рукописи — папірусні манускрипти. Хоча християн і переслідували, а їхні "християнські писання" намагалися знищити, збереглося 5800 рукописів Нового Завіту. Для порівняння: "Іліада" Гомера (800 до н.е.) — 1757 рукописів, "Історія" Геродота (480-428 до н.е.) — 109, п'єси Софокла (496-406) — 193, "Тетралогія" Платона (400 до н.е.) — 210.

Найраніший рукопис Нового Завіту — P52 (Ів. 18:31-33, 117-138 н.е.). Це невеличкий шматочок папірусу, на якому написано кілька слів з Євангелія від Івана. Фрагмент був знайдений в Єгипті. Папіруси позначаються латинською буквою "P" — наприклад, P32, P46, P64/67, P77 (200 н.е.) і т. д. Усього папірусів близько сотні. Іншого типу рукописи — унціали, що писалися великими буквами. Вони належать до IV-IX століть. Найавторитетніші унціальні кодекси (зшитки) — Синайський (א), Александрійський (A), Ватиканський (B), кодекс Єфрема (C) та кодекс Бези (Dae) (IV-V ст.). Синайський та Александрійський кодекси та кодекс Бези тепер зберігаються у Великій Британії, Ватиканський — у Ватикані, кодекс Єфрема — у Франції. Інші кодекси й рукописи зберігаються в різних країнах світу — в Росії, Німеччині, Швейцарії, Нідерландах, Італії, США, Грузії та інших. Синайський кодекс знайшов у монастирі на горі Сінай німецький науковець-мандрівник Костянтин фон Тішендорф у 1844 р. Місцеві монахи цим рукописом... розпалювали піч! На сьогодні відомо приблизно 320 унціальних текстів.

Мінускульних рукописів дуже багато — кілька тисяч. Їх переписували з XII аж до XV століття, до того часу, коли було винайдено книгодрукування. Для зручності їх позначають номерами. Вони також зберігаються в різних країнах — у Швейцарії, Австрії, Франції, Великій Британії, Німеччині, Ірландії, Норвегії та інших.

Ці всі рукописи містять різні частини Нового Завіту. Деякі кодекси містять Євангелія та Дії, інші — послання Павла, інші — деякі послання та Одкровення і т. д. Фактично, ми не маємо жодного рукопису, який містить весь Новий Завіт від початку до кінця. Багато рукописів містять лише кілька розділів.

Усі тексти для зручності поділяють на 4 категорії:

⁴⁶ У 323-325-их роках імператор Риму Костянтин запровадив політику державної лояльності до християнства, а потім — суттєвої підтримки.

- александрійська група;
- кесарійська група;
- західна група;
- візантійська група.

Рукописи відносять до певної категорії на основі певних рис. Зазвичай беруть за основу певний текст і на нього "міряють" інші тексти. Текстологи Нового Завіту поділяються на два табори. Перший (умовно кажучи консервативний) надає перевагу Візантійським текстам (або Majority Text, "текстам більшості"). Кирило та Мефодій, перекладаючи Новий Завіт на старослов'янську мову, опиралися на Візантійські тексти, як і пізніші європейські перекладачі, наприклад, Мартін Лютер. Другий табір (умовно кажучи, ліберальний) вважає, що найстаріші тексти більш наближені до оригіналу, ніж пізніші. Мовляв, вони в часі ближчі, і тому ближчі за змістом. Текстологи цього табору користуються т. зв. Новим Завітом грецькою мовою Нестле-Аланда (Nestle-Aland, NA28 або Новий Завіт Об'єднаного біблійного товариства, UBS3/UBS4), але цей текст дещо "штучний", зібраний текстологами за певними принципами. Зазвичай північноамериканські консервативні протестанти належать до першого табору і ревно захищають Majority Text. Найавторитетніше грецьке видання Нового Завіту, яке зробив Еразм Ротердамський — Textus Receptus. Саме Еразм був першим хто видав Новий Завіт грецькою мовою. Усі відмінності між Majority Text і Nestle-Aland — це приблизно кілька сотень слів, але абсолютна більшість — дуже несуттєві.

Зі Старим Завітом усе простіше — майже всі християни та ортодоксальні євреї вважають за авторитетний Ленінградський кодекс (зараз зберігається у Великій Британії), який збігається з кодексом Алеппо. Цей кодекс виданий як Biblia Hebraica Stuttgartensia.

Багато текстологів дотримуються таких принципів "відбору" тексту (при різночитаннях):

- Перевага надається старішому варіанту.
- Перевага надається складнішому варіанту.
- Перевага надається коротшому варіанту.
- Перевага надається тому варіанту, який найкраще пояснює інші варіанти.
- Перевага надається варіанту, який має широкое географічне поширення.
- Перевага надається варіанту, який більше відповідає стилю автора.

Переважає варіанту, який відповідає християнському богослів'ю.

Переклад Біблії

Запитання: Чому так багато перекладів Біблії і якому перекладу можна довіряти?

Відповідь: Біблія, тобто Святе Письмо, в оригіналі була написана трьома мовами: весь Новий Завіт мовою *койне* — посткласичною грецькою мовою, Старий Завіт здебільшого (99%) *івритом*, деякі фрагменти (1%) *арамейською* — Дан. 2:4-7:28, Ез. 4:8-6:18, 7:12-26, Бут. 31:47, Єр. 10:11⁴⁷. Бог хоче, щоб Добра Новина про спасіння благодаттю через віру в Христа проповідувалася всім людям по всьому світу, а віра походить від слухання Слова Божого (Мт. 28:19-20, Рим. 10:17). Історія перекладів Святого Писання починається ще задовго до народження Ісуса Христа — у III-II століттях до н.е. 70 (або 72) євреїв переклали Писання (Старий Завіт) з мов оригіналу — івриту й арамейської на грецьку. Цей переклад було названо Септуагінтою і його використовували переважно ті євреї, які проживали в різних куточках Римської імперії і розмовляли грецькою мовою. Після заснування Христом Церкви блаженний Ієронім здійснив переклад усієї Біблії на латину, офіційну мову Римської імперії. Переклад Ієроніма (Вульгата) не був єдиним латинською мовою, але з часом став найпопулярнішим, а 1546 року — офіційною Біблією римо-католицизму.

Сьогодні існують сотні перекладів і на популярні, і на маловідомі мови світу⁴⁸. Усі переклади Біблії можна розділити на чотири групи — підрядкові, буквальні, динамічного еквіваленту та парафразові. Підрядковий переклад містить переклад слів у тій самій послідовності, що й у тексті оригіналу, тому багато речень звучатимуть дуже неприродно. Буквальний переклад близький до підрядкового, але слова в реченні розставлені більш звично для мови, на яку здійснено переклад. Проте при буквальному перекладі перекладається буквально все, в тому числі фразеологізми, які втрачають значення для читача. Парафраз — це свого роду переказ тексту з деякою підміною слів та перебудовою речення. Парафраз дає нам загальне уявлення, про що йде мова, але викидає важливі деталі з тексту. Динамічний еквівалент — це спроба знайти «золоту середину» між буквальним перекладом та парафразом. У динамічному еквіваленті слова перекладаються якнайточніше, але речення будується так, щоб воно звучало звично для читача, а фразеологізми замінюються їхніми відповідниками.

Один із прикладів парафразового перекладу — Новий Завіт WBTC. Його можна читати для попереднього ознайомлення зі змістом Біблії, але для ретельного вивчення Слова Божого ця праця непридатна.

В Україні найпопулярнішим перекладом є праця професора Івана Огієнка (1962). Попри те, що він теж не ідеальний, а містить ряд помилок текстуального, мовного та перекладацького типу, в цілому він придатний для

⁴⁷ Грецька мова Нового Завіту також неоднорідна: наприклад, послання апостола Павла, Послання Євреям та Євангеліє від Луки написані і граматично, і лексично на вищому рівні, Євангеліє і послання апостола Івана — на нижчому. Іврит П'ятикнижжя та Книги Йова лексично помітно бідніший, ніж іврит книги пророка Ісаї.

⁴⁸ Згідно з певною інформацією існує 6913 мов на планеті, з них Біблія повністю перекладена на 425, а Новий Завіт — на 1068. Окремі частини Біблії перекладені на 873 мови, на 2644 мови не перекладено нічого.

вивчення Слова Божого⁴⁹. Можна також користуватися канонічними книгами Святого Письма — так званою «Римською Біблією» Івана Хоменка (1963), Новим Завітом Рафаїла Турконяка чи Біблією П. Куліша, І. Пулюя, І. Левицького (1903). Російськомовні українці можуть сміливо читати Російську Синодальну Біблію (1876), над якою в ХІХ столітті працювали професори Петербурзької, Московської, Київської та Казанської семінарії Російської Православної Церкви, і яка була офіційно схвалена Синодом. Хоча в тексті можна знайти багато архаїзмів, усе-таки переклад загалом заслуговує на повагу⁵⁰.

Для якісного, глибокого та всебічного вивчення Біблії варто вивчати її текст і європейськими мовами — наприклад, англійською та німецькою. Найпопулярнішими серед них є англійські Authorized Version / King James Version (1611), New American Standart Bible (1995), німецька Luther Bibel (1522), а ще краще знайомитися з текстом мовами оригіналу — івритом, арамейською та грецькою.

У США багато церков є учасниками доволі цікавого руху King James Only. Деякі представники цього руху навчають, що британський переклад 1611 року King James Version (т. зв. Біблія короля Якова) є абсолютно точним перекладом єврейських та грецьких текстів. Інші представники руху говорять, що цей англійський переклад Біблії *ще точніший*, ніж оригінальні грецькі тексти, і що іврит та грецька були мовами *тимчасового утримання* Слова Божого, а англійська — мова *вічного зберігання* Божих слів. Вони апелюють до того, що оригінальні манускрипти Нового Завіту не збережені, а їхніх копій існує близько 5600, при чому у трьох різних групах, які частково суперечать одні одним. Англійська мова, на думку прихильників цієї теорії, поступово завойовує весь світ, тому Бог вирішив зберегти Своє Слово саме англійською мовою, і саме як книгу одного видання, що значно спрощує доступ до неї будь-якої людини.

У мене нема сумнівів, що серед християн, які підтримують позицію King James Only є дуже щирі, побожні та зрілі християни. Проте я маю низку суттєвих заперечень проти такого вчення. Я категорично не вірю в те, що будь-який переклад може претендувати на богонатхненість. Богонатхненими є лише оригінальні тексти, написані івритом, арамейською та грецькою мовами. На мій погляд, коли апостол Йоан Богослов написав останнє «амінь» у книзі Одкровення, унікальний процес богонатхнення назавжди

⁴⁹ У перекладі Івана Огієнка трапляються русизми, архаїзми, авторські словоформи, діалектизми (границя, уші, хворост, вселенна, холм, привикла, стадо, обіти, лжа, моргати, пробуджуватися, невіжа, нагла згуба, позабивані, останок, верхівець, вбивники, поука, спонукувати, відступство). Ів. 5:4, Іс. 28:2, 34:2, Прип. 2:18, 3:29, 5:10, 6:19, Лк. 20:33, 23:34 перекладені неправильно. «Але Адамові помочі Він не знайшов...» (Бут. 2:20) правильно перекласти «Але Адамові помочі не знайшлося». 1 Тим. 2:15 краще перекласти «[діти] пробуватимуть у вірі й любові».

⁵⁰ До найцікавіших недоліків російської синодальної Біблії належать такі: в Бут. 4:8 додано фразу «пошли в поле», якої нема в оригіналі, в Мал. 2:16 «Если ты ненавидишь ее, отпусти...», в оригіналі «Я ненавижду розлучення».

припинився. Бог особливим чином попіклувався про збереження Свого Слова в інформаційному сенсі: оригінали дійсно були втрачені, але зміст було багаторазово переписано і в такий спосіб збережено. Бог потурбувався, щоб Його Слово було доступне Його Церкві через манускрипти грецькою, згодом через переклади на східні мови, латину, англійську, німецьку, старослов'янську. Я також вірю в те, що Сатана активно втручається в процес перекладів Біблії, тому на сьогоднішній день є переклади, які «загубили» важливі слова, які прямо стосуються суттєвих християнських учень. Рух King James Only виник з одного боку як спроба захистити Біблію від нападів ліберального християнства, з іншого — він є проявом гегемонії країн англосаксонської культури. Тепер важко сказати, якою мовою розмовлятимуть на планеті через сто років і які позиції матиме англійська мова. На початку ХХ століття французька мала значно більший вплив на Європу, ніж англійська, а Сполучені Штати Америки і політично і військово були значно слабші, ніж сьогодні. Крім того в ці дні багато сотень мільйонів землян щасливо спілкуються іспанською, діалектами китайської, гінді, арабською, португальською, російською та японською, взагалі не знаючи англійської. Я також вважаю, що абсолютно точно перекласти таку об'ємну книгу, як Біблія, неможливо з технічної точки зору, оскільки між івритом, грецькою та сучасними європейськими мовами існують лексичні та граматичні відмінності.

Ангели-охоронці

Запитання: Чи є в людей ангели-охоронці?

Відповідь: Біблія не дає нам однозначної відповіді. «Чи не всі вони духи служебні, що їх посилають на службу для тих, хто має спасіння впадкувати?» Євр. 1:14, «Ангел Господній табором стає кругом тих, хто боїться його, і визволяє їх» Пс. 34:8. Автор Послання Євреям витрачає багато часу, щоб розтлумачити читачам, що Христос набагато величніший, ніж ангели. У 14-му вірші він пише, що ангели, це службові духи, яких Бог посилає служити спасенням. Звідси випливає, що ангели дійсно беруть участь у житті людей, але ми не можемо точно знати, ні яка кількість ангелів «займаються цим», ні кількості людей, у житті яких вони задіяні. Також варто розуміти, що Бог може втручатися в життя людей і без ангелів.

Марта і Марія

Запитання: Чого навчає уривок про сестер Марту і Марію?

Відповідь: Правильних пріоритетів.

«І сталося, коли вони йшли, Він прийшов до одного села. Одна ж жінка, Марта їй на ім'я, прийняла Його в дім свій. Була ж в неї сестра, що звалась Марія; вона сіла в ногах у Ісуса, та й слухала слова Його. А Марта великою послугою клопоталась, а спинившись, сказала: «Господи, чи байдуже Тобі, що на мене саму полишила служити сестра моя? Скажи ж їй, щоб мені помогла». Господь же промовив у відповідь їй: «Марто, Марто, турбуєшся й

журишся ти про багато чого, а потрібне одне. Марія ж обрала найкращу частку, яка не відбереться від неї» (Лк. 12:38-42).

У цьому уривку описується випадок, коли Ісус (імовірно, не Сам, а з учнями) зайшов у гості в дім сестер Марти та Марії. Марія сіла біля ніг Ісуса, щоб слухати Його науку, а Марта в той час клопоталася по дому — ймовірно, готувала їжу, щоб почастивати гостей. Марті здалося, що її сестра Марія чинить нерозумно, просто слухаючи Слово Боже, коли є потреба приготувати їжу для багатьох людей. Ісус пояснює Марті, що вона надто заклопотана другорядним, тимчасом як Слово Боже — головне, а все інше (служіння) впливає з нього. Ісус не сказав, що служіння Марти Богу неважливе. Він лише звернув увагу на те, що розуміння Слова Божого (характеру Бога, Його задуму й цілей) має вічні наслідки, оскільки стосується спасіння та духовного росту (і нагороди у вічності), а клопотання про їжу стосується лише цього земного життя (і також має певне значення).

Те, що Слово Боже (Євангеліє та навчання) важливіше, ніж практичне служіння, також очевидно з історії виникнення інституту дияконів у ранній християнській Церкві. У Діях 6:1-4 написано: «Тими ж днями, як учнів намножилось, зачали нарікати на євреїв огречені, що в щоденному служінні їхні вдовиці занедбані. Тоді ті Дванадцять покликали багатьох учнів та й сказали: Нам не личить покинути Боже Слово, і служити при столах. Отож, браття, виглядіть ізпоміж себе сімох мужів доброї слави, повних Духа Святого та мудрости, їх поставимо на службу оцю. А ми перебуватимемо завжди в молитві та в служінні слову».

Християнин і суспільство

Запитання: Як християнин повинен ставитися до держави, влади та податків? Чи може християнин брати участь у політичному, громадському житті міста, країни?

Відповідь: Держава — це Божий інститут, а державна влада — Божий механізм утримування порядку. Біблія навчає нас, що «немає влади, як не від Бога, і влади існуючі встановлені від Бога. Тому той, хто противиться владі, противиться Божій постанові; а ті, хто противиться, самі візьмуть осуд на себе. Бо володарі пострах не на добрі діла, а на злі. Хочеш не боятися влади? Роби добро, і матимеш похвалу від неї, бо володар — Божий слуга, тобі на добро. А як чиниш ти зле, то бійся, бо не дармо він носить меча, він бо Божий слуга, месник у гніві злочинцеві! Тому треба коритися не тільки ради страху кари, але й ради сумління. Через це ви й податки даєте, бо вони служителі Божі, саме тим завжди зайняті. Тож віддайте належне усім: кому податок — податок, кому мито — мито, кому страх — страх, кому честь — честь» (Рим. 13:1-7). Це не означає, що кожен глава держави, міністр чи місцевий начальник належить Богу, як Його дитина, але означає, що кожен службовець отримав від Бога право і обов'язок керувати державою чи містом. Бог уповноважив державну владу карати людей за непослух, саме тому деякі державні служби використовують зброю.

Християнин не повинен думати, що лише якась визначена форма правління (монархія чи республіка), якийсь конкретний політичний режим (демократичний чи недемократичний), якийсь територіальний устрій (унітарний чи федеративний) угодний Богу. Бог може використовувати всі форми правління, політичні режими та устрої Собі на славу, з іншого боку, при будь-якій формі держави її лідери можуть бути безбожними та аморальними людьми. Точно можна сказати, що християнин не повинен брати участь у переворотях та революціях, підтримувати антидержавні чи антиконституційні дії. У деяких країнах для народу існує можливість обирати владу, в інших — владу узурпували певні диктатори та їх оточення. Не можна точно сказати, що у ХІХ столітті Бог був незадоволений тим, що український народ не мав власної держави або що у громадянській війні у США (Південь проти Півночі) Він підтримував лише якусь одну сторону.

Податки — важливий компонент функціонування будь-якої держави. Сплачувати мито і податки означає підтримувати (Божу) владу, порядок, чинні закони, не сплачувати — бунтувати проти влади, порядку, порушувати закони, сіяти безлад. Ісус Христос навчав: «Покажіть Мені гріш податковий. І принесли динарія Йому. А Він каже до них: «Чий це образ і напис?» Ті відказують: «Кесарів». Тоді каже Він їм: «Тож віддайте кесареви кесареви, а Богові Боже» (Мт. 22:19-21). Людина — Боже створіння, наділене духом, душею й тілом, але окрім того ще й істота соціальна, тобто має певні зобов'язання перед державою та соціумом, в якому живе. Платити податки — означає сприяти розвитку держави, ремонту доріг, купівлі нового обладнання в лікарні та школи. Бог не уповноважив нас вирішувати, наскільки чесною та моральною є державна й місцева влада, оскільки будь-яка влада будь-якої країни в підсумку поставлена від Нього — Дан. 2:21, 4:34, 5:18-19, див. 1 Сам. 2:7. Бог керує думками керівника держави — Прип. 21:1, див. Лк. 2:1. Апостол Петро навчав поважати царя — 1 Пт. 2:17. Звісно, якщо закони держави суперечать християнським принципам ми повинні «Бога слухатися більше, ніж людей» (Дії 5:29).

Серед євангельських християн існує думка, що не варто брати участь у виборах, оскільки це, мовляв, недовіра Богу. Такий підхід — хибний. Біблія дійсно говорить про всю надію на Бога — Прип. 3:5, Пс. 26:14, 37:3, 7, 34, але це не означає не використовувати інструмент, даний нам Богом. Якщо я, лягаючи ввечері спати, замикаю двері на ключ або, вилазячи на скелю, користуюся мотузками страхування, це автоматично не означає, що я не довіряю Богу, а навпаки, чиню мудро. Довіряти людям та користуватися їхніми послугами — правильно, а робити людину останнім об'єктом довіри й покласти всю надію на неї — неправильно і непобожно — Єр. 17:5-6, Прип. 29:25.

Бог використав Даниїла на посаді прем'єр-міністра найбільших імперій того часу — Вавилонії та Персії (Дан. 2:48), тому перебування на державних посадах само по собі не гріх. Проте Слово Боже навчає нас, що християнин не повинен прив'язуватися, занурюватися у справи світу (2 Тим. 2:4),

оскільки надмірне захоплення приведе до зміни цілей і цінностей християнина, і тому шкідливе.

Бізнес та християнство

Питання: Чи може християнин займатися підприємництвом?

Відповідь: Бог не обмежує Своїх дітей вибором професії, якщо ця професія чи заняття не заважають їм жити свято і зростати духовно. Уже на сторінках Нового Завіту ми зустрічаємо братів Симона-Петра та Андрія (Мт. 4:18), Якова та Івана (Мт. 4:21) — рибалок, тобто підприємців, що заробляли на життя виловом риби. Власне, бути теслями, як Йосип та Ісус (Мт. 13:55, Mr. 6:3), означає також бути приватним підприємцем. Проте Біблія навчає нас стерегтися грошлюбства — Прип. 23:4-5, 30:7-9, 1 Тим. 6:3-11, Лк. 8:14, Ек. 2:10-11, Лк. 12:16-21. Річ зовсім не в тім, що Бог не хоче, щоб Його діти були багаті, а в тім, що християни, які надмірно захоплені зароблянням грошей, утрачають інтерес до Бога, духовного світу, церкви, служіння. Ворог хоче будь-якою ціною відвернути увагу християнина від Бога і зробити його життя неплодним. У той самий час Бог турбується про своїх дітей і забезпечує їх: Прип. 10:3, 16, Пс. 33:10-11, 36:23-26, 28, 126:1-2, Євр. 13:5.

Патріотизм

Запитання: Чи повинен християнин бути патріотом?

Відповідь: Патріотизм — це любов до своєї держави, народу, культури, мови, літератури, пісні. Правда любов не є гріхом, тому що походить від Бога, який і спонукує нас любити. Християнин повинен пам'ятати, що він передусім громадянин Неба, а вже потім — громадянин світської держави. Я маю на увазі, що кожен християнин повинен найперше любити Бога і ближнього, піклуватися про свою сім'ю, старанно працювати на роботі, брати участь у служінні церкви. Багато мільйонів християн жили в часи, коли нації не мали змоги створити свою державу. Більшість часу свого існування українці провели під правлінням інших держав — Литви, Польщі, Австрії, Румунії, Чехословаччини та Росії. Чи повинен християнин брати участь у національних рухах, метою яких є повалення імперії та створення вільних національних республік? Бог не закликає жодну людину до повстань і революцій, але якщо Конституція і закони держави дозволяють брати участь у виборах чи мирних демонстраціях — християнин може самостійно вирішувати — варто йому це робити чи ні. Християнин ніколи не повинен намагатися силовим шляхом змінити політичний режим або скинути правителя. Такий шлях Бог не благословляє, а ненависть породжує лише ненависть. Християнин не повинен говорити зневажливі слова на владу і керівників країни, оскільки вся влада, як інструмент, інститут, поставлена Богом.

Отож, любити свою державу й народ можна і потрібно, а боротися з владою в країні не варто.

Див. Російська мова

Слава Україні

Запитання: Як Бог ставиться до привітання «Слава Україні» — «Героям слава»?

Відповідь: У Біблії слово «слава» вживається понад 190 разів, і майже завжди воно стосується Бога. «Голос Господній примушує лані тремтіти, й ліси обнажає, а в храмі Його все належне Йому виголошує: «Слава!» (Пс. 29:9). «Алілуя! Заспівайте для Господа пісню нову, Йому слава на зборах святих!» (Пс. 149:1). «Алілуя! Хваліте, Господні раби, хваліть ім'я Господа! Нехай буде благословенне Господнє ім'я відтепер і навіки! Від сходу сонця аж до заходу його прославляйте Господнє ім'я!» (Пс. 113:1-3). «Ти — мій Бог, і я буду Тебе прославляти, мій Боже, я буду Тебе величати!» (Пс. 118:28).

Проте в окремих випадках людська слава має позитивну конотацію — «Довгість днів — у правиці її [мудрості], багатство та слава — в лівиці її» (Прип. 3:16; див. 8:18, 22:4). «Слава людині, що гнів покидає, а кожен глупак вибухає.» (Прип. 20:3). «Слава Божа щоб справу сховати, а слава царів щоб розвідати справу» (Прип. 22:5). У деяких місцях Писання говориться про славу держав — Іс. 16:14, 21:16, 35:2, Ос. 9:11. Бог прославляє Єрусалим — Іс. 60:9. Бог Отець прославляє Бога Сина — Ів. 16:14, 17:5, Дії 2:22, Євр. 5:5. «Всяке тіло трава, всяка ж слава як цвіт польовий: трава засихає, а квітка зів'яне, як подих Господній повіє на неї!... Справді, народ то трава: Трава засихає, а квітка зів'яне, Слово ж нашого Бога повіки стоятиме!» (Іс. 40:6-8) — слава людей і народів скороминуща, а Слово Боже перебуває вічно. Цікаво, що апостол Павло написав «а слава, і честь, і мир усякому, хто чинить добре, юдеєві ж перше та гелленові» (Рим. 2:10), а згідно з Рим. 9:4 слава належить Ізраїлю по праву. Згідно з 1 Кор. 11:7 чоловік — слава Божа, а жінка — слава чоловіка, згідно з 1 Кор. 11:15 — довге волосся — слава для жінки. В Еф. 3:13 читаємо про славу помісної церкви, а в 1 Сол. 2:20 — про славу Церкви. Люди, побачивши чудеса, прославляли апостолів — Дії 5:13. Християни будуть прославлені з Христом у майбутньому — Рим. 8:17, 30.

Що з цього випливає? Слава належить Богу — про це часто і багато говорить Біблія. Проте вживати слово «слава» в іншому контексті, на мій погляд, допустимо, якщо для людини слава людей чи її Батьківщини не важливіша за Божу славу.

Російська мова

Запитання: Як українцеві-християнину ставитися до російської мови і культури?

Відповідь: Так, як і до будь-якої іншої мови і культури — німецької, французької, польської чи іншої.

Мова, як і культура, це надбання багатьох поколінь. Російську мову століттями творили багато поколінь росіян. Зрештою, нею розмовляють не лише росіяни, а й мільйони білорусів, українців, євреїв. Російську мову

розуміють у багатьох країнах світу. Тому в своєму розумі нам треба, по-перше, розділяти мову як інструмент комунікації і народ-носій мови, по-друге, народ і політичний режим. За 12 років нацизму у Німеччині від рух німців загинули мільйони євреїв, багато з яких були також німецькомовними. Німецькі євреї німецькою мовою навчали своїх дітей любити Бога Ізраїля і шанувати звичаї народу. Але німецькою мовою розмовляли також їхні кати. Німецькою розмовляли Адольф Гітлер, Мартін Борман, Йозеф Геббельс та Рудоль Гесс — найбільші злочинці ХХ століття, проте нею ж розмовляли Й.В. Гете, Ф. Шиллер, В.А. Моцарт, Л.В. Бетховен. Російською мовою розмовляли Ленін та Сталін, але не тільки вони. У часи Речі Посполитої та міжвоєнної Польщі мову використовували як інструмент колонізації українців, а часи Австрії також — для онімечення. Чи значить це, що нам треба відмовитися від польської, німецької або російської культур? Звісно, що ні. Окрім того, багато людей, які розмовляють чи розмовляли українською були великими негідниками.

Мова є важливим інструментом державотворення. Але про це варто думати в першу чергу тим християнам, які мають прямий стосунок до державної влади. Українська мова може бути суттєвим державотворчим чинником, а може бути й каменем спотикання. Кожна людина має право спілкуватися рідною мовою, так само як і навчатися, поклонятися Богу — молитися чи співати. Російські пісні прославлення не гірші, ніж українські, а часом і кращі.

Ще один аспект — мова як інструмент служіння. Бог хоче, щоб християни а) проповідували людям у всьому світі; б) зрощували учнів. І перше, і друге ми робимо певною мовою. Коли ми маємо можливість свідчити про Бога людям з інших країн — нам треба говорити до них мовою, яку вони розуміють. Якщо є можливість свідчити про Христа росіянам російською мовою — це варто робити, і так само поляку — польською або німцеві — німецькою. Мова не має бути перешкодою в служінні.

На завершення згадаймо, що на Небесах будуть мільйони людей з сотень національностей. І всі вони славитимуть Бога своїми мовами: «І нову пісню співають вони, промовляючи: «Ти достойний узяти цю книгу, і розкрити печатки її, бо Ти був заколений, і кров'ю Своєю Ти викупив людей Богові з усякого племені, і язика, і народу, і люду» (Одкр. 5:9); «Потому я глянув, і ось натовп великий, що його зрахувати не може ніхто, з усякого люду, і племен, і народів, і язиків, стояв перед престолом і перед Агнцем, зодягнені в білу одягу, а в їхніх руках було пальмове віття. І взивали вони гучним голосом, кажучи: «Спасіння нашому Богові, що сидить на престолі, і Агнцеві!» (7:9-10, див. 14:6).

Див. Патріотизм.

Християнин та зброя

Запитання: Чи може християнин служити в армії або працювати в державних організаціях, що використовують зброю?

Відповідь: Різні християни по-різному бачать це питання. Як правило, церкви на пострадянському просторі навчають, що християнин не може служити в армії, тому що за жодних обставин не може вбивати людей. Здебільшого, церкви в західних країнах навчають, що християнин може служити в армії та поліції, користуватися зброєю.

Я викладу свою точку зору. Користування зброєю в жодному сенсі не є гріхом, оскільки багато праведних мужів Біблії брали участь у війнах. Наприклад, Авраам (Бут. 14), Саулре (1 Сам. 13:2; 24:2; 26:2, 17:17-19), Давид (2 Сам. 15:19-22). Ісус Христос не засуджував професії римського воєначальника (Мт. 8:5-13), а Іван Хреститель не наказав воїнам піти з військової служби (Лк. 3:14). Виглядає, що Павло використовував військові обладунки як позитивну ілюстрацію — Еф. 6:10-20. Давид, натхнений Духом Святим, промовив «Благословенний Господь, моя скеля, що руки мої Він навчає до бою, пальці мої — до війни!» (Пс. 143:1). Але варто пам'ятати, що Слово Боже закликає нас до миру — Мт. 5:9, Мр. 9:50, Рим. 12:18, 1 Сол. 5:13, Євр. 12:14, а наш Бог — Бог миру — 2 Кор. 13:11.

Перфекціонізм

Запитання: Що таке перфекціонізм? Чи повинен християнин бути перфекціоністом?

Відповідь: Перфекціонізм — риса характеру і світогляду деяких людей, яка полягає в намаганні робити всі справи якнайкраще, завершено, досконало.

Перфекціонізм може бути для християнина як рисою благочестя, так і вадою — залежно від того, якою мотивацією він керується. Наприклад, у Старому Завіті читаємо: «Проклятий, хто робить роботу Господню недбало» (Єр. 48:10). Звідси розуміємо, що Бог заохочує нас робити будь-яку справу старанно, відповідально, ретельно. Загалом це стосується будь-якої діяльності людини — навчання, роботи, громадської діяльності, політики чи служіння. Християнин повинен працювати так, щоб його керівництво, партнери та клієнти були задоволені. «Не працюйте тільки про людське око, немов чоловіковгодники, а як раби Христові, чиніть від душі волю Божу, служіть із зичливістю, немов Господеві, а не людям!» (Еф. 6:6-7, див. Кол. 3:22) — апостол Павло навчає християн працювати так, ніби ми виконуємо роботу для Христа особисто. Наприклад, на роботі вам доручили помити підлогу. Помийте її так, ніби сам Ісус Христос прийматиме те, що ви зробили. Ви готуєте проповідь? Підготуйте/напишіть її якнайкраще, докладіть якнайбільше зусиль. Не лініуйтеся глибоко дослідити потрібні місця з Писання чи прочитати потрібну кількість літератури, щоб подати вашим слухачам старанно підготоване слово.

Але не завжди такий підхід є правильно вмотивований. Часто християнин робить щось добре, щоб задовольнити свої амбіції чи продемонструвати

свою кращість іншим. Інколи учні й студенти навчаються на відмінно лише для того, щоб довести батькам, друзям чи коханій людині, що вони варті кращого ставлення. Інколи працівник чи службовець старається працювати добре, щоб задовольнити свої бажання марної слави. Богу непотрібний такий перфекціонізм. Тому завжди правильно дивитися на мотиви таких прагнень: «Над усе, що лише стережеться, серце своє стережи, бо з нього походить життя» Прип. 4:23.

Компроміс

Запитання: Що Біблія навчає про компроміс?

Відповідь: Компроміс — це «приблизна середина» між двома різними позиціями або третій варіант, що більш-менш влаштовує обидві сторони. Ось приклад компромісу: батько хоче назвати сина Михайлом, а мама — Тарасом; тоді мама пропонує компроміс — ім'я Сергій. Загалом кажучи, здатність знаходити компроміси в людських стосунках є ознакою мудрості, зрілості та поміркованості.

Але якщо питання торкається святості і гріха компроміси недопустимі. У Першій книзі Самуїла читаємо історію одного компромісу. Господь Бог через пророка Самуїла наказав царю ізраїльському Саулу винищити амалікітян, убивши всіх чоловіків, жінок, немовлят, волів, верблюдів та ослів (1 Сам. 15:3). Амалікітяни були безбожним народом, який практикував принесення в жертву немовлят божкам, тому такий наказ був покаранням для них від Бога за їхні численні гріхи. Цар Саул вибив усіх людей, а царя амалікітян Гага і найкраще з великої і дрібної худоби залишив у живих. (15:7-9). Саул намагався виправдатися перед пророком Саулом, мовляв, тварин залишили живими, щоб потім принести їх у жертву Господу. Тоді Самуїл сказав слова до царя, які варто пам'ятати всім християнам: «Послух кращий від жертви, а покірність краща, від баранячого лою. Бо непокірність — як гріх ворожбитства, а свавільство — як провина та служба бовванам» (15:22-23). Наслідком гріха Саула було те, що Бог зняв його з царювання, а настановив нового царя — Давида. Бог хоче, щоб його діти точно виконували Його накази. Бога не можна купити жертвами чи служінням, якщо мова йде про непослух. Богу не потрібне часткове виконання Його Закону, бо коли виконуємо частково, ми немов самі вирішуємо, що нам виконувати, а що ні. Тоді ми ставимо себе на місце Бога і вирішуємо, що правильно робити, а що ні. Тому компроміс щодо гріха і святості недопустимий.

Невіруючі в хорі

Запитання: Чи можна допускати невіруючих до співу в церковному хорі? Чи можна наймати на роботу диригентом церковного хору невіруючу людину? Чи можна брати від неспасенної людини гроші на служіння (наприклад, побудову дому молитви)?

Відповідь: Хоча різні протестанти чинять по-різному, я вважаю, що існує лише одна правильна відповідь на ці запитання: ні.

Прославлення — це виключне право відродженої людини хвалити свого Творця. Ми, християни, дякуємо Богу за Його любов і милість, за Його ласку, турботу, щедрість, за хліб на столі, за мир. Ми дякуємо Богу за спасіння в Ісусі Христі, яке отримали через віру благодаттю. Невіруюча людина не може дякувати Тому, Кого не пізнала, з Ким не зустрілася, Кого не полюбила. Церква не може допускати, щоб невіруючий думав, що він має стосунки з Богом. До миті прощення людина не може дякувати Богу, оскільки ще не примирена з Ним. Спів у церкві — це не концерт, не шоу, а радісне пісенне прославляння Спасителя. Якщо церква не має віруючого диригента, то нехай або співає без диригента, або не співає ніяк. Спів хору — це не його сценічна діяльність, робота хору — це не звичайна робота, подібна до роботи програміста, кочегара, охоронця чи сторожа. Прославлення — прерогатива християн, а не звичайна оплачувана робота.

Ми не повинні брати гроші на служіння Богу від невіруючих, оскільки згідно з Біблією, невіруючі — вороги Божі, а примирення можливе лише через Христа. Беручи гроші від невіруючих, ми даємо їм надію отримати спасіння через гроші. Це може мати не такий явний вигляд, але невіруючий, роблячи добро, сподівається, що Бог «матиме це на увазі», коли вирішуватиме його вічну долю. Невіруюча людина не повинна мати ілюзій — спасіння Бог дає лише через віру в Христа, а ніякими пожертвуваннями Бога не задобрити.

Крім того, апостол Павло навчає, що нема *ніякої* спільності між світлом (християнами) і темрявою (тими, хто не увірував в Ісуса Христа як свого Спасителя) — 2 Кор. 6:14. Оскільки не може бути *жодної* спільності, тим більше не можна спільно славити Бога чи спільно приносити жертву.

Хабар

Питання: Чи є хабар гріхом?

Відповідь: Хабар — це плата або подарунок посадовій особі з метою обійти, викривити право та справедливість.

Прип. 17:23 — хабар викривляє правосуддя; Повт. Зак. 16:19, Ам. 5:12, Прип. 29:4 — підкуп (дарунок, хабар) викривлює закони; Пс. 15:5 — благословіння для того, хто не бере підкупу.

Попри те, що в християнстві є великий плюралізм думок стосовно того, що таке хабар і коли Бог називає хабар гріхом, а коли ні, варто звернути увагу на те, що Біблія у всіх випадках вживає слово «хабар» («підкуп») у контексті справедливості та правосуддя. Якщо за перевищення руху відповідно до правил дорожнього руху ви повинні заплатити одну суму, а платите меншу «в кишеню» інспектору — це хабар, який Бог засуджує, оскільки ви порушили закон і повинні сплатити стягнення, розмір якого передбачений законодавством.

На мою думку, подарунок чи грошова винагорода для вчителя, який навчає вашу дитину чи лікаря, який лікує вашу дружину, не є гріхом доти, доки не порушено принцип справедливості та правосуддя. Якщо вчитель не завищує оцінки вашій дитині, а лікар не виділяє вашу дружину, оглядаючи її та ігноруючи інших хворих — принцип справедливості й правосуддя не порушено.

Телебачення, комп'ютер, Інтернет

Питання: Як християнину ставитися до телебачення, комп'ютера, Інтернету?
Відповідь: Коли на початку ХХ століття у Європі та США автомобілі набирали популярності деякі римо-католицькі служителі вважали їх винаходом диявола. Проте ніяка техніка сама в собі не є злом, питання в тому, як нею користуватися. Безперечно, Сатана сильно використовує телебачення та Інтернет для поширення та пропаганди своїх антихристиянських та антибіблійних поглядів, підштовхує до гріховних думок через нескромні сцени у фільмах тощо. Телебачення, а не Біблія чи класичні твори літератури все більше і більше виховують людей. Через телебачення гріх може проникнути в життя християнина. Тому, на мій погляд, християнину варто звести до мінімуму перегляд телепрограм або уникати взагалі. «Не поставлю я перед очима своїми речі нікчемної» писав Давид у Пс. 101:3. Проте і телевізор, і комп'ютер, і Інтернет можуть служити християнину та використовуватися на славу Божу. Наприклад, комп'ютерні програми значно спрощують роботу з біблійними текстами чи підготовку проповіді.

Аборт

Питання: Що Біблія навчає про аборт (штучне переривання вагітності)?
Відповідь: Біблія ніде не говорить прямо про аборт, але вона досить чітко говорить про вбивство (Вих. 20:13, Повт. Зак. 5:17) і про зародок у лоні жінки, який вже є живою людиною (Лк. 1:15). Часто запитують про аборт в «особливих випадках» — наприклад, якщо жінку згвалтували. Як на мене, це не дає жодної причини вбити ненароджену дитину в лоні матері. Очевидно, що дитина не винна в тому, яким чином вона була зачата. В інших випадках кажуть, що деякі бідні сім'ї не зможуть прогодувати ще одну дитину. Це теж неправильний підхід, оскільки Бог сильний забезпечити будь-яку сім'ю (Прип.10:3, 16, Пс. 33:10-11, 36:23-26, 28, 126:1-2, Євр. 13:5.). Окрім того, кількість дітей, що померли з голоду в десятки або сотні разів нижча, ніж дітей, які загинули від абортів.

Варто також пам'ятати, що винними в аборті (вбивстві) є не лише матір зачатої дитини, а й лікарі-вбивці та політики, що узаконили цей вид вбивства.

Азартні ігри

Питання: Як Бог ставиться до азартних ігор?

Відповідь: Мені важко уявити правильну мотивацію для азартних ігор. Як правило, гравцем керує пристрасть або бажання швидко розбагатіти. Як на мене, і те, і те — погано, тому християнину не варто в цьому брати участь.

Алкоголь та куріння

Питання: Чи може християнин вживати алкоголь та курити?

Відповідь: Треба бути чесним і визнати, що в Біблії нема категоричної заборони пити алкоголь. Бог створив багато речей — траву, хліб, дерева, «і вино, що серце звеселяє» (Пс. 104:15). Бог не може бути автором гріха. Проте в Новому Завіті ми маємо досить серйозне попередження щодо надмірного споживання алкоголю, при якому людина втрачає контроль над собою (Еф. 5:18, 1 Кор. 6:10, Прип. 23:31-35). Окрім того, в цьому питанні варто користуватися в першу чергу не принципом свободи, а принципом любові. Часто вживання алкоголю одним братом спокушатиме іншого. Заради іншого брата треба обмежити свою свободу і не робити чогось такого, що шкодитиме твоєму брату (Рим. 14:21).

Куріння — це свідоме нищення свого організму ще й за власні гроші. Оскільки тіло дане Богом людині так само, як дух і душа, то варто бережливо ставитися до нього (1 Кор. 6:19-20, див. 7:34, 1 Сол. 5:23).

Гомосексуалізм

Питання: Як Бог ставиться до одностатевого кохання?

Відповідь: Бог створив людину як чоловіка та жінку (Бут. 1:26-27, 2:7, 18-25), а шлюб — як партнерство одного чоловіка та однієї жінки на все життя. Біблія однозначно засуджує гомосексуалізм. Наприклад, у часи Авраама й Лота Бог знищив міста Содом та Гоморру через гріх гомосексуалізму їхніх жителів (Бут. 19:1-30). Апостол Павло пише, що люди настільки зникчемніли та морально впали, що «жінки замінили природне єднання на протиприродне», а чоловіки «позоставивши природне єднання з жіночою статтю розпалилися один до одного» (Рим. 1:26-27). У 1 Кор. 6:9-10 читаємо, що «мужоложники... не успадкують Царства Божого».

Кого треба боятися

Запитання: Кого треба боятися?

Відповідь: «І не лякайтеся тих, хто тіло вбиває, а душі вбити не може; але бійтеся більше того, хто може й душу, і тіло вам занести в геєнні» (Ісус Христос, Мт. 10:28). Ісус Христос навчає нас, що не варто боятися людей чи Сатану, які можуть убити людину фізично, а варто боятися Бога, який може і душу, і тіло вкинути в геєну вогняну. Інколи деякі християни кажуть, що «добрий Бог нікого не посилає в пекло», а люди самі себе туди посилають. Це суперечить і наведеним вище віршам, і сказаним у Мт. 25:41: «Ідіть ви від Мене, прокляті, у вічний огонь, що дияволу та його посланцям приготований». Наше розуміння Божої доброти не повинне заважати нам приймати Божі справедливість і суд.

Страх — одна з важливих тем Біблії. Святе Писання багато разів закликає Божих дітей боятися Бога, тобто проявляти повагу, пошану — Повт. Зак. 6:13, Екл. 5:7, 12:13, Йова 28:28, Пс. 111:10, Прип. 1:7, 2:5, 8:13, 9:10, 10:27, 14:27, 15:33, 16:6, 2 Кор. 5:11. «Страх Господа чистий, він навіки стоїть. Присуди Господа правда, вони справедливі всі разом» Пс. 19:9; «Нехай поблагословить Він тих, хто має до Господа страх, малих та великих!» Пс. 115:13; «... я знаю, що тим буде добре, хто Бога боїться, хто перед обличчям Його має страх» Екл. 8:12. Ті, хто боїться Бога, отримують благословіння від Нього — «Бійтеся Господа, всі святії Його, бо ті, що бояться Його, недостатку не мають! Левчуки бідні й голодні, а ті, хто пошукує Господа, недостатку не чують в усьому добрі. Ходіть, діти, послухайте мене, страху Господнього я вас навчу!» Пс. 34:9-11.

Страх Господній мав навіть Ісус Христос, у тому сенсі, що Він виявляв повагу до Бога Отця, перебуваючи у звичайному людському тілі — Іс. 11:2-3.

Християнин не повинен боятися людей, обставин, війн чи голоду, тому що Бог сильний захистити Своїх дітей від будь-якої небезпеки. Страх перед людьми — це недовіра і неповага до Бога — «Страх перед людиною пастку дає, хто ж надію складає на Господа, буде безпечний» Прип. 29:25. Вислови «не бійся» і «не лякайся» в Писанні вживаються кілька десятків разів — Бут. 15:1, 46:3, Повт. Зак. 1:21, Іс. Нав. 1:9, 2 Цар. 1:15, 1 Хр. 28:20, Іс. 7:4, 37:6, 41:13-14, 43:1, 5, 44:2, Єз. 2:6, Дан. 10:12, Йоїла 2:21, Соф. 3:16, Мт. 1:20, Лк. 1:13, 30, Ів. 12:15, Дії 18:9, 27:24, Од. 2:10 та інші.

Проте в Новому Завіті апостол Павло говорить про два види боговгодного страху перед людьми — страх перед державною владою або керівництвом (Рим. 13:7, Еф. 6:5), страх дружини перед своїм чоловіком (Еф. 5:33). В усіх трьох випадках ужито грецьке слово φοβος *страх, благоговіння*, це означає, що громадянин держави повинен проявляти повагу до державної та місцевої влади, поважати свого керівника на роботі, а дружина має проявляти повагу до свого чоловіка, боятися його в правильному сенсі цього слова.

Сатана і наші думки

Запитання: Чи чує Сатана людські думки?

Відповідь: Коли ми розмірковуємо про Сатану, нам треба уникати двох речей — перебільшувати його можливості і применшувати його можливості.

Мені відомі два тексти, які мають стосунок до цієї теми — «І знову запалився Господній гнів на Ізраїля, і намовив сатана Давида проти них, говорячи: Іди, перелічи Ізраїля та Юду!» (2 Сам. 24:1, див. 1 Хр. 21:1) і «Гнівайтесь, та не грішіть; на ложах своїх розмишляйте у ваших серцях, та й мовчіть!» (Пс. 4:4). Перший текст говорить, що під впливом Сатани Давид почав перепис населення свого царства. Яким чином Сатана намовив Давида? Ми цього не знаємо, але певно, що на ці та будь-які інші дії проти людей він отримує

дозвіл від Бога — Йова 1:12, 2:6. Другий текст закликає Божих дітей не грішити устами, навіть якщо серце переповнює гнів. Сатана оскаржує (звинувачує) християн перед Богом день і ніч (Од. 12:10), тому, ймовірно, псалмоспівець закликає не давати йому додаткові підстави до оскарження. Таким чином я схиляюся до того, що ні Сатана, ні його слуги-демони не можуть знати думок людей, якщо люди не озвучують устами ці думки.

Чому жінка гірша від смерті?

Запитання: Чому жінка безглузда і гірша від смерті?

Відповідь: Очевидно, мова йде про два уривки в Писанні — «Жінка безглузда — криклива, нерозумна, і нічого не знає!» (Прип. 9:13) та «І знайшов я річ гіршу від смерті — то жінку, бо пастка вона, її ж серце — тенета, а руки її — то кайдани!... Хто добрий у Бога — врятований буде від неї, а грішного схопить вона!» (Екл. 7:26).

Почнемо з того, що в Біблії є дуже багато прикладів побожних і духовно зрілих жінок — Сара (Бут. 11-17), Ревека (Бут. 24-27), Анна (Лк. 2:36-38), Естер, Рут, Марія (Лк. 1-2), Тавіта (Дії 9). Тому навряд чи можна давати узагальнені характеристики всім жінкам.

На мій погляд, в обох уривках мова йде саме про жінку негідної поведінки — ту, що провокує чоловіків до позашлюбних інтимних стосунків. Це більш очевидно в Прип. 9:14-18, 5:1-23, 6:23-35, 7:1-27. Той самий автор, Соломон, у Книзі Еклезіяста пише, що смерть краща від позашлюбних стосунків, а така негідна жінка — пастка, її серце — пута, руки — кайдани. Наприкінці вірша маємо натяк на те, що Бог допустить такі гріховні стосунки, якщо прогнівається на якийсь інший гріх людини.

Але все-таки деякі тексти Писання натякають, що благочестива жінка — велика рідкість: «Хто жінку чеснотну знайде? А ціна її більша від перел» (Прип. 31:10) та «Чого ще шукала душа моя, та не знайшла: я людину знайшов одну з тисячі, але жінки між ними всіма не знайшов!» (Екл. 7:28).

Чорна кішка

Запитання: Як християнину варто ставитися до забобонів? Чи мають забобони якусь духовну силу?

Відповідь: Забобони — вид марновірства, який полягає у приписуванні певним ознакам духовного значення. Ось короткий список забобонів:

- чорна кішка перейшла дорогу або хтось із порожніми відрами — на нещастя;
- червона стрічка на руці захищає немовлят від «вроків»;
- ножі, залишені на кухні (не у шухляді) на ніч — на нещастя;
- свистіння вдома спричинить бідність;

- наречений не повинен бачити наречену у весільній сукні до дня весілля;
- якщо людина випадково наділа одяг навиворіт — треба негайно зняти, потоптати його ногами й надіти правильно;
- «п'ятниця, 13-те» — нещасливий день;
- перед вирушенням у дорогу треба «сісти на доріжку»;

Яка природа забобонів? Забобони — це нерозуміння духовного світу й духовних законів. Інколи забобони мають тисячолітню історію та поганське походження. Наприклад, віру в духів померлих пращурів. Забобони є наслідком незнання Бога, Євангелії та Слова Божого. Самі по собі «забобонні об'єкти» не мають духовної сили, тобто сотня чорних кішок і десяток порожніх відер не є ані ознакою чогось лихого, ані причиною. Християнин має чітко розуміти, що його захистом є живий і люблячий Бог, і шукати притулок саме в Ньому. Крім того, Бог не подає «знаки» таким дивним чином.

Віра в забобони робить людину ошуканою і рабом власних марних переконань. У такому сенсі забобони шкідливі, адже воля Божа для кожного християнина — духовний зріст і звільнення від неправди.

Прикраси та одяг

Запитання: Що навчає Біблія про одяг та прикраси?

Відповідь: Відповідь на це запитання одночасно знаходиться в кількох площинах.

У Старому Завіті Бог ніде не забороняє носити прикраси чоловікам чи жінкам, а навіть алегорично прикрашає свою дружину, Ізраїль, гарним одягом, обручкою, намистом, каблучкою, сережками, вінком (Єз. 16:9-14). Друзі Йова принесли йому в подарунок каблучку та золото (Йова 42:11). Ізраїльтяни приносили Богові в дар золоті обручки, ланцюжки, персні, сережки й намисто (Чис. 31:50, див. Прип. 1:9). Бог каже, що панна не забуває про свої оздоби (прикраси), а наречена про свої стрічки, а Ізраїль забув про Бога (Єр. 2:32), з чого робимо висновок, що Ізраїль має цінувати Бога подібно до того, як дівчина цінує свої прикраси, що природно для неї. В Іс. 61:10 читаємо, що Бог прикрасив автора спасінням і праведністю, немов молоду прикрасами.

У Новому Завіті Бог через апостолів Павла та Петра говорить жінкам-християнкам одягатися скромно⁵¹, із соромливістю та невинністю,

⁵¹ Я більш ніж упевнений, що всі або майже всі сестри мають правильне розуміння слова *скромність*. Проблема часто не в розумінні/нерозумінні, а у *покорі/непокорі* Богу. Один мій знайомий християнин віку моїх батьків виховав трьох дочок мого віку. Усі троє дівчат християнки, і я жодного разу не бачив, щоб вони були одягнені у відвертий провокативний одяг, хоча мав змогу бачити їх протягом довгого часу і в різних життєвих ситуаціях. Благочестя — це *покоря, послух* Богу, а не розуміння/нерозуміння певних істин, хоча, звісно, благочестя будується на правильному розумінні Слова.

прикрашати себе не плетеним волоссям чи коштовними шатами, а добрими вчинками і гідною поведінкою в церкві (1 Тим. 2:9-11), лагідністю, мовчазливістю, надією на Бога, покорою своєму чоловікові (1 Пт. 3:3-6). Такий новозавітний погляд не суперечить написаному раніше, а навпаки, показує інші грані цього питання: прикраси для жінки є природними, але важливішими та вартими її уваги є християнські чесноти. Справжньою прикрасою для жінки є її побожність (Прип. 31:30), «Золота сережка в свині на ніздрі — це жінка гарна, позбавлена розуму» (Прип. 11:22).

Жінка-християнка також має розуміти, що її тіло жодним чином не повинне провокувати чоловіків до гріховних думок. Бог наказує чоловікам уникати пожадливість (2 Тим. 2:22, 1 Кор. 6:18, Йова 31:1). Ісус Христос покладав відповідальність щодо спокуси і на того, хто спокушує, і на того, хто спокушується (Мт. 5:27-29, 18:6-7, 9)⁵². Отож, оскільки Бог створив чоловіків іншими, ніж жінки, кожна благочестива жінка-християнка має намагатися вдягатися скромно, щоб захистити себе і братів від гріха. Незаміжня дівчина має розуміти, що її тіло належить майбутньому чоловікові, і *лише йому*. Таким чином *гарно* і *скромно* — різні, але не взаємовиключні прислівники.

Якщо якийсь брат вважає, що одна з незаміжніх сестер у церкві одягається спокусливо, то йому варто поговорити з нею про це в душі лагідності, любові та бажання послужити їй, а якщо сестра заміжня — з її чоловіком. Треба розуміти, що кожна сестра має як свободу приймати рішення, так і відповідальність перед Богом за ці рішення, тому найкраще передати результат розмови в Божі руки.

Цікаво розглянути це запитання у світлі книги пророка Єремії.

Загальна тема книги пророка Єремії — покарання для Юди за відступництво. Бог звинувачує Свій народ в тому, що вони покинули Його та поклоняються поганським божкам.

Бог порівнює Свій народ з диким паростком лози (Єр. 2:21), молодою верблюдицею легконогою (2:23), ослицею дикою (2:24). Одна з центральних тем — сором (2:26, 2:36, 6:15, 7:19, 8:12, 14:3-4, 17:13, 22:22, 23:40 та інші).

Бог хоче засоромити Ізраїль через такі причини:

- Ізраїль відкинув Бога і Слово Боже (2:9, 8:9, 13);
- релігійна еліта поступає несправедливо (5:28, 31, 8:10);
- перелюби (5:8);
- фіктивний мир і безпека (6:14, 7:10, 8:11, 14:13, 23:17);
- лицемірство (9:7);

⁵² «Хто ж спокусить одне з цих малих, що вірують в Мене, то краще б такому було, коли б жорно млинове на шию йому почепити, і його потопити в морській глибині...» Мт. 18:6, див. Мр. 9:42, Лк. 17:2. Ці слова треба розуміти у найширшому контексті, тобто мова йде про будь-які спокуси для християнина. Будь-хто (навіть інший християнин), хто спокушує християнина, тобто підштовхує своїми діями або бездіяльністю до гріха, буде суворо засуджений Богом. Ісус каже, що набагато краще втопитися в морі з млиновим жорном на ший, аніж спокушати дітей Божих.

- масове ідолянство (1:16, 2:11, 28, 8:19, 10:14).

Бог спеціально хоче покарати, засоромити Ізраїль за їхнє відступництво.

«І коли скажеш у твоєму серці: За що мені таке [покарання] судилось? — за превелику твою беззаконність піднято тобі поли та оголено твої ноги» 13:22. В KJV вживається «skirts discovered» (спідниці розкрито, піднято), в NASB «skirts have been removed» (спідниці піднято). Нагота в Божих очах символізує сором (див. Наума 2:8, 3:5). У наш час ворог добився того, що багато жінок у світі самі вдягаються так, щоб засоромлювати себе.

У деяких церквах, посилаючись на «не буде чоловіча річ на жінці, а мужчина не зодягне жіночої одежі, бо кожен, хто чинить це, огида він для Господа, Бога свого» (Повт. Зак. 22:5), навчають, що жінка не може одягати штани. Технічно християнин не під Законом (Рим. 10:4, 6:14, Гал. 4:21, 5:18), а якщо якийсь християнин прагне виконувати Закон Мойсея, тоді нехай виконує весь Закон: не одягає одежі з вовни і льону (Повт. Зак. 22:11), не їсть верблюдину, зайчатину та свинину (14:7), дотримується суботи (5:12-15), віддає частину майна священикам-левитам (18:1-8) та багато іншого. Бог створив чоловіка та жінку духовно, фізично, психологічно й соціально різними, і Він має різні задуми щодо них. Богові неприємно, коли такі відмінності стираються в будь-який спосіб, зокрема й коли чоловік надіває жіночий одяг або коли жінка — чоловічий, оскільки це перекреслює гендерні відмінності, створені Богом. Проте варто розуміти, що різні країни мають різні культури, і, відповідно, різні форми чоловічого та жіночого одягу. Але Біблія поза культурами, тобто Бог не називає конкретні елементи ні чоловічого ні жіночого одягу, а лише говорить про існування принципу розділення одягу на чоловічий і жіночий, щоб в усі часи і в різних культурах представники чоловічої і жіночої статі одягалися так, як прийнято їм.

На сьогодні різні церкви дивляться на це по-різному. Тому в цьому питанні варто проявити послух та повагу до думки служителів церкви (1 Сол. 5:12-13, Євр. 13:17) і не робити «бурю в склянці води».

Суд і помста

Запитання: Чому в Старому Завіті каменували людей, а в Новому Завіті говориться, щоб давати місце суду Божому?

Відповідь: У Старому Завіті Бог наказав каменувати за конкретні гріхи — богозневагу (Лев. 24:16), служіння іншим богам (Повт. Зак. 17:1-5), інтимне життя дівчини до шлюбу (Повт. Зак. 22:13-21), інтимне життя за межами шлюбу (Повт. Зак. 22:23-24).

«Не мститься самі, улюблені, але дайте місце гніву Божому, бо написано: «Мені помста належить, Я відплачу, говорить Господь» Рим. 12:18. Павло має на увазі, що коли християнина скривдили, образили, вчинили наклеп і т. д. не можна мститися, тобто відповідати тим самим, а треба довірити це Богу, який в потрібний час Сам помститься справедливо, якщо вважатиме за необхідне.

Звернутися до державного суду, якщо кривдник невіруючий, або до пресвітерів церкви, якщо кривдник віруючий і заперечує свою провину, не означає мститися. Власне, мститися — це підступно чинити самосуд у тій чи іншій формі, намагатися самотійно відплатити злом за зло кривднику. Справедливий законний суд не зло, а благо. Див. Бут. 50:19-21.

Радість на Небесах

Запитання: Як християнин зможе радіти на Небесах, якщо багато його друзів та родичів страждатимуть у пеклі, оскільки вірою не прийняли Ісуса Христа як свого Спасителя (Мт. 25:46, Ів. 3:36, Од. 21:4, 8)?

Відповідь: У мене є припущення, що потрапивши на Небеса ми отримаємо дуже глибоке усвідомлення та розуміння Божої святості, любові та справедливості. Тому Його рішення нам здаватимуться бездоганно правильними, справедливими, логічними. Можливо, пізнавши Бога глибоко, ми зрозуміємо, чому так важливо, щоб грішник, який під час земного життя не прийняв Спасителя, вічно терпів страждання за свої гріхи.

Щока

Запитання: Чи потрібно підставляти щоку під удар (Мт. 5:39)?

Відповідь: «А Я вам кажу не противитись злomu. І коли вдарить тебе хто у праву щоку твою, підстав йому й другу» (Мт. 5:39). У цьому уривку Ісус навчає не про те, як поводитись, коли тебе б'ють, а про те, що християнин повинен любити всіх людей — добрих і лихих — не мститися, не ображати навзаєм. Любов до ближніх, а не бійка, основна тема цього уривку.

Відповідь нерозумному

Запитання: У Прип. 26:4-5 містяться дві нібито протилежні ідеї — відповідати і не відповідати безумному. То чого ж насправді навчає Біблія?

Відповідь: «Нерозумному відповіді не давай за нерозум його, щоб і ти не став рівний йому. Нерозумному відповідь дай за безумством його, щоб він в очах своїх не став мудрим» Прип. 26:4-5. Тут пояснено дві різні ситуації: у першій — мудрій людині не варто підтримувати глупу розмову, бо в такому випадку вона сама поводитиметься глупо; в другій — коли ситуація вимагає відповіді від мудрої людини, бо інакше це матиме такий вигляд, нібито безумний має рацію, а мудрий не має що відказати йому. Отже відповідати чи ні — залежить від конкретних обставин.

Скільки разів відрікався апостол Петро?

Запитання: Скільки разів відрікався від Христа апостол Петро?

Відповідь: У християнстві традиційно вважають, що тричі. Більш уважне вивчення тексту показує, що принаймні чотири рази, а ймовірніше, п'ять або шість.

Пророцтва Ісуса про відречення Петра

Матвій	Марко	Лука	Іван
26:34	14:30	22:34	16:32 (непрямо)

Здійснення пророчого слова

Матвій	Марко	Лука	Іван
<i>служниця</i> 26:69-70	<i>служниця</i> 14:66-68	<i>служниця</i> 22:56-57	<i>воротарка-служниця</i> 18:17
<i>інша</i> 26:71-72	<i>служниця знову</i> 14:69-70а	<i>гругий... чоловік</i> 22:58	<i>сказали</i> 18:25
<i>присутні</i> 26:73	<i>приявні</i> 14:70б-71	<i>інший</i> 22:59-60	<i>родич раба Малха</i> 18:26-27

1. Служниця — Мт. 26:69-70, Мр. 14:66-68, Лк. 22:56-57, Ів. 18:17.
2. Та сама служниця вдруге — Мр. 14:69-70а.
3. Інша служниця — Мт. 26:71-72.
4. Присутні — Мт. 26:73, Мр. 14:70б-71, Ів. 18:25, можливо включає Лк. 22:58, 59-60.
5. Родич раба Малха, слуга первосвященника — Ів. 18:26-27, можливо один з чоловіків у Лк. 22:58 або 22:59-60, але мало ймовірно.
6. Один з чоловіків — Лк. 22:58 або 22:59-60.

Можливо, Ісус Христос двічі сказав пророцтво про триразове відречення Петра, тому відречень було шість. Можливо, слова «тричі відречешся» треба розуміти «щонайменше тричі», оскільки будь-яке число, більше трьох, включає в себе три.

Лицеміри

Запитання: Чому в християнстві так багато лицемірів?

Відповідь: На це запитання можна відповідати по-різному. Ісус Христос сказав: «Не судіть, щоб і вас не судили; бо яким судом судити будете, таким же осудять і вас, і якою мірою будете міряти, такою відміряють вам» (Мт. 7:1-2). Тут Господь має на увазі, що коли ми судимо інших людей (даємо оцінку їхнім діям), то даємо підстави Богу строгіше судити нас. Оцінюючи праведність інших, ми тим самим показуємо Богу, що добре знаємо, як правильно чинити, але проходить небагато часу і ми самі не робимо як треба. Тому не варто дуже перейматися тим, наскільки щирі інші християни — краще пильнувати своє серце і свої вчинки перед Богом. Апостол Павло написав: «Ти хто такий, що судиш чужого раба? Він для пана свого стоїть або падає; але він устоїть⁵³, бо має Бог силу поставити його» (Рим. 14:4).

⁵³ У грецькому тексті вжито *стоїть* — дієслово *стояти* у теперішньому часі.

Крім того, набагато корисніше думати про безмежно велику милість Божу до грішників, які, навіть отримавши спасіння, продовжують час від часу грішити.

Глупота премудрих

Запитання: Чому Євангеліє для невіруючих є глупотою?

Відповідь: «Бо ж слово про хреста тим, що гинуть, то глупота, а для нас, що спасаємось, Сила Божа! Бо написано: Я погублю мудрість премудрих, а розум розумних відкину! Де мудрий? Де книжник? Де дослідувач віку цього? Хіба Бог мудрість світу цього не змінив на глупоту? Через те ж, що світ мудрістю не зрозумів Бога в мудрості Божій, то Богові вгодно було спасти віруючих через дурість проповіді. Бо й юдеї жадають ознак, і греки пошукують мудрости, а ми проповідуємо Христа розп'ятого, для юдеїв згіршення, а для греків безумство, а для самих покликаних юдеїв та греків Христа, Божу силу та Божую мудрість! Бо Боже й немудре розумніше воно від людей, а Боже немічне сильніше воно від людей!» (1 Кор. 1:18-25).

Бог багато разів у Своєму Слові закликає шукати мудрість і навчає про її цінність — Пс. 36:30, Прип. 2:6, 3:13, 4:5. Йова 38:36 навчає про те, що Бог дає людині розум і мудрість. Проте багато людей у світі відмовилися прийти до правдивого пізнання Бога і тому «... пізнавши Бога, не прославляли Його, як Бога, і не дякували, але зникчемніли своїми думками, і запаморочилось нерозумне їхнє серце. Називаючи себе мудрими, вони потуманіли...» (Рим. 1:21, 22). Невіруючі люди часто вірять у всіляке безглуздя — теорію Великого вибуху, еволюцію, існування третьої статі. Серед невіруючих людей є розумні фізики, хіміки, біологи, але їхня невіра спричиняє запаморочення їхнього розуму, який нездатний вірити у найпростіші речі.

Бог спеціально зробив Євангеліє таким, щоб в очах невіруючих вона була безумством. Бог, всемогутній Творець Усесвіту, народився від простої єврейської дівчини, що не знала мужа. Ісус Христос народився не в палаці, а в хліві між худобою, і не в Римі (столиці імперії) чи Єрусалимі (духовному центрі Ізраїля), а у провінційному Вифлеємі. Він прожив бездоганне праведне життя, але добровільно пішов на смерть заради всіх людей на світі. Для спасіння людині не потрібно виконувати добрі діла чи дотримуватися традицій або бути членом релігійної організації — усе, що потрібно — вірою прийняти Ісуса Христа як свого Спасителя. Така біблійна формула спасіння викликає нерозуміння або обурення в багатьох релігійних людей. У деяких вона викликає зневагу і сміх. Тому розум людини не є найкращим інструментом пізнання правди, особливо, якщо мова йде про пізнання Бога і духовного світу. Людина не може пізнавати Бога, якщо вона закриває своє серце від дії Його Святого Духа.

Євангеліє апостола Павла було спокусою для євреїв, бо спасіння пропонувалося також поганам, і безумством для поган, бо це не вписувалося в їхній раціональний світогляд.

Біблія на підлозі та мінералка в церкві

Запитання: Чи можна Біблію класти на підлогу? Чи можна мінеральну воду продавати в домі молитви?

Відповідь: Я народився, виріс і живу в Галичині, де більшість людей досить релігійні. Майже в кожному домі є Біблія. Проте шанування Слова Божого доволі своєрідне — вона завжди стоїть на почесному місці, з неї здмухують порох, але читають украй рідко. Справжнє шанування Слова Божого полягає в тому, що ми не лише читаємо його, а й досліджуємо, розмірковуємо, запам'ятовуємо текст, а в житті намагаємося втілити біблійні цінності і принципи. Я не думаю, що ми повинні якимось особливо шанувати Біблію як поліграфічний виріб (тримати її лише в особливому місці), але ми повинні глибоко шанувати написане в ній. Таким чином наше ставлення до Бога має проявлятися не у ставленні до книги, а в ставленні до інформації, яку нам дав Бог через Книгу.

Ми не повинні ставитися до будівель, де відбуваються служіння, по-особливому. Слово Боже не навчає нас, що будівлі, де проводять християнські богослужіння, освячуються чи набувають містичних властивостей. Ісус Христос вигнав продавців з храму, бо вони поставили на товар непомірні ціни і тому перетворили справу жертвування Богу на бізнес. (Ів. 2:13-16). Крім того, сучасний християнський «дім молитви» чи храм у жодному сенсі не є єрусалимським храмом. Тому мінералку «в церкві» продавати можна.

Україна в Біблії

Запитання: Де в Біблії написано про Україну?

Відповідь: У трьох місцях Нового Завіту. У Діях 2:9 читаємо про юдейську діаспору з Понту (так греки називали Причорномор'я), у Діях 18:1 про Акилу, юдея, родом з Понту. У Кол. 3:10-11 читаємо, що у Христі нема «ні варвара, ні скіфа». Скіфи — іранські племена, що проживали на території південної України у VII-III століттях до н.е. Скіфами і сарматами часто називали українських козаків, проте науці точно невідомо, чи українці є нащадками скіфів.

Особливості протестантизму

Запитання: Які особливості має протестантизм?

Відповідь: Протестантизм, на мій погляд, особливий кількома ознаками.

Різноманіття. Протестантизм вміщає в себе різні церкви за формою і вченням. За формою богослужіння, наприклад, протестанти коливаються від консервативної строгої літургії до святкового шоу з піснями, оплесками і танцями. Сотеріологія, тобто вчення про спасіння, також дещо відрізняється: одні семінарії і церкви навчають про вічну безпеку, інші — про втрату спасіння, одні — про безумовний вибір, інші — про призначення на основі

передбачення, одні — про діла, які слідуєть за вірою, інші — про віру без діл, одні наголошують на суверенності Бога, інші — на виборі людини. Ставлення протестантів до «традиційних» конфесій, тобто римокатолицизму і православ'я теж різне — від повного несприйняття до щирого братання.

Раціоналізм. Попри своє різноманіття, протестантизм у цілому світоглядно раціоналістичний, тобто основним інструментом вважається розум, а почуття — другорядним. Часто головні вчення віри зводяться до богословських формул $A+B=C$, і ці вчення немов повністю і вичерпно описують певну духовну тему. Часто протестанти роблять наголос на можливостях пізнання Бога, тимчасом як католики і православні на неможливості.

Індивідуалізм. У служінні та особистому житті панує сильний світоглядний та практичний індивідуалізм, який проявляється у ставленні протестантів до Бога, людей, церкви, часу, ресурсів і т. д. Це передусім пов'язано з тим, що історично протестантизм виник і формувався у західному світі — Північній Європі та Північній Америці. Протестанти часто роблять великий наголос на особистому виборі та особистій відповідальності, тоді як Біблія говорить і про Ізраїль, і помісні церкви в цілому, про взаємну підзвітність членів громади, про колектив та стосунки в ньому.

Богословський словник

Агностицизм	Світоглядна концепція, згідно з якою знання основних істин неможливе взагалі
Абсолютна необхідність	Істини, незалежні від обітниць Бога. Наприклад, арифметичні правила.
Акомодація	Пояснення природи і характеру Бога через риси людини
Алілуя	<i>Галелуя</i> , єврейське слово, що перекладається на українську «прославляйте Ягве»
Амілеанізм	Есхатологічний погляд, згідно з яким Тисячолітнє Царство буквально не настане
Амінь	<i>Амен</i> , єврейське слово, що перекладається на українську «саме так», «нехай буде так»
Анігіляція	Світоглядна позиція, згідно з якою душі нечестивих будуть знищені і не існуватимуть у вічності
Антиномізм	Вчення, згідно з яким, віра в Ісуса Христа звільняє від будь-яких моральних зобов'язань. Поверхове розуміння вічної безпеки зводить її до антиномізму
Апокрифи	Книги Старого і Нового Завітів, які у протестантській традиції вважаються неканонічними, у католицькій — второканонічними, у православній — канонічними.
Апологетика	Захист християнського віровчення, як правило, раціональним шляхом
Апропріація	Термін, що стосується вчення про Трійцю; означає, що хоча всі три Особи Трійці активні у Своїх зовнішніх діях, правильніше вважати, що кожна з дій належить певній Особі. Наприклад, Отець — Автор задуму про спасіння людства, Син — Виконавець спасіння, Дух Святий — надихає і дає силу християнину на благочестиве життя і служіння
Аріанство	Велика рання христологічна ересь; учення про те, що Ісус Христос — перше і найважливіше творіння Бога Отця
Благодать	Духовне чи матеріальне добро, яке Бог дає людині безкоштовно, без діл чи заслуг
Відродження	Народження згори, від Духа — важливий аспект спасіння людини, який полягає у надприродній дії Духа Святого на ество людини, наслідком якої є можливість для людини мати стосунки з Богом та

	жити духовним життям
Вічна безпека християнина	Християнське вчення, відповідно до якого християнин за жодних обставин не може потрапити в місце вічного прокляття
Вічна смерть	Остаточне і повне відділення грішника від Бога в місці прокляття
Втілення	Факт набуття безмежним Богом Творцем обмеженого людського тіла в Особі Ісуса Христа
Вульгата	Латинський переклад Біблії, здійснений під керівництвом Ієроніма; офіційна Біблія римо-католицизму
Галлінаризм	Учення деяких католицьких богословів ХІХ століття про те, що собор єпископів має вищу владу і авторитет, ніж папа римський
Герменевтика	Загальні принципи тлумачення тексту, що включають у себе екзегетику
Гностицизм	Рух у християнстві II-III століть, що робив великий наголос на різницю між духовним і матеріальним світами; послідовники цього руху поділяли всіх людей на три категорії — тілесні (невіруючі), душевні (віруючі), духовні (віруючі, що пережили особливий містичний досвід отримання таємничих знань)
Гомоусія	Фундаментальне християнське вчення про єдиносущість Сина Отцеві; протистояло вченню <i>гомюсії</i> (<i>гомюсії</i>), подібносущості, яке відстоювало аріанство
Гуманізм	Світське вчення, відповідно до якого найвищою цінністю є людина та її інтереси. Межує з атеїзмом
Дві природи	Фундаментальне християнське вчення про дві природи в одній Особі Ісуса Христа — божественну і людську
Деїзм	Філософсько-ідейна концепція про те, що Бог після створення світу не підтримує його існування, а світ існує і розвивається самостійно внаслідок дії законів, закладених Богом на початку його існування; має значний вплив на християнство
День Господній	Біблійний вислів щодо подій у майбутньому. У деяких випадках вживається щодо періоду Великої Скорботи, в інших — щодо Другого Приходу Христа
Диспенсационалізм	Протестантське богослів'я Північної Америки, яке робить великий наголос на буквальну герменевтику, розрізнення Ізраїля і Церкви, майбутнє Ізраїля
Докетизм	Рання христологічна ересь; учення про те, що Ісус Христос був Богом, який мав вигляд людини, але

	не був людиною
Зарахування праведності	Головний аспект спасіння людини, який полягає у зарахуванні грішнику праведності Христа
Законництво	Великий наголос на зовнішніх і формальних елементах або спроба утримувати себе чи церкву від гріха шляхом штучних обмежень
Еволюціонізм	Світоглядна позиція (теорія), згідно з якою матеріальний світ виник у результаті виключно природних законів, а різноманіття видів у процесі повільного природного відбору. Відповідно до еволюційної теорії мавпа і людина мали спільного предка
Евтаназія	Штучне переривання життя дорослої людини у зв'язку з її невиліковною хворобою, що спричиняє довгу та важку смерть. З точки зору християнства є. прирівнюється до вбивства.
Екзегетика	Наука про тлумачення тексту, тісно пов'язана з герменевтикою
Екземпляризм	Поверхове розуміння місії Христа, що зводить її до того, що Ісус Христос був лише вчителем і прикладом для наслідування
Есхатологія	Християнське вчення про останні (майбутні) події
Євангельський	<ol style="list-style-type: none"> 1. той, що має відношення до реформаторського руху 1517-1529 рр., синонім — протестантський; 2. рух у християнстві, основним ученням якого є оправдання через віру без діл, на противагу вченню католицизму і православ'ю про спасіння через діла; 3. рух у Північній Америці, що займає середні позиції між фундаменталізмом і ліберальним християнством 4. у країнах пострадянського простору той, що стосується баптизму, п'ятдесятництва або харизматичного руху 5. у країнах пострадянського простору такий, який стосується баптизму в сенсі богослів'я, але відрізняється від нього формою
Євхаристія	Слово, яким східне християнство описує таїнство вечері Господньої, спомину смерті або святого причастя
Єресь	Неправильне вчення, що протистоїть ортодоксії; наприклад, спасіння ділами або заперечення божественності Христа
Інфралапсаріанство	Сотеріологічне вчення, відповідно до якого Боже рішення вибрати одних на спасіння, а інших на осудження є відповіддю на гріхопадіння людини
Іпостасний союз	Об'єднання двох природ (божественної і людської)

	в одній Особі Ісуса Христа
Історичний Ісус	Термін, який використовує ліберальне європейське християнство для протиставлення його тому Ісусу, образ якого сформований ранньою християнською Церквою
Кальвінізм	Християнське вчення, яке робить великий наголос на зіпсованості людини та безумовному виборі Бога щодо спасіння людини
Катехизис	Популярний підручник з основ християнського вчення
Католицизм	Одна з трьох історичних течій у християнстві, поряд з протестантизмом та православ'ям; найбільше послідовників в Італії, Франції та Польщі
Кенотицизм	Христологічне вчення про те, що Ісус Христос при втіленні тимчасово відмовився від частини Своїх божественних атрибутів, опустошив Себе
Койнонія	Спільнота, спільність, спілкування
Континуаціонізм	Учення частини протестантських богословів про те, що всі дари Духа Святого присутні тепер, зокрема й апостольство, пророцтва, мови, зцілення. Найвідоміші представники — Джон Пайпер, Дон Карсон, Вейн Грудем
Креаціонізм	Світоглядна позиція, згідно з якою матеріальний світ існує в результаті Розумного Задуму
Ліберальне християнство	Рух у європейському протестантизмі XIX століття, який піддав сумніву основи християнського віровчення; виник унаслідок змішання філософії та богослів'я
Лімб	Місце, в якому, відповідно до римо-католицького вчення, перебувають душі нехрещених немовлят. Учення про лімб скасоване Ватиканом у 2007 році.
Літургія	Набір елементів християнського богослужіння та їх порядок
Лоно Авраама	Місце блаженства, в якому перебували душі праведників в епоху Старого Завіту.
Мідтрибуляціонізм	Есхатологічний погляд, згідно з яким друге пришестя Христа відбудеться в середині Великої скорботи, тобто Церква буде присутня на землі першу половину Скорботи
Можливе знання	Знання Бога про дійсні події, які виникли в результаті декретів Бога
Молитва	Спілкування з Богом, яке, як правило, включає прославлення, сповідь, прохання, подяку
Наддуховність	Пошуки християнином благочестя небіблійним шляхом; зміщення акцентів у християнстві;

	<p>проявляється в надто сильній увазі до другорядних речей — одягу, косметики, музики, телебачення, інколи надмірно підкреслює Божу суверенність та гріховність людини; поняття близьке до самоправедності, тобто проголошенні себе праведним на основі власних критеріїв</p>
Необхідна істина	<p>Істина, не пов'язана прямо з декретами Бога. Наприклад, закони логіки чи математики.</p>
Неоортодоксія	<p>Сукупність поглядів Карла Барта та його послідовників; зокрема, віра в те, що Біблія стає Словом Божим у процесі особистого досвіду християнина; серединна позиція між фундаментальним християнством та європейським лібералізмом</p>
Нігілізм	<p>Заперечення традицій, моралі і влади, філософський скептицизм щодо істини і моралі</p>
Оправдання через віру	<p>Найважливіша фундаментальна істина християнства; особливо велику роль зіграла в часи ранньої реформації (XVI ст.); протистоїть ученню про спасіння ділами</p>
Ортодоксальність	<p>Правильність віровчення в широкому розумінні; допускає певне незначне різноманіття бачення; протистоїть ересі</p>
Пантеїзм	<p>Світоглядна позиція, згідно з якою всесвіт і Бог тотожні. «Бог — у всьому, і все — Бог»</p>
Парусія	<p>Пришестя, як правило вживається в значення другого приходу Христа</p>
Пацифізм	<p>Світоглядна позиція, згідно з якою будь-яка війна неприпустима та невинуватана</p>
Пелагіанство	<p>Богословська система, згідно з якою людина добра за своєю природою і може робити добрі діла без ініціативи Бога. Названа на честь Пелагія (360-420)</p>
Первородний гріх	<p>Концепція, згідно з якою гріх Адама мав наслідок і на природу його нащадків, і зумовив юридичну відповідальність кожної людини за цей гріх перед Богом</p>
Перфекціонізм	<p>Намагання досягнути найкращих результатів у будь-якій справі</p>
Підхоплення	<p>Захоплення, віра в те, що Вселенська Церква буде підхоплена Ісусом Христом із цього світу, щоб назавжди перебувати з Ним</p>
Пієтизм	<p>Рух у християнстві в XVII ст., що наголошував на важливості особистої святості християнина</p>
Пневматологія	<p>Християнське вчення про Духа Святого</p>
Подвійне авторство Святого Писання	<p>Бібліологічна концепція, згідно з якою автором кожного слова в Святому Писанні є і Бог, і людина. Бог забезпечував повну непомильність тексту,</p>

	проте тексти, написані різними мужами є різними у зв'язку з різними темпераментами, досвідами, освіченістю авторів.
Постмодернізм	Загальна культурна тенденція, виражена найбільше у Північній Америці та Європі; заперечення існування однієї однозначної істини; має значний вплив на християнство
Посттрибуляціонізм	Есхатологічний погляд, згідно з яким друге пришестя Христа відбудеться після Великої скорботи, тобто Церква ввійде у Велику скорботу
Православ'я	Одна з трьох історичних течій у християнстві, поряд з католицизмом та протестантизмом; найбільше послідовників у східній Європі та Росії
Премілеанізм	Есхатологічний погляд, згідно з яким приход Христа відбудеться до періоду буквального Тисячолітнього Царства
Претрибуляціонізм	Есхатологічний погляд, згідно з яким друге пришестя Христа і підхоплення Церкви відбудеться перед Великою скорботою
Проблема Q	Так звана синоптична проблема; намагання пояснити, яким чином синоптичні Євангелія дуже близькі за змістом; Quelle (нім. джерело) — текст, з якого нібито було переписано два або три синоптичних Євангелія
Протестантизм	Одна з трьох історичних течій у християнстві, поряд з католицизмом та православ'ям; найбільше послідовників у Північній Америці та деяких країнах Європи
Семіти	Група народів, що включає вавилонян, асирійців, арамеїв, хананеян і фінікійців, але останнім часом вживається лише щодо євреїв
Септуагінта	Грецький переклад Старого Завіту (включаючи неканонічні книги), зазвичай позначається LXX; згідно з переданнями його здійснили 70 (або 72) учених євреїв у III ст. до н.е.
Середнє знання	Знання Бога про ймовірні, гіпотетичні події та їх наслідки. Включають умови «якби», «якщо». Наприклад, 1 Сам. 23:7-13, Мт. 11:20-24.
Символ Віри	Основні вчення християнської віри
Сон душі	Вчення, згідно з яким праведник після фізичної смерті перебуває у несвідомому стані
Сотеріологія	Християнське вчення про спасіння людини
Спасіння	Втеча, уникнення, ухилення, порятунок. Вживається у фізичному та духовному значенні
Суперсесіонізм	Учення, згідно з яким церква назавжди цілком замінила Ізраїль, а буквальний Ізраїль (фізичні нащадки Якова) не має майбутнього

Супралапсаріанство	Сотеріологічне вчення, відповідно до якого Божою постановою про вибрання була до гріхопадіння людства, а само гріхопадіння є засобом для реалізації цієї постанови
Схизма	Розкол; як правило вживається в контексті розколу між католицизмом і православ'ям у 1054 р.; інколи в значенні миттєвий розкол (розділення) між Богом Отцем і Богом Сином через те, що Бог Син узяв на себе гріхи всього світу
Трійця	Слово, яке пояснює сутність Бога як єдиного за природою та існуючого в трьох Іпостасях
Теорія розриву	Gap theory, вчення, згідно з яким між Бут. 1:1 і 1:2 був розрив, тривалий часовий інтервал, під час якого відбулося падіння Люцифера
Ультрамонтанізм	Учення деяких католицьких богословів XIX століття про те, що папа римський має вищу владу й авторитет, ніж собор єпископів
Умовна необхідність	Істина, пов'язана з Божими обітницями. Наприклад, земля обітована має належати нащадкам Авраама.
Універсалізм	Ідейно-філософська концепція про те, що всі люди, незалежно від віри й діл отримують спасіння
Фемінізм	Значний культурний рух, що полягає в намаганні жінок відстояти права, рівні правам чоловіка; за своїм духом антибіблійний та антихристиянський
Фундаменталізм	1. позиція консервативного протестантизму, що робить великий наголос на богонатхненості, точності та непомильності Біблії 2. рух у північноамериканському протестантизмі, реакція на європейське ліберальне християнство, що проникло у Північну Америку; відстоювання фундаментальних (у першому значенні) християнських істин
Хамартіологія	Християнське вчення про гріх (його природу та наслідки)
Харизматичний рух	Явище в сучасному протестантизмі (з 1960-их рр.), яке полягає у великому наголосі на дарах, присутності і відчутті Духа Святого; наголос на дарі говоріння іншими мовами, зціленні та фінансовому процвітанні
Христологія	Християнське вчення про Особу, природу та діла Христа
Хула на Духа Святого	Гріх, який, згідно з ученням Ісуса Христа, не прощається
Цесаціонізм	Учення деяких протестантських богословів, що деякі дари Духа Святого існували лише в часи Христа та апостолів (апостольство, пророцтва,

	мови, зцілення), а інші існують постійно. Найвідоміші представники — Джон МакАртур, Чарльз Райрі, Генрі Кларенс Тіссен, Тод Кеннеді
--	---

Головні теми Біблії

<i>КАТЕГОРІЯ</i>	<i>ОСНОВНІ ТЕКСТИ</i>	<i>ТЕМИ</i>
Загальне одкровення	Пс. 18:1-6, Рим. 1:18-21	Природа свідчить про Творця
	Дії 14:17, Мт. 5:45	Божа турбота про всіх людей
	Дії 17:26-28	Бог доступний для пізнання
Природа і характер Бога	Лев. 11:44, Іс. Нав. 24:19, Пс. 21:4, 72:22, 99:5, Іс. 5:16, 12:6, 40:25, Єз. 39:7, Ос. 11:9, Авк. 1:12, 3:3	Бог святий
	Вих. 9:27, 2 Хр. 12:6, Неєм. 9:33, Пс. 87:15, 116:5, 145:17, Єр. 11:20	Бог справедливий
	1 Ів. 4:8-16, Єр. 31:3, Ів. 3:16, Рим. 5:8, 8:38-39, 2 Кор. 13:11,	Бог є любов
	1 Ів. 1:7	Бог є світло
	Пс. 89:2, Іс. 40:28, Бут. 21:33, Повт. Зак. 33:27, 1 Тим. 1:17	Бог вічний
	Бут. 1:1, 2 Цар. 19:15, Неєм. 9:6, Йова 38:4, Пс. 32:6, Євр. 1:1-2, Еф. 3:9, Од. 4:11	Бог — Творець
	Мал. 3:6, Як. 1:17, Пс. 32:11, Євр. 6:17	Бог незмінний
	2 Пт. 3:8, Йова 10:5, Пс. 89:4	Бог поза часом
	Ів. 4:24, 2 Кор. 3:17	Бог є дух
	1 Цар. 8:39, Пс. 138:1-16, Єр. 16:17, Прип. 15:3, Лк. 16:15	Бог всезнаючий
	Пс. 138:7-12, Єр. 23:23-24, Ам. 9:2-4, 6, Дії 17:24-28	Бог всюдиприсутній
	Бут. 17:1, 1 Сам. 14:6, 2 Хр. 20:6, Єр. 32:17, Мр. 10:27	Бог всемогутній
	Пс. 103:24, Рим. 11:33-34, Юди 1:25	Бог премудрий
	Вих. 34:6, Єр. 3:12, Пл. Єр. 3:21-23, Еф. 2:4,	Бог милосердний
	Чис. 23:19, Іс. Нав. 21:43-45, Іс. 47:7, 2 Тим. 2:13	Бог вірний
	Єз. 38:18, 39:25, 2 Цар. 19:31, 2 Хр. 28:11, Пс. 68:10, Іс. 9:6, 37:32, Дан. 9:16	Бог ревний
	Бут. 18:25, Пс. 49:4, 6, Іс. 2:4, Євр. 12:23, 1 Пт. 1:17, Ів. 5:22, Од. 20:11-13	Бог — Суддя
	Пс. 19:2, Іс. 6:3, 1 Кор. 6:20, 10:31, Ів. 13:31, 2 Сол. 1:10, Прип. 16:4, Рим. 11:36, 1 Кор. 15:28	Божа слава — головна ціль у Всесвіті
	Ів. 1:18, 1 Ів. 4:12, Вих. 33:20	Бога ніколи ніхто не бачив

Біблія, Слово Боже	2 Тим. 3:16	Писання натхнене Богом
	2 Пт. 1:21	Автори Писання були керовані Духом Святим
	1 Тим. 5:18, 2 Пт. 3:16	Новий Завіт названо Писанням
	Пс. 118	Атрибути Слова Божого
	Іс. Нав. 1:8	Необхідне кожній людині
	Мт. 5:17-18	Кожна рисочка важлива
Ісус Христос	Ів. 1:1-3	Передвічне існування
	Мт. 1:23, Лк. 1:35	Народження від діви
	1 Тим. 3:16	«Бог у тілі явився»
	Кол. 2:9	Уся повнота Божества
	Флп. 2:5-9	Умалення Христа
	Ів. 10:30	Рівність Богові-Отцеві
	Лк. 24:6, Дії 1:9-11	Воскресіння та вознесіння
Людина	Бут. 1:26-27	Створення людини
	1 Сол. 5:23, Євр. 4:12, Як. 2:26	Дух, душа, тіло
Гріх	1 Ів. 3:4	Беззаконня
	1 Ів. 5:17	Усяка неправедність (неправда - <i>Огієнко</i>)
	Рим. 14:23	Усе, що не з віри
	Як. 4:17	Знати, як чинити добро і не чинити
	Прип. 24:9	Замір глупоти
	Рим. 3:10-21	Усі люди згрішили
	Рим. 5:12	Зв'язок гріха Адама з гріховним станом людства
	Іс. 64:6	«Праведність наша немов поплямована місячним одіж»
	1 Цар. 8:46, 2 Хр. 6:36	«...немає людини, щоб вона не згрішила...»
	Екл. 7:20	«Немає людини праведної на землі, що робила б добро й не грішила»
	Євр. 9:26	Ісус знищив гріх
	Екл. 8:11-12, Од. 22:11, Прип. 16:4, Рим. 2:5, 1 Сол. 2:16	Бог не карає грішника одразу
	Єз. 18	Син не відповідає за батька
Спасіння	Еф. 2:8-9, 2 Тим. 2:9, Титу 3:5	Без діл
	Ів. 3:15, 16, 18, 36, 5:24, 6:35, 40, 47, 7:38, 8:24, 11:25-26, Дії 8:37, 10:43, Рим. 1:16, 3:22, 4:5, 24, 9:33, 10:4, 10, 1 Сол. 4:14, 1 Пт. 2:6, 1 Ів. 5:1, 11-13	Через віру

Дух Святий	Ів. 7:37-38, 14:16-17, Лк. 11:13, Дії 1:8	Ісус навчає про Духа Святого
	Ів. 20:22	Ісус дає Духа
	1 Кор. 2:10-11	Досліджує глибини і все знає
	Дії 5:3-4	Особа
	Мт. 12:31	Богозневага Духа Святого
	Йова 33:4	Творець
	Рим. 8:1, 1 Кор. 6:9	Живе у віруючих
	Еф. 1:13, 4:30	Запечатує віруючого
	1 Кор. 12:13	Хрещення в момент увірування
	1 Кор. 12:7-11, Рим. 12:4-8, Еф. 4:11-12, 1 Пт. 4:10-11	Дари Духа на служіння
	1 Тим. 4:14, 2 Тим. 1:6	Дари Духа впродовж життя
Новий Завіт	2 Кор. 3:6, Євр. 8:8, Єр. 31:31, Єз. 26:26, Іс. 55:3	Новий Завіт
Сатана, демони	Єз. 28:11-19	Створення і падіння Сатани
	Іс. 14:12-17	Повстання проти Бога
	Мт. 25:41, Од. 20:10	Вічний вогонь для Сатани і демонів
	2 Кор. 4:4	Сатана засліплює розум невіруючих
Церква	Еф. 1:22-23	Тіло Христове
	Дії 2:42-47	Елементи богослужіння (літургії)
	1 Тим. 3:1-13, Титу 1:7-9	Вимоги до пресвітера
	Мт. 18:15-20	Дисципліна в церкві
Любов	Ів. 3:16, Рим. 5:5, 8, 8:35-39, 2 Кор. 2:14, Еф. 2:4, 3:19, 1 Ів. 3:1, 4:8-10, 16	Божа любов
	Ів. 13:34-35, 1 Пт. 4:8, Лк. 11:42, Рим. 12:9-10, 13:10, 14:15, 1 Кор. 16:14, 2 Кор. 6:6, Гал. 5:13, Еф. 1:15, 4:2, 15, Флп. 1:9, 2:2, Кол. 1:4, 8, 3:14, 1 Сол. 3:6, 12, 1 Тим. 1:5, 1 Тим. 6:11, 2 Тим. 1:7, 2:22, 3:10, Флм. 1:5, Євр. 10:24, 1 Пт. 1:22, 4:8, 2 Пт. 1:7, Юди 1:2, 21, Од. 2:19	Любов до всіх святих (віруючих)
	Гал. 5:22-23	Плід Духа
	Еф. 5:25, Кол. 3:19, Титу 2:4, 1 Кор. 7:3	Стосунки у шлюбі
	1 Кор. 13	«Гімн любові»

	Прип. 5:15-18, Пісня П.	Інтимні стосунки
Духовний ріст	1 Кор. 3:1-5	«немовлята у Христі»
	Євр. 5:12	Духовний ріст і молоко
	1 Пт. 2:2	Духовне молоко на спасіння
	1 Сол. 4:1	Ріст
	Як. 3:2	Муж досконалий
Шукати Бога	Пс. 13:2, 53:2, 21:27, 39:17, 69:15, 68:7, 33, 23:3-6, Пл. Єр. 3:25, Євр. 11:6	
Молитва	Мт. 6:9-13, Лк. 11:2-4	«Отче наш»
	Мт. 7:7, Лк. 11:9	«Просіть — і буде дано Вам»
	Ів. 15:7	«...просіть, чого хочете, і станеться вам»
	Ів. 16:23-24	«Просіть і отримаєте, щоб повна була ваша радість»
	Ів. 14:13-14,	В ім'я Ісуса Христа
	Рим. 8:28, 1 Кор. 14:15, Юди 1:20	В Дусі
	Як. 5:17	Молитва Іллі
	Пс. 18, 55, 62, 87, 103, 144	Псалми-молитви
	Дан. 9:4-19	Молитва-сповідь Даниїла
Мудрість та розум	Йова 12:13,	Божі мудрість та розум
	Йова 28:28, Прип. 9:10	Страх Господній
	Пс. 37:30, 49:3, Прип. 2:11, 3:13, 21, 5:1, 7:4, 10:13, 31, 11:2, 13:10, 14:8, 28, 16:22, 17:24, 23:23, 24:14	У житті праведника
	Прип. 8:1, 5	Мудрість доступна всім
	Прип. 3:5-7, 28:26	Розум — не підстава для надії
	Лк. 1:3, 8, Дії 11:4, Дії 18:23, 1 Кор. 14:33, 15:23, Титу 1:5	Порядок
Жінка	Прип. 18:22, 31:10-31, 1 Пт. 3:1-6	Благочестива жінка
	Прип. 19:13, 21:9, 19, 25:24, 27:15, 11:22	Неблагочестива жінка
	1 Тим. 2:6-15	Заборона навчати
Виховання дітей	Пр. 13:24, 22:15, 23:13-14, 29:15	Фізичне покарання за непослух
Суди Божі	1 Кор. 3:10-15, 2 Кор. 5:10	Судилище Христове берега — над спасеними для нагороди
	Мт. 25:31-46	Суд над козлами і овечками — над поганями

		періоду Великої скорботи
	Од. 20:11-15	Суд великого білого престолу — над неспасеними
Державна влада	Пс. 145:17, Лк. 12:5, Мт. 28:18, Ів. 10:18, 1 Тим. 6:16, 1 Пт. 5:11, Юди 1:25,	Уся влада належить Богу
	Лк. 4:6	Саната обманює
	Дан. 7:6, Лк. 22:53, Од. 6:8, 9:10	Влада безбожних
	Рим. 13:1-7	Концепція влади
	1 Тим. 2:1-2	Молитва за владу
	Екл. 8:2-4, 10:20, Прип. 24:21	Повага до царя
	1 Пт. 2:13-17, Юди 1:8	Осуд бунту
	Дан. 5:18-19, Іс. 44:28, Ів. 19:10-11	Бог ставить царів
	Лк. 3:12-14, Мт. 22:17-21, 17:24-27	Сплата податків
	Пс. 2:1	Політика — марнота
	Кол. 3:1-4	Небесне громадянство
	Дії 21:39, 22:25, 25:8-12, 26:32, 27:24, 28:19	Павло використовує римське громадянство
	Дії 19:38, 1 Кор. 6:1-4	Державні суди
	Прип. 8:15, 16:12, 20:8, 26, 28, 22:29, 25:2-5, 29:4, 31:4	Ознаки сильної держави

Римські імператори та правителі Юдеї

Деякі імператори Риму

Октавіан Август
(27 до н.е. — 14 н.е.)
Тиберій Клавдій (14-37)
Калігула (37-41)
Клавдій (41-54)
Нерон (54-68)
Гальба (68-69)
Отон (69)
Вітеллій (69)
Тит Флавій Веспасіан (69-79)
Тит (79-81)
Доміціан (81-96)
Марк Кокцій Нерва (96-98)
Траян (97-117)
Адріан (117-138)
Антонін Пій (138-161)
Луцій Вер (161-168)
Марк Аврелій (161-168)
Коммод (180-192)
Песценій Нігер (193-194)
Клодій Альбін (196-197)
Сиптимій Север (193-211)
Олександр Север (222-235)
Максимін Фракієць (235-238)
Філіпп Араб (244-249)
Децій Траян (249-251)
Валеріан I (253-260)

Римські управителі Юдеї

Копоній, легат у Сирії (6-66)
Марк Амбівій (6-9)
Анній Руф (12-15)
Валерій Грат (15-26)
Понтій Пилат (26-36)
Марцелл/Марулл (36-41)
Ірод Агріппа I (41-44)
Куспій Фад (44-46)
Тиберій Юлій Александер (46-48)
Вентидій Куман (48-52)
Антоній Фелікс (52-60)
Порцій Фест (60-62)
Луцій Альбін (62-64)
Гессій Флор (64-66)
66-70 — юдейське повстання
70 — зруйнування єрусалимського храму римлянами

Іроди в Новому Завіті

Ірод Великий, цар Юдейський (37-4 до н.е.) — наказав винищити немовлят — Лк. 1:5, Мт. 2:1-17.

Ірод Філіпп I (4 до н.е. - 37 н.е.) — син Ірода Великого, одружився зі своєю племінницею Іродіадою — Мт. 14:3, Мр. 6:17.

Ірод Антипа (4 до н.е. — 39 н.е.) — син Ірода Великого, правитель Галілеї і Переї, убив Івана Хрестителя (Мр. 6:14-29); Ісус Христос назвав його лисицею (Лк. 13:31-33). Ісуса приводили до нього на суд (Лк. 23:7-12).

Ірод Архелай (4 до н.е. — 6 н.е.) — син Ірода Великого, правитель Юдеї, Самарії та Ідумеї (Мт. 2:22).

Ірод Філіпп II (4 до н.е. — 36 н.е.) — син Ірода Великого, четвертовласник Ітуреї та Трахонітської області, одружився із Саломією, дочкою Іродіади (Лк. 3:1, Мр. 6:14-29).

Ірод Агріппа I (37-44), онук Ірода Великого, син Ірода Арістовула, правитель Палестини. Убив апостола Якова (Дії 12:1-2), помістив у в'язницю апостола Петра (Дії 12:3-11).

Іродіада, дочка Ірода Арістовула, спочатку дружина свого дядька Ірода Філіппа I (Мт. 14:3), потім дружина свого іншого дядька Ірода Агріппи (Мр. 6:17).

Ірод Агріппа II, син Ірода Агріппи I, правитель Халкіса і північних територій (50-70), досліджував справу Павла (Дії 25:13-26:32).

Друзілла, дочка Ірода Агріппи I, дружина Фелікса (Дії 23:24, 24:22-27), прокуратора Юдеї.

Деякі єресі періоду ранньої християнської Церкви

<i>Назва</i>	<i>Вчення</i>
Назаряни	Визнавали лише Євангеліє від Матвія та послання апостола Павла. Наголошували на важливості виконання всього Закону Мойсея для християн-євреїв.
Евіоніти	Секта фарисейського характеру. Заперечували апостольство Павла, вимагали обряду обрізання для поган.
Еклесіати	Заперечували божественність Христа, Його народження від діви. Дотримувалися строгого аскетизму, святкували суботу.
Гностицизм	Фантастична космогонія (походження Всесвіту). Дуалізм. Матеріальний світ злий і створений «меншим богом». Ділили людей на «пневматиків» (духовних), «хіликів» (тілесних) та поган. Пневматиками називали тих, хто пережив містичний досвід отримання таємних знань.
Маркіон	Вважав, що Євангеліє зіпсовано Законом. Заснував власну церкву.
Монтан	Вважав себе останнім пророком і Параклетом (Утішителем). Наголос на близький кінець світу. Безшлюбність як велика чеснота, допустимим вважався лише один шлюб протягом життя, навіть якщо партнер помирав. Подорожував з двома жінками-пророкинями.
Динамічне монархіанство	Божественний Логос існував в Ісусі, як розум у людині.
Модалістичне монархіанство/патрипасіанство/савеліанство	Христос є Отцем, тому Отець страждав на хресті ⁵⁴ .
Аріанство	Ісус Христос — перше твориво Бога-Отця ⁵⁵ .
Несторіанство	Людина Ісус Христос не був Богом, а був носієм Бога, володарем Божества.
Євтихіани	У Христі божественна і людська природи об'єдналися й утворили третю природу.
Монофізити	У Христа була лише божественна природа ⁵⁶ .
Монофеліти	У Христа була лише одна воля ⁵⁷ .

⁵⁴ Культ, який сповідує таке вчення, існує і сьогодні в Україні та Росії.

⁵⁵ Культ Свідків Єгови, заснований Чарльзом Расселом, це видозмінене аріанство.

⁵⁶ Монофізитство є офіційним вченням Вірменської Апостольської Церкви.

⁵⁷ Хоча монофелітство традиційно вважають лжевченням, з цим можна і не погоджуватися. Монофелітами були патріархи Гонорій Римський, Сергій Константинопольський і Кір Олександрійський. Ісус Христос — це, безперечно, одна Особа, а елементами душі особи є розум, воля, емоції. Таким чином, на мій погляд, якщо Ісус є однією Особою, то в Нього один розум, одна воля і один емоційний центр.

Порівняльна хронологія з історії християнства

Роки	Західна Церква	Східна Церква
45-91		Написання апостолами Нового Завіту
54-68	Гоніння християнства за імператора Нерона	
70		Тит захопив Єрусалим і зруйнував храм
130		Єврейське повстання проти Риму під проводом Бар-Кохби (Сина Зорі)
III-V	Тертуліан, Климент, Амвросій, Лев, Ієронім, Августин Блаженний	Оріген, Юстин Мученик, Афанасій, Кирило, Григорій Богослов Назіанзин (кападокієць, святий), Василій Великий (кападокієць, святий), Григорій Нісський (брат Василя Великого, кападокієць), Іван Златоуст (святий)
285-305	Гоніння християнства при імператорі Діоклетіані	
313	Міланський едикт про віротерпимість	
324	Імперію розділено на Східну і Західну	
IV ст.		
325		1-ий Нікейський собор: єдиносутність Отця і Сина
330	Улфіл звіщає Євангелію готам	
350	Мартін Турський звіщає Євангеліє франкам	
381		1-ий Константинопольський собор: Нікейський символ віри про походження Святого Духа від Отця
397		Проголошено канон Нового Завіту в м. Карфаген
410	Вестготи пограбували Рим	
430	Святий Патрік звіщає Євангеліє в Ірландії	
431		Ефеський собор: дві природи в одній Особі Христа
451		Халкідонський собор: «незливо, незмінно, нероздільно, нерозлучно» з'єдналися у Христі дві природи — божественна і людська
570		Народився Мухамед у Мецці
553		2-й Константинопольський собор, осуд монофізитства
607	Папу римського названо намісником Ісуса Христа на землі	

680		3-ій Константинопольський собор, засудження монофелітства
711-1492	Мусульмани контролюють Піренейський півострів (Іспанію)	
725	Святий Боніфацій звіщає Євангеліє германцям	
727—843		Іконоборство у Візантійській імперії
732		Битва між франками-християнами та арабами-мусульманами; призупинення захоплення мусульманами Європи
787		Нікейський собор затвердив іконошанування
865		Кирило та Мефодій переклали Біблію на слов'янську мову
950	Християнство проповідується в Данії та Скандинавії	
957		Княгиня Ольга прийняла християнство
988		Хрещення Київської Русі за князя Володимира Великого
991		Хрещення Новгороду
1016	Перші індульгенції в Європі	
1045		Завершено будівництво храму Святої Софії в Києві
1051		Антоній заснував Києво-Печерську лавру
1054		Розкол між Східною і Західною Церквою: Константинополь і Рим взаємно прокляли один одного
1099-1291		Існування християнського королівства в Палестині
XII	Ансельм Кентерберійський написав христологічну працю «Чому Бог став людиною»; діяльність раціоналіста П'єра Абеляра, праця «Так і ні» про різні погляди отців Церкви на певні питання; містик Бернард Клервоський тлумачить Пісню пісень як книгу про стосунки Бога і Церкви	
1123		Початок монголо-татарської навали на Східну Європу
1147		Перша згадка про прикордонне селище Москву
1187		Мусульмани під проводом Салах ад-Діна відвоювали Єрусалим і Палестину, а 60 тисяч полонених християн відпустили на волю
1215	Введено сповідь перед священиком	

1347-51	Чума в Європі ⁵⁸	
1413	Ян Гус написав «Про церкву»	
1453		Турки захопили Константинополь ⁵⁹ . Кінець Візантії
1492	Христофор Колумб відкрив континент Америка	
1499		Поява письмової Геннадіївської Біблії ⁶⁰
1517	Мартін Лютер написав 95 тез. Початок реформації в Європі	
1522	Мартін Лютер переклав Новий Завіт на німецьку мову	
1525	Вільям Тиндаїль переклав Новий Завіт на англійську мову	
1529	Виникнення слова «протестант»	
1569	В Європі скасовано індульгенції	
1581		Іван Федоров видав Острозьку Біблію ⁶¹
1589		Митрополит Йов стає патріархом московським
1596		Виникнення Української Греко-Католицької (Уніатської) Церкви внаслідок Берестейської угоди
1609	Початок баптизму в Європі	
1611	Видано англійську Біблію короля Якова (King James Version)	
1663		Надруковано Московську Біблію ⁶² — першу друковану Біблію на Московщині
1721		Петро I заснував Святійший Синод — колегіальний орган для управління Російською

⁵⁸ «Чорна смерть» — епідемія, занесена в Європу зі Східного Китаю. За 15 років померло 60 мільйонів осіб, зокрема 20 мільйонів у Європі. Найбільше загинуло в Італії, Франції, Англії, Скандинавії, Австрії. Збудником чуми була «чумна паличка» *Yersinia pestis*, яку заносили в кров блощиці, яких масово переносили щурі. Оскільки єврейські сім'ї у Європі, як правило, тримали свійських котів (які боролися з хатніми гризунами), вони постраждали від чуми значного менше, внаслідок чого їх звинуватили в отруєнні питної води та навмисному розпалюванні чуми. Чума XIV століття спричинила масові погроми єврейського населення в Європі.

⁵⁹ 29 травня 1453 року турецькі війська Мехмеда II після 53 днів артилерійського обстрілу захопили місто. У 1457-58 роках місто стало столицею Османської імперії і його називали Стамбул, хоча офіційно не перейменовували.

⁶⁰ Геннадіївська Біблія — перша повна письмова Біблія слов'янською мовою, переклад з Вульгати. Названа за іменем архієпископа Новгородського Геннадія Гонзова.

⁶¹ Острозька Біблія — перше друковане видання Біблії слов'янською мовою на основі Геннадіївської письмової Біблії (1499) з вибірконими виправленнями під Септуагінту.

⁶² Московська Біблія — передрук Острозької Біблії (1581) з незначними орфографічними виправленнями.

		Православною Церквою
1751		Видано Єлизаветинську Біблію ⁶³
1804	Заснування Британського біблійного товариства	
1812		Імператор Олександр відкрив Російське біблійне товариство
1867		У Російській імперії відбувся перший обряд баптистського водного хрещення. Початок поширення баптизму в Україні та Росії
1876		Видано російську Синодальну Біблію
1896	Перші згадки про дар говоріння мовами у післяпостольський час (м. Нью-Йорк, США). Початок П'ятдесятництва	
1903		Видано українську Біблію перекладу П.Куліша, І.Пулюя, І.Левицького
1917		Більшовики захопили владу в Росії
1920		Указ Володимира Ульянова Леніна про свободу віросповідання
1947		Йосип Сталін дозволив зареєструвати союз євангельських християн-баптистів в СРСР
1962		Видано українську Біблію перекладу Івана Огієнка
1962-1965	Другий Ватиканський собор (2200 осіб); Католицька церква визнає протестантизм і православ'я	
1991	Розпад СРСР	

10 кар єгипетських

1. Перетворення води на кров. *Waters were turned to blood*. Вих. 7:20-24.
2. Жаби. *Frogs*. 8:1-3.
3. Воші. *Lice*. 8:12-15.
4. Рої мух. *Swarms of flies*. 8:16-20.
5. Моровиця на худобу. *Very grievous murrain*. 9:1-7.
6. Гнояки. *Boils*. 9:8-12.
7. Град. *Very grievous hail*. 9:18-26.
8. Сарана. *Locusts*. 10:4-15.
9. Темрява. *Darkness*. 10:21-29.
10. Смерть перворідних. *Death of firstborns*. 11, 12:29-30.

⁶³ Єлизаветинська Біблія — видання часів Єлизавети Петрівни, над яким велися роботи на виконання указу Петра I від 14 листопада 1712 року. Великий внесок у видання здійснив архімандрит Стефан Калиновський, голова комісії, який звернув увагу на різночитання у грецьких текстах. При виборі тексту дотримувалися такого принципу: головним вважався текст Московської Біблії, якщо хоча б один грецький текст підтверджував його, а якщо жоден, то правильним вважався варіант більшості грецьких текстів.

Хрестові походи

1. 1095-1099. Папа Урбан II на церковному соборі в Клермоні (Франція) закликав християн визволити Гріб Господній від невірних (мусульман). Як наслідок, велика європейська армія, переважно із французів, італійців, німців, скандинавів, захопила Палестину і Єрусалим у 1099 році. Було утворено 4 латинські держави на сході.
2. 1147. Папа Євген III проголосив другий хрестовий похід, його підтримав Бернард Клервоський. Очолили похід Людвік VII та Конрад III. Втратили Дамаск і повернулися в Європу.
3. 1187-1192. Очолили Фрідріх Барбаросса, Філіп Август та Річард Левине Серце. Отримали кілька перемог. Філіп Август повернувся в Європу, а Річарда ув'язнив Генріх VI.
4. 1202-1204. Західна армія захопила і пограбувала Константинополь. Латинське цісарство на Сході тривало з 1204 по 1261 р і спричинило великий занепад.
5. 1212. Пастух-підліток Степан з Кльое підмовив кілька тисяч «невинних» підлітків до походу. Два кораблі потонуло, решта два інші прибули до Алжиру, де їх продали в рабство, інші підлітки вирушили з Франції і дійшли лише до Італії.
6. 1228. Фрідріх II. Султан віддав європейцям Єрусалим. 1240 року європейці відвоювали майже всю Палестину, але не на довго.
7. 1248. Святий Людвік IX. Невдалий.
8. 1270. Святий Людвік і Карл Андагавенський. Втрата Палестини

Єврейський календар

Місяць єврейського к-ря	Місяць українського к-ря	Землеробні сезони
Нісан	Березень-квітень	Початок збору ячменю
Яір	Квітень-травень	Збір ячменю
Сіван	Травень-червень	Збір пшениці
Таммуз	Червень-липень	
Ав	Липень-серпень	Дозрівання винограду, фіг, оливок
Елул	Серпень-вересень	Збір винограду
Тішрі	Вересень-жовтень	Ранні дощі, землеробство
Мархесван	Жовтень-листопад	Посів пшениці, ячменю
Хаслев	Листопад-грудень	
Тебеф	Грудень-січень	Дощова зима
Шеват	Січень-лютий	Новий рік для дерев
Адар	Лютий-березень	Цвітіння мигдалю
Адар батраках (високосний рік)		

Словничок юдаїзму

Агада	Велика частина талмудної літератури, що містить афоризми, повчання, передання, легенди
Бар міцва	Прийняття 13-літніх хлопчиків у доросле юдаїстське об'єднання
Гемара	Збірка законів, притч та легенд
Йом Кішпур	День очищення, день спокути, судний день
Кіпа	Чоловічий головний убір, маленька кругла шапочка
Кошерна їжа	Їжа придатна, дозволена для споживання відповідно до Тори
Мезуза	Шматок пергаменту з молитвою, який прикріплюють до одвірка дверей
Менора	Семисвічник
Міцвот	613 заповідей
Мішна	Усна Тора
Песах	Пасха
Пурім	Свято на честь визволення євреїв від винищення в Перській імперії
Рабе	Вчитель
Рош Ашана	Новий Рік
Синагога	Молитовний будинок
Сімхат Тора	Свято закінчення читання Тори
Стіна Плачу	Рештки муру Другого храму в Єрусалимі
Суккот	Свято кучок або наметів
ТаНаХ	Святе Писання
Тора	Пятикнижжя Мойсея
Ханука	Свято освячення, оновлення в честь очищення храму в період Маккавеїв
Шабат	Субота
Шавуот	Свято на честь дарування євреям Тори на горі Сінай
Шофар	Єврейський ритуальний музичний інструмент, зроблений з рогу тварини
Ягве	Одне з імен Бога

Канон Старого Завіту

В юдейській традиції Святе Писання називається ТаНаХ і розділяється на три великі блоки: Тора(Закон), Невіім (Пророки), Кетувім (Писання). Старозавітний текст повністю ідентичний ТаНаХу, але в єврейській традиції був організований дещо по-іншому.

Тора (П'ятикнижжя Мойсеєве)

- Берешіт ("На початку...") / Буття;
- Шемот ("Імена") / Вихід;
- Ваїкра ("І кликнув Він...") / Левит;
- Бемідбар ("В пустелі...") / Числа;
- Деварім ("Речі", "Слова") / Повторення Закону.

Невіім (Пророки) — Невіім Рішонім (Ранні пророки, до вавилонського полону — Єгошуа, Шофтім, Шмуель та Млахім) та Невіім Агаронім (Пізні пророки — Єшаягу, Їрмиагу, Єхезкіель та 12 "малих" пророків).

• Єгошуа / Ісуса Навина (ранній);	• Амос / Амоса;
• Шофтім / Суддів (ранній);	• Овадіаг / Овдія;
• Шмуель / Самуїла (ранній);	• Йона / Йони;
• Млахім / Царів (ранній);	• Мікаг / Михея;
• Єшаягу / Ісаї;	• Накум / Наума;
• Їрмиагу / Єремії;	• Хавакук / Авакума;
• Єхезкіель / Єзекіїль;	• Цефаниаг / Софонії;
• Хосеа / Осії;	• Хагаї / Огія;
• Йоель / Йоїла;	• Зхаріаг / Захарія;
	• Малахі / Малахії;

Кетувім (Писання) — три поетичні книги (Сіфреї Емет), п'ять сувоїв (Гамеш Мегілот) та три інші книги.

• Тегілім / Псалми;	• Когелет / Еклезіаста або Проповідника;
• Мішлеї / Приповіді;	• Естер / Естер;
• Ійоб / Йов;	• Даніель / Даниїла;
• Шір Гашірім / Пісня Пісень;	• Езра / Ездри та Несмії;
• Рут / Рут;	• Дівреї га-Ямім / Хронік
• Еха / Плач Єремії;	

Огляд книг Нового Завіту

НАЗВА КНИГИ	ТЕМА	ДАТА, МІСЦЕ НАПИСАННЯ
Євангеліє від Матвія ⁶⁴ (релігійним євреям)	Ісус — Цар	58-68, Антіохія Сирійська або Палестина
Євангеліє від Марка (прагматичним римлянам)	Ісус — Слуга	55-65, Рим
Євангеліє від Луки (ідеалістичним грекам)	Ісус — Син Людський	60-68, Рим або Греція
Євангеліє від Івана (всім)	Ісус — Бог	80-90, Ефес
Дії апостолів	Дія Духа Святого / Дія Церкви	
Галатам	Закон і благодать, діла і віра, плоть і Дух	45, Антіохія Сирійська
1 Солунянам	Повернення Христа за Своєю Церквою	51, Коринт
2 Солунянам	Як жити праведно, очікуючи Христа	51, Коринт
1 Коринтянам	Як, згідно з задумом Христовим, має діяти церква	56, Ефес
2 Коринтянам	Підбадьорення християн і оборона апостольства	56, Македонія
Римлянам	Оправдання через віру	56/57, Коринт
Ефесянам	Церква — Тіло Христове	60-62, Рим
Филип'янам	Життя у Христі дає радість	60-62, Рим
Колосянам	Христос — Голова Тіла, Церкви	60-62, Рим
Филимону	Прийняття і прощення	60-62, Рим
1 Тимофію	Як пресвітер має поводитись у церкві	63-66, на волі
Титу	Як пресвітер має поводитись у церкві	63-66, на волі
2 Тимофію	«А що чув ти від мене при багатьох свідках, те передай вірним людям, що будуть спроможні й інших навчити.»	67, Рим, в'язниця
Євреям	Ісус Христос — наш Первосвященик	до 70
Якова	Поведінка християнина у щоденному житті	45-49
1 Петра	Божа благодать у стражданнях	Вавилон/Рим
2 Петра	Як зростати у благодаті і пізнанні Христа	67-68, перед смертю
1 Івана	Радість через спілкування	
2 Івана	Важливість послуху Божим заповідям	

⁶⁴ Євангелія від Матвія, Марка та Луки називаються синоптичними, тому що багато в чому описують ті самі події. У Євангелії від Івана 92% *оригінального* матеріалу, якого нема в синоптичних Євангеліях. У синоптичних Євангеліях згадується лише одна Пасха, в Івана — три або чотири, синоптичні більш історичні, Івана — теологічна, синоптичні більше описують галілейське служіння Христа, Івана — юдейське. Синоптичні Євангелія більш публічні, Івана — приватне, у синоптичних описано безліч притч, у Івана — багато символів. Євангеліє від Матвія містить 53 строги цитати Старого Завіту, Марка — 36, Луки — 25, Івана — 20; Матвій згадує або натякає на Старий Завіт 76 разів, Марко — 27, Лука — 42, Іван — 105.

З Івана	Ставлення до вчителів-мандрівників	
Юди	Попередження щодо лжевчителів	67-68
Одкровення/Об'явлення	Майбутнє людства	91

Нумерація псалмів

Масора (<i>єврейський текст</i>); King James Version 1611; New International Version 1978; український переклад Івана Хоменка 1963; український переклад П. Куліша, І. Пулюя, І. Левицького, 1903; білоруський переклад Владислава Чернявського.	Септуагінта (переклад Старого Завіту на давньогрецьку, II ст. до Р.Х.); Вульгата (латинський переклад Ієроніма, II ст.); переклад Івана Огієнка, 1962; Російський Синодальний Текст, 1876.
1-8	1-8
9	9:1-21
10	9:22-39
11-113	10-112
114	113:1-8
115	113:9-26
116:1-9	114
116:10-19	115
117-146	116-145
147:1-11	146
147:12-20	147
148-150	148-150

Як Сатана хотів Різдво вкрасти

Протягом усієї історії Старого Завіту Сатана намагався унеможливити прихід Месії, а після Його народження — вбити Месію.

Дуже стисла історія Різдва	Од. 12:1-6
Сатана переслідує Ізраїль	Од. 12:7-17
Йосип — прообраз Месії	Бут. 37
Месія знищить Сатану	Бут. 3:15
Каїн убиває Авеля	Бут. 4:1-8
Народження Сифа	Бут. 4:25-26, 5:1-4
Ной	Бут. 5:32
Зіссуття людей	Бут. 6:1-4
Знищення єврейських хлопчиків	Вих. 3:15-22
Нащадок Давида буде правити вічно	1 Хр. 17:1-15
Цариця Аталія винищує всіх членів царської родини, окрім Йоаша	2 Хр. 22:8-12
Гаман хоче знищити всіх ізраїльтян	Ест.
Цар Ірод намагається вбити всіх хлопчиків	Мт. 2:13
Демони не знали Божого плану	1 Кор. 2:8

Хронологія від Адама до Йосипа

Біблійний персонаж	Вік батька в день народження персонажа	Дата народження від створення Адама	Тривалість життя	Дата смерті від створення Адама	Дата народження до н.е.
Адам, створення		0 ⁶⁵	930	930	3921 ⁶⁶
Сиф <i>Сит</i>	130	130	912	1042	3791
Енош <i>Енос</i>	105	235	905	1140	3686
Кенан <i>Каїнам</i>	90	325	910	1235	3596
Магалал'їл <i>Малелеїл</i>	70	395	895	1290	3526
Яред <i>Ярет</i>	65	460	962	1422	3461
Енох	162	622	365 ⁶⁷	987	3299
Метушалах <i>Матусал</i>	65	687	969	1656	3234
Ламех	187	874	777	1651	3047
Ной ⁶⁸	182	1056	950	2006	2865
Сим ⁶⁹	500	1556	600	2156	2365

⁶⁵ Нульового року не існує, тому що «час 0» — це історична мить, тому правильно сказати, що Адам був створений 1-го року. Це також варто брати до уваги, коли робимо обчислення між подіями до нашої ери та нашої ери. Наприклад, якщо хтось народився 1 лютого 30 року до н.е. і помер 1 лютого 10 року н.е., то він прожив 39 років: ми віднімаємо один неіснуючий «нульовий» рік, який існує арифметично, але не історично.

⁶⁶ Я не претендую на абсолютну точність своїх обрахунків. За відправну точку обчислення взято народження Авраама, яке згідно з біблійною хронологією відбулося 1975 року до н.е. і 1946 р. від створення Адама. Отже за моїми розрахунками Бог створив світ 3921-го року до н.е. У 359 р. за ініціативою голови синадріону Гіллеля II в юдейській релігії було запроваджено літочислення «від створення світу», що сталося, згідно з його підрахунками за текстом Біблії 7 жовтня 3761 р. до н. е. Імператор Юстиніан I (482-565) запровадив у Візантії християнське літочислення від створення світу, що, за підрахунками Православної церкви, сталося 1 вересня 5508 р. до н. е. Саме так почали датувати всі події, у тому числі й у наших староруських літописах. Цього літочислення донині дотримується Православна церква. На Русі новий рік розпочинався не з 1 січня, як було в юліанському календарі, і не з 1 березня, як у більшості народів помірною географічного поясу, а з вересня. Ірландський архієпископ Джеймс Ушер вирахував, а його сучасник англійський богослов Джон Ляйтфут уточнив, що Бог закінчив творити світ о 9 годині ранку 23 жовтня 4004 р. до Різдва Христового. Відомий астроном Кеплер, посилаючись на біблійні тексти та свої наукові знання, доводив, що світ було створено в 4977 р. до н. е.

⁶⁷ Енох не помер, Бог забрав його до Себе на Небо — Бут. 5:24.

⁶⁸ Ной (956-1906) не знав особисто Адама, який прожив 930 років, але знав Сифа (130-1042), свого предка, який помер, коли Ною виповнилося 86 років. На час потопу Ною виповнилося 600 років, тобто потоп почався 1656 року — тоді ж, коли помер дідусь Ноя Метушалах і за 5 років після смерті батька Ноя, Ламеха. Евер прожив довше, ніж його син Пелег, Реу прожив довше, ніж його син Серуг.

⁶⁹ Наше датування щодо Сима базується на Бут. 5:32 «І був Ной віку п'ять сотень літ, та й породив Ной Сима, Хама та Яфета», проте сини Ноя, найімовірніше, народилися не трійнею, а один за одним. У такому випадку Симові могло бути вже кілька років, коли народився наймолодший — Хам (Бут. 9:24), і всі наступні роки треба змістити.

Арпахшад ⁷⁰ <i>Арфаксаг</i>	100	1656	438	2094	2265
Шелах <i>Салин</i>	35	1691	433	2124	2230
Евер	30	1721	464	2185	2200
Пелеґ <i>Фалек</i>	34	1755	239	1994	2166
<i>Реу Реґав</i>	30	1785	239	2015	2136
Серуг <i>Серух</i>	32	1817	148	1965	2104
Нахор	30	1847	208	2055	2074
Терах <i>Тарин</i>	29	1876	205	2081	2045
Авраам	70	1946	175	2121	1975
Ісак	100	2046	180	2226	1875
Яків	60	2106	147	2253	1815
Йосип ⁷¹	86	2192	110	2302	1729

⁷⁰ Між Арпахшадом та Шелахом Лк. 3:36 поміщає Каїнана, про якого не згадує Бут. 10:24.

⁷¹ Відомо, що Йосип у віці 17 років був забраний в єгипетський полон, а у віці 30 років став перед фараоном. Якщо пройшло 7 ситих і 2 голодні роки до зустрічі Якова з фараоном, то датування правильне (Бут. 37:2, 41:46, 53-54, 45:6, 47:9).

Біблійна хронологія

та деякі події стародавнього світу

Ранній бронзовий вік (3200 - 2200 до н.е.)

- 3100 до н.е. — шумерське письмо
- 3000 до н.е. — Нармер/Мінес об'єднує Верхній та Нижній Єгипет
- 3000 до н.е. — Єгипетське ієрогліфічне письмо
- 2772 до н.е. — в Єгипті запроваджено календар на 365 днів
- 2560 до н.е. — велика піраміда Хуфу в Гізі
- 2100 до н.е. — перше використання вітрила в Середземномор'ї — на о. Крит

Середній бронзовий вік (2200/2000 - 1550 до н.е.) / Середнє царство і Перший середній період (2150 — 1570 до н.е.)

- 1975 до н.е. — Авраам народився в Урі;
- 1950 до н.е. — еламіти підкорили і зруйнували Ур;
- 1900 до н.е. — міноанці заснували традиційні колонії в східному середземномор'ї;
- 1876 до н.е. — Авраамові дано обітницю;
- 1875 до н.е. — Ісак народився;
- 1815 до н.е. — Яків народився;
- 1800 до н.е. — перше алфавітне письмо в Сінаї та Східному Єгипті;
- 1740 до н.е. — Вавилонський кодекс Хамурапі;
- 1707 до н.е. — Йосип увійшов до Єгипту;
- 1700 до н.е. — споруджено Стоунхендж (о. Британія);
- 1685 до н.е. — Яків із синами переселився до Єгипту;
- 1680 до н.е. — гіксоси здобули контроль над Нижнім Єгиптом;
- 1614 до н.е. — Йосип помер.

Пізній бронзовий вік (1550 - 1200 до н.е.) / Нове Єгипетське царство (1570-1069 до н.е.)

- 1570 до н.е. — Ахмос I прогнав гіксосів з Єгипту;
- 1570 до н.е. — новий цар в Єгипті, ймовірно, початок поневолення Ізраїля;
- 1526 до н.е. — Мойсей народився;
- 1504 до н.е. — Тутмос III почав своє правління;
- 1450 до н.е. — Аменхотеп II почав своє правління;
- 1446 до н.е. — Ізраїль вийшов з Єгипту;
- 1446 до н.е. — Закон дано Мойсею та Ізраїлю;
- 1404 до н.е. — (або 1406 до н.е.) ізраїльтяни прийшли в Ханаан, початок завоювання під правлінням Ісуса Навина;
- 1380 до н.е. — Ахенатен править;
- 1370 до н.е. — Ісус Навин помер, почався період суддів.

Залізний вік (1200 — 587 до н.е.)

Перший період залізного віку (1200 — 1000 до н.е.)

1190 до н.е. — Трою зруйнували міхейці (греки);

1050 до н.е. — Саул став царем;

1010 до н.е. — Давид став царем.

Другий період залізного віку (1000 — 587 до н.е.) / Період царів в Ізраїлі

971 до н.е. — Соломон став царем;

967 до н.е. — побудова єрусалимського храму;

931 до н.е. — царство розділилось на Ізраїль (Північне) і Юду (Південне);

926 до н.е. — Шошенк I⁷² вторгнувся в Ізраїль та Юду;

900 до н.е. — розквіт грецького міста-держави Спарта;

884 до н.е. — Омрі став царем Ізраїля;

873 до н.е. — Ахав, син Омрі, став царем Ізраїля;

852 до н.е. — Єгу став царем Ізраїля;

850 до н.е. — Меша⁷³ з Моаву повстав проти Ізраїля та Юди;

814 до н.е. — традиційна дата заснування Карфагена;

776 до н.е. — перші Олімпійські Ігри;

753 до н.е. — традиційна дата заснування Рима;

750 до н.е. — приблизний час написання «Ілліади» та «Одісеї» Гомером;

745 до н.е. — Тіглат-Пілесер III став царем Ассирії;

722 до н.е. — Ассирія завоювала Ізраїль;

716 до н.е. — Єзекія став царем Юди;

664 до н.е. — Ассирія завоювала Єгипет;

594 до н.е. — Солон вибраний архонтом Афін. Реформи Солона.

Вавилонський період (587 - 539 до н.е.)

587 до н.е. — вавилонський цар Навуходоносор II зруйнував Єрусалим;

585 до н.е. — Фалес Мілетський (Греція) передбачив сонячне затемнення.

Перський період (539 - 332 до н.е.)

539 до н.е. — перси захопили Вавилон;

517 до н.е. — храм відбудовано під керівництвом Зоровавеля;

509 до н.е. — Рим стає республікою;

480 до н.е. — битва Ксеркса I при Саламісі; перси зазнали поразки від греків; утворення Боспорського царства на побережжі Чорного та Азовського морів;

⁷² Шошенк I (Шушак — *Огієнко*, Шішак — *Хоменко*, Сусаким — *Куліш*) — цар єгипетський, згадується в 1 Цар. 14:25, 2 Хр. 12:2-3.

⁷³ (Меса — *Хоменко*, *Куліш*) цар Моаву, згадується в 2 Цар. 3.

479 до н.е. — Естер стала царицею;
444 до н.е. — указ Артаксеркса I про відновлення єрусалимських стін;
404 до н.е. — закінчення Пелоппонеської війни. Спарта підкорила Афіни;
386 до н.е. — Платон заснував Академію. Кельти (галли) завоювали Рим.

Елліністичний період (332 - 63 до н.е.)

331 до н.е. — Олександр Великий Македонський переміг Дарія, царя мідо-перського;
146 до н.е. — кінець Третьої Пунічної війни. Рим захопив і зруйнував Карфаген;
74-73 до н.е. — повстання Спартака.

Римський період (63 до н.е. - 395 н.е.)

63 до н.е. — Помпей завоював Єрусалим;
45 до н.н. — Гай Юлій Цезар стає диктатором Риму;
27 до н.е. — римський Сенат надає Октавіану великі повноваження і титул «Август»;
6 до н.е.⁷⁴ — Ісус Назарянин народився у Вифлеємі;
4 до н.е. — Ірод Великий помер;
14 н.е. — Август помер, Тиберій став імператором;
33 н.е. — римські солдати розіп'яли Ісуса Назарянина;
37 н.е. — навернення Павла;
40-і н.е. — написано перші книги Нового Завіту;
70 н.е. — римляни захопили Єрусалим і зруйнували храм;
90-і н.е. — написано Одкровення, останню книгу Нового Завіту.

⁷⁴ Ісус Христос народився в період, коли греко-римський світ вів літочислення від заснування Рима (753 р. до н.е.). До християнської ери також існував грецький календар, який відраховував роки від перших олімпійських ігор (776 р. до н.е.). У VI столітті католицький монах слов'янського походження Діонісій Малий на замовлення папи римського Йоана I підрахував і встановив літочислення від Різдва Христового. Зіставляючи євангельські повідомлення з історичними документами, він дійшов висновку, що Христос народився 525 років тому — 754 р. від заснування Рима, і запропонував вважати цей рік першим роком християнської ери. Сучасні науковці вважають, що Діонісій трішки помилився — Ісус народився десь між 6 та 4 роками до н.е., між правлінням Квірінія у Сирії (Лк. 2:1-5) та смертю Ірода Великого (Мт. 2:1, Лк. 1:5). Служіння Ісуса Христа розпочалося на п'ятнадцятий рік правління імператора Тиберія — між 19 вересня 28 р. н.е. і 31 грудня 29 року н.е. і тривало, ймовірно, три з половиною роки. Пасха і воскресіння Ісуса Христа, ймовірно, відбулися 14 квітня 33 р. н.е.

Царі Ізраїля та Юдеї в епоху розділеного царства

Царі Ізраїля (Північне царство)

Ім'я царя (українською мовою)	Роки правління	Тривалість правління	Ім'я царя (російською мовою)	Ім'я царя (англійською мовою)	Місце Писання
Єровоам I ⁷⁵	931-910	22	Иеровоам I	Jeroboam I	1 Цар. 12:25-14:20
Надав	910-909	2	Нават	Nadab	1 Цар. 15:25-31
Аса	909-886	24	Бааса	Baasha	1 Цар. 15:32-16:7
Ела	886	2	Ила	Elah	1 Цар. 16:8-14
Зімрі	886	7 днів	Замврий	Zimri	1 Цар. 16:15-20
Омрі	885-884	12	Амврий	Omri	1 Цар. 16:21-28
Ахав	884-853	22	Ахав	Ahab	1 Цар. 16:29-22:40
Йосафат	852	2	Охозия	Ahaziah	1 Цар. 22:51-53
Єгорам	852-841	12	Иорам	Joram	2 Цар. 1:1-18
Єгу	841-814	28	Ииуй	Jehu	2 Цар. 10:1-36
Єгоахаз	814-798	17	Иоахаз	Jehoahaz	2 Цар. 13:1-9
Йоаш	798-782	16	Иоас	Jehoash	2 Цар. 13:10-24
Єровоам II	793-753	41	Иеровоам II	Jeroboam II	2 Цар. 14:23-29
Захарія	753	6 міс	Захария	Zachariah	2 Цар. 15:8-12
Шаллум	752	1 міс	Селлем	Shallum	2 Цар. 15:13-15
Менахем	752-742	10	Менаим	Menahem	2 Цар. 15:16-22
Пекахій	742-740	2	Факия	Pekahiah	2 Цар. 15:23-26
Пеках	740-732	20	Факей	Pekah	2 Цар. 15:27-31
Осія	732-722	9	Осия	Hoshea	2 Цар. 17:1-41

⁷⁵ Дев'ятнадцять царів Північного царства (Ізраїля) приходили до влади внаслідок переворотів. Вони належали до 5-и різних династій: Єровоама, Аси, Омрі, Єгу та Менахема.

Царі Юдеї (Південне царство)

Ім'я царя (українською мовою)	Роки правління	Тривалість правління	Ім'я царя (російською мовою)	Ім'я царя (англійською мовою)	Місце Писання
Рехавам ⁷⁶	931-913	17	Ровоам	Rehoboam	1 Цар. 12:1-24, 2 Хр. 10:1-12:16
Авійям	913-911	3	Авия	Jeroboam	1 Цар. 15:1-8, 2 Хр. 13:1-22
Аса	911-870	41	Аса	Asa	1 Цар. 15:9-24, 2 Хр. 14:1-16:14
Йосафат	873-848	25	Йосафат	Jehoshaphat	1 Цар. 22:42-50, 2 Хр. 17:1-20:37
Єгорам	853-841	8	Йорам	Jehoram	2 Цар. 8:16-24, 2 Хр. 21:1-20
Ахазія-Азарія	841	1	Охозія	Ahaziah	2 Цар. 8:25-29, 2 Хр. 22:1-9
Аталія	841-835	7	Гофоля	Athaliah	2 Цар. 11:1-21, 2 Хр. 22:10-23:21
Єгоаш	835-796	40	Йоас	Jehoash	2 Цар. 12:1-21, 2 Хр. 24:1-27
Амація	796-767	29	Амасія	Amaziah	2 Цар. 14:1-22, 2 Хр. 25:1-8
Азарія	790-739	52	Озия	Azariah	2 Цар. 15:1-7, 2 Хр. 26:1-23
Йотам	750-731	16	Йоафам	Jotham	2 Цар. 15:32-38, 2 Хр. 27:1-9
Ахаз	731-715	16	Ахаз	Ahaz	2 Цар. 16:1-

⁷⁶ Двадцять царів Південного царства (Юдеї) належать до династії Давида

					20, 2 Хр. 28:1-27
Єзеція	715-686	29	Езекия	Hezekiah	2 Цар. 18:1-20:21, 2 Хр. 29:1-32:33
Манасія	697-642	55	Манассія	Manasseh	2 Цар. 21:1-18, 2 Хр. 33:1-20
Амон	642-620	22	Амон	Amon	2 Цар. 21:19-26, 2 Хр. 33:21-25
Йосія	640-609	31	Иосия	Josiah	2 Цар. 22:1-23:30, 2 Хр. 34:1-35:27
Єгоахаз- Йоахаз	609	3 місяці	Иоахаз	Jehoahaz	2 Цар. 23:31-34, 2 Хр. 36:1-3
Ел'яким- Єгояким	609-597	11	Иоаким	Eliakim- Jehoiakim	2 Цар. 23:34-24:7, 2 Хр. 36:4-8
Єгояхін	597	3 місяці 10 днів	Иехония	Jehoiachin	2 Цар. 24:8-12, 2 Хр. 36:9
Маттанія- Седекія	597-586	11	Матфания - Седекия	Mattaniah- Zedekiah	2 Цар. 24:17-25:7, 2 Хр. 36:11

Біблійні імена

Аарон	висока гора, піднесений
Аввакум	обійми
Авель	подих
Авігаїл	мій батько — радість
Авімелех	мій батько — цар
Авраам	отець багатьох
Агріппа	дикий кінь
Адам	людина
Амос	нести ношу
Анна	благодать
Гамалїл	вигода від Бога
Гедеон	лісоруб
Гілеад	гора свідчення
Голіяф	розкритий
Гомер	повний, завершений
Давид	улюблений
Дан	Він судить
Даниїл	Бог — мій суддя
Дебора	бджола
Едом	червоний
Езра	поміч
Еліезер	мій Бог — допомога
Елкана	мій Бог — надбання
Еммануїл	Бог з нами
Енох	відданий, посвячений
Епафрас	пінистий
Естер	зірка
Єва	жива
Єгошуа, Ісус	Ягве — спасіння
Єзекїїль	Бог зміцнює
Єлизавета	мій Бог — достаток
Йоав	Ягве — батько
Йов	переслідуваний, зненавиджений
Йоїль	Ягве — Бог
Йона	голуб

Йонатан	даний Ягве
Йосиф	Він додасть
Ізраїль	Бог стверджує
Ірод	пісня героя
Ісак	він сміється
Ісахар	найманець
Їтро	достаток
Каїн	здобутий, набутий
Калєб	пес
Корнилій	ріг
Лот	покриття, вуаль
Лука	родом з луканії (регіон в італії)
Малахій	мій посланець
Марта	леді, господиня
Матвій	дар Ягве
Михей	хто, як Ягве?
Мойсей	втягнутий з
Мордехай	слуга мардука
Натан	Він дав
Никодим	перемога людей
Ной	відпочинок
Осанна	визволи нас
Павло	маленький, скромний
Петро	скеля, камінь
Пилип	друг/любитель коней
Ревекка	пастка
Самуїл	Ім'я Боже
Сара	леді, принцеса, дворянка
Саул/Савл	запитав про/попросив про
Симон	Він почув
Соломон	мир
Степан	корона
Тавіта	газель
Теофіл	боголюб
Тимофій	на честь Бога
Тит	почесне звання
Урія	Ягве — моє світло
Фелікс	щасливий, успішний

Фест	святковий
Филимон	ласкавий, зичливий
Хома/Тома	близнюк
Юда	прославлений
Яків	тримач п'яти
Яфет	збільшений

Історія перекладу Біблії слов'янською, російською та українською мовами

Назва	Коментар	Час
Переклад Кирила і Мефодія		IX
Переклад митрополита Алексія		1332-1378
Виправлення митрополита Кіпріана		1378-1406
Геннадіївська Біблія		1499
Пересопницьке Євангеліє (писане)	Переклав Михайло Василієвич	1556-1561
Апостол (старослов'янською)	Іван Федоров друкує першу книгу в Україні — «Апостол» (у Львові)	1574
Острозька Біблія (старослов'янською)		1580-1581
Московська Біблія (старослов'янською)		1663
Єлизаветинська Біблія (старослов'янською)		1740-ві
Переклади Псалмів Симеона Полоцького, Авраамія Фірсова, Василя Тредіяківського		1680-1683
Новий Завіт і Псалми (російською)	Російське Біблійне Товариство	1819-1822
Переклад протоієрея Герасима Павського (російською)	Деякі книги Старого Завіту	1819
Російський Синодальний переклад	Переклад здійснювали професори 4-ох семінарій РПЦ	1860-1876
Переклад проф. Юнгера (російською)	Деякі книги Старого Завіту	1882-1911
Переклад Нового Завіту Костянтина Побєдоносцева (російською)	Новий Завіт перекладено обер-прокурором Святійшого Синоду	1903-1906
Переклад П.Куліша, І. Пулюя, І.Левицького (українською мовою)		1904
Переклад Євангелій та Дій Пилипа Морачевського	Пилип Морачевський — інспектор Ніжинського ліцею на	1906

(українською)	Чернігівщині	
Переклад А. Хом'якова (російською)	Перекладено послання Галатам та Ефесянам	1907
Переклад А. Ефроса (російською)	Деякі книги С.З.	1909-1925
Переклад проф. І. Огієнка (українською)	Повний	1962
Переклад І. Хоменка (українською)	Повний	1963
Новий Завіт і Псалми (українською)	Переклад Деркача/Духонченка	1991
Переклад WBTC (українською)	World Bible Translation Center	1997
«Радостная весть» — Новий Завіт (російською)	Валентина Кузнецова	2001
Біблія (українською)	Переклав Рафаїл Турконяк (із Септуагінти)	2006
Біблія (російською)	Міжнародне Біблійне Товариство	2011

Рекомендована література

Основна

1. Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. — Українське біблійне товариство, 2007. — 1375 с.
2. Райри Чарльз. Основы богословия / Чарльз Райри. — Одесса: Христианское просвещение, 2008. — 656 с. — ISBN 5-87727-043-5.
3. Райрі Чарлз. Рівновага християнського життя / Чарлз Кадвелл Райрі.
4. Тіссен Генрі Кларенс. Лекції з систематичної теології / Генрі Кларенс Тіссен. — Едмонтон, 2001. — 437 с. — ISBN 966-7450-45-7.
5. Славянський біблейський коментарий / - Киев: ЕААА, Книгоноша, 2016. - 1860 с.
6. Ериксон Миллард. Христианское богословие / Миллард Ериксон. — Санкт Петербург: Библия для всех, 2009. — 1088 с. — ISBN 987-57454-1112-0.
7. Еннс Пол. Підручник з богослів'я / Пол Еннс. — Львів: Благовісник Галичини, 2003. — 758 с.
8. Майэрс Джеймс. Сотериология / Джеймс Майэрс. — 2010, 38 с.
9. Дуглас Албан. Сто біблейських уроков / Албан Дуглас. — Луцьк: Християнське життя, 1995. — 498 с.
10. Тенні Меррилл С. Обзор Нового Завета / Меррилл С. Тенні. — 434 с.
11. Моузес Питер. Главные темы Библии / Питер Моузес. — Луцьк: Християнське життя, 1999. — 186 с.
12. Давыденков Олег. Догматическое богословие / Олег Давыденков. — Москва: ПСТГУ, 2006. — 435 с.

Додаткова

13. Kittel R. Biblia Hebraica Stuttgartensia / R. Kittel. — Deutsche Bibelgesellschaft, 1997. — 1574 с.
14. Wilkinson B. Talk thru the New Testament. / Bruce Wilkinson, Kenneth Boa. — Nashville: Thomas Nelson Publishers
15. Hodges Z. The Greek New Testament according to the Majority Text / Zane C. Hodges, Arthur L. Farstad. — Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1985. — 810 с.
16. Адамс Джей. Брак, развод и повторный брак в Библии / Джей Адамс. — Тюльпан, 2007. — 192 с.
17. Азіміоара Глорія. Из темряви до світла / Глорія Азіміоара. — Ужгород: GBV — 102 с.
18. Алфеев І. Таїнство віри / Архієпископ Іларіон Алфеев. — Київ: Адеф-Україна, 2009. - 336 с.
19. Барчук І. Єресі, що увійшли в церкву / Іван Барчук. — Торонто, 1973. — 78 с.
20. Беркхоф Л. История христианских доктрин / Луис Беркхоф.
21. Бриджес Джерри. Благодетство / Джерри Бриджес. — Германия: ВЕЕ, 1991. — 174 с.
22. Бриджес Джерри. Дисципліна благодати / Джерри Бриджес. — Київ: Нард, 2010. — 326 с.
23. Бриджес Джерри. Терпимые грехи / Джерри Бриджес. — Київ: Нард, 2014. — 252 с.

24. Бриллиантов А.И. / Лекции по истории древней церкви. — Санкт Петербург: Издательство Олега Абышко, 2013. - 462 с.
25. Бюне Гюстав. Игра с огнем / Гюстав Бюне. — CLV, 1992. — 320 с.
26. Вамош М. Быт во дни Иисуса Христа / Мириам Файнберг Вамош. — УБО, 2004. — 102 с.
27. Вебер З. Достоверна ли Библия? / Зидгфрид Вебер. — Verlagsbuchhandlung, 2002. - 140 с.
28. Вепрук В. Догматичне богослів'я / Василь Вепрук. — Чернівці: Рута, 2012. — 543 с.
29. Виола Ф. Как найти живую церковь / Фрэнк Виола. — Духовное возрождение, 2010. — 294 с.
30. Гатри Дональд. Введение в Новый Завет / Дональд Гатри. — Санкт-Петербург: Библия для всех, 2005. — 800 с.
31. Геллей Генрі. Біблійний довідник Геллея / Генрі Г. Геллей. — Торонто: Всесвітня християнська місія, 1985. — 856 с.
32. Генке В. Древняя Церковь / Генке Виктор — С. Петербург — Киев, 2006. — 162 с.
33. Генри Метью. Толкование книг Ветхого Завета / Метью Генри. — 2007. — 987 с.
34. Гілл Джонатан. Історія Християнства / Джонатан Гілл. — Київ: Темпора, 2010. — 560 с.
35. Гордон Д. Фи. Как читать Библию и видеть всю ее ценность / Гордон Д. Фи, Дуглас Стюарт. — Ровно: Логос, 2002. — 199 с.
36. Грудем Уэйн. Систематическое богословие. / Уэйн Грудем. — Санкт Петербург: Мирт, 2004. — 1453 с. - ISBN 5-88869-160-7.
37. Даули Тим. Библейский атлас / Тим Даули. — Санкт-Петербург: РБО, 2003. — 95 с.
38. Дэвер М., Александер П. / Марк Дэвер, Пол Александер. Продуманное созидание церкви. — Словянское Евангельское Общество: 2009. — 222 с.
39. Дехтяренко Р. Святой Дух / Роман Дехтяренко. — Словянское Евангельское Общество, 2008. — 320 с.
40. Дрейн Джон. Путеводитель по Ветхому Завету / Джон Дрейн. — Москва: Триада, 2007. — 464 с.
41. Захариас. Христианство, не оправдавшее надежд / Рави Захариас. — Киев: Нард, 2013. — 260 с.
42. Карсон Д. Экзегетические ошибки / Дональд Карсон. — Минск: Позитив-центр, 2013. - 156 с.
43. Кеннеди Тод. Библейские доктрины / Тод Кеннеді. — Спокан: БЦС, 2003. — 118 с.
44. Кліперт Вольфганг. Від тексту до проповіді. Теорія і практика біблійної проповіді. / Вольфганг Кліперт. — Львів: Благовісник Галичини, 2004. — 272 с.
45. Ковальчук І. Біблійний погляд на актуальні питання / Іван Ковальчук. — Луцьк: Християнське життя, 2009. — 144 с.
46. Колсон Ч. Вера. / Чарльз Колсон. — Киев: Нард, 2013. — 318 с.
47. Костів К. Біблійний довідник / Д-р К. Костів. — Торонто, 1996. — 225 с.
48. Крижановська О.О. Історія середніх віків / О.О. Крижанівська. — Київ: Либідь, 2006. — 368 с.

49. Кук Рональд. Обзор истории и методов толкования Библии / Рональд Кук. — Одесса: Тульпан, 2009. — 238 с.
50. Кураев А. Протестантам о православии / Диакон Андрей Кураев. — Клин: Христианская жизнь, 2000. — 294 с.
51. Кэхилл Марк. То, что вы не сможете делать на Небесах / Марк Кэхилл. — Луцьк: Християнське життя, 2006. — 160 с.
52. Лангхаммер И. Что будет с этим миром? / Иоан Лангхаммер. — Евангельская миссия. — 158 с.
53. Ларкин Кларенс. Книга Даниила / Д-р Кларенс Ларин. — Киев: Едвард Кио, 2002. — 215 с.
54. Ларкин Кларенс. Правильное разделение слова / Кларенс Ларин. — Киев: Едвард Кио, 2001. — 303 с.
55. Лейн Т. Христианские мыслители / Тони Лейн. — Санкт-Петербург: Мирт, 1997. — 350 с.
56. Лещук И. Лабиринты духовности / Иван Лещук. — Черкассы: Смирна, 2008. — 328 с.
57. Литл Пал. Знайте, у що Ви вірите / Пал Е. Литл. — Канада, Україна: Дорога правди, 1995. — 138 с.
58. Люцер Эрвин В. Крест Гитлера / Эрвин В. Люцер. — Киев: Нард, 2005. — 267 с.
59. МакАртур Джон Ф. Возвращение к пасторскому служению / Джон Ф. МакАртур. — Санкт-Петербург: Библия для всех, 2006. — 381 с.
60. МакАртур Джон Ф. Пастырелогия. Генеральный план для церковного руководства / Джон Ф. МакАртур. — Санкт-Петербург: Библия для всех, 2003. — 298 с.
61. МакАртур Джон Ф. Харизматики / Джон Ф. МакАртур. — 1991. — 233 с.
62. Мак-Грат Алистер. Введение в христианское богословие / Алистер Мак-Грат. — Одеса: Богомисліє, 1998. — 493 с.
63. Мак-Грат Алистер. Понимание Троицы / Алистер Мак-Грат. — Одесса: Богомислие, 1995. — 160 с.
64. Мак-Дауелл Джош. Нові незаперечні свідчення, що потребують вироку / Джош Мак-Дауелл. — Черкаси: Стефану, 1999. — 1106 с.
65. Мегер Б. М. Текстология Нового Завета / Брюс М. Мегер. — Москва: Библиейско-богословский институт св. Апостола Андрея, 1996. — 325 с.
66. Мень А. Исторические пути христианства. История религии / Александр Мень. - Москва: Жизнь с Богом, 2015. — 400 с.
67. Мурзин А. Диалог с православием / Андрей Мурзин. — Киев: Книгоноша, 2013. — 144 с.
68. Мустафін О. Справжня історія стародавнього світу / Олексій Мустафін. — Харків: Фоліо, 2013. — 349 с.
69. Мустафін О. Справжня історія середніх віків / Олексій Мустафін. — Харків: Фоліо, 2014. — 285 с.
70. Мустафін О. Справжня історія початку Нового Часу / Олексій Мустафін. — Харків: Фоліо, 2014. — 416 с.
71. Норт Джеймс. История Церкви / Джеймс Норт. — Москва: Протестант, 1993. — 416 с.
72. Нюстрем Э. Библейский словарь / Эрик Нюстрем. — Санкт Петербург: Библия для всех, 2011. — 518 с.

73. Паш Р. Богодуховенность и авторитет Библии / Рене Паш. — Германия: Миссия Вестник Мира, 1997. — 280 с.
74. Перл Деби. Сотворена его помощницей / Деби Перл. — 2010. — 314 с.
75. Петерсен Д. Ключи к тайнам творения. Путеводитель исследователя. / Деннис Петерсен. — Симферополь: Диайпи, 2011. - 240 с.
76. Попченко Ю. Презентація нового перекладу [Аудіозапис] / Юрій Попченко. — 2008.
77. Порублев Н. Культы и мировые религии в свете Библии. / Николай Порублев. — Санкт Петербург: Библия для всех, 2009. — 344 с.
78. Православний Катехизис. Київ: Видавничий відділ УПЦ, 2012. — 334 с.
79. Принс Дерек. Обетованная Земля. Божье Слово и народ Израильский / Дерек Принс. — Луцьк: Християнське життя, 2009. — 192 с.
80. Причард Джеймс. Атлас біблійної історії / Джеймс Причард. — Київ: Картографія, 2010. — 192 с.
81. Пути славянского богословия арменианской традиции. — Львов: 2009. — 190 с.
82. Раймер Й. Спілкування з Богом / Йоганес Раймер. — Новоград Волинський: Добрі книги, 2014. — 106 с.
83. Райс Джон. Моліться просіть і одержуйте / Джон Р. Райс. — Торонто: Дорога правди, 1960. — 424 с. [Prayer... Asking and Receiving by evangelist John R. Rice, D.D., Litt.D.].
84. Рейпер В. Путешествие по миру мысли: введение в историю философии / Вильям Рейпер, Линда Смит. — Киев: Свет на Востоке, 2006. — 240 с.
85. Решетников Ю. Огляд історії євангельсько-баптистського братства в Україні / Ю.Решетников, С.Санніков. — Одеса: Богомисліє, 2000. — 230 с.
86. Ринекер Ф., Майер Г. Библейский словарь Брокгауза / Фритц Ринекер, Герхард Майер. РБО, 1999. — 1120 с.
87. Рогозін П. Звідки все це з'явилося / Павло Рогозін. — Луцьк: Християнське життя, 1999. — 127 с.
88. Санніков С. В. Огляд історії християнства / С. В. Санніков. — Київ: Світ знань, 2007. — 720 с.
89. Соловій Роман. Історичні книги / Роман Соловій. Львів: ЛБС, 2003. — 125 с.
90. Сперджен Чарльз. 12 проповідей о Церкви / Чарльз Сперджен. — Минск: Благовест, 2006. — 236 с.
91. Спролл Р.Ч. Невидима рука. Чи справді все працює на Бога? / Р.Ч. Спролл.
92. Талберт Лейтон. Не випадомо / Лейтон Талберт. — Киев: VJU Press, 2007. — 239 с.
93. Ткачук І. Всесвітня історія християнства / Іван Ткачук. — Канада, Україна, 1999. — 495 с.
94. Тозер Эйден. Величие Бога / Эйден Тозер. — Санкт-Петербург: Мирт, 1999. — 160 с.
95. Трип Пол Д. Опасное призвание / Пол Дэвид Трип. — Чернигов: In Lumine Media, 2014. — 264 с.
96. Уайт Т., Йетс Дж. Франчайзинг МакЦерковь / Томас Уайт, Джон Марк Йетс. — Духовное возрождение, 2010. — 197 с.
97. Уилкин Роберт Н. Покаяние и спасение / Роберт Н. Уилкин.
98. Уилкин Роберт Н. Уверенный во Христе / Роберт Н. Уилкин. — 222 с.

99. Уилсон Н., Тейлор Л. Сборник библейских карт и таблиц. / Нейл Уилсон, Линда Тейлор. — Санкт-Петербург: Библия для всех, 2004. — 606 с.
100. Уолтер Мартин. Царство Культов / Уолтер Мартин. — Санкт-Петербург: Логос, 1992. — 351 с.
101. Філіппович Валерій. Великі пророки / Валерій Філіпович. — 94 с.
102. Форлайнз Лерой, Писирилли Роберт. Обзор посланий Павла / Л. Форлайнз, Р. Писирилли. — 224 с.
103. Фостер Річард. Прославляння дисципліни / Річард Фостер. — 240 с.
104. Фрухтенбаум А. Мессіанська Христологія / А. Фрухтенбаум. — Санкт-Петербург: Шандал, 2004. — 234 с.
105. Халверзон Д. Релігії мира: краткий путеводитель. / Дин Халверзон. — Санкт-Петербург, 2002. — 288 с.
106. Харинк К. Харизматическое движение / К. Харинк. — Одесса: Христианское просвещение, 1996. — 115 с.
107. Хелм П. Провидение. Контуры христианского богословия / Пол Хелм. — Минск: Позитив-центр, 2014. — 240 с.
108. Хем К. Нова книга відповідей 1 / Кен Хем. — Луцьк: Християнське життя, 2011. — 346 с.
109. Ходжес З. Цілоком безплатно / Зейн Ходжес. — Grace Abroad, 2016. — 216 с.
110. Ходжес З. Облога Євангелія / Зейн Холжес. — Grace Abroad, 2016. - 206 с.
111. Хома Иван. Історія християнства. / Иван Хома.
112. Чепмен Г. Пять языков любви / Гери Чепмен. — Ужгород: Знання, 2003. — 112 с.
113. Чік Джек. Наступний крок / Джек Чік. — Львів: ББЦ, 2007. — 64 с.
114. Шанк Р. Вибрані в Сині / Роберт Шанк. — 1999. — 204 с.
115. Шафф Филип. История христианской церкви. Томи I-VII / Филип Шафф. — Санкт-Петербург: Библия для всех, 2010.
116. Штайн А. Creatio / Александ фон Штайн. — Сімерополь: Діайпі, 2008. — 224 с.
117. Эрл Е. Кернс. Дорогами христианства / Кернс Эрл. — Москва: Протестант, 1992. — 414 с.